

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GÜMÜŞHANE TORUL İLÇESİ CİZERE KÖYLERİ
MONOGRAFİSİ

MERYEM ÜÇÜNCÜ

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET DAĞLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2019

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “Gümüşhane Torul İlçesi Cizere Köyleri Monografisi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02 /03/ 2019

Meryem Üçüncü

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Meryem Üçüncü'nün hazırladığı "Gümüşhane Torul İlçesi Cizere Köyleri Monografisi" başlıklı tez 29 / 03 / 2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Saraç	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Dr. Öğr. Üyesi Murat Yüksel	Ordu Üniversitesi	
	: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Dağlı	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	

ONAY

03 / 05 / 2019

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM

Enstitü Müdürü V.

ÖN SÖZ

Millet seviyesine ulaşmış her topluluğun kendine ait güçlü bir kültürel mirası vardır. Bu tür toplulukları sahip oldukları kültürel birikimleriyle diğer milletlerden kolayca ayırabiliriz. Onları farklı kılan bu kültür, aynı zamanda halkının birbiriyle ilişkilerini düzenleyen, dolayısıyla o topluluğa millilik vasfı veren bir mekanizmadır. Bu mekanizma, o toplumun edebî ürünleri, mutfak, giyim, tören, oyun, dil kullanımı vb. gibi geleneksel hâle gelen tüm verimlerini içerir ve bunlar toplumun üyelerince kuşaktan kuşağa aktararak bir kültür mirası hâline getirilir.

Medeniyetin, teknolojinin her geçen gün geliştiği ve değiştiği günümüzde, iletişim araçlarının insanın yaşadığı her yere ulaşması ile insan topluluklarına ait ürünler kaybolmaya yüz tutmuştur. Teknolojinin beraberinde getirdiği yazılı basın, radyo, televizyon ve son olarak internetle başlayan özellikle sosyal medya, insanları ortak bir kültüre ve kendi kültürü dışında bir yaşam biçimine doğru yönlendirmektedir. Bu olumsuzluklar karşısında kültür araştırmaları ile halkın duygu, düşünce, örf, adet, gelenek ve göreneklerini tespit etmek ve gelecek nesillere aktarmak bilim insanlarının öncelikli görevlerinden olmuştur.

Bu çalışmaya bir halkbilim araştırmacısı olarak bizi yukarıda bahsedilen kaygıların etkisiyle Gümüşhane'nin Torul ilçesi sınırları içinde Cizere vadisi boyunca kurulmuş altı adet köyün varlığı ve kendine has yapısı teşvik etmiştir. Bu köyler; Kopuz, Dağdibi, Demirkapı, Arpalı, Alınyayla, Güzeloluk köyleridir. Cizere köyleri olarak da bilinen bu altı köyün tarihi, sosyo-kültürel yapısı ortaktır. Tez çalışması bu bölgede yürüttüğümüz çalışmalara dayanmaktadır.

Araştırmanın yapılması sırasında misafirperverliğiyle yardımlarını esirgemeyen ve bilgilerini benimle paylaşan Cizere köyleri halkına, kaynak ve bilgi konusunda bana destek olan annem Gülsen ÜÇÜNCÜ'ye, çalışmayı hazırlarken geçirdiğim süreçte kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile benden yardımını esirgemeyen Cengiz ÖLMEZ'e; konunun belirlenmesinden mevcut hâle gelinceye kadar fikir ve birikimi ile bana yol gösteren değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DAĞLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Meryem ÜÇÜNCÜ-2019

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	xiv
ABSTRACT	xv
KISALTMALAR VE SİMGELER	xvi
GÖRSEL LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1
AMAÇ VE HEDEF	4
ÖNEM	4
VARSAYIMLAR	5
SINIRLILIKLAR.....	5
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI.....	6
ARAŞTIRMA YAPILAN ALANIN TANITILMASI	7
Gümüşhane İli.....	7
İlin Coğrafi Özellikleri	7
İlin Tarihi.....	7
Torul İlçesi.....	9
Tanıtım	9
İlçenin Tarihi.....	10
Coğrafi Yapı	15
Eğitim ve Kültür Durumu.....	15
Ekonomik Durum.....	15
Nüfus	16
Turizm	17
Cizere Vadisi.....	17
Cizere Vadisinde Çalışmaya Konu Edilen Köyler	18
Demirkapı Köyü.....	18
Arpalı Köyü	18
Güzeloluk Köyü	19
Alınyayla Köyü.....	19
Dağdibi Köyü.....	20

Kopuz Köyü	21
Cizere Köylerinde Osmanlı- Rus Savaşı Yılları ve Muhacirlik	21
Rumların Tarihî Yapıları ve Müslüman Türklerin Yaşam Tarzına Etkileri	23
Cizere Köylerindeki Tarihî Yapılar	24
Demirkapı Köyü'nde Bulunan Üçüncüoğlu Kalesi ve Özellikleri ..	28
Ekonomik Yapı.....	29
Tarım	29
Hayvancılık.....	30
BİRİNCİ BÖLÜM	31
HALK EDEBİYATI	31
1. 1. MANZUM TÜRLER	31
1. 1. 1. Türküler.....	31
1. 1. 1. 1. Hikâyesi Olan Türküler.....	31
1. 1. 1. 2. Çoban Türküleri.....	33
1. 1. 1. 3. Sevdalık Türküleri	34
1. 1. 1. 4. Horon Türküleri.....	35
1. 1. 2. Maniler.....	38
1. 1. 2. 1. Sevdalık Manileri.....	38
1. 1. 2. 2. Sevgiliyi Tasvir Eden Maniler.....	50
1. 1. 2. 3. İş Manileri	51
1. 1. 2. 4. Yayla Manileri.....	51
1. 1. 2. 5. Nasihat İçeren Maniler	52
1. 1. 2. 6. Ayrılık, Dert İçeren Maniler	52
1. 1. 2. 7. Yetimler İçin Söylenen Maniler	58
1. 1. 2. 8. Asker Manileri.....	59
1. 1. 2. 9. Atışma Manileri.....	59
1. 1. 2. 10. Gelin ve Kaynana Manileri	62
1. 1. 3. Ninniler	64
1. 1. 4. Tekerlemeler.....	65
1. 1. 4. 1. Oyun Tekerlemeleri	65
1. 1. 4. 2. Masal Tekerlemeleri	66
1. 2. MENSUR TÜRLER.....	67
1. 2. 1. Masal.....	67

1. 2. 1. 1. Koca Nineyle Tilki Masalı	67
1. 2. 1. 2. Tilki ve İnsanoglu	69
1. 2. 1. 3. Güzel Kız ve Ay Yâri	70
1. 2. 1. 4. Yetim Kız	72
1. 2. 1. 5. Üç Salkım Bey.....	74
1. 2. 1. 6. Padişah ve Vezirler	75
1. 2. 1. 7. Kölelik.....	76
1. 2. 1. 8. Kız Başı.....	76
1. 2. 1. 9. Kesik Baş.....	78
1. 2. 1. 10. Sultan Mahmut ve Vezir	79
1. 2. 1. 11. Keçi ile Oğlaklar	80
1. 2. 1. 12. Çocuğu Olmayan Çiftçi.....	81
1. 2. 2. Efsane.....	83
1. 2. 2. 1. Şakir Efendi Efsanesi 1	83
1. 2. 2. 2. Şakir Efendi Efsanesi 2	83
1. 2. 2. 3. Şakir Efendi Efsanesi 3	84
1. 2. 2. 4. Şakir Efendi Efsanesi 4	84
1. 2. 2. 5. Şakir Efendi Efsanesi 5	84
1. 2. 2. 6. Şakir Efendi Efsanesi 6	85
1. 2. 2. 7. Şakir Efendi Efsanesi 7	85
1. 2. 2. 8. Cazu Efsanesi	85
1. 2. 2. 9. Erüşük Çocuk Efsanesi	86
1. 2. 2. 10. Esmer Adam Efsanesi	86
1. 2. 2. 11. Dışarılık Vurma Efsanesi	86
1. 2. 2. 12. Çivi Bağlama	87
1. 2. 2. 13. Olukman Yaylası Asker Efsanesi	87
1. 2. 2. 14. Gelin Kadın Efsanesi	88
1. 2. 2. 15. Cinli Kaya.....	88
1. 2. 2. 16. Kadırğa Efsanesi.....	89
1. 2. 2. 17. Cinli Taş	89
1. 2. 2. 18. Kocakarı Taşı.....	90
1. 2. 2. 19. Çalık Adam.....	90
1. 2. 3. Fıkra.....	91

1. 2. 3. 1. Fark Yok.....	91
1. 2. 3. 2. Onun Kadar Varsun	91
1. 2. 3. 3. Nerden Gidersen Git	92
1. 2. 3. 4. Geçen Yılki Gibi.....	92
1. 2. 3. 5. Adam Olana Adam Gelir	92
1. 2. 3. 6. Ayı Senin Gibi Eşek Kâtip Gibi	92
1. 2. 3. 7. Eritekte mi Getirek?.....	92
1. 2. 3. 8. Kalmadı	93
1. 2. 3. 9. Batti mi Yandı mi?.....	93
1. 2. 3. 10. Gelişmiş Köy	93
1. 2. 3. 11. Kabağı İncir Sanmak.....	93
1. 2. 3. 12. Pis Adamın Pis Gözü	94
1. 2. 3. 13. Beni Değil Onu Alacan!	94
1. 3. MANZUM- MENSUR KARIŞIK TÜRLER	94
1. 3. 1. Atasözleri	94
1. 3. 2. Deyimler	98
1. 3. 3. Bilmeceler	103
1. 3. 3. 1. Mensur Bilmeceler.....	103
1. 3. 3. 2. Manzum Bilmeceler	105
1. 3. 4. Zekâ Soruları	109
1. 3. 5. Dualar.....	110
1. 3. 6. Beddualar	111
İKİNCİ BÖLÜM	114
HALK BİLGİSİ	114
2. 1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	114
2. 1. 1. Doğum	114
2. 1. 1. 1. Doğum Öncesi	114
2. 1. 1. 1. 1. Çocuğun Sağlıklı Doğması İçin Uygulanan Pratikler	114
2. 1. 1. 1. 2. Aşerme	115
2. 1. 1. 1. 3. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini	115
2. 1. 1. 1. 4. Gebe Kadının Kaçınması Gereken Durumlar	116
2. 1. 1. 2. Doğum Sırası	117
2. 1. 1. 3. Doğum Sonrası	117

2. 1. 1. 3. 1. Lohusalık.....	119
2. 1. 1. 3. 2. Al Basması	119
2. 1. 1. 3. 3. Kırklama	121
2. 1. 1. 3. 4. Çocukluk Dönemi Hastalıkları ve Sağaltma Uygulamalar	121
2. 1. 1. 3. 5. Sünnet	122
2. 1. 2. Evlenme	123
2. 1. 2. 1. Evlenme Biçimleri	124
2. 1. 2. 1. 1. Görücü Usulü Evlenme.....	124
2. 1. 2. 1. 2. Kaçma Yoluyla Evlenme	125
2. 1. 2. 1. 3. Baş Örtüsü Kaçırma Yoluyla Evlenme.....	125
2. 1. 2. 1. 4. Çekme-Çarpma Biçiminde Kız Kaçırma	125
2. 1. 2. 1. 5. Oturak Alma Evlilik	126
2. 1. 2. 1. 6. Kuma.....	126
2. 1. 2. 1. 7. Yetim Evliliği.....	126
2. 1. 2. 1. 8. Yakın Akraba ile Evlilik	126
2. 1. 2. 1. 9. Yabancı ile Evlilik	126
2. 1. 2. 2. Evlilik Aşamaları	126
2. 1. 2. 2. 1. Kız Bakma- Kız Görme	127
2. 1. 2. 2. 2. Kız İsteme- Söz Kesme.....	128
2. 1. 2. 2. 3. Nişan	129
2. 1. 2. 2. 4. Düğün	129
2. 1. 2. 2. 5. Çeyiz Gösterme	129
2. 1. 2. 2. 6. Kına Gecesi	130
2. 1. 2. 2. 7. Gelin Alayı.....	134
2. 1. 2. 2. 8. Nikâh- Gerdek	137
2. 1. 2. 3. Düğün Sonrası	138
2. 1. 2. 3. 1. Duvak Düğünü	138
2. 1. 2. 3. 2. Gerilik-Görüş	138
2. 1. 3. Ölüm	139
2. 1. 3. 1. Ölüm Öncesi.....	139
2. 1. 3. 1. 1. Ölümü Düşündüren Belirtiler.....	139
2. 1. 3. 2. Ölüm Sırası.....	139
2. 1. 3. 2. 1. Ölümün Duyurulması ve Yapılan İşlemler	140

2. 1. 3. 3. Ölüm Sonrası	140
2. 1. 3. 3. 1. Yıkama	140
2. 1. 3. 3. 2. Kefenleme	141
2. 1. 3. 3. 3. Tabuta Koyma	141
2. 1. 3. 3. 4. Cenaze Namazı	141
2. 1. 3. 3. 5. Defin	141
2. 1. 3. 3. 6. Anma Günleri ile İlgili Uygulamalar ve İnanışlar	142
2. 1. 3. 3. 7. İskat	143
2. 2. HALK HUKUKU	143
2. 2. 1. Akrabalık ve Aile İlişkileri	143
2. 2. 2. Misafirlik	145
2. 2. 3. Komşuluk	145
2. 2. 4. Yardımlaşma ve İmece	146
2. 2. 5. Miras	147
2. 3. GİYİM- SÜSLENME	148
2. 3. 1. Kadın Kıyafetleri	148
2. 3. 2. Erkek Kıyafetleri	149
2. 4. HALK İNANIŞLARI	149
2. 4. 1. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnançlar	149
2. 4. 2. Güneş ve Ayla İlgili İnanışlar	151
2. 4. 3. Zaman ile İlgili İnançlar	151
2. 4. 4. Hayvanlar ile İlgili İnançlar	151
2. 4. 5. Rüyalarla İlgili İnanışlar	153
2. 4. 6. Bitkiler ile İlgili İnançlar	154
2. 4. 7. Günler ile İlgili İnançlar	155
2. 4. 8. Ev ve Kapı Eşiği ile İlgili İnançlar	156
2. 4. 9. Ruhani Varlıklarla İlgili İnanışlar	156
2. 4. 10. İnsan ve Davranışlarla İlgili İnanışlar	159
2. 4. 11. Nazarla İlgili İnanışlar	160
2. 5. HALK TEDAVİLERİ	161
2. 5. 1. İnsanlarda Görülen Hastalıkların Tedavi Yolları	161
2. 5. 2. Hayvanlarda Görülen Hastalıkların Tedavi Yöntemleri	170
2.6. HALK TECRÜBELERİ	173

2. 6. 1. Halk Takvimi.....	173
2. 6. 1. 1. Halk Takviminde Kış ve Yaz Tahmini	175
2. 6. 1. 1. 1. Kış Tahmini.....	175
2. 6. 1. 1. 2. Yaz Tahmini.....	176
2. 6. 1. 2. Halk Takviminde Sıcak-Soğuk Günler	176
2. 6. 2. Halk Meteorolojisi.....	179
2. 6. 2. 1. Gökteki Cisimlere Bakarak Yapılan Hava Tahmini	180
2. 6. 2. 2. Hayvan Hareketlerine Bakılarak Yapılan Tahminler	180
2. 6. 2. 3. İnsanların Davranışlarına Bakılarak Yapılan Tahminler	181
2. 6. 2. 4. Bitkilerin Durumuna Göre Yapılan Tahminler	181
2. 7. HALK MATEMATİĞİ	181
2. 8. OYUNLAR.....	182
2. 8. 1. Yetişkin Oyunları	182
2. 8. 1. 1. Arası Kesim Oyunu	182
2. 8. 1. 2. Dokuz Taş Oyunu	183
2. 8. 1. 3. Türkü Yarıştırmaya Oyunu	183
2. 8. 2. Çocuk Oyunları	184
2. 8. 2. 1. Yakan Top.....	184
2. 8. 2. 2. Pısı1-Eşşek Kuyusu	184
2. 8. 2. 3. İmen	185
2. 8. 2. 4. Çığırık-Cığırık Oyunu.....	185
2. 8. 2. 5. Çelik-Çomak Oyunu	186
2. 8. 2. 6. Galandar Oyunu.....	186
2. 8. 2. 7. Mile-Misket Oyunu.....	186
2. 8. 2. 8. Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu	187
2. 8. 2. 9. Mendil Kapmaca Oyunu	187
2. 8. 2. 10. Zivayil-Zivoyil Oyunu	187
2. 8. 2. 11. Uğur Böceği Uçurma Oyunu.....	188
2. 8. 2. 12. Pir Oyunu	188
2. 8. 2. 13. Ortada Sıçan Oyunu	188
2. 8. 2. 14. Uzun Eşek Oyunu	188
2. 8. 2. 15. Taş Yuvarlama Oyunu	189
2. 8. 2. 16. Tavşan Kaç Tazı Tut Oyunu.....	189

2. 8. 2. 17. Vız Vız Oyunu.....	189
2. 8. 2. 18. Lades Oyunu.....	190
2. 8. 2. 19. Şaşırtmaca Oyunu	190
2. 8. 2. 20. Beştaş Oyunu.....	190
2. 8. 2. 21. El Kaçırma Oyunu	191
2. 8. 2. 22. Ceviz Atma Oyunu	191
2. 8. 2. 23. Dokuz Taş Oyunu	191
2. 8. 2. 24. Dübel Oyunu	192
2. 8. 2. 25. Gizlenböcük-Saklambaç Oyunu	192
2. 8. 2. 26. İp Atlama.....	193
2. 8. 2. 27. Peşkir Atma	194
2. 8. 2. 28. Birem Birem	194
2. 8. 3. Halk Oyunları.....	195
2. 8. 3. 1. Alucra Sallaması.....	195
2. 8. 3. 2. Bıçak Oyunu.....	195
2. 8. 3. 3. Cemo	196
2. 8. 3. 4. Dik Horon.....	196
2. 8. 3. 5. Düz Horon.....	196
2. 8. 3. 6. Hoş Bilezik	196
2. 8. 3. 7. Üçayak	196
2. 8. 4. Halk Çalgıları	197
2. 8. 4. 1. Davul.....	197
2. 8. 4. 2. Zurna	197
2. 8. 4. 3. Kemeçe.....	197
2. 8. 4. 4. Tef.....	197
2. 9. BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR	197
2. 9. 1. Mevsimlik Törenler	197
2. 9. 1. 1. Galandar	197
2. 9. 1. 2. Hıdırellez.....	199
2. 9. 2. Yaşayış Biçimi ve Yayla Şenlikleri.....	200
2. 9. 2. 1. Yayla ve Yaylacılık Kavramları	200
2. 9. 2. 1. 1. Yaylaya Hazırlık.....	201
2. 9. 2. 1. 2. Yayla Evinde Yapılan Hazırlıklar	202

2. 9. 2. 1. 3. Köy Evinde Yapılan Hazırlıklar	202
2. 9. 2. 1. 4. Yayla Yolculuğu.....	202
2. 9. 2. 1. 5. Yaylacılığın İcrası	203
2. 9. 2. 2. Kazıkbeli Yaylası Şenliği.....	203
2. 9. 3. Bayramlar	204
2. 9. 3. 1. Dinî Bayramlar	204
2. 9. 3. 1. 1. Arife Günü	204
2. 9. 3. 1. 2. Ramazan Bayramı	204
2. 9. 3. 1. 3. Kurban Bayramı	205
2. 9. 4. Dinî ve Millî Törenler.....	205
2. 9. 4. 1. Asker Uğurlama ve Karşılama	205
2. 9. 4. 2. Hacı uğurlama ve Karşılama	205
2. 9. 5. Millî Bayramlar	206
2. 9. 5. 1. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı.....	206
2. 9. 5. 2. Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı.....	206
2. 9. 5. 3. Zafer Bayramı.....	206
2. 9. 5. 4. Cumhuriyet Bayramı.....	206
2. 10. AĞIZ ÖZELLİKLERİ, ADLAR VE LAKAPLAR	207
2. 10. 1. Ağız Özellikleri	207
2. 10. 2. Lakaplar	210
2. 11. HALK SANATLARI	211
2. 11. 1. El Sanatları	211
2. 11. 1. 1. Cecim Dokuma	211
2. 11. 1. 2. Kolan Dokuma.....	212
2. 11. 1. 3. Yün Çorap	212
2. 11. 1. 4. Tiftik Çorap	213
2. 11. 1. 5. Kıl Çorap	213
2. 11. 1. 6. Heybe Dokuma	213
2. 11. 1. 7. Kurut Bağı.....	214
2. 11. 1. 8. Çuval Dokumacılığı	214
2. 11. 1. 9. İp Yapımı.....	214
2. 12. HALK MUTFAĞI.....	214
2. 12. 1. Sofra Kültürü.....	214

2. 12. 2. Mutfak Araç ve Gereçleri	215
2. 12. 3. Cizere Köylerinde Yiyecek ve İçeceklerinin Hazırlanması	216
2. 12. 3. 1. Çorbalar	216
2. 12. 3. 1. 1. Dırıma Çorbası	216
2. 12. 3. 1. 2. Ayranlı Mısır Çorbası	216
2. 12. 3. 1. 3. Lahana Çorbası.....	217
2. 12. 3. 1. 4. Kesme Makarna Çorbası.....	217
2. 12. 3. 1. 5. Herle Çorbası.....	217
2. 12. 3. 1. 6. Şehriyeli Sütü Çorba.....	217
2. 12. 3. 2. Yemekler	217
2. 12. 3. 2. 1. Gavut.....	217
2. 12. 3. 2. 2. Gorasida Yemeği	218
2. 12. 3. 2. 3. Galacöş.....	218
2. 12. 3. 2. 4. Kürt Kuymağı.....	218
2. 12. 3. 2. 5. Tuvala	218
2. 12. 3. 2. 6. Katmerli	219
2. 12. 3. 2. 7. Haşıl.....	219
2. 12. 3. 2. 8. Buluma.....	219
2. 12. 3. 2. 9. Siron.....	219
2. 12. 3. 2. 10. Hamsili Ekmek Aşı.....	220
2. 12. 3. 2. 11. Sirima Yemeği.....	220
2. 12. 3. 2. 12. Turşu Kavurması	220
2. 12. 3. 2. 13. Pazı Kavurması.....	220
2. 12. 3. 2. 14. Isırgan Yemeği	220
2. 12. 3. 2. 15. Taze Fasulye Tavası	221
2. 12. 3. 2. 16. Taze Fasulye Kavurması.....	221
2. 12. 3. 2. 17. Kara Lahana Sarması	221
2. 12. 3. 2. 18. Ispanak Yemeği	221
2. 12. 3. 2. 19. Patatesli Et Yahnisi.....	222
2. 12. 3. 2. 20. Kabak Borane	222
2. 12. 3. 2. 21. Guguvak Kavurması	222
2. 12. 3. 3. Tatlılar	222
2. 12. 3. 3. 1. Un Helvası.....	222

2. 12. 3. 3. 2. Bayat ekmek tatlısı	223
2. 12. 3. 3. 3. Erişte Tatlısı	223
2. 12. 3. 3. 4. Köy Baklavası	223
2. 12. 3. 4. Süt Ürünleri	223
2. 12. 3. 4. 1. Peynir	223
2. 12. 3. 4. 2. Çökelek	224
2. 12. 3. 4. 3. Karın Çökeleği	224
2. 12. 3. 4. 4. Deleme	225
2. 12. 3. 4. 5. Tereyağı	225
2. 12. 3. 4. 6. Ağız.....	226
2. 12. 3. 5. Hamur Türünden Yapılan Yiyecekler	226
2. 12. 3. 5. 1. Zumur.....	226
2. 12. 3. 5. 2. Lames.....	226
2. 12. 3. 5. 3. Zırhta.....	226
2. 12. 3. 5. 3. Ekşili	227
2. 12. 3. 6. Konserveler.....	227
2. 12. 3. 6. 1. Fasulye Konservesi.....	227
2. 12. 3. 6. 2. Vişne Konservesi.....	227
2. 12. 3. 7. Turşular	228
2. 12. 3. 7. 1. Fasulye Turşusu	228
2. 12. 3. 7. 2. Lahana Turşusu	228
2. 12. 3. 7. 3. Armut Sirkesi	229
2. 12. 3. 8. Reçeller.....	229
2. 12. 3. 8. 1. Kuşburnu Reçeli	229
2. 12. 3. 8. 2. Çilek Reçeli	231
2. 12. 3. 8. 3. Gavuk (Ahududu) Reçeli	231
2. 12. 3. 8. 4. Dağ Çileği (Ligarba) Reçeli	231
2. 12. 3. 9. İçecekler	232
2. 12. 3. 9. 1. Vişne Kompostosu.....	232
2. 12. 3. 9. 2. Armut Hoşafı.....	232
2. 12. 3. 9. 3. Kızılıcık Şerbeti.....	233
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	234
KAYNAKÇA	240

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ	244
EKLER	246
EK I: SÖZLÜK.....	246
ÖZ GEÇMİŞ.....	254

ÖZET

[ÜÇÜNCÜ, Meryem]. [Gümüşhane Torul İlçesi Cizere Köyleri Monografisi], [Yüksek Lisans Tezi], Ordu, [2019].

Her kültür ve gelenek; toplumların ortak davranışlarının, maddî-manevî değerlerinin ve yönelimlerinin bütünüdür. Bu anlamda kültür ve gelenek toplum bireylerinin birbirleriyle olan etkileşiminden, düşünce-inanç sistemlerinden ve ortak tarihî geçmişinden beslenir.

Modern dünyada teknolojideki gelişmelerle birlikte son yüz yılda büyük ve hızlı bir değişim görülmektedir. Bu değişim insanlığın binlerce yılda oluşturduğu kültür miraslarını hızla yok etme sürecini beraberinde getirerek insan hayatını derinden etkilemiştir.

Bununla birlikte geçmiş kültürün ve buna bağlı değerlerin unutulmaya yüz tuttuğu günümüzde Türk kültürünü araştırma görevi halkbilimine ve bilim insanlarına düşmektedir.

Bu çalışma ile araştırılan yörede geçmişte farklı inançlardan insanların (Rum, Ermeni ve Müslüman) birlikte yaşamış olduğu, bundan dolayı yöreye özel bir kültürün oluştuğu görülmüştür. Yöreyi özgün kılan bir diğer özellik ise yörenin coğrafi olarak kıyı ve iç bölge arasında yer alması; Giresun, Gümüşhane, Trabzon ve Erzurum gibi farklı iklim ve kültürlerden beslenmiş olması sayılabilir.

Bu tespitlerden hareketle yapılan çalışmada elde edilen veriler düzenlenme aşamasında “Halk Edebiyatı” ve “Halk Bilgisi” olarak iki bölüme ayrılmıştır. Halk Edebiyatı başlığı altında manzum türler (türkü, mâni, ninni, tekerleme), mensur türler (masal, efsane, fıkra) ve manzum-mensur türlere (atasözü, deyim, bilmece, zekâ sorusu, dua, beddua) yer verilmiştir. “Halk Bilgisi” kısmında ise geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm), aile hukuku, giyim-süslenme, halk inanışları, halk tecrübeleri, halk oyunları, bayram-tören ve kutlamalar, ağız özellikleri-adlar ve lakaplar, halk sanatı, halk mutfağı başlıkları altında derlenmiş bilgilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halk Kültürü, Halk Edebiyatı, Gümüşhane, Torul, Değişim

ABSTRACT

[ÜÇÜNCÜ, Meryem]. [The Cizere Villages Monography of Torul County of Gümüşhane], [Master's Thesis], Ordu, [2019].

Every culture and tradition are the whole of the common behaviors, moral-material values and tendencies of societies. In this sense culture and tradition are fed by the interaction of the members of society, the thought-belief systems and the common historical background.

With the developments in technology in the modern world, a big and rapid change is observed in the last century. This change has deeply affected human life by bringing about the process of humanity's rapid destruction of its cultural heritage in thousands of years.

However, these days where the past culture and related values have been forgotten, the task of researching Turkish culture falls on scientists and folklore.

In this study, it was observed that people from different faiths (Greek and Armenian and Muslim) lived together in the region and therefore a special and dominant culture was built in the region. Another feature that makes the region unique is that the region is geographically located between the coast and the inner region; It can be considered as being fed from different climates and cultures such as Giresun, Gümüşhane, Trabzon and Erzurum.

The obtained data from these findings is divided into two sections as "Folk Literature" and "Folk Knowledge during the editing process. Under the title of Folk Literature were given place to verse species (folk song, music, lullaby, rhyme), prose species (fairy tale, myth, joke) and verse-prose species (proverb, idiom, riddle, intelligence question, prayer, curse). In the section of Folk Information, transition periods were compiled under the headings as (birth, marriage, death), family law, clothing-decoration, folk beliefs, folk experiences, folk dances, festivals and ceremonies and celebrations, mouth features-names and nicknames, folk art, folk cuisine information.

Key Words: *Folk Culture, Folk Literature, Gümüşhane, Torul, Change*

KISALTMALAR VE SİMGELER

As	: Aleyhisselam
a.g.e	: Adı geen eser
C	: Cilt
ev.	: eviren
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
kg.	: Kilogram
km	: Kilometre
m	: Metre
KK	: Kaynak Kişi
M	: Miladî
No.	: Numara
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
s.	: Sayfa
S	: Sayı
vb.	: Ve benzeri

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1. Torul haritası	9
Görsel 2. Torul ilçesi.....	10
Görsel 3. Kankana savaşının yaşandığı bölge	12
Görsel 4. Demirkapı köyü	18
Görsel 5. Arpalı köyü.....	19
Görsel 6. Güzeloluk köyü.....	19
Görsel 7. Alınyayla köyü	20
Görsel 8. Dağdibi köyü	20
Görsel 9. Kopuz köyü	21
Görsel 10. Urus yolu	23
Görsel 11. Arpalı köyü kilisesi çanı.....	25
Görsel 12. Kayadibi mahallesi kilisesi.....	26
Görsel 13. Kurtüzü mahallesindeki kilise içi şekilleri	26
Görsel 14. Emruk mahallesi köprüsü.....	27
Görsel 15. Emruk mahallesi kilisesi içindeki şekiller.....	28
Görsel 16. Rumlardan kalma fırın.	28
Görsel 17. Gelin alayında çarşaf giydirilmiş gelin	135
Görsel 18. Sıcaklık adı verilen köy ekmeği	146
Görsel 19. İmece usulü ile buğday biçme	147
Görsel 20. Geleneksel kadın giyimi.....	148
Görsel 21. Dokuz taş oyununun oynandığı zemin	183
Görsel 22. Pısıll oyunu kümeleri	185
Görsel 23. Arpalı yaylasındaki Rum kelifi.....	201
Görsel 24. Olukman yaylası	201
Görsel 25. Tiftikten yapılan bere	213
Görsel 26. Sacayağı	216
Görsel 27. Süt makinesi ile yağ ayrılan süt.....	224
Görsel 28. Deleme	225
Görsel 29. Odun yayık ile yağ çalkalama.	226
Görsel 30. Konserve şişelerinin pişirilmesi.....	227
Görsel 31. Turşu için haşlanan ve külekte bekletilen fasulyeler	228
Görsel 32. Armut Sirkesi.....	229

Görsel 33. Kuşburnu kaynatma	230
Görsel 34. Kuşburnu çıkarma işlemi	231
Görsel 35. Dağ Çileği Reçeli.....	232

GİRİŞ

İnsanoğlu dünyaya gözlerini açtığı zaman kendini çeşitli evrelerle beraber bir kültürün içinde bulur. Toplum ve topluluk olma olgusu ve bilincini kazandığı ilk yer ise ailesi, akrabaları ve doğal çevresidir. İnsan büyüyüp geliştikçe bu toplumsal çevrede değışmeye ve daha da ilerlemeye devam eder. İnsanın her türlü yaşamsal faaliyeti gereği yalnız kalamaz, bununla birlikte fikir evreni de değışemez. Böyle bir zorunluluk onun toplumsal bir varlık olma sürecini doğrudan etkiler ve geliştirir. İnsan bu süreçte yalnız kalamamasıyla birlikte faal olduğu toplum içerisinde birtakım kurallara uymalı ve birey bilinci olan herkesle uyum hâlinde yaşamalıdır. Uyum hâlinde bir arada yaşama zorunluluğu olan insanlar birçok şeyi paylaştıkça aralarında sosyal ve kültürel bir ilişki ağı oluşur. Bunlardan hareketle toplum tanımı yapılacak olursa aralarında sosyal ve kültürel bağ kuran, aynı alan içerisinde uyum ile yaşamak zorunluluğu olan insan topluluğudur (Demir ve Ünal, 2005, s.1).

İnsanların bir arada; yani toplum içinde yaşayabilmeleri için dört unsurun gereklidir. Bunlar;

- a. Toplumsal yaşam için gerekli olan ekonomik kaynakları yaratacak olan üretim ve üretimin örgütlenmesi süreci;
- b. Ortak yaşamın gerektirdiği kurallar;
- c. Üretim için gerekli olan bilgi ve teknoloji birikimi;
- d. Toplumsal yaşamı düzenleyen ve onun dışarıya karşı korunmasını sağlayan yasal güçlerdir (Güven, 1999, s.6).

Bu koşullar tam olarak sağlandığında birçok bilim dalı bu toplulukları incelemek için doğar. Bu bilimlerden direk olarak toplumu her anlamda inceleyen en önemli bilim dalı ise toplumbilimdir. Toplum bilim (sosyoloji) toplumun uyumunu, yapısını, insan topluluklarının doğuşunu ve neyden etkilenip değıştiğini inceler. Bu incelemeler topluluklara kendilerini tanıma, sosyal ve kültürel çevresi üzerine tahminler yaparak bilgi sahibi olmayı sağlamaktadır (Güven, 1999, s.3).

Yapılan sistematik incelemeler doğrultusunda toplum bilim birçok alt dallara ayrılır ve elde edilen verilerin bir bölümü toplumla ilgilenen bütün bilim dalları faydalanır. Bu bilim dallarının yaptığı değerdirmeler toplumu anlamada önemli bilgiler temin etmektedir. Şehirlerin ve toplumların genel yaratıcısı olarak kabul edilen köyler hakkındaki incelemeler için ise uygulamalı toplum bilimin verileri kullanılır.

Toplumun ana yaratıcısı olan köylerin incelemesi uygulamalı toplum biliminin ilgi alanıdır. Toplum için genel bilgi elde edilecekse burada köylere inmek ve köyü sorun edinmiş bilim dalları ile beraber analiz yapılmalıdır. İşte burada halkbilimi ve uygulamalı toplum bilimin bilgi paylaşımı toplumu kavramada ve köklere gitmede önemlidir.

Halkbilimi ile araştırılan ve değerlendirilen somut ve somut olmayan kültürel miras, toplumların kabullerini ve bilinçaltılarını yansıtması açısından sosyolojiye kaynak sağlamaktadır. Halkbilim araştırmacısı ise bu unsurları tespit eder, çözümler ve topluma sunar. Elde edilen veriler sosyolojiye toplumsal dünyayı anlamaya ve açıklamaya yönelik yapılacak çalışmalar için kaynak sağlar. Folklor ve sosyolojinin konusu insan olduğu için her iki bilim dalı arasında iç içe geçmiş bir ilişki vardır.

Halk bilimi çalışmalarının yaygın olarak kabul edilen iki başlangıç tarihi vardır. Birincisi Almanya’da Grim kardeşlerin 1812 yılında “Ev ve Çocuk Masalları” adlı sözlü gelenekten derleyerek oluşturdukları masal kitaplarını yayınlamaları, ikincisi ise “Folk- Lore” teriminin 1846 yılında İngiliz Willian John Thoms tarafından icat edilip Ambrose Merton adıyla gönderilerek yayınlanmasıdır (Çobanoğlu, 2012, s.19).

Halkbilimine Türkiye açısından bakıldığı zaman bu bilim dalı ilgili çalışmaların fikir olarak ortaya çıkması Ziya Gökalp’le başlar. Ziya Gökalp halkbilimine folklor yerine halkiyat demeyi tercih etmiştir. Rıza Tevfik Bölükbaşı ise folklor yerine herhangi bir kelime tercih etmemiş, folklor olarak kalmasını tercih ederek aslında folklor ürünlerinin Avrupa’nın halk şarkıları, destanlar, bilmeceler ve hikâyelerden ibaret olduğunu vurgulamıştır. Onun anlayışına göre folklor sadece edebiyatla ilgilidir (Oy, 1997, s.367).

Folklor ile Türkiye’nin tanışması ilk olarak isim ve tanımlama karmaşasından ibaret olmuştur. Bilimin sınırlarının çizilmesi açısından Türkiye Avrupa’nın çok gerisinde kalmış, bilim dalının çalışma yöntemi bilinmediğinden ilerlenememiştir. Bu geri kalışın sebebi ise bilimi tanımayan ve sınırlarını çizemeyen bilim insanı yetiştirilememesi, ülkede genel yönetim değişikliği, savaş ve ekonomik birçok sorun ifade edilebilir. Tabiki bu geri kalışta ülke edebiyatının folklorun en önemli çalışma alanı olan köye bakış açısının da önemli etkisi vardır.

Tanzimat döneminde edebiyat ve eserler Avrupa örnek alınarak yazılmış ancak bu eserler taklitten öteye geçememiştir. Bu dönemde de köe ve köylüye kapalı bir edebiyat anlayışı hâkim olmuştur.

Tanzimat'ta Türk edebiyatındaki Avrupa eğilimine paralel olarak düşünce alanında da Fransız etkisi kendini göstermiş, bir yandan Prens Sabahattin eliyle Le Play Sosyolojisi, öte yandan Ziya Gökalp'le Durkheim Sosyolojisi, iki ayrı kol hâlinde ülkeye yerleşmiştir. Bununla birlikte yerinde araştırma ve monografik çalışmalara dayanan Le Play okulunun sözcülüğünü yaptığı hâlde Prens Sabahattin, Türkiye'nin sosyal gerçeklerini yalnız bu okulun teorik sonuçlarıyla değerlendirme yoluna gitmiştir. Aynı zamanda Ziya Gökalp de Durkheim'in alan çalışmalarına önem vermeyen teorik sosyolojisinin etkisiyle daha çok sosyolojik kavram tanımları ve tarih sosyolojisiyle uğraştığından; Türkiye'de köy araştırmaları döneminin başlaması gecikmiştir (Sencer, 1971, s.9).

Ülkemizde genel olarak köy ve köylüyü içine alan bir edebiyat dönemi Cumhuriyet'ten sonra oluşmuş, köyle ilgilenen bilim dallarının değerlendirmeleri gündeme gelmeye başlamıştır.

Türkiye'de köy sosyolojisi alanında en hızlı gelişmeler 1950-1960 ve 1961-1969 yılları arasında olmuştur. Birinci dönemde yolların yapılması ve taşıtların yaygınlaşması ile köy-şehir farklılaşmasında bazı olumlu sonuçlar oluşmuştur. Şehir değerlerinin köye girmesi, köylünün şehirle yoğunlaşan teması, göçler, gecekondu mahallelerinin kurulması bu dönemin dinamik değişimleri arasındadır. Teknik gelişmeler köyün kapalı yapısını değiştirmede önemli etkiye sahiptir. İkinci dönem ise (1961-1969) köy sosyolojisinin bazı fakültelerde bağımsız bilim disiplini olarak yer aldığı; Devlet Planlama Teşkilatı ile Köy İşleri Bakanlığının kurulduğu; bölgelerarası farklılaşmalara dayanan sosyal ve ideolojik araştırmaların başladığı dönemdir (Türkdoğan, 1977, s.17-21).

Bu gelişmeler ile beraber köylüye inen edebiyat ve halkbilimi, köy sosyolojisi etkileşimi ve analiz paylaşımından önemli eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu anlamda folklorun yöntemleri kullanılarak yapılan Niyazi Berkes'in "Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma" (1942) eseri toplum bilim için oldukça önemlidir. Bu kitap hazırlanırken monografi yöntemleri kullanılmış ve iki bilim dalı içinde önemli bir çalışma olmuştur (Hançerlioğlu, 1996, s.271).

"Monografi çalışmalarında bir diğer önemli isim ise "Sindel Köyü" adlı çalışmasıyla İbrahim Yasa'dır. İbrahim Yasa, Le Play'in üç başlık altında topladığı ölçütlere göre araştırmasını yapmıştır." (Hız, 2002, s.13).

Türkiye'de halkbilimi yöntemleri kullanılarak yapılam birçok eser ortaya koyulurken halbilimi açısından tek başına önemli bir çalışma görülmemektedir. Halkbilimi için çalışan bilim insanlarına göre folklorik çalışmalar 1980 ve sonrasında bilimsel faaliyetler ışığında gelişme imkânı bulmaya başlamış, çalışmalar henüz istenilen seviyeye gelememiştir. Halk kültürü ürünlerini derlemeye yönelik çalışmalar yeterli değildir. Halkbilimi bilim insanlarının dayanışma örgütlerinden uzak, bir başlarına yürüttükleri çalışmalar ve çalışma şartları yetersizdir. Türk halk biliminin asıl sorunları için köklü ve bilimsel bir

politika yoktur. Ayrıca ülkemiz genelinde derleme yapılacak birçok köy veya kasaba bulunmaktadır. Bu amaca yönelik olarak Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde halkbilim ve derleme konusunda eğitim alan öğrenciler sahaya çıkarılarak araştırma yapmaları sağlanmakta ve somut ve soyut kültürel mirası derlemeleri istenerek, mirasımız yok olmaktan kurtarılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmaya da aynı kaygı ve bakış açısıyla başlanmıştır. Torul ilçesi Cizere vadisi köylerinin tarihî ve kültürel yönünün zengin olduğu, bu kültürel zenginliğin bilimsel bir çalışmayla kayıt altına alınmadığı tespit edilmiş, bunun üzerine çalışma gerçekleştirilmiştir.

AMAÇ VE HEDEF

Halkbilimi çalışmaları; bir toplumu uzun süre ayakta tutan kültür öğelerinin sistemli bir biçimde kayıt altına alınıp gelecek kuşaklara aktarılması açısından oldukça önemlidir. Bu çalışma ile zengin bir tarihe ve kültürel birikime sahip olan bölgenin folklorik malzemelerini derlemek, bu sayede gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak, yeni nesillerin kültürel birikimlerinin farkındalığını sağlamak amaçlanmıştır. Bununla birlikte Torul ilçesinin tarihî, kültürel ve turistik açıdan tanıtımına katkı sağlamak, ülkemizde gelenekselleşen halk yaşantısı ve edebiyatının varlığına dikkat çekmek istenmiştir. Ayrıca köylerin toplumsal yapısı içinde yer alan sosyal ve kültürel özellikleri belirlemek ve değişim süreci içinde değerlendirmek de amaçlarımız arasında yer almıştır ki bu köylerin geçmişte Ermeni, Rum ve Türklerin birlikte yaşamış oldukları köyler olması çalışmanın burada yapılmasında önemli etken olmuştur.

ÖNEM

Folklor ortak paydada buluşan toplumların ortaya koyduğu somut ve somut olmayan kültürel mirası, inanış ve uygulamaları inceleyen bilimsel bir disiplindir. Yörede geçmişte farklı kültür ve dinlerden insanların uzun süre birlikte yaşamış olmaları ve sonrasında yaşanan acılar, bir kültür araştırması olan bu çalışma için değerlidir. Çünkü halkbiliminin inceleme alanı kültür unsurlarıdır ve bu bilim, folklor ürünlerine bir insan kalabalığını toplum yapan öğeler bütünü anlayışıyla bakmaktadır. Ülkemizde bu çalışmalar henüz istenilen düzeye gelememiştir. Çalışma alanı olan Cizere vadisinde de henüz bir çalışma yapılmamıştır. Genç

nesillerin tamamını kültürel varlıklarından haberdar etme ihtiyacı da bu çalışmalara verilen önemi artırmaktadır.

VARSAYIMLAR

Günümüzde şehirleri etkisi altına alan popüler kültür, sözlü kültür ürünlerini, değiştirmek ve gelişmesine katkı sağlamaktan çok, bunları yok etmektedir. Cizere köylerinde nüfusun çoğu büyük şehirlerde yaşamakta olup genellikle yöreye yaz ayında gelmektedirler. Yöre halkının büyük şehirlerdeki popüler kültürden etkilendiği ve eski kültüre olan farkındalığının azaldığı gözlenmektedir. Eskiden mevcut olan birçok gelenek ve ritüel artık uygulanmamakta, çoğu gelenek sadece yaşlı kaynak kişilerin hafızalarında kalmış durumdadır. Ayrıca köyden göç eden büyük çoğunluğun sözlü kültür ürünlerini yaşatmamaları, gençlerin bu ürünlerden bîhaber olmaları ve bunlarla ilgilenmemeleri, bu çalışmayı gerekli hâle getirir. Bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve genç nesillerde kültür farkındalığı oluşturma amacı, yapılan işin değerini göstermektedir. Kayıt altına alınan bu öğelerin de zaman içinde değişen kültürle unutulacağı ön görülmektedir. Bu tez kısmen bu olumsuz duruma yönelik olumlu ve yerinde bir çalışmadır.

SINIRLILIKLAR

Araştırmanın evreni Gümüşhane ili Torul ilçesi sınırları içinde bulunan bir bölgeyi kapsamaktadır. Torul ilçesinin yüzölçümü 1.149 metrekaredir. Torul ilçesine bağlı 37 köy bulunmaktadır. Torul'un; Şiran, Kürtün, Gümüşhane Merkez İlçesine, Trabzon ve Giresun illerine sınırı bulunmaktadır. Torul, Karadeniz bölgesinde Osmanlı-Rus savaşında yoğun çatışmalara sahne olması nedeniyle uzun yıllar göç vermiş bir ilçedir.

Torul ilçesi köyleri daha çok, sınırı bulunduğu şehre ve ilçe kültürüne hâkimdir. Gümüşhane'ye sınır olan köylerin kültürel dokusu Torul ilçesi kültüründen farklı ve Gümüşhane kültürüne benzemektedir. Şiran sınırında olan köylerde ise tamamen o yörenin kültürel unsurlarının etkisi görülmektedir. Derleme yapılan bölgeyi Torul ilçesinden ayırmamızın sebebi ise Osmanlı-Rus savaşının yoğun olarak yaşandığı bölge olması, bu köylerin diğer il ve ilçelere sınırı olan köylerden farklı bir kültürel dokuya sahip olması; bunun sonucu olarak yaşam tarzı, konuşma ve ağız özelliklerinin aynı olması ve köylerin aynı güzergâh üzerinde bulunmasıdır. Çalışmaya konu olan bu altı köyden mübadele ile giden Rumların,

köylülerin diline ve yaşam tarzına etki etmiş olmaları bu köyleri Torul ilçesinden ayırmamızın bir diğer sebebidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

“Halkbilim araştırmalarında kullanılan metot ve yöntemler; alan araştırması metodu, örnek olay metodu, yazılı kaynaklardan araştırma, diğer metotlar şeklindedir. Bu çalışma alan araştırması metodu kullanılarak yapılmıştır. Alan araştırması, derlenecek yere bizzat gitmek suretiyle verilerin elde edilmesiyle gerçekteşir.” (Tan, 1997, s.119-120). Alan araştırması ile yapılan ön çalışma ile Cizere köylerini; tarihî ve halkbilimsel açıdan tanıtan yeterli bilgi ve belgelerin olmadığı görülmüştür. Bu yüzden bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir.

Hazırlanan bu tez monografik bir çalışmadır. Tezin hazırlanışında kaynak taraması, alan araştırması, gözlem ve görüşme yoluyla derleme ve inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Tezin amacı doğrultusunda yaptığımız bu çalışmada halk bilgisi ve edebiyatı ile ilgili konular, derleme yöntem ve teknikleri kullanılarak derlenmiş, tasnif edilip yazıya geçirilmiştir.

Derlemeye başlamadan önce her bir köyün muhtarıyla irtibat kurulmuş ve bu muhtarlarla görüşülerek birlikte kaynak kişiler tespit edilmiştir. Kaynak kişilerin tespitinin ardından belirlenen köylere gidilmiş, belirlenen kaynak kişilerle bizzat görüşülerek ve gözlemler yapılarak derleme çalışmaları yürütülmüştür.

Kaynak kişiye önceden hazırlanmış sorular sohbet havası içinde sorulmuş ve alınan yanıtlar kaydedilmiştir. Görüşme sonrası kayıtlar deşifre edilip tasnif edilerek düzenli verilere ulaşılmıştır. Aynı folklorik ürünün farklı kişiler tarafından anlatılması durumunda anlatımı daha belirgin olan kaynak kişinin anlatımı seçilmiştir. Gelenekler ve ritüellerin derlenmesinde ise genelde yaşı daha büyük, okuma yazması olmayan, köyden çıkmamış veya yaz-kış köyde oturan insanlar tercih edilmiştir.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Çalışmada alan araştırması yöntemiyle fotoğraf makinesi, cep telefonu ve ses kayıt cihazı vasıtasıyla kaydedilen malzemeler sınıflandırılarak yazıya geçirilmiştir. Ayrıca doğal ortamda çekilen fotoğraflarla birlikte teze görsellik kazandırılmaya çalışılmıştır. Derlenen halkbilimsel malzeme yazıya geçirilirken herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamış ancak İstanbul Türkçesi de ağız

özellikleri de kullanılmıştır. Yazıya aktarılan derlemelerdeki devrik cümleler ve gereksiz tekrarlara müdahale edilmemiş, genel muhteva korunarak yazıya aktarılmıştır. Anonim halk edebiyatı ürünü olan maniler şekil ve kafiye düzenine uygun olarak düzenlenmiş, ağız özellikleri korunarak yazıya aktarılmıştır. Köylere özgü ifade biçimleri bulunan bölümlerde (ağız özellikleri, lakaplar, sülale adları vb.) yöresel söyleyiş korunmuştur. Yazılı kaynaklardan faydalanılan bilgiler ise asıl metne sadık kalınarak verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde folklorik malzemelerin elde edildiği kaynak kişilerin ayrıntılı bilgilerine de yer verilmiştir.

ARAŞTIRMA YAPILAN ALANIN TANITILMASI

Araştırma alanı Gümüşhane ili Torul ilçesi sınırlarında bulunan bir bölgedir. Bu bölümde araştırma yapılan Gümüşhane ili, Torul ilçesi ve Torul'a bağlı Cizere köyleri tanıtılmıştır.

Gümüşhane İli

Gümüşhane Doğu Karadeniz'de yer alan; Torul, Kelkit, Şiran, Köse ve Kürtün ilçeleri ile birlikte 8 tane de beldesi bulunan bir şehirdir.

İlin Coğrafi Özellikleri

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümü sınırları içerisinde yer alan Gümüşhane ili 38° 45 - 0° 12 doğu boylamları ile 39° 45 - 40° 50 kuzey enlemleri arasında olup, doğusunda Bayburt, batısında Giresun, kuzeyinde Trabzon, güneyinde Erzincan illeri ile çevrilidir. Ortalama rakımın 1400 m olduğu Gümüşhane'nin toplam alanı 6575 km² dir. İl Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu'yu birbirine bağlayan İpek Yolu üzerinde kurulmuştur. Gümüşhane coğrafi özellikleri bakımından Kelkit Çayı ile Harşit Çayı havzalarının oluşturduğu iki farklı ana bölgeye ayrılır. Gümüşhane ilinin yeryüzü şekillerinin büyük bir kısmının dağlarla çevrili olduğu görülmektedir. Mevcut arazinin %59,6'sını dağlar, %29,4'ünü platolar, % 11'ini ise ovalar kaplamaktadır. Dağlar genelde doğu-batı doğrultusunda kuzeyden güneye doğru Zigana, Gümüşhane ve Otlukbeli Dağları olarak üç sıra halinde uzanırlar.¹

İlin Tarihi

Gümüşhane'de yapılan araştırmalarda elde edilen kalıntıların MÖ 3000-2000 arasına, ilk Tunç Çağı'na kadar bölgede önemli kavimlerin yaşadığını göstermektedir. Gümüşhane tarihsel açıdan daima bir tampon bölge olarak arada kalmıştır. Gümüşhane'de Hititler zamanında önemli geçim kaynağı olan gümüşün olması bir zenginlik kaynağı olarak görülmüş ve bölgeyi değerli bir hâle getirmiştir.

¹ www.gumushanekulturturizm.gov.tr (15.04.2019)

Hititlerden sonra bölgeye M.Ö. 860'de hâkim olan Urartular döneminde Argonotlar da yöreye koloniler kurmaya başlamışlardır. Bundan sonra Gümüşhane madenleri büyük uygarlıklar için önemli hâle gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Urartu kültürü ve maden işçiliği Argonotlar aracılığıyla Ege adalarına dek yayılmıştır. M.Ö. 560' lı yıllarda Medler Gümüşhane yöresini ele geçirdiler. Ancak Medler yine aynı sülaleden gelen II. Kiros'ın başkaldırısı ile yıkılmış ve MÖ 550'de Pers Krallığı kurulmuştur. M.Ö 350'lerde zayıflamaya başlayan Pers İmparatorluğu'nu Büyük İskender yıkınca bölgede uzun bir süre siyasi boşluk olmuştur. Büyük İskender yörenin madenlerinden dolayı bölgeye önem vermiştir. Yöredeki Roma hâkimiyeti M.Ö. 20. Yılda Kerona Savaşından sonra başlamış ve MS 395'lere kadar devam etmiş. Kavimler göçü neticesinde Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı Roma diye ikiye ayrılınca Gümüşhane yöresi Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalmıştır. Bizans İmparatorluğu döneminde Gümüşhane yöresi de Bizans-Hazar askeri iş birliğinde önemli rol oynamıştır. Roma ve Bizans dönemlerinde yörede kurulu kente Argyropolis adı verilmiştir. Yöredeki savaşların asıl sebepleri tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması ve madenleri ile ün yapmış olmasıdır. 7 ve 8. yüzyıllardabölge birkaç defa el değiştirmiştir.²

1071 Malazgirt Savaşından sonra yöre Selçuklu egemenliğine girmiştir. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğuna son vermesiyle bölgede Osmanlı etkisi görülmeye başlanmıştır. Gümüşhane, Trabzon Rum İmparatorluğunun fethedilmesinden sonra Osmanlı ve daha sonra Akkoyunluların hâkimiyetine girmiş ve bu hâkimiyet 1473 yılında Fatih ile Uzun Hasan arasında Otlukbeli savaşı ile sona ermiştir. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından kesin olarak alınmış ve Osmanlı topraklarına katılmıştır.³

Gümüşhane'de bulunan Süleymaniye mahallesinin oluşumunu ise Kanuni Sultan Süleyman İran Seferi ilden geçerken gümüş madenlerinin imar edilmesi için emretmiş, buraya bir camii ve yaklaşık elli adet ev yapılmasını istemiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ile beraber bölgede çok şiddetli çatışmalar yaşanmış ve yerel halk iç bölgelere kaçmak zorunda kalmıştır. Bu savaş yaşanırken Rusya'da Bolşevik ihtilalinin çıkması nedeniyle Ruslar geri çekilmiş ve Gümüşhane 15 Şubat 1917 tarihinde düşman işgalinden kurtulmuştur.⁴

“Osmanlı hâkimiyetinin ilk zamanlarında Erzurum eyaletine bağlı iken sonraları Trabzon'a bağlanan Gümüşhane sancağı 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı

² www.gumushane.bel.tr (16.04.2019)

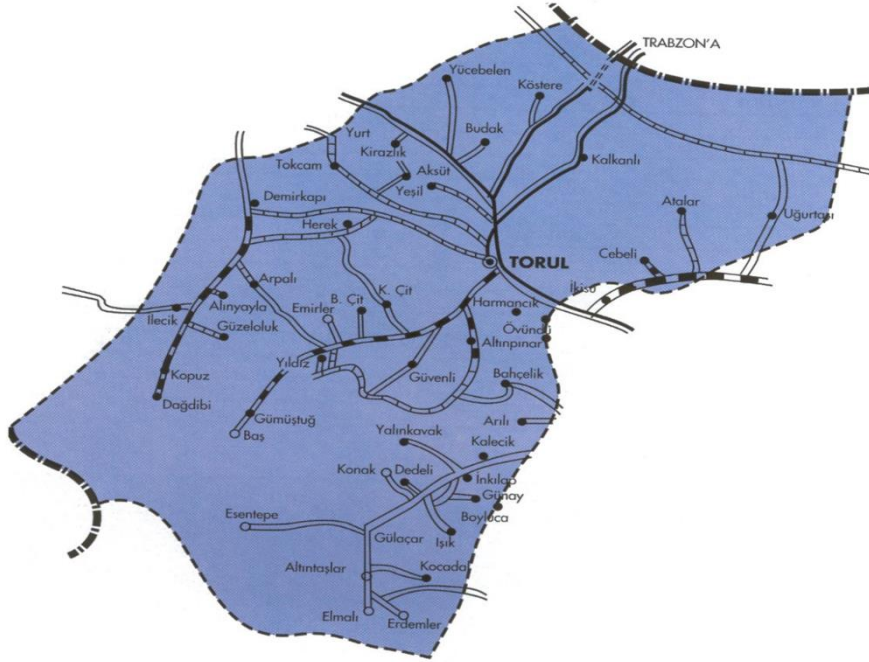
³ www.gumushane.bel.tr (16.04.2019)

⁴ www.gumushane.bel.tr (16.04.2019)

kanununun 89. maddesinde “Vilayet” başlığı altındaki kanunla 1925 yılında il olmuştur.”⁵

Torul İlçesi

Tanıtım

Görsel 1. Torul haritası

Trabzon-Gümüşhane-Bayburt-Erzurum yolu üzerinde bulunan ve milattan önceki yıllarda kurulduğu tahmin edilen Torul, Gümüşhane’yi Batı Anadolu’ya açan kapı olması nedeniyle önemlidir. Orta Khaldiya olarak anılan Torul, madenleri ve ormanlarıyla ün yapmış olup sarp ve geçit vermeyen kayalıkları nedeniyle Cenevizliler gibi pek çok devletin de için sığınma yeri olmuştur. Torul’ da görülen Türkler, ilk defa 1048 yıllarında doğudan gelen Türkmen kitleleriyle gelen Çepnilerdir.

Torul 19. yüzyılın ilk yıllarında yazıldığı anlaşılan Osmanlı Devleti'nin idari taksimatına dair bir defterde Gümüşhane'nin nahiyesi olarak gösterilmiştir. 1886 tarihli salnamede Torul Gümüşhane Sancağının kazası olarak yer alır. Torul 1893’da yapılan sayım sonuçlarına göre 36.137 kişi olup Gümüşhane sancağının en büyük kazasıydı. Cumhuriyet döneminde Gümüşhane’ye bağlı bir ilçe merkezi olmuştur. Torul’un nüfusu, 2015 yılı nüfus sayımına göre; köy nüfusu 5.238, merkez nüfusu 5.760 olmak üzere toplam 10.998’dir. İlçenin yüzölçümü 1.049 metrekaredir.⁶

⁵ www.gumushane.bel.tr (17.04.2019)

⁶ www.gumushanekulturturizm.gov.tr (15.04.2019)

Torul ilçesi turizm bakımından oldukça zengindir. Karaca Mağarası, Zigana Dağı, Limni Gölü, Yedi göller, Tarihi İpekyolu Köprüsü bunlardan bazılarıdır. 2018 yılında açılan Cam Seyir Terası ise turistlerin ilgisini çekmektedir.

Görsel 2. Torul ilçesi

İlçenin Tarihi

Torul ve çevresinin tarihî kaynaklarda ilk kez geçtiği belge MÖ 400'lerde kaleme alınan Ksenofon'un Anabasis (Sefer-Onbinlerin Dönüşü) isimli eseridir. Ksenofon, Torul ve Tonya bölgesinde Dril adlı savaşçı bir kabilenin yaşadığını ve bu kabilenin kolonici Yunanların amansız düşmanı olduğunu belirtmektedir. Dril kabilesi sorgun ağacından kalkanlar, mızraklar ve baldır zırhlarıyla silahlanmış Karadeniz'in en savaşçı kabilesi olarak aktarılmaktadır. İlçenin adının bu topluluktan dolayı verildiği tahmin edilmektedir. 4. Haçlı Seferi sırasında Trabzon'u ele geçiren Cenevizliler, Torul'u da alarak ilçenin birçok yerinde kaleler ve haberleşmede kullanılan Torul kalesini inşa etmişlerdir.⁷

Torul yoğun olarak Türk-Kayı ve Çepni boylarından gelen Türk nüfusa sahip bir ilçedir. Çepniler Anadolu'ya geldiklerinde bir bölümü Kürtün ve Torul civarlarından dağılmıştır. Selçuklu Sultanının kuzeydoğu seferi sırasında, otağını Torul'da kurmasından sonra Ardasa diye anılan ilçeye Torul denmeye başlanmıştır. Türkmenler Torul'a 1040'lardan itibaren Akkoyunlular ve Safaviler döneminde

⁷ <http://torul.bel.tr> (10.04.2016)

yerleşmeye başlamışlardır. Torul 1461'de Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon İmparatorluğu'na son vermesinden 1828'e kadar Sancak Beyliği olarak kalmıştır. Yeniçeri ve Bektaşî ocaklarının kapatılmasıyla birlikte, Bektaşî-i Güvenç Abdal'ın ocağı kapatılmış ve yoğun Bektaşî nüfusun yaşadığı Torul'un sancak beyliği kaldırılmıştır. 1828' den Cumhuriyete kadar Trabzon vilayetinin Gümüşhane sancağına bağlı bir kasaba olarak sayılmış, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Gümüşhane'ye bağlı bir ilçe olmuştur.⁸

İlçe nüfusu, 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinde (93 Harbi) yoğunlukla göç vermiştir. I. Dünya Savaşı sırasında (Ağustos 1916) Rus ordusu ilçeyi ele geçirmiş, 1917 Sovyet Devrimi'nden sonra Rusların geri çekilmesiyle onların yerini Rumlar almıştır. Torul, 14 Şubat 1918'de düşman işgalinden kurtarılmıştır. İlçe nüfusu içerisinde Kayı ve Çepni nüfusu yoğundur. Ancak diğer Oğuz Türk boyları da Torul'da yaşamaktadır.

Tarihî kaynaklara bakıldığında yörede yaşanmış Kankana Savaşı adında bir savaş dikkati çeker. Osmanlı-Rus savaşı yıllarında bu çevrede yine Ruslarla yaşanan bir çatışmanın ismi olan bu savaşta, Torul ilçesinin birçok köyü işgal altında kalmıştır. Bu sırada Trabzon'da kurulan Kuva-i millîye üyesi olan Mustafa Asım Üçüncüoğlu, Osmanlı-Rus savaşında komutanı olduğu 508. Türk alayından geriye kalan birkaç asker ile birlikte Kankana taşları civarında bir mevkide gizlenmişler. Haberi alan Rus orduları bu alayı imha etmek için esir Müslüman Türklere Demirkapı Köyüne giden yolu açtırırlar. Mustafa Asım Üçüncüoğlu, bu olayı haber alır.

---

⁸ <http://torul.bel.tr> (11.04.2016)

Görsel 3. Kankana savaşının yaşandığı bölge

Bu sırada Yurt Köyünden Ahmet adında biri köyde gördüğü işkence üzerine birkaç Rus askerini öldürüp kaçarak Asım Bey'in yanına gelir. Asım Bey Ahmet ile bütün köylere haber gönderir ve silahı olan herkesi 508. Türk alayının yardımına çağırır. Oduncular, Haşliya, Yurt, Herek, Fırfıra ve Demirkapı köylerinden gelen 100'den fazla milis kuvvet ile gece yarısı Kankana dağının zirvesine çıkarak Rus askerlerine saldırırlar (Üçüncüoğlu, 2011a, s.16).

Bu çatışmada her iki taraf da çok kayıp vermiş ancak Türk birliği sayıca az olmaları ve cephane yetersizliği sebebiyle dağılmış ve askerlerin çoğu Tirebolu bölgesine doğru gitmişlerdir. Savaşın olduğu yerde her iki tarafın askerlerinin kanları birbirine karışmış olduğu için bu bölgeye *Kankana* adı verilmiştir. Türk askerlerinin kazdığı siperler bugün hâlâ belirgin durumdadır (KK11, 2, 20, 10).

O dönemi bizzat yaşayan insanların anlattığına göre işgal zamanlarında en büyük zulüm Ermenilerden görülmüştür. Türk askerinin çok zayıf vermesinin sebebi, bölgeyi iyi bilen Ermenilerin, Türk askerinin mevzilendiği siperleri Ruslara bildirmeleri olmuştur (KK29).

O dönemlere şahit olmuş yaşlılarla yaptığımız derlemelerde bize anlattıklarına aşağıda yer verilmiştir:

İhsan Küçüköner (1930,-)

1916'da Ruslar Doğu'nun bazı illerini işgal etmişti. Gümüşhane de Temmuz gibi işgal edildi. Torul civarında mahalli çeteler her yerde Ruslarla çatışmaya girdiler ama çok kuvvetli Rus ordularına karşı muvaffak olamadılar. Tabii bunun

yanında Türk askerleri de muhtelif cephelerde Ruslarla çatışmaya girmişlerdir. Askerler Çanakkale'den yeni çıkmış yorgun ve perişandı. Silah ve teçhizat çok zayıftı. Bir kısım halk Rusların işgalinde kalmış, bir kısmı da batıdaki illere doğru göç etmişlerdi. İşgal bölgelerindeki Ermeniler ve Rumlar, Ruslara yardım ediyordu. Bilhassa Ermeniler Türklere çok zulüm yapıyordu. Niyetleri işgallerin sürekliliğini sağlamaktı. Ruslar buralarda bir buçuk yıl kaldılar, komünizm ihtilali olunca çekildiler.

Burada yaşanan işgal sırasında muhtelif cephelerde çok şiddetli çarpışmalar oldu. Bunlardan biri de Kankana dağında oldu. Orada 45 tane Mehmetçik mevzilenmişti. Çit köyündeki Rumlar bunların yerini Rus askerlerine haber verdi. Mehmetçikler gece uykudayken Rus askerleri baskın yaptı. Mehmetçikler var gücüyle çarpışmışlarsa da cephaneleri bittiği için orada şehit olmuşlar. O askerler aynı yere defnedildiler. Benim çocukluğumda mezar yerleri belliydi. Halkımızda ilgilenecek bilinç de olmadığı için artık mezar yerleri kayboldu.

Babam anlatırdı, bizim Demirkapı (Manastır) halkı, Rusların yaklaştığını öğrenince evini barkını terk edip alabildikleri birkaç eşya ile Kozulca Mahallesi istikametinden batı illerine doğru hareket etmişler. Yol boyunca konaklama yerlerinde yanlarında götürdükleri hayvanların sütünden bazen etinden yöre halkının yardımıyla beslenerek günlerce süren yolculuk sonunda Şebinkarahisar, Sivas, Tokat üzerinden Çorum ili sınırlarına ulaşmışlar. Bizim aile grubunun bir kısmı Çorum yakınlarındaki Kazankaya beldesinde kalmış. Bir kısmı da Çorum'un merkezinde mekân tutmuş.

Burada bir acı olayı anlatayım: Babam Hacı Rıfat, amcaoğlu Osman ve diğer amcaoğlu Mehmet, Kargakaya'da iken Çorum'daki akrabalarının yanına gitmek üzere yola çıkmışlar. Bir ormanın içinden geçerken eşkıyalar bunların önünü kesmiş o anda babam yukarı doğru koşmuş. Osman ileri yöne, Mehmet de aşağı istikamette koşmuş. Mehmet'in önüne sarp kayalıklar çıkmış. Kaçamayınca onu orada öldürmüşler. Üzerinde nesi varsa almışlar. Babam yolun biraz yukarısında bir çalılığa gizlenmiş. Üzerini yaprak gazelleriyle örtmüş. Çoban köpekleri çalılığın etrafında havlamaya başlamışlar. Eşkıyalar çalılıkta birinin olduğunu düşünerek çalığa doğru yönelmişler ama sonra oraya bakmaktan vazgeçip yollarına devam etmişler. Babam onların seslerini duyuyormuş. Karanlık basınca babam uyuyakalmış. Uyandığında gün çoktan doğmuş. Daha sonra yola inmiş, yolda

eşğiyle giden bir adama rastlamış. Adam onu yakındaki bir köye götürmüş. Köye gidince amcaoğlu Osman'ı da orada görmüş sarılıp ağlamışlar.

Nihayet işgal bitmiş ve muhacirliğe gidenlerin bir kısmı memleketlerine geri dönmüşler. Bir kısmı da oraların boş köyelerine yerleşmişlerdir. Benim bir amcam Çorum'da eşkıya tarafından öldürülmüş, diğer amcam İskilip'te kalmış. Babam ve annem Bayandus'a gelip eski evlerine yerleşmişler. Gazellerden yatak yapmışlar çok yoksulluk çekmişler. Bilahare Lozan anlaşması olunca boşalan Rum köyelerine Türkler yerleşmiş. Bizim akrabalar, kayınpederler Üçüncü'lerin bir kısmı Koçlar ve Çubukçular'ın bir kısmı bir araya gelerek Görükse köyünün yerini Eyüp isminde birinden satın alarak köye yerleşmişler. Ben de 20 yaşına kadar bu köyde yaşadım. Allah kalanlara da sabırlar versin. İhsan Küçüöner, kişisel görüşme, 20 Nisan 2018.

1917'ye gelindiğinde Rusya'da çıkan Bolşevik İhtilali nedeniyle Rus orduları Türkiye'den çekilme kararı alırlar. Çekilme esnasında Ermeni ve Rumlar halka düşmanca davranıp katliamlar yapmış, evleri ateşe vermişlerdir. 30 Mart 1918'de çekilmeye başlayan Rus orduları 14 Şubat 1918'de Torul ilçesini tamamen terk etmişler ve Torul düşman işgalinden kurtulmuştur.

Üç yıl süren bu zorlu işgalden sonra Rus orduları Anadolu'dan hızla çekilmişler köyelerini terk edenler Rusların çekildiğini duyunca memleketlerine geri dönmüşler. Muhacirliğe gidenler bazı aileler gittikleri yerde kalmışlar ama göçün çoğunluğu geri gelmiş. Döndüklerinde ise kendi evlerine Rumların yerleştiğini görmüşler. Türkleri geldiğini haber alan Rumların çoğu muhacirliğe gidenlerin evlerini terk edip kendi köyelerinde gitmişler. Bölgede muhacirlik dönemi ve sonrasında Rum-Türk komşuluk ilişkileri kötüye gitmeye, artık Rum ve Türkler arasında kavgalar çıkmaya başlamıştır. Çünkü Ermeni ve Rumların devlet kurma hayalleri sonucunda yaptığı ihanetler hafızalardan silinmemiştir.

Seferberlikten döndükten sonra da hayat Türk halkı için kolay olmamış. Çünkü köyelerine geri dönen halkın ne ekip biçecekleri bir tarla ne de bunlar için herhangi bir malzemeleri vardır. Çünkü arkalarına bakmadan gittikleri bu bölgeyi Rus askerleri ve geride kalan Ermeni ve Rumlar talan etmiştir. Bu yıllar içerisinde Mübadele kararı ile bölgedeki kavga sona ermiştir (KK20, 14, 16).

Mübadele (zorunlu nüfus değişimi) yakın dönem Türkiye tarihinin en ilgi çekici konularından birisidir. Türklerin Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir bağımsızlık ve özgürlük savaşı vermelerinin sonunda, barış görüşmeleri için adımlar atılırken yer

değiştirmiş olan nüfus için kalıcı bir çözüm yolu bulma çabasının sonucu ortaya çıkmış olan bir uygulama biçimidir. Lozan görüşmeleri sırasında, eylemli olarak Türkiye'den ilk anda 850.000 Ortodoks'un Türkiye'den ayrılarak Yunanistan'a yığılmasının yarattığı boşluk ve kargaşaya bir çözüm bulmak amacıyla, Norveçli Dr. Nansen'in araştırma ve önerisi doğrultusunda, 30 Ocak 1923 tarihinde bir Ek protokol imzalanarak, mübadele süreci başlatılmıştır. Nansen'in tezi, savaş ve başka olumsuzluklar nedeniyle zaten büyük ölçüde yer değiştirmiş olan nüfusun, yeniden geri dönmesinin yaratacağı olumsuzluklar yerine, mevcut durumu kalıcı kılama ilkesine dayanır (Arı, 2009. s.1)

Bu kapsamda Cizere köylerinde bulunan Rum çoğunluk da mübadeleye dâhil olmuş ve Yunanistan'a göç ettirilmişlerdir. Fakat bu mübadelede Cizere köylerine herhangi bir Türk yerleştirilmemiş, böylece buralar eski sahiplerinin olmuştur. Bugün köylerde ayrı sülaleler ikamet etmektedir.

Türkler ileride Rumların geri dönme ihtimallerine karşı onlardan kalma evleri yıkmışlar, kiliseleri tahrip etmişlerdir.

Mübadeleden 15 yıl sonra ise göçe tabi tutulan bazı Rum aileler köylerini ziyarete gelmişler ve kiliselerin üzerine Rumca yazılar yazmışlardır. Bölgeden mübadele ile istemeyerek göç ettikleri için buradaki Türklere beddua etmişler. Onun için köyde yaşanan her kötü olay Rumların buradan ağlayarak gitmesine bağlanır. Onların beddualarının tuttuğuna inanılır (KK1).

Coğrafi Yapı

Torul, Harşit Çayı kenarında Trabzon yolu üzerinde kurulmuş, dağlık araziye sahip bir ilçedir. Doğuda Gümüşhane merkez; kuzeyde, Trabzon ili, Maçka, Tonya ilçesiyle batıda Kürtün, Giresun, Alucra ilçesi ve güneyde Şiran ilçesi ile çevrilidir. Bitki örtüsü ise orman toprağı karakterindedir. Yağış orman bitkilerinin yetişmesine elverişlidir. Bu nedenle ilçenin bitki örtüsünü ormanlar teşkil eder.⁹

Eğitim ve Kültür Durumu

“Torul merkezinde 2 ilköğretim okulu ve 1 Lise, 1 Ana Okulu, 1 Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Altınpınar köyünde 1 İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Köylerde 2 adet 8 yıllık İlköğretim Okulu (Aktaş, Kirazlık) ve 8 adet birleştirilmiş sınıf ilköğretim okulu açıktır.”¹⁰

Ekonomik Durum

İlçe ekonomisinde büyük yeri tarım ve hayvancılık almaktadır. İlçenin önemli gelir kaynağı fasulyedir. Genellikle ilçe ve köylerdeki arazilere fasulye ekimi

⁹ www.torul.gov.tr (10.04.2018)

¹⁰ www.gumushane.gov.tr/torul (10.04.2018)

yapılmaktadır. Bunun yanında ilçede patates, mısır, elma, armut gibi ürünler de yetiştirilmektedir.

Torul ilçesinde önemli sayıda koyun ve sığır yetiştirilmektedir. Hayvanlar doğal ortamlarda ve yaylalarda beslenmektedir. Köylerde bulunan yaylalarda özellikle Giresun ve Trabzon'dan yaylacılar gelerek koyun yetiştiriciliği yapmaktadırlar. Bu yüzden yaylacılık geleneği ilçede gelişme göstermiştir. Yaylacılık yaz aylarında ilçenin sahip olduğu Olukman, Saruç, Arpalı Yaylası gibi birçok yaylada büyükbaş ve küçükbaş hayvanların dönemlik olarak götürülmesiyle yapılır.

İlçe genelinde turizm, tarım, madencilik, nakliyecilik ve yolcu taşımacılığı, orman ürünleri istihali, pestil-köme imalatı, ticaret ise belli ölçülerde yapılmaktadır. Nüfusun yarısından fazlası köylerde ve belde de yaşamaktadır. Köy ve belde de oturanlarla birlikte ilçe merkezinde oturanların büyük bir kısmı da geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır.”¹¹

Nüfus

“Torul ilçesi nüfusu 2017 yılı nüfus sayımına göre 12.394’dür.”¹² Nüfusun büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için köylerde yaşamaktadır. İlçede insanlar genelde iş imkânları nedeniyle büyük şehirlere göç etmektedir. Torul’un nüfusu genelde yaz aylarında artmaktadır. Bu artışın nedeni göç edenlerin bağ bahçe hasadı için gelmeleridir. Yıllar içerisinde yapılan nüfus sayımı sonuçları ise şöyledir:

Yıl	Toplam	Şehir	Kır
1965	32.077	2.261	29.816
1970	34.276	3.117	31.159
1975	37.866	3.221	34.645
1980	35.867	2.996	32.871
1985	35.420	4.217	31.203
1990	17.087	4.057	13.030
2000	15.416	4.592	10.824

¹¹ www.torul.gov.tr (10.04.2018)

¹² www.nufusu.com (10.01.2018)

2007	13.118	5.823	7.295
2008	13.829	4.880	8.949
2009	12.971	4.629	8.342
2010	12.385	4.421	7.964
2011	12.043	4.366	7.677
2012	12.379	4.374	8.005
2013	12.052	4.644	7.408
2014	11.495	6.253	5.242
2015	10.998	5.760	5.238” ¹³

Turizm

Torul tarihî güzelliğinin yanı sıra birçok turizm türü açısından zengindir. Ayrıca 2016 yılında yapımına başlanan ve 2018’de yapımı tamamlanan Torul cam seyir terası da 240 metrelik irtifasıyla büyük ilgi görmektedir. Açıldığı tarihten itibaren 9 aylık süre zarfında ziyaretçi sayısı 170 bini aşmıştır. Ayrıca Zigana Yaylası, Artabel Gölleri Doğa Parkı, Limni Gölleri, Karaca Mağarası turistik yerlerin başında gelmektedir.

Cizere Vadisi

Cizere vadisi; Torul ilçesinin kuzey doğusunda yer alan, doğu ucu Kürtün İlçesi sınırına uzanan, bulunduğu alan içerisinde 6 tane köyü kapsayan bölgenin adıdır. Vadi içindeki köylere *Cizere köyleri* denilmektedir. Bu köyler Torul İlçesinin nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu, sosyal yaşam, gelenek ve göreneklerin benzerlik gösterdiği köylerdir. Bu köyler, Rum-Pontus imparatorluğu dönemi Ermeni ve Rumların yaşamış olduğu ve tarihî yapılarını bıraktığı köylerdir. Vadi boyunca derleme yapılan köyler ise; Demirkapı, Arpalı, Kopuz, Dağdibi, Alınyayla ve Güzeloluk köyleridir.

Cizere vadisi “Karadeniz’in Çanakkalesi” olarak bilinen Harşit savunmasının yapıldığı en önemli bölgedir. Cizere köylerinde 1918 Osmanlı-Rus savaşı yıllarında şiddetli çatışmalar yaşanmış, köylüler kendi çabalarıyla oluşturduğu milis

¹³ <http://torul.bel.tr> (10.04.2016)

kuvvetlerle Rus'ları püskürtmüştür. Savaş yılları içerisinde bu köylerden yoğun olarak seferberlik göçleri yaşanmıştır.

Cizere Vadisinde Çalışmaya Konu Edilen Köyler

Demirkapı Köyü

Demirkapı köyü Torul ilçesine 26 km uzaklıktadır. 2017 tarihli nüfus sayımına göre köyün 93'ü erkek 111'i kadın olmak üzere toplam nüfus 194'tür. Bu köyün gerçek nüfusu çeşitli sebeplerle göç etmiş, nüfus ve yerleşim oranı düşmüştür. Bu köyün eski adı *Manastır, Monasteri'* dir. Bu isim burada yaşayan Rumlar tarafından verilmiştir. Köy tarihî ve kültürel olarak oldukça zengindir. Diva tipi bir yerleşime sahiptir. 1 camisi ve 3 adet köy okulu vardır, ancak köy okullarında eğitim-öğretim yapılmamaktadır (Üçüncüoğlu, 1988a, s.229).

Görsel 4. Demirkapı köyü

Arpalı Köyü

Arpalı köyü Torul ilçesine 30 km uzaklıktadır. 2017 tarihli nüfus sayımına göre köyün 37'si erkek 33'ü kadın olmak üzere toplam nüfus 70'dir. Bu köyün eski adı *Görekse'* dir. Bu isim burada yaşayan Rumlar tarafından verilmiştir. Cizere köyleri arasında en fazla Rum tarihî yapılarına sahip köydür. Köyde bir kilise, o kiliseye ait çan kulesi ve rahip yetiştirme okulu bulunmaktadır. Cizere köyleri kiliselerinde vaaz veren rahiplerin bu okulda yetiştiği söylenir. Köyün 1 camisi bulunmaktadır (Üçüncüoğlu, 1988b, s.211).

Görsel 5. Arpalı köyü

Güzeloluk Köyü

Güzeloluk köyü Torul ilçesine 28 km uzaklıktadır. 2017 tarihli nüfus sayımına göre köyün 27'si erkek 27'si kadın olmak üzere toplam nüfus 54'dür. Bu köyün gerçek nüfusu çeşitli sebeplerle göç etmiş, nüfus ve yerleşim oranı düşmüştür. Bu köyün diğer adı *Beşkilise'* dir. Bu isim köyde Rumlara ait olan 5 tane kiliseden dolayı verilmiştir. Köyün 1 camisi vardır (Üçüncüoğlu, 1988c, s.209).

Görsel 6. Güzeloluk köyü

Alnyayla Köyü

Alnyayla köyü Torul ilçesine 30 km uzaklıktadır. 2017 tarihli nüfus sayımına göre köyün 15'i erkek 13'ü kadın olmak üzere toplam nüfus 28'dir. Bu köyün eski

adı *Macara*' dır. Bu köyün gerçek nüfusu çeşitli sebeplerle göç etmiş, nüfus ve yerleşim oranı düşmüştür. Köyün 1 camisi vardır (Üçüncüoğlu, 1988ç, s.235).

Görsel 7. Almyayla köyü

Dağdibi Köyü

Dağdibi köyü Torul ilçesine 39 km uzaklıktadır. 2017 tarihli nüfus sayımına göre köyün 13'ü erkek 8'i kadın olmak üzere toplam nüfus 21'dir. Bu köyün eski adı *Fidikar*' dır. Köyün eski adının Rumlar tarafından verildiği düşünülmektedir. Osmanlı-Rus savaşının yaşandığı ve çokça şehit verilen Olukman Yaylası bu köy sınırları içerisinde. Köyün 1 camisi vardır (Üçüncüoğlu, 1988d, s.234).

Görsel 8. Dağdibi köyü

Kopuz Köyü

Kopuz köyü Torul ilçesine 31 km uzaklıktadır. 2017 tarihli nüfus sayımına göre köyün 11'i erkek 17'si kadın olmak üzere toplam nüfus 28'dir. Bu köyün gerçek nüfusu çeşitli sebeplerle göç etmiş, nüfus ve yerleşim oranı düşmüştür. Köyün 1 camisi bulunmaktadır (Üçüncüoğlu, 1988e, s.263).

Görsel 9. Kopuz köyü

Cizere Köylerinde Osmanlı- Rus Savaşı Yılları ve Muhacirlik

Toplumların siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel dokusunu etkileyen en önemli etken savaşlardır. Savaşlar cephelerde askerler arasında yaşanan yıkımın yanında o bölge insanlarını sonrasındaki onlarca yıl boyunca etkiler, mağduriyetleri devam ettirir.

Birçok farklı cepheleri ve topyekûn halkımızı mağdur etmesiyle Birinci Dünya Savaşı, Anadolu'da büyük acılara sebep olmuştur. Bu cephelerden biri de Kafkas Cephesi'dir. Sarıkamış muharebelerinde Türk ordusunun hezimete uğraması, Rusların Erzurum'a kadar ilerlemelerine kapı aralamış; Erzurum'u işgal eden Ruslar devamında Trabzon ve havalisine kadar ilerlemişlerdir (Kaya, 2001, s.553).

Bu olay Türk halkının yörede yıllarca topraklarını paylaşıp komşuluk yaptıkları Ermeni ve Rumlar tarafından ihanet ve zulme uğramaları ile sonuçlanmış, bölgedeki Türk halkı topraklarından kaçıp göç etmeye mecbur kalmıştır.

Cizere köyleri de bu yıllarda Rus orduları tarafından işgal edilmiş ve bölge yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Ruslar Ermeniler ile iş birliği yaparak 16 Temmuz 1916'da Bayburt'u aldıktan sonra 19-20 Temmuz 1916 günü Gümüşhane'ye girmişlerdir. Türk birlikleri fazla karşı koyamayınca Ruslar aynı gün Torul'a ilerlemişlerdir. Böylece Trabzon yolu Ruslara açılmıştır. İşgale maruz

kalan savunmasız köyler ise kendi çabalarıyla düşmana karşı koymaya çalışmışlardır.

Demirkapı köyü sakinleri Ruslar yaklaştığını duyunca yanlarına sadece ekmek alarak Tokat, Niksar, Çorum, Osmancık, İskilip, Ankara civarlarına kadar göç etmişlerdir. *Muhacirlik* veya *Seferberlik* vakti olarak adlandırdıkları bu dönemde yaşadıkları sıkıntıları köy halkı türkülerinde dile getirmişlerdir:

“Urusun gemileri

Hem ileri hem geri

Urus gözün kör olsun

Dul koydun gelinleri” (KK8)

Seferberlik göçü sırasında göç yoluna yetişemeyen Ayşe adında bir gelinin köyüne gelen Ruslardan kaçarken çocuğunu düşürdüğü, onu alamadan yoluna devam etmek zorunda kaldığı söylenir (KK10). Yaşlılar ise yürüyemedikleri için yollarda terkedilmiş sonrasında onlardan haber alınamamıştır (KK11).

Seferberliğe giden köylülerin bazıları ikamet ettikleri bölgelerde yer sahibi olup evlerine geri dönmemişler, bazıları ise evsiz barksız kalıp birçok sıkıntıyla vatanlarına dönecekleri günü beklemişler. Öyle ki kimi aileler bakamadıkları çocuklarını oradaki ailelere bırakmışlar ve bir daha çocuklarından haber alamamışlardır (KK11).

Demirkapı Köyü’nde göç edemeyip kalanlar da olmuş. Onlar Rus, Ermeni ve Rumlar tarafından çok kötü muamelelere ve işkenceye maruz bırakılmışlar. Düşmanlar kadın, erkek herkesi, kendilerinin top ve cephanelik taşımak için kullanacakları yolların yapımında çalıştırmışlar. Ruslar Türklere yaptırdıkları bu yollardan 100’lük obüs topları çıkarmışlardır. Rusların köylülere yaptırdıkları yolların çoğu bozulmuş ancak bir kısmı hâlâ belirgindir. Bu yollara *Urus yolu* denilmektedir (KK2, 11).

Görsel 10. Urus yolu

Rumların Tarihî Yapıları ve Müslüman Türklerin Yaşam Tarzına Etkileri

Karadeniz bölgesi bir Anadolu'nun birçok bölgesi gibi tarih boyunca topluluğun gözdesi olmuştur. Bu topluluklardan en önemlileri MÖ VIII. ve VII. yüzyılda yöreye yerleşen Rumlardır. Rumlar devletlerini kurduktan sonra bu devleti Fatih Sultan Mehmet yıkmış ve Osmanlı topraklarına katmıştır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesiyle birlikte bölgede yaşayan Rumlarda ayrılıkçı fikirler oluşmaya başlamıştır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren, Rum Ortodoks kilisesi ve üst düzey Rum tebaanın gayretleriyle Anadolu'daki Ortodoks Hristiyanlar da Mora yarımadasında ortaya çıkan Yunan toplumunun bir parçası olduklarına inanmaya başlamıştır. Bunun neticesinde yörede gelişen taraflılık şuuru Karadeniz bölgesini de Megali İdea'nın hedeflerinden biri hâline getirmiştir. Nihayet 1870'den sonra Yunanistan'dan gönderilen önemli miktardaki Grek nüfusuyla güçlenen ve bilinen adıyla Pontusçuluk olarak ifade edilen hareket, Samsun merkez olacak şekilde bölgede bir Rum devleti kurma hedefine yönelir. (Tellioglu, 2004, s.1).

Osmanlı-Rus savaşı başlamadan önce Cizere köylerinde Türk, Ermeni ve Rum kökenli insanlar arasında iyi ilişkiler sürüyormuş. Köylerde bulunan Rum çoğunluk Türklere tarım, hayvancılık, inşaat ustalığı öğretmiştir. Nitekim bugün hâlen köylerde tarım, Rumların göçünden sonra bıraktığı arazilerde yapılmaktadır. Tarımda sulama Rumların yaptığı su kanalları ile sağlanmaktadır (KK1).

Cizere köylerinin mahalleleri genel olarak birbirine yakındır. Ancak Demirkapı köyünde mahalleler bir merkezde değil, birbirinden oldukça uzaktır. Ermeni ve Rumlar genelde köyün yukarı ve uzak mahallelerinde, Müslüman Türk nüfus köyün merkezinde ve merkeze yakın mahallelerinde oturmuştur. Köyde birçok mahallenin ismi Rumcadır. Bu mahalleler: Zivildi, Müşgene, Şuşa, Emrük,

Yaycılı, Bağras, Kalcı, Zabuk, G6reксе, Kozulcadır. Bu mahallelerin genel olarak hepsinde kiliseler mevcuttur. Emr6k mahallesinde ise bir tane kemer k6pr6 bulunmektedir (KK1, 10).

Cizere K6ylerindeki Tarih6 Yapılar

Cizere k6ylerinden G6zeloluk k6y6nde Osmanlı d6neminden kalan bir cami, Rumlardan kalan bir kilise ve iki 7eşme bulunmaktadır. Cami y6resel 6zelliklere g6re şekillenmiş geleneksel mimariyi yansıtmaktadır. Kare planlı ve tek kubbe ile 6rt6l6 bu caminin, ta7 kapısı 6zerindeki kitabeden Hekim Hasan Ziver Efendi tarafından H. 1299 / M.1881-1882 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

G6zeloluk k6y6 kilisesi ise eğimli bir arazi 6zerine doğu-batı istikametinde kurulmuş bir kilisedir. Bir7ok orijinal 6zelliği ile Cizere k6yleri i7erisindeki en iyi durumdaki kilisedir. İnşaa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte b6lgedeki kiliselerle benzerliği nedeniyle 18. y6zyılda inşaa edildiği tahmin edilmektedir. Kilisenin genelinde moloz taş malzeme, k6şelerde, kemer ve pencerelerde d6zg6n kesme taş kullanılmıştır. 7atısı d6zg6n ve eş boyutlu olmayan sal taşlarla kapatılmıştır. Kilisenin doğu cephesinde birer k676k mazgal pencere bulunur. Batı cephesinin 6st kesimine de 67 mazgal pencere bulunmaktadır. G6ney cephesi diğerlerinden farklıdır ve buradaki silmelere ha7 resmi 7izilmiştir. Kilise girişinin i7 y6z6ne boya ile yazılmış on satırlık bir yazıt vardır, ancak okunamayacak kadar tahrip olmuştur. Kilisenin orta tavanı ve 7evresinde Hristiyan inancına g6re 7izilmiş resimler bulunmaktadır. İ7 mekân 6zerinde ve etrafında Hz. İsa tasviri, d6rt İncil yazarının (Lukas, Matheus, Yuhannes, Markos) resimleriyle beraber isimleri resmedilmiştir.

Arpalı k6y6nde bulunan kilise dikd6rtgen bir alan 6zerine inşaa edilmiştir. Batıdan sağlanan tek girişi vardır. Giriş kapısının 6st6nde yuvarlak kemerli alınlığın 6zerinde 1865 tarihli kitabesi vardır. Kilise 7evre duvarlarla 7evrili olup, girişi kare planı 6zerine altıgen bir ge7işle altı s6tun 6zerine bir 7an kulesi ile sağlanmaktadır.¹⁴

Bu kilisenin sur duvarlarında rahiplere ait resimler mevcuttur. Kilisenin camiye 7evrildiği d6nem inşasında kilisenin 6n cephesi 6n6nde bir okul olduğu bu okulda rahipler yetiştirildiği, m6badeleden sonra k6ye ziyaret7i olarak gelen Rumlardan 6đrenilmiştir. G6n6m6zde camii olarak kullanılmaktadır (KK10).

¹⁴ www.gumushanekulturturizm.gov.tr (05.04.2018)

Görsel 11. Arpalı köyü kilisesi çanı

Demirkapı köyü mahalleleri olan Kayadibi, Kurtdüzü, Hıdırellez ve Emrukde bulunan kiliseler 18.yüzyılın ilk yarısına aittir.

Emruk mahallesindeki kilise cizere köylerinin en büyüğüdür. Kilise beşik tonozla örtülü olup, çevresi duvarlarla çevrilidir. İçerisindeki cam kenarları, kırmızı işleme ve süslerle çevrilidir. Kilise günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

Kayadibi mahallesinde bulunan kilise, dikdörtgen planlı bir alan üzerine inşa edilmiştir. İç hacim olarak Cizere köyleri kiliseleri arasında en büyüğüdür. Dıştan yuvarlak bir çatı, içten oldukça büyük bir beşik tonozla örtülüdür. Tamamen kırma taş malzemeyle inşa edilmiştir. Girişin yer aldığı batı cephesinde üst seviyede bir pencere yer almaktadır. Her cephede üç adet mazgal pencere bulunmaktadır. Giriş kapısı basit silmelerle çevrelenmiştir. Güney cephe duvarının sıvalı bölümünde Hristiyanlık inancına ait resimler bulunmaktadır. Girişin iki yanında ikişer adet kemer biçiminde yapı olması, bu yapının ilk şeklinde burada bir ön mekân olduğunu düşündürmektedir.

Görsel 12. Kayadibi mahallesi kilisesi

Kurtdüzü mahallesinde bulunan kilise ise özellikle içerisinde bulundurduğu semboller ve resimlerle çok dikkat çekicidir. Kilisenin tüm duvarları düzgün yontma taşla yapılmış, giriş kapısı güney tarafta olup, kapının üzerinde küçük bir ker geçişi vardır. Yapı sağlam durumdadır. Yüksek yerleşim alanlarında yapılan kiliselerde olduğu gibi burada da tabiat şartlarına bağlı olarak çatısı üçgeni geçişle tamamlanmıştır.

Görsel 13. Kurtdüzü mahallesindeki kilise içi şekilleri

“Emruk mahallesinde bulunan tarihî kemer köprü ise, Torul ilçesinin ilgi çeken köprülerinden birisidir. 18. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı düşünülen kilise

beşik tonozla örtülü olup çevresi duvarlarla çevrilidir. Köprü tek sivri kemerlidir.”¹⁵ Kemer düzgün yontma taşla örülüdür. Günümüzde kullanmaya devam edilmektedir. Gümüşhane Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2012 yılında alınan kararla restore edilecek 43 kemer köprüden biridir.

Görsel 14. Emruk mahallesi köprüsü

Cizere köylerinde Rumlara ait her köy ve köyün mahallelerinde bulunan kiliselerin genel olarak yapı özellikleri aynıdır. Bu kiliselerin en dikkat çekici özelliği ise birbirlerini görecekle şekilde inşa edilmiş olmalarıdır. Bunun sebebi ise hızlı haberleşmeyi sağlamaktır.

Köye gelen Rumların anlattıklarına göre mahallenin birinde önemli bir olay veya hasta varsa kiliseden ateş yakılır, öteki mahallenin kilisesinin ateşi görmesi sağlanırmış. Ateşi gören diğer mahalle sakinleri kendisine hiza olan öteki kiliseye haber vermek için yine ateş yakıp bütün mahalleler birbirinden haber alır, bu şekilde iletişime geçilirmiş. Savaş yıllarında da gizli görüşmelerini bu şekilde yapıp Türk komşularına ihanet etmişler (KK14).

¹⁵ www.gumushane.gov.tr (05.04.2018)

Görsel 15. Emruk mahallesi kilisesi içindeki şekiller

Köylerde her mahallenin birbirine yakınlığı veya uzaklığı dikkate alınmadan kilise inşa edilmesi, Rumların dinî vazifelerine ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Demirkapı köyünün eski mahallelerinden biri olan Arpalı Köyü'nde papaz yetiştirme okulunun olduğu ve buradan yetişen papazların her pazar ayin için mahallelere ve diğer köylere gönderildiği bilinmektedir (KK10, 12). Rumların yörede tarım için inşa ettikleri yapıların sağlamlığı yöre halkını şaşkın bırakmakta, teknoloji olmadan bunu yapabilmiş olmaları yöre halkınca hayranlıkla karşılanmaktadır (KK8).

Görsel 16. Rumlardan kalma fırın

Demirkapı Köyü'nde Bulunan Üçüncüoğlu Kalesi ve Özellikleri

Üçüncüoğlu Kalesi, Demirkapı köyünde MÖ 600-700 yüzyıllar arasında Cenevizliler tarafından Torul bölgesinde yapılan iki kaleden bir tanesidir.

Üçüncüoğlu sülalesinin 1479 yılından sonra Manastır bölgesine yerleşmesi ile kale onarımdan geçirilmiş ve burası korugan bir yerleşim alanı olarak hizmete açılmıştır. Kale 1 metre kalınlığında 50 metre uzunluğunda 25 metre genişliğindedir. Kalenin içinde medrese de bulunmaktadır. Bu kalenin onarımının hangi Üçüncüoğlu Beyi tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Mehmet Elhac (ilk beyler) tarafından 15. yüzyıl içinde yapıldığı kuvvetli ihtimaldir. Bu kale herhangi bir gözetleme kulesi şeklinde yapılmamış, içinde evleri ile birlikte okulu da bulunan bir korugan şeklinde yapılmıştır. Kalenin içinde zindanlarla birlikte düşman güçlerinin kaleyi istila etmeleri durumunda kalenin yanından geçen gizli bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven, dere yatağına inilip tekrar kalenin içine girilecek şekilde yapılmıştır. Ancak 1960'lı yıllarda, kalenin içinden bu merdivenlerin giriş ağzı görünmekte iken çöküntü nedeniyle yıkılmıştır. Şu anda o hâlini de bulmak mümkün değildir.

Üçüncüoğlu ailesi, Manastıra geldiğinde burada Hıristiyan Rumların olması sebebiyle çoğu zaman çatışmalar meydana gelmekteydi. Rumların hem nüfus hem de askeri bakımından üstün olmaları nedeniyle beylik, zaman zaman zor anlar geçirmekteydi. Bunun için kalenin 500 metre kadar dağ tarafında ormanlık alan içinde derin bir çukur kazdırıp burayı barutluk (cephanelik) olarak kullanılmışlar. Buraya yerleştirdikleri küçük toplarla kaleyi düşmana karşı korumuşlar.

Beyler kaleyi sadece korunmak veya yerleşmek için kullanmamışlar. Kalenin yanına bir okul açarak 100'e yakın öğrenci yetiştirmişler. Ancak bu okul 1960'lı yıllara gelindiğinde yıkılmaya başlamıştır. Günümüzde ise birkaç duvarı ayakta (Üçüncüoğlu, 2011b, s.27).

Ekonomik Yapı

Tarım

Cizere köylerinde halkın büyük bir kısmı geçimini tarımdan sağlamaktadır. Tarım arazilerine başta fasulye ve patates olmak üzere mısır, lahana, pazı ve daha birçok sebze dikilmektedir. Ancak ticari değeri bulunan ürünler fasulye ve patatestir.

Köylerin genellikle hepsinde elma, armut, erik, ahlat, dut, kiraz ve vişne ağaçları bulunmaktadır. Köylerde bulunan en yaşlı ceviz ağaçları Rumlar tarafından

dikilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bunun dışında kalan meyve ve sebzeler dışarıdan alınmaktadır.

Köylerde büyük arazilere buğday, arpa, yonca ve fiğ gibi ürünler ekilmektedir. Bu ürünler genelde eylül veya ekim ayında ekilir, temmuz ve ağustos ayında hasadı yapılır. Ancak bu mahsullerin ekilip biçilmesi tamamen insan gücüne dayalıdır. Köylerin engebeli yapısından dolayı tarımda makineleşme çok fazla gelişmemiştir. Bu nedenle makinenin giremediği tarladaki mahsul at ve katırlarla taşınmaktadır.

Hayvancılık

Cizere köylerinde tarım gibi önemli bir temel geçim kaynağı da hayvancılıktır. İnek besiciliği hayvancılıkta ilk sıradadır. İkinci sırada küçükbaş hayvancılığı yer almaktadır. Geniş meralar ve yaylaların olması yöreyi hayvancılığına uygun hâle getirir. Kışın ise yazdan biçilen ve kurutulan otlar hayvanlara verilmektedir. Yöre halkı yetiştirdikleri hayvanların sütünden yağ, peynir, yoğurt satarak para kazanmaktadır.

Her hanenin günlük yumurta ihtiyacını karşılamak için küçük çapta kümes hayvancılığı da yapılır. Tavuğun hem yumurtasından hem de etinden yararlanır. Ayrıca genelde kayalık araziler üzerine kurulmuş olan köylerde akrep, yılan gibi tehlikeli hayvanlara sıkça rastlanmaktadır. Tavuklar bu hayvanları evlerin çevresinde barındırmayarak hane halkını korunmaktadır. Bu hayvanların dışında köylerdeki çoğu hanenin köpeği ve kedisi bulunmaktadır.

Köylerde ticareti olmasa da halkın tamamına yakını kendine yetecek miktarda arıcılık faaliyetinde bulunmaktadır. Kopuz köyünde ise balık tesisi işletilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI

1. 1. MANZUM TÜRLER

1. 1. 1. Türküler

Türküler halkın duygu, düşünce, istek ve arzularının ezgili bir şekilde söylenmesiyle oluşur. Halk edebiyatının en zengin alanı olarak görülmektedir. Çünkü herhangi bir konu sınırlaması yoktur. Söylenen türkü bazen küçük bir durum ile ilgili iken bazen bir milleti derinden etkileyebilir. Genel olarak millet de etkisi olan türküler bestelenerek halka mâl olur. Türkü bölgeye veya şehirlere göre değişik isimler ve söyleniş şekilleri alır.

Pertev Naili Boratav türküyü tanımlamış, tasnifini yapmıştır (2000). Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir.” Boratav türküyü ilk olarak iki ana bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerin birincisinde; türkülerin konuları, ikinci bölümde ise türkülerin kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler, ya da söylenmelerini şartlandıran vesileler belirtilmektedir. Türküler konularına göre altıya ayrılmıştır:

A) Lirik Türküler: ninniler, aşk türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri; ağıtlar, çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine olan türkülerdir.

B) Taslama, Yergi ve Güldürü Türküleri

C) Anlatı Türküleri: efsane konulu türküler, bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, tarihlik konuları olan türkülerdir.

D) İş Türküleri

E) Tören Türküleri: bayram, düğün türküleri, dinlik ve mezheplik törenlere ilişkin türküler, ağıt töreninde söylenen türküler vb.

F) Oyun ve Dans Türküleri: çocuk oyunlarında söylenenler ve büyüklerin oyunlarında söylenenlerdir (s.163-164).

Cizere köylerinden derlediğimiz türküler hikâyesi olan türküler, çoban türküler, sevdalık türküler ve horon türküler olarak dört alt başlığa ayırdık.

1. 1. 1. 1. Hikâyesi Olan Türküler

Gözümü diktim Cebel dağın karına

Yârim heves etti gurbetin karına

Gönlüm yandı aşkı ile zarına

Yedi yıl oldu da yine gelmedi

Türkünün Hikâyesi: Uzak köyün birinde çok büyük ve yaz-kış karı erimeyen bir dağ varmış. Köylü bu dağa *Cebel* adını vermiş. Bu dağın yamacında bulunan köyde bir aile yaşarmış. Bu ailenin fertleri birbirini çok seven ve kaçarak evlenen bir karı kocaymış. Koca evi geçindirmek için gurbete gitmeye karar vermiş. Karısı ona ne zaman geleceğini sorunca “Cebel dağının karı ne zaman erirse o zaman geleceğim.” demiş. Ancak yedi yıl geçmesine rağmen gelmemiş. Yedinci yıl bitmek üzere iken adam eve geldiğinde karısını sobanın başında bu türküyü söylerken bulmuş (KK35).

Hastanenin camları
Parlıyor Halil parlıyor
Halil ölmüş annem
Babam başucunda ağlıyor

Türkünün Hikâyesi: 1960’lı yıllarda Gümüşhane Devlet Hastanesi’nde vereme yakalanmış on yaşında bir çocuk varmış. Doktorlar çocuğun durumunun ağır olduğunu ve yakında öleceğini ailesine söylemiş. O gün içerisinde de hastanenin camları değişmiş ve herkes hastanenin bu yeni camlarından çok etkilenmiş. Hasta çocuk Halil’in ailesi de camların parlaklığından etkilenip Halil’i bir başına bırakıp dışarı çıkmışlar. Odasında yalnız kalan Halil’in can çekiştiğini gören köyün ağası ona doğru bu türküyü söylemiş (KK35).

Gideceğim Torul’a
Ben yorula yorula
Annen vermedi seni
İki gözü kör ola
Torul’un kalesinde
Bülbüller yuva yapar
Bu Torul’un gençleri
Gönülde tahtı kurar
Torul’da iki çarşı
Kaleler karşı karşı
Gel sevişip kaçalım
Dosta düşmana karşı

Türkünün Hikâyesi: Eskiden pazartesi günleri Torul’un pazarıymış. İnsanlar yetiştirdikleri ürünleri pazarda satar geçimlerini sağladılar. Yörenin pazarı olduğu bir gün delikanlının biri kızın birine âşık olmuş. Ama aşkı dilden dile dolaşmış. Tabi Torul’un halkı da delikanlıyı tanır, hâl ve hareketlerini beğenirlermiş. Delikanlı kızını istemeye karar verince kızın ailesi bu evliliğe karşı çıkmış. Delikanlı ne yaparsa yapsın kızını ona vermemişler. Delikanlı Torul’daki

düğünlerde kızın evine bakarak sürekli bu türküyü söylermiş. Onun hâline acıyan Torul halkının dilinde bu türkü dolanmış bugüne kadar gelmiş (Tagudar, 1936, s.10).

1. 1. 1. 2. Çoban Türküleri

Eyledim koyunumu

Maçka'da değil Tonya

Sevdim de alamadım

Ey gidi yalan dünya (KK18)

Ahmutun taşında keçiler yatar

Ahmutun tepesi her yana bakar

Binbir çiçek açmış mis gibi kokar

Güzeldir havası cana can katar (KK8)

Bizim dağlar taşlar neşe kaynağı

Yaylaya çıkınca yersin kuymağı

Makine ayırır süttten kaymağı

Budur yaylacının gelir kaynağı (KK8)

Arpalı yaylası güzel görünür

Akşamüstü dağları dumanlar bürür

Bakarsın yaylacılar yollarda yürür

Ah güzel Arpalım gönlümü eğer (KK8)

Arpalı köyüne pazar kurulmaz

Hiç kimse kimseye hesap soramaz

Pazartesi gelince köyde kimse kalmaz

Arpalıya gelince aklın bir yerde olmaz (KK8)

Yaylalardan bakınca Mezereyi görün

Dağları taşları sayısız çiçeğe bürün

Gelin dostlar gelin manzarayı görün

Tutiya açınca morlara renklere bürün (KK8)

Çarığımın altı yok

Üstünde yün bağlari

Gel gidelim yaylaya

Geldi mayıs ayları (KK17)

Koyunların çobanı

Ayılsın da bayılsın

Gel otur konuşalım

Koyunların yayılsın (KK9)

Oy benim gafadarum

Yaylalarda yatalım

Getir bir kısır koyun

Kavurmalık yapalım (KK22)

Höngürdedi çay suyu

Getirin bardakları

Çayı demli görenin

Oynuyor dudakları (KK1)

Üç çamlara salmayım

Kurt yer hep koyunları

Adama neşe verir

Mezerenin suları (KK8)

1. 1. 1. 3. Sevdalık Türküleri

Yolum düştü Torula

Başım geldi hep dara

Derdimi açamadım

Utandım nazlı yâra

Oy oy ufağam

Amudun kökü suda

Çık da dalını buda

Yaptıcaram kız sana

Çift daireli oda

Oy oy ufağam (KK22)

Kemençemin telleri

Zilden ötüyor zilden

Sen sarıl boğazımdan

Ben sarılayım belden (KK6)

Kemençemin teline

Yay işlesin işlesin

O kırmızı yanaktan

Kemençeci dişlesin (KK20)

Yaylanın çimenine

Dolu yağıyo dolu

Sarılsın boğazına

Kemençecinin oğlu (KK26)

Tüfeğim allı pullu

Ben almam öyle dolu

Alırsam kız alırım

Memeleri gugulli

Hop hop hop

Tüfeğim atılmayı

Pahali satılmayı

Bu uzun gecelerde

Yarsız da yatılmayı

Hop hop hop (KK22)

Hayde gidelim hayde

Yaylanın kelifine

Olayım dolanayım

Gözünün elifine

Oy oy sevdiğim (KK10)

1. 1. 1. 4. Horon Türküleri

Torul Hartaması¹⁶

Yükledim kır atıma

Torul hartamasını

Nerden öğrendin yârim

Adam aldatmasını

Yükledim kır atıma

Hep de tütün tayları

Sayar misun sevdiğim

¹⁶ www.trtnotaarsivi.com (20.04.2018)

Benim gibi ayları
 Ah vayları vayları
 Geldi kiraz ayları
 On beş yaşında kızın
 Sallanıyor her yanı

 Karadeniz'in kumi
 Edeyirim yukumi
 Cilveli kollarında
 Aldırırım uykumi

 Ufaktır benim yârim
 O güğümü tutamaz
 Neyleyim böyle yâri
 Dar günümde yaramaz

 Yâri yolladım işe
 Dayanamaz güneşe
 Yürü buludum yürü
 Gölge eyle güneşe

 Bir sen söyle bir de ben
 Alalım ahımızı
 E kız ananla baban
 Çeksin günahımızı

 Sevdalık nice maraz
 Yürek yakar can almaz
 Sevda hâlinden bilen
 Kızından para almaz

 Sevdalık ede ede
 Çıkacak canlarımız
 Vursunlar ikimizi
 Karışsın kanlarımız

 E kız gel bi horona
 Titresin omuzların
 Benim sevdam eşidir
 Gökteki yıldızların

 Burda horon olmayı
 Düze çıkalım düze
 Bu gaybana sevdalık
 Hiç gelişmeyi bize

 Sevdalık ede ede
 Galdım ha bu hallara
 Artık ben akıllandım
 Basmam çürük dallara

 Yaylanın Çimenine¹⁷

 Yaylanın çimenine
 Kuzu yayılır kuzu
 Gün de bu günkü gündür
 Sallan yosmanın kızı

---

¹⁷ www.trtnotaarsivi.com (21.04.2018)

Aman kızı çaçan kızı
 Sen allar giy ben kırmızı
 Çıkalım dağların başına
 Sen gül topla ben nergizi

Asmadan gel asmadan
 Fistan giyer basmadan
 Kalk gidelim sevdiğim
 Devriyeler basmadan

Aman kızı çaçan kızı
 Sen allar giy ben kırmızı
 Çıkalım dağların başına
 Sen gül topla ben nergizi

Oy Bulancak Bulancak
 İşin sonu n'olacak
 Verin benim yârimi
 Vallahi kan olacak

Aman kızı çaçan kızı
 Sen allar giy ben kırmızı
 Çıkalım dağların başına
 Sen gül topla ben nergizi

Ben Kemeñçe Çalamam¹⁸

Ben kemeñçe çalamam
 İki tane telinen
 Benim tuttuğum sevda
 Konuşamaz elinen

Gaybana Tırabzona
 Yol nereden aşayi
 Sevip de alamıyan
 Aca nasıl yaşayi

Ah Akçaabat Akçaabat
 Kimde idi kabahat
 Ben çekildum aradan
 Kalanlar etsun rahat

Çıktım dağın başına
 Yol bulup aşamadum
 Alamadum sevdami
 Ona gavuşamadum

Gökte uçan teyyare
 Selam söyle o yâre
 Ben çekildum aradan
 Bulsun başına çare

Gökte uçan teyyare
 Boyaların soldu mi?
 Aldun gittun yârimi
 Boş koltuğun doldu mi?

Sevduğumun hasina

---

¹⁸ www.trtnotaarsivi.com (22.04.2018)

Vuruldum oyasına
Aca girecek miyim?
Yârimin rüyasına

Ha bu akan dereler
Dolsun denize dolsun
Almadın beni sevdam
Olsun bakalım olsun

1. 1. 2. Maniler

Mani anonim halk şiirinin en yaygın türüdür. Yedi heceli ve genellikle dört mısralı bir kıtadan meydana gelir. Anlam bakımından mani bir bütündür. Dört mısralı manilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar birbirleriyle kafiyeli, üçüncü mısra ise bağımsızdır. Kafiyelenişi, “aaxa” seklindedir. Üçüncü mısranın kafiye bakımından bağımsız olması mani söyleyene kolaylık sağlar. Tam olmamakla beraber ilk iki mısra giriş mahiyetindedir. Dörtlüğün manası üçüncü ve dördüncü mısralardadır. Her mani kıtası kafiye örgüsüne göre bağımsızdır. Kafiye seması “aaxa” düzenine uymayan maniler de vardır. Dört mısralı manilerin yanı sıra nadir olarak iki, üç, bes, altı... mısradan meydana gelen maniler de vardır (Dilçin, 1999, s.280).

Manilerde söylendiği yöre insanının düşünce yapısını ve duygulanmalarını buluruz. Maniler her yörede kendine özgü bir tarzla söylenir.

Boratav manileri söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre şu şekilde sınıflandırmıştır: “Sevda manileri, iş manileri, bekçi ve davulcu manileri, niyet, fal manileri, Doğu Anadolu’da hikâye manileri, mektup manileridir.” (Boratav, 2000a, s.176-178).

Maniler söylendiği yörenin gelenek ve göreneklere hakkında bilgiler verir. Yörede hâlâ mani söyleme geleneği vardır. Bu maniler çoğu zaman bir ezgi ile söylenir. Cizere köylerinden derlediğimiz manileri sevdalık manileri, sevgiliyi tasvir eden maniler, iş manileri, yayla manileri, ayrılık, dert manileri, nasihat içeren maniler, yetimler için söylenen maniler, asker manileri, atışma manileri ve gelin-kaynana manileri gibi alt başlıklara ayırdık.

1. 1. 2. 1. Sevdalık Manileri

Taşı attım tarlaya	Kaşların arasından (KK8)
Taş orada parlıyor	Derede urganım var
Kız oğlanın koynunda	Kadife yorganım var
Burçak burçak terliyor (KK10)	Deseler yar geliyor
Dere akıyo dere	Bir tosun kurbanım var (KK10)
Taşların arasından	Dağların başındayım
Eğil eğil öpeyim	On iki yaşındayım

On iki yaşından beri
 Kızların peşindeyim (KK2)
 Haburdan gözüküyo
 İnabın yalakları
 Kızardı da duruyo
 Gülser'in yanakları (KK21)
 Türkü söylerim pekten
 Kız saçların ipekten
 Akşama geleceğim
 Geçir beni köpekten (KK31)
 Çama çise vuruyı
 Çamda nası duruyo?
 Ver ağzıma sineni
 Dudaklarım kuruyu (KK21)
 Al elma kızıl elma
 Dallara dizil elma
 Yar kapıdan geçerken
 Cebine sızıl elma (KK22)
 Tabakamda tütün yok
 Akıl başta bütün yok
 Alır kaçardım seni
 Bindirmeye atım yok (KK18)
 Saçları kara yârim
 Her sabah tara yârim
 Tellerinin içinde
 Gönlümü ara yârim (KK17)
 İneğimin boncuğu
 Nazaradır nazara
 Ya al beni koynuna
 Ya koy beni mezara (KK19)
 Girandan indim ancak

Elimde yeşil sancak
 Ne kız oldum ne gelin
 Sevdaya düştüm ancak (KK31)
 Derenin kıyıları
 Ata vurdum yıları
 Kız ben seni çok sevdim
 Alma benim ahımı (KK21)
 Ay vuruyo vuruyo
 Karşı dağın başına
 Kurban olayım yavrum
 O gözünün yaşına (KK1)
 Başım ağırır başım
 Hasta mı olacağım?
 Allahın emriyle
 Kız seni alacağım (KK3)
 Dere akar enişe
 Ben peşine peşine
 Güzel güzel kızların
 Yanarım ateşine (KK17)
 Derenin güneşiyim
 Âşıkların eşiyim
 Yârim ben tutuşuyom
 Sevdanın ateşiyim (KK18)
 Oy dereler dereler
 Neler bilirim neler
 Yârimin yanağını
 Yedi yerden öperler (KK18)
 Mektup yazdım karadan
 Dağlar kalksın aradan
 Kavuştursa hep bizi
 Yeri göğü yaratan (KK17)

Oy dumanım dumanım
 Kalksana yollarımdan
 Gettim yoldan altına
 Tutsana kollarımdan (KK8)
 Yaylanın çimenine
 Gel menine menine¹⁹
 Acep degecek miydi?
 Elleri ellerime (KK30)
 Yaylanın çimenine
 Gel menine menine
 Tütünümün içine
 Sığar mısın Emine? (KK25)
 Yayla yolu düz gider
 Bir kınalı kız gider
 Kız yolunu şaşırmış
 İnşallah bize gider (KK7)
 Kar yağar yağmur yağar
 Çoban üşümeyecek
 Sevdalık çeken kızlar
 İşi düşünmeyecek (KK6)
 Karşıda görünürsün
 Al yeşil bürünürsün
 Aramızda dere var
 Geçmeye erinarsın (KK6)
 Türkü söylerim türkü
 Yabandan gelir tilki
 Ellere meyil verme
 Alırım seni belki (KK17)
 Ala çorap örmedim
 Ayağıma giyemedim

Çok sevdalıklar gördüm
 Böylesini görmedim (KK18)
 Ayağında çoraplar
 Deve yünüdür deve
 Yolda konuşmayalım
 Eve gidelim eve (KK28)
 Başındaki tülbentin
 Dalı var çiçeği yok
 Ha bu deli gönlümün
 Senden geçeceği yok (KK24)
 Tara saçını tara
 Daha güzel olursun
 Kız al beni al beni
 Sonra pişman olursun (KK11)
 Koyunum kuzuladı
 Kuzusunun adı yok
 Sensiz gene güzelim
 Yaylaların tadı yok (KK23)
 Akşam oldu yanıyor
 Görele ışıkları
 Yaktı yandırdı beni
 Yârin konuşukları (KK24)
 Ocak başında kuyu
 Uyu sevdiğim uyu
 İnsan sarhoş olur mu?
 İçtiğin üzüm suyu (KK26)
 At başından beyazı
 Gelsin dağların yazı
 Beyaz göğsün üstüne
 Kılısam sabah namazı (KK30)

---

¹⁹ Yan anlamındadır.

Yukarı gel yukarı
 Irmağın gözündeyim
 Eller ne derse desin
 Ben yine sözümdeyim (KK17)

Dere akıyo dere
 İki taştan bi yere
 Dere alda git beni
 Yârin olduğu yere (KK28)

Arkasından aşığı
 Saçlarının örüğü
 Ne dedim de darıldın
 Anasının ferîği (KK28)

Sevdalıyım sevdalı
 Sevdam kara gül dalı
 Sevdalığı bilmeyen
 Ne bilir sevda hâl (KK18)

Yayla çiçeği açtı
 Ayağıma dolaştı
 Buldur gördüğüm kızlar
 Bu sene benden kaçtı (KK18)

Olayım dolanayım
 Mendil de oyasına
 Acep ben de girdim mi?
 O kızın rüyasına (KK20)

Dereler akarına
 Kız keser makarına
 Var midur ha bu köyde?
 Yârime çıkarına (KK1)

Boğdaları aşda gel
 Dağları dolaş da gel
 Elden sana yar olmaz
 Civar köyden kaç da gel (KK21)

Ayağında çorabı
 Yemenidir yemeni
 Gizli konuştuk yârim
 Demem ellere seni (KK18)

Yaylaya giderken
 Buldum geyik boynozu
 Yengem bana verecek
 Kolu boncuklu kızını (KK14)

Güneş aldı çatmaya
 Selam söyle Fatma'ya
 Yedi günümüz kaldı
 Sarılıp da yatmaya (KK17)

Yaylacıyım yaylacı
 Oldu kaymağım acı
 Bu köyün kızlarından
 Davacıyım davacı (KK16)

At başından beyazı
 Gelsin dağların yazı
 Beyaz göğsün üstünde
 Kılısam sabah namazı (KK18)

Türkü söylerim narsın
 Sen bir çileli yârsın
 Sarılalım yatalım
 Ateşimiz kararsın (KK16)

Çarşıdan aldım bakır
 Sevdiğim gözleri çakır
 O çakır gözlerine
 Kurban olsun bu fakir (KK18)

Yağmur yağıyo yağmur
 Gel daldama daldama
 Eller beni aldadı
 Sevdiğim sen aldama (KK8)

Yaylanın yollarında
 Bilezik kollarında
 Yetmedi mi durduğun?
 Babanın çöllerinde (KK18)

 Oy yaylalar yaylalar
 Otunu yesin mallar
 Gece gündüz peşinde
 Nedir çektiğim hâllar (KK23)

 Yol üstünde pıtırak
 Gel daldama oturak
 Bir sen söyle bir de ben
 Bu sevdadan kurtulak (KK23)

 Sevdalıyım duramam
 Başımı kaldıramam
 Bu sevdalı baş ile
 Nere gitsem duramam (KK18)

 Kayadan bakan yılan
 Dişleri divan divan
 Aramıza söz katan
 Ne din bulsun ne iman (KK18)

 Bir arzuhal çekeyim
 Trabzon valisine
 Vuruldum öliyirim
 Elin gocalisine (KK18)

 Kemeçemin kulağı
 Eriktendir erikten
 Ben nasıl ayrılalım?
 Senin gibi ferikten (KK18)

 Parmağında yüzüğün
 Taşı olayım taşı
 Senin gibi güzelin
 Olayım arkadaşısı (KK19)

Ayna ayna ellere
 Ayna düştü göllere
 Ayna kurban olayım
 Seni tutan ellere (KK21)

 Yaylanın çimenine
 Peri bağırır peri
 Kar yağdı da kapattı
 Konuştuğumuz yeri (KK18)

 Yaylanın çimenine
 Peri bağırır peri
 Allah şaşırtsin seni
 Vurasın geri geri (KK18)

 Yaylaların yoğurdu
 Bile yesek n'olurdu?
 Ela gözlü sevdiğim
 Ayrılmasak n'olurdu? (KK18)

 Yaylanın çimeninde
 Bitti doruk fidanı
 Gizli konuşmayalım
 Duyuyorlar adamı (KK22)

 Ayağımda çarığım
 Üstünde yün bağları
 Kalk gidelim sevdiğim
 Duman aldı dağları (KK18)

 Ata binen ağadır
 Atın önü dağdır
 Ela gözlü sevdiğim
 Bu türküler sanadır (KK21)

 Dere akıyo dere
 Kumunu sere sere
 Dere al götür beni
 Yârin olduğu yere (KK21)

Ata binesim geldi
 Yolda inesim geldi
 Kara gözlü sevdiğim
 Seni göresim geldi (KK18)
 Defimin delükleri
 Cebimin erükleri
 Hiç aklımdan çıkmıyo
 Yârimin dedikleri (KK21)
 Tarlayı kaza kaza
 Önerim çıktı saza
 Yenge kurban olayım
 Yanında kazan kıza (KK21)
 Yaylanın çimeni menden
 Doymadım Eminemden
 Yer kanarsa yağmurdan
 Bende kanarım senden (KK25)
 Gece geçtim duydun mu?
 Sevdiğim uyudun mu?
 Ben seni sevdiğimi
 Ellere duyurdum mu? (KK21)
 Odalarda halıyım
 Halının kenarıyım
 Eller ne derse desin
 Sevdiğimin malıyım (KK18)
 Aşşeler hatun olur
 Sözüne bütün olur
 Aşşelere vurulan
 Yanar da tütün olur (KK21)
 Yayladan geliyorum
 Boylarına maşallah
 Bizim evde gelin yok
 Sen olursun inşallah (KK21)

Oy Trabzon Trabzon
 Gezdim konaklarını
 Şaka maka der iken
 Öptüm yanaklarını (KK25)
 Gırandan aşayiken
 Döndü de baktı bağa
 Arkasından bağırdım
 Kurban olayım sağa (KK21)
 Söyle söyle olayım
 Söyle kölen olayım
 Senin gibi sevdaya
 Canım kurban olayım (KK25)
 Bir kurşun atacağım
 Yaylanın kelifine
 Sevdamin dolanırım
 Gözünün elifine (KK21)
 Armudu dalda koyan
 Gözünü yolda koyan
 Gevurdur ana gevur
 Beni bu hâle koyan (KK1)
 Yayla çiçeği benden
 Suyu gelir demenden
 Yer yağmurdan kanarsa
 Ben de kanarım senden (KK21)
 Olayım olayına
 Peştamal dolayına
 Al da gidelim beni
 Giderse kolayına (KK18)
 Atma beni vurursun
 Kız kolların kurusun
 Babağın çöllerinde
 Bensiz nasıl durursun (KK21)

Kemeçemin başına
 Taktım zipgalarımı
 Daha da bulamazsın
 Ha bu benim halımı (KK22)
 Türkü söylerim pekten
 Kız saçların ipekten
 Boşan alayım seni
 Havu miskin köpekten (KK21)
 Sevdalıyım sevdalı
 Çubuğum kiraz dalı
 Ander kalsın sevdası
 Çıkar adamın canı (KK21)
 Gece sabaha kadar
 Yanar benim ışığım
 Böyle miydi sevdiğim?
 Seninle konuştuğum (KK18)
 Sevdalıyım sevdalı
 Her ne dersen kanarım
 Yârim için değil mi?
 Cehennemde yanarım (KK18)
 Dağlar başı beklerim
 Vay benim emeklerim
 Yâri yanıma koysan
 Ay da olsa beklerim (KK21)
 Dağı duman olanın
 Hâli yaman olanın
 Uyku girmez gözüne
 Yâri güzel olanın (KK18)
 Sevdalık tuttu beni
 Tuttu kuruttu beni
 O eski sevdalarım
 Gene unuttu beni (KK18)

Yaylanın çimenine
 Oturdum serin deyi
 Elin kocalısına
 Yanardım benim deyi (KK21)
 Yayla yolu yar yolu
 Boş gider gelir dolu
 Ander galsın gufası
 Kırıldı yârin kolu (KK17)
 Türkü söylerim varsın
 Sen kocalı bir yarsın
 Sarılıp da yatalım
 Ateşimiz kararsın (KK21)
 Gürgen vardım dibine
 Oyma alırım oyma
 Benden gayri seversen
 Genç yaşlarına doyma (KK18)
 Ormanda karayemiş
 Ermemiştir ermemiş
 Dışledim yanağını
 Dedi bana görmemiş (KK2)
 Bir evde iki bacı
 Ne acıdır ne acı
 Küçüğü bir şey değil
 Büyüğü can ilacı (KK21)
 Alçacık duvardayım
 Baş açık hovardayım
 Nerde bir güzel varsa
 Sabah akşam ordayım (KK18)
 Sevdalık ince maraz
 Yürek yakar can almaz
 Sevda hâlinden bilen
 Kızından para almaz (KK21)

Sevdalıyım sevdalı
 Sevdam kara gül dalı
 Doğru söyleyin kızlar
 Kimin var böyle yâri? (KK18)
 Sevdalıyım duramam
 Başımı kaldıramam
 Bu sevdalı başımlan
 Bir arada duramam (KK17)
 Değirmene giderken
 Sıçan aldı nöbeti
 Kız babanın başına
 Geçirelim sepeti (KK18)
 Türkü söylerim türkü
 Türküme türkü katma
 Kaç kere söyledim sana
 O miskin ile yatma (KK21)
 Ay ışığı vuranda
 Gel de otur giranda
 Bekle beni sevdiğim
 Guguklar bağıranda (KK21)
 Alaca çorabını
 Ben örmedim mi yârim?
 Ellerle konuşurken
 Ben görmedim mi yârim? (KK18)
 Ayağında çapula
 Hoş geldin ya abula
 Sen gitte bacın gelsin
 Konuşalım kol kola (KK18)
 Konağın kapısında
 Paşa oturur paşa

Bir öptüm bir dişledim
 Dedi bana çok yaşa (KK18)
 Evlerinin önünde
 Budadım budaklığı
 Benim canımı yakan
 Evinin ıraklığı (KK21)
 Sise giderim sise
 Sis in yolları çise
 Eller gitti garapdala²⁰
 Sende gidelim bize (KK21)
 Elimdeki bıçağım
 Bıçaklayayım seni
 Gevurun kızcuzağı
 Kucaklayayım seni (KK31)
 Gevurun kızcağızı
 Yedin canımı yedin
 İki sözünün biri
 Seni alırım dedin (KK26)
 Bir gün gördüm kocanı
 At gibi eşek gibi
 Bağla onu çimene
 Yayılısın eşek gibi (KK26)
 Boynundaki boncuklar
 Nazaradır nazara
 Tak başına yuları
 Al git onu pazara (KK21)
 Yaylanın çimeninde
 Mile oynarım mile
 Geçen gördüm kocanı
 Bayıldım güle güle (KK19)

---

²⁰ Kadırğa Yaylası

İndim derede buldum	Ben başıma koyamam
Kıratın nallarını	Miralayın fesini
Utandım soramadım	İşitmemiş duramam
Sevdiğim hallarını (KK21)	Sevdiğimin sesini (KK18)
Çek aşşağı yanmasın	Gemiciyim gemici
Lambanın fitilini	İki evde bir bacı
Küstü de konuşmuyor	Biri benim olursa
Kuş mu yedi dilini? (KK17)	Biri canın ilacı (KK21)
Zıgaramı yandırdım	Belimdeki tabanca
Pencereye kondurdum	Atarım tırak tırak
O uyuyan gözleri	Dedim ben sevdiğime
Öptüm de uyandırdım (KK27)	Dürzi kocanı bırak (KK12)
Zıgar içerim zıgar	Çıra nasıl çirasın
İçmesem benim kârım	Yakarım alışmazsın
Alamassam ben yâri	Dedim ben sevdiğime
Allah ben naparım? (KK7)	O yârle konuşmasın (KK21)
Allah ha bu günleri	İki balta bir ettim
Alma canımı alma	Kalktım oduna gittim
Gelemim yanına	Yârim senin yüzünden
Yar kusuruma galma (KK21)	Evi barkı terk ettim (KK21)
Sis dağının üstünde	Çayır biçtim az kaldı
Açtım kanatlarımı	Kıyıları saz kaldı
Yatsak omuz omuza	Yetiş sevdiğim yetiş
Yesem yanaklarımı (KK18)	Konuşmamız az kaldı (KK17)
Yağmur yağar çiseler	Evlerinin önünden
Yar geliyor deseler	Doktur geliyor doktor
Şu kadarcık canımı	Benim sevdiğim uşak
Müjdeciye verseler (KK12)	Heç bi yerlerde yoktur (KK17)
Gidin bulutlar gidin	Al eline feneri
Yârime selam edin	Geçir beni dereden
Gece uykularımı	Orta boylu sevdiğim
Yârime haram edin (KK21)	Bakıyo pencereden (KK21)

Atmacayı vurdular
 Bir avuç kanı için
 Gel edelim sevdalık
 Babanın canı için (KK18)
 Çıra nasıl çirasın
 Yakarım alışmazsın
 Ne oldu gülüm sana?
 Benimle konuşmazsın (KK21)
 Sis dağının başında
 Peri görünür peri
 Allah seni şaşırta
 Vurasın geri geri (KK21)
 Oduna gideceğim
 Baltamı bulamıyom
 Kız ben seni almadan
 Bu dağda duramıyom (KK18)
 Gideceğim Torul'a
 Ben yorula yorula
 İkimizin günahı
 Kız babandan sorula (KK21)
 İki gemi yan yana
 Haylayabilir misin?
 Yavrum benim sevdama
 Dayanabilir misin? (KK21)
 Oy gemici gemici
 Nerden aldın pirinci
 Ha bu köyün içinde
 Benim sevdam birinci (KK21)
 Güneş aliyi güneş
 Boyalı konaklara
 Yar beni etti davet
 Elmalı yanaklara (KK17)

Keçileri katalım
 Yarısını satalım
 Sen koyun ol ben kuzu
 O dağlarda yatalım (KK21)
 Hayde gidelim hayde
 Gidelim durmayalım
 Gözden irak olursak
 Gönülden olmayalım (KK17)
 Bahçeden bakan oğlan
 Gömleği keten oğlan
 Aç gözlerin doydu mu?
 Delikten bakan oğlan (KK18)
 Sevdalıyım sevdalı
 Alacam iki karı
 Biri gider yaylaya
 Biri yıkar gapları (KK21)
 Kuşlar yuva yapıyı
 Aykırından üstüne
 Gelin dedi ki bana
 Sarıl da kal üstüme (KK18)
 Seni büyüten beşik
 Duvarda asılıyı
 Essah bi garı gibi
 Giderken gasılıyı (KK21)
 Büyü kavağım büyü
 Göğü mü alacasın?
 Seni almam diyodun
 Bekâr mı duraçasın? (KK21)
 Yün kuşağı pamuktan
 Çıkar onu sandıktan
 Kaçar alırım seni
 Çıkarsan çobanlıktan (KK21)

Duman dere okarı
Girdi daşın altına
Yatacağın yoğusa
Kolum başın altına (KK17)

O dağların başında
Ben bir idim bir idim
Ben böyle değil idim
Sevdalıktan eridim (KK1)
Anneme gidecem de
Dayım darılır dayım
Dayımın kızlarından
Yok mudur benim payım? (KK17)

Hocaya bak hocaya
Loo çeker o bacaya
Kerime gitti küle
Sali gitti kocaya (KK17)

Bizim köyün başına
Kara orman dediler
Çöp Hasan'ın etini
Kete etti yediler (KK17)

Yaşmaklı Gülizar'ım
Sen söyle ben yazarım
İki göğsün arası
Olsun benim mezarım (KK17)

Çöp İseyin geliyi
İnce belleri ince
Allah onu yaratmış
Kendi elleriyle (KK8)

Ayşe'm Ayşe'm aş gibi
Göğüsleri taş gibi
Ayşe'm bir oğlan etmiş
Kuyruklu sıçan gibi (KK8)

Al başına şemsiye
Olsun sana serinlik
Ellerin köylerinde
Yapamazsın gelinlik (KK8)

Kapı dibi aralık
Babam ömrüne sağlık
Otuz gün oruç tuttum
Yok mu bana bayramlık? (KK8)
Yaylanın çimeninde
Bak yurdiya yurdiya
Gideceğim bu sene
Annem ile Ordu'ya (KK8)

Yaylanın çimeninde
Koyun kuzu katarım
Gelinin hatırdan
Kapıda da yatarım (KK8)

Bizim köyün başları
Yuvarlaktır taşları
Kalemnen çekilmişte
Emine 'nin kaşları (KK8)

Yaylanın çimenine
Koyun kuzu yapsana
Ekinciden ne olur
Değneğine baksana (KK1)

Haydi gidelum haydi
Karadağa yaprağa
Tarasun seni ninen
Goysun gara toprağa (KK17)

Ufaktır benum yârim
O güğümü tutamaz
Neyleyim boyle yâri
Dar günümde yaramaz (KK17)

Patatesi bişirdim
 Rende ile de ezdim
 Mani yazdırmak için
 Bütün köyleri gezdim (KK18)
 Bahçeleri suladım
 Bunları kimler kazar?
 Aklı başında gelin
 Bunları başa yazar (KK12)
 Yemeği pişirdim de
 Atamadım duzini
 Yeni bir gelin için
 Köyden alacan gızı (KK8)
 Al elmayı aliler
 Suyumuzu suliler
 Getirdin sütümü kız
 Gomşiler bakiler (KK11)
 Derelerin derini
 Gölgelerin serini
 Herkese nasip olsun
 Senin gibi güzeli (KK18)
 Pişirdim yemeğimi
 Attım içine duzi
 Hep kınada oynuyor
 O köyün güzel gızı (KK8)
 Oy şanlılar şanlılar
 Geliyor Keşanlılar
 Yaylalara da çıkmış
 Bu sene nişanlılar (KK1)
 Düğünlerde severler
 Türkü atan kızları

Bak yayladan iniyor
 Gayadibi kızları (KK10)
 Pazardan vardım aldım
 Oyalık iplikleri
 Yeşillediy mi Gülsen?
 Gayadibi dipleri (KK8)
 Patatesi haşlarken
 At içine biraz duz
 Gayadibinde var mı?
 Kaç tane gidecek kız? (KK13)
 Hamsiyi bişirirdim
 Rende ile ezerdim
 Ey gidi Gayadibi
 Dağlarında gezerdim (KK17)
 Biçtim boğdalarımı
 Bağladım bağlarını
 Gelinlerimle gezdim
 Zigana dağlarını (KK31)
 Soğan koydum tarlaya
 Gül ektim de bahçaya
 Yârimin kokusunu
 Değişmem bin akçaya (KK20)
 Tarlalarda pıtırak²¹
 Yârim gel de oturak
 Seni benden alanın
 Hâli nice oldurak (KK1)
 Yârim yatma uykuya
 Rüya görürsün rüya
 Felek gözün kör olsun
 Kurban gitti o suya (KK21)

²¹ Tarlada yetişen yabancı otun yöresel adıdır.

Dolduru da atacam
 Havradaki fişeye
 Ali toklu ararken
 Buldu kısır şişeye (KK22)

Yemenimin yeşili
 Ben kaybettim eşimi
 Yemenim sende dursun
 Sil gözünün yaşını (KK31)

Ayağında çorabı
 Ben dokudum dokudum
 Sevdalık mektebinde
 On beş sene okudum (KK18)

Guşburni kuruttun mi?
 Yar beni unuttun mi?
 Ben bu evden gideli
 Gözyaşı kuruttun mi? (KK18)

1. 1. 2. 2. Sevgiliyi Tasvir Eden Maniler

Zeyno gider oduna
 Çalışır petek gibi
 Zeynonun babası var
 Kocaman köpek gibi (KK35)

İşitmesem duramam
 Keleklerin sesini
 Gızlar alıp kaçıyor
 Muzafferin fesini (KK35)

Yaylaların yoğurdu
 Seni kimler doğurdu
 Seni doğuran ana
 Bal ile mi yoğurdu (KK9)

Ne has boyların gelmiş
 Fındık çubuğu gibi

Büyütmüş annen seni
 Beşik çocuğu gibi (KK22)
 Karşındaki ok mudur?
 Oğlan karnın tok mudur?
 Beyaz gömlek üstüne
 Kravatın yok mudur? (KK22)

Derenin kıyısında
 Ham tevek asmaları
 Kızları güzel eder
 İngiliz basmaları (KK3)

Hayde gidelim hayde
 Hayde getmiyi misin?
 Ne incecik belin var
 Ayran içmeyi misin? (KK17)

Hayde gidelim hayde
 Seninle yaylalara
 Sen de güzelim diye
 Bakarsın aynalara (KK22)

Sevdalı olan kızlar
 Yan basar ayağını
 Odaya girer kırar
 Hersinden tarağını (KK8)

Ahıra girer keser
 O mangurun bağını
 Tarlaya girer kırar
 Biçtiği orağını (KK8)

Kar yağayı yağayı
 Kapiya çıkılmayı
 Ne oldu yârim sana
 Yüzüne bakılmayı

Haburadan aşığı

Ben inemem inemem
 Küçücüksün sevdiğim
 Sözüne güvenemem (KK22)
 Torul'un pazarında
 Pestil satılır pestil
 Yakışıyor kız sana
 Saçımı kısa kestir (KK22)
 Ayağında çorabın
 Biri yün biri pamuk
 Yetişemem kız sana
 Çabuk gidiyin çabuk (KK22)
 Oyalı yemen onda
 Kalem oynar kaşında
 Benim bir sevdiğim var
 On üç on dört yaşında (KK22)
 Kemençemin teline
 Süreceğim reçine²²
 Yaz gelince güzelim
 Benzersen güvercine (KK9)
 Sen sarı saçın sarı
 Onu kim tarayacak
 Bakalım urum kızı
 Kim kimi arayacak (KK8)
 Tabancamın tası var
 Bin kuruş pahası var
 Bekâr kızlar koynunda
 Ferik yumurtası var (KK9)
 Uzun uzun tellerim
 Ağırmasın kollarım
 Düğündeki hallarım

Hep göründü çullarım (KK22)
 Güneş alıyo güneş
 Yayla gıranlarına
 Benim sevdiğim benzer
 Berber aynalarına (KK22)
 Gırat geldi kapıya
 Ver ağzına dişliği
 Güvercin kanadından
 Nazlı yârin içliği (KK22)
 Kapı önünde durdum
 Şapkamı yere vurdum
 Güzel kızı görünce
 Hem güldüm hem bayıldım (KK8)

1. 1. 2. 3. İş Manileri

Orak vururum orak
 Güneşin karşısında
 Benim ağam yatıyor
 Kadıkol boğazında (KK8)
 Ay ışıyo ışıyo
 Horoz öter ışıyo
 Erkenden kalkan kızlar
 Gözlerini kaşıyo (KK27)

Tarlayı kaza kaza
 Öneri vurduk başa
 Hazırlansın genç kızlar
 Ha bu gelecek yaza (KK17)

1. 1. 2. 4. Yayla Manileri

Suların kesildi mi?
 Dışarıdan taşıcan

²² Kemençeye sürülen yağ.

Çok yaşamak istisen
Yaylalarda yaşican (KK18)

Yıkadım yünlerimi
Yalnız ben didemedim
Üstünden sene geçdi
Yaylaya gidemedim (KK5)

Pire yedi sırtımı
Durmada kaşınırım
Dayım verse katırı
Otlarımı taşırım (KK22)

Kurşun attım keçiye
Vurdu kemeñçeçiye
Tara zülüflerini
Gel gidelim meciye (KK14)

1. 1. 2. 5. Nasihat İçeren Maniler

Sini kalaylısını
Sil yüzünün yaşını
Evlenmek bir keredir
Seç de al iyisini (KK9)
Yağmur yağıyor yağmur
Al başına kabalak
İstemessen kocanı
Vur başına gombalak (KK8)

1. 1. 2. 6. Ayrılık, Dert İçeren Maniler

Oy dağlarım dağlarım
Yar yitirdim ağlarım
Yâri elime koysan
Zincir vurup ağlarım (KK8)
Kara kara kar kazan
Kadere gurbet yazan

Ölmesin de sürünsün
Hep aramızı bozan (KK21)
Dağlar da var davuşan
Yol verin ben savuşam
Acep gün olur mu ki
Ben yarıma kavuşam (KK8)
Başında pullu çember
Yüzünü bana döndür
Döndürmesen döndürme
Ayda bir mektup gönder (KK10)

Armut dalda dal yerde
Bülbül öter bir yerde
Ayırdı mevlam bizi
Her birimiz bir yerde (KK18)

Al elmamı soyayım
Başucuma koyayım
Anam ben gurbetteyim
Sana nasıl doyayım (KK19)
Böyle imiş kaderim
Hem ağlar hem giderim
Saraylar köşkler alsam
Asla bitmez kederim (KK10)

Ali hoca şaşırdı
Yere kiraz düşürdü
Zalim gurbette gönül
Hasretlikten üşürdü (KK10)

Gülü serdim bayıra
Yaprakları ayrıla
Bizi kimse değil de
Belki ölüm ayıra (KK9)
Yıkadım çamaşırı

Dallarda gurutamam
 Ey gidi Lütfü abi
 Ben seni unutamam (KK31)
 Yıkadı saçlarını
 Berberde tarıyorlar
 Çok zaman insanını
 İğneylen arıyorlar (KK22)
 Sabah erken uyandım
 Yaylalara dayandım
 Böyle acı hasrete
 Yürek nasıl dayandın? (KK21, KK8)
 Yağmur yağıyor yağmur
 Güneş açıp durur mi?
 Eski zaman insanı
 Daha da bulunur mi? (KK21, KK8)
 Getirdim pişmaniye
 Çatal ile dittiler
 Çok zamanın insanı
 Kör toprağa gittiler (KK31, KK22)
 Gece çıktım kapıya
 Kara tavuk ötüyor
 Eski zaman insanı
 Ne destanlar yazıyor (KK13)
 Gayadibi tarlası
 Oradan kimler geçmiş
 Ey gidi Fuat ağam
 Oy ne zamanlar geçmiş (KK18)
 Eşarbımı dürmedim
 Muradıma ermedim
 Devril kıranlar devril
 Ben abimi görmedim (KK18)
 Dili astım duvara
 Meğer Allah suğara
 İkimiz de dertliyiz
 Mevlam bizi kurtara (KK18)
 Fındık dalda dal yerde
 Bülbül öter her yerde
 Mevlam ayırdı bizi
 Her birimiz bir yerde (KK18)
 İğdenin karıncası
 Ayağımı dişledi
 Bu seneki ayrılık
 Ciğerime işledi (KK18)
 Küçükdene bitiyor
 Bitiyor da yitiyor
 Göresidim annemi
 Gözlerimde tütüyor (KK22)
 Haburanın yokuşu
 Yorar adamı yorar
 Kızlar yeni geline
 Koca derdini sorar (KK18)
 Ayağındaki yara
 Ezmedendir ezmeden
 Ölüm daha iyidir
 Böyle dertli gezmeden (KK17)
 Ben gidemem gemiylen
 Yok mudur yol karadan
 Bu benim dertlerimi
 Anca bilir yaradan (KK18)
 Ayağım yalınadı
 Dikeni kalınadı
 Ayrılmazdım annemden
 Ayıran zalımıldı (KK8)

Herkes dönenden oldu
 Evin bağlamaları
 İçime çok dert oldu
 Yârin ağlamaları (KK21)
 İki türkü söyledim
 Sesim kısık olmasa
 İki daha söyledim
 Yaradanım sormasa (KK18)
 Derenin kenarında
 Anık toplarım anık²³
 Çise vurmuş dağlara
 Ağlarım yanık yanık (KK18)
 Duman aldı dağları
 Yitti ufağım yitti
 Konuştuğumuzu gördü
 Ecep anası ne etti (KK17)
 Başım ağırır başım
 Hasta mı olacağım
 Gördüm rüyalarını
 Yardan ayrılacağım (KK17)
 Ayağında çoraplar
 Kapkara zeytin gibi
 Bıraktın gittin beni
 Anasız yetim gibi (KK18)
 Yayladan gelen uşak
 Yaylada duman var mi?
 Yitirdim sevdiğimi
 Yollarda gören var mi? (KK17)
 Ava giderim ava
 Küçücük köpeğimle

Vurdular sevdiğimi
 Hükümet tüfeğiyle (KK21)
 İstedim alamadım
 Eremedim murada
 Aradım bulamadım
 Sevdiğimi orada (KK18)
 Ocak başında kömür
 Demir döverim demir
 Seni saran uşağa
 Mevla'm vermesin ömür (KK18)
 Bir kurşun atacağım
 Evinin bacasına
 Selam söyleyin selam
 Sevdamin kocasına (KK17)
 Bir azacık dar oldu
 Zipkamin bacakları
 Bize sebep olanın
 Yıkılsın ocakları (KK1)
 Akşam oldu şen gelin
 Keşanı kuşan gelin
 Sen güzel kocan çirkin
 Git ondan boşan gelin (KK22)
 Dağların arkasından
 Öldüm yar sevdasından
 Bileydim ayrılık var
 Giderdim arkasından (KK22)
 Giderim dur diyen yok
 Kebap oldum yiyen yok
 Ayrılık gömleğini
 Benim gibi giyen yok (KK18)

---

²³ Dere otunun yöresel adıdır.

Aşma gıranı aşma
Ben seni tanıyorum
Her gırandan aşani
Ben yarım sanıyorum (KK8)

Dere akıyo dere
İki taştan bir yere
Bağladılar başımı
İstemediğim yere (KK8)

Dağları delemedim
Yanına gelemedim
Eller aldı yârimi
Benimsin diyemedim (KK18)

Yemenimin yeşili
Ben kaybettim eşimi
Al bir mendil sende kalsın
Sil gözünün yaşını (KK18)

Pancar pezük değil mi?
Ciğer ezik değil mi?
Ben sevdim eller aldı
Bana yazık değil mi? (KK22)

Sevdamin adı Ömer
Belinde altın kemer
Sevdim de alamadım
Neler çekerim neler (KK18)

Tabancam dolu mermi
Adam böyle eder mi?
Adam sevdiği yâri
Bırakıp da gider mi? (KK18)

Hayde gidelim hayde
Sis dağın pazarına
Ölürsem koyun beni
Yârimin mezarına (KK18)

Daşın dibi mağara
Yusuf başın ağara
Nasıl verdin Güllü'yü
Gambur belli zaara (KK8)

Tamzaramın üzümü
Dinle benim sözümü
Dinlemezsın sözümü
Göremezsın yüzümü (KK9)

Oy dağlarım dağlarım
Kordon kemer bağlarım
Ayrıldım sevdiğimden
Kanar kanar ağlarım (KK8)

Hastane kapısına
Gide gele yoruldu
Doktorlar verem dedi
Ciğerimden vuruldum (KK31)

Gökte uçan teyyare
Bir boyların soldu mu?
Aldın gittin yârimi
Boş koltuğun doldu mu? (KK21)

Yayladaki kelifin
Üstü çimen bağladı
Güle güle kavuştuk
Ayrılırken ağladı (KK22)

Ormandaki meşeyi
Karıncalar eşeyi
Yayladan gelir iken
Yitirdim Ayişeyi (KK21)

Gökte uçan kuşlara
Arkadaş olamadım
Kuşlar da yuva yaptı
Kuş kadar olamadım (KK8)

Uyuma yar uyuma	Türkü söyleyesim yok
Ayık gidelim ayık	Söylemeye sesim yok
Aldı yârimi gitti	Ha bu köyün içinde
Yeşil boyalı kayık (KK9)	Benim hiç hevesim yok (KK10)
Ayağında çoraplar	Pencerede tül perde
Kapkara yetim gibi	Perdenin ucu perde
Bıraktın gittin beni	Felek ayırdı bizi
Ağladım yetim gibi (KK10)	Her birimiz bir yerde (KK19)
Oy Fadimem Fadimem	Aşacağım o yüze
Ben de sandım bayıldı	Daha gelmem bu köye
Ah o sarı saçları	Söylediğim türküler
Teneşüre yayıldı (KK18)	Yadigâr olsun size (KK19)
Kadırga pazarında	Türkü türküyü söyler
Bana kurşun attılar	Türküyü bilen söyler
Zavallı Fadimemin	Türküden de ne olur
Yüreğini yaktılar (KK18)	Söyler gönlünü eyler (KK18)
Gemi geliyo gemi	Derelerin uzununu
Kaç tane direği var	Kıramadım buzunu
Aldı gitti yârimi	Aldım Çerkez kızını
Ne hain yüreği var (KK17)	Çekemedim nazını (KK12)
Yola giderim yola	Yaylanın çimenine
Otları yola yola	Kuzu yayılır kuzu
Çıkardım şalvarımı	Allah anlıma yazdı
Gözlerim dola dola (KK19)	Yazılmaz kara yazı (KK10)
Kadırga yok diyorlar	Yaylanın çimenleri
Nereye gidiyorlar	Duman değil kar idi
Benim ufak gülümü	Sevdiğim senin ile
Ellere veriyorlar (KK31)	Ne günlerim var idi (KK11)
Hey heyledim koyunu	Yemenimde hârem var
Olukman yaylasına	Yüreğimde yârem var
Bıraktı gitti beni	Ne ben öldüm kurtuldum
Döndü başkalarına (KK8)	Ne bu derde çare var! (KK21)

Hayde gidelim hayde
 Ayağım taştan kaydı
 Elin bir tanesinin
 Gönlü zaara kaydı (KK8)
 Mendilim kınalıdır
 Sevdiğim buralıdır
 Geçme kapının önünden
 Yüreğim yaralıdır (KK18)
 Yârim gitti ormana
 Oy ıslandı ıslandı
 Sorarım ağaçlara
 Hanginize yaslandı (KK8)
 Otur Makbule otur
 Çubuk iskembisine
 Yüreğimin derdini
 Diyemem hepisine (KK8)
 Kara koç boyanır mı?
 Öpsem yar uyanır mı?
 Geldik karşı karşıya
 Buna can dayanır mı? (KK8)
 Kara koyun kuzulu
 Karşı dağa dizili
 Neler geldi bu başa
 Daha neler yazılı (KK9)
 Az giderim uz giderim
 Dere tepe düz giderim
 Hacı beye gelin geldim
 Gelin geldim kız giderim (KK18)
 Kara koyun tepeli
 Kulakları küpeli
 Bu sene evlenmedim
 Seneye de şüpheli (KK8)

Kayalardan kayarım
 Yoktur benim ayarım
 Ben bu dertten ölürsem
 Kaderime sayarım (KK18)
 Kayalar merdim merdim
 Bilinmez benim derdim
 Ağaçlar kalem olsa
 Yazılmaz benim derdim (KK9)
 Dereler aka aka
 İçinde kum kalmadı
 Yollara baka baka
 Gözümde nur kalmadı (KK21)
 Ekin ekim az derler
 Güzele beyaz derler
 Kime derdimi yansam
 Yana yana gez derler (KK21)
 Usta nasıl kondurdun
 Dağ başına künyeyi
 Var mıdır benim gibi?
 Zarar çeken dünyayı (KK21)
 Sarmaşık bibilleri
 Yiyeyim o dilleri
 Yaprak açtı yaz geldi
 Tam ağlama günleri (KK22)
 Ötme bülbül ötme
 Bağrımı deldin
 Evveli yok idin
 şimdi niye geldin
 Çayeli sulakları
 Atımın kulakları
 Acep burdan geçti mi?
 Yârimin ayakları (KK22)

Yaylanın çimeninde
 Oturdum iki saat
 Uzandım tabakaya
 Ne tütün var ne kâğıt (KK17)
 Çarık bağım çözüldü
 Ben onu bağlatırım
 Neçesini ağlattım
 Seni de ağlatırım (KK9)
 Sabahtan kalktım baktım
 Hep açılmış bacalar
 Gevur b.kları yesin
 Hâlden bilmez kocalar (KK8)
 Gıranı aşamassın
 Aldığın yaşamassın
 Düğünlerin kurulmuş
 Allah kavuşturmasın (KK9)
 Gemilerde yan direk
 Suyu nerden indirek
 Kuşlarda dil vermiyor
 Yâre selam gönderek (KK8)
 Giden gemi durur mu?
 Limanı bulunur mu?
 İki baş bir yastıkta
 Acep kısmet olur mu? (KK8)
 On yaşında yaptırdım
 Kulaklı bıçağımı
 Ne bilirdim ah yârim
 Böyle olacağını (KK8)
 Ben okuya okuya
 Olamadım bir hoca
 Bulamamışın yavrum
 Kendine garer koca (KK8)

Saçı sarı o sarı
 Onu kim tarayacak
 Ha bu yalan dünyada
 Kim kimi ağlayacak (KK22)
 Su bağlasam gelir mi?
 Suvarsam güverir mi?
 Mektup yazsam göndersem
 Acep yârim gelir mi? (KK9)

1. 1. 2. 7. Yetimler İçin Söylenen Maniler

Koyunlar meler gelir
 Dağları deler gelir
 Anasız yavruların
 Başına neler gelir (KK1)
 Daşın dibinde külür
 Olur olur tökülür
 Eller “Babam!” diyende
 Benim boynum bükülür (KK11)
 Oy benim nenecuğum
 Yanayi yürecuğum
 Eller köyünde kalmış
 Garip Fadimecuğum (KK21)
 Ben yaylaya gidiyom
 İneklerim danasız
 Resmiye gel al beni
 İkimiz de anasız (KK18)
 Taştan geçerim taştan
 Yaşmağım düştü baştan
 Ne anam var ne babam
 Yaratıldım bi taştan (KK17)
 Sis dağının başında
 Var obamız obamız

Kalk gidelim sevdiğim
Yok anamız babamız (KK8)

1. 1. 2. 8. Asker Manileri

Ben askere gidiyom
Bacım gibi ağlayın
O sarı saçlarını
Mendilime dolayın (KK8)
Asker oldum anacım
Bilmem anacım bilmem
Ağla beni ah anam
Ya gelirim ya gelmem (KK8)
Asker oldum ah ana
Ellerine kına yak
Bu mektubu yazana
Değil yazdırana bak (KK21)
Kar yağayı yağayı
Erik çalilerine
Allah sabırlık versin
Asker karilerine (KK22)
Oy dereler dereler
Duman bağladınız mı?
Ben askere giderken
Kızlar ağladınız mı? (KK31)
Asker olacağımı
Tirebolu da duydum
Yangınlar yüreğime
Soğuk suları serdim (KK17)
Asker ettiler beni
Doğru sürdüler Van'a
Yok mudur benim yarım
Ağlasın yana yana (KK18)

Asker ettiler beni
İkiliyim ikili
Sevgilimin sözleri
Yüreğime dikili (KK8)
Ben askere gidiyom
Erzurum alayına
E kız seni almanın
Bakarım kolayına (KK22)
Asker oldum piyade
Bugün aşkım ziyade
Evlilerim sevdası
Bekârlardan ziyade (KK21)
Sis dağının başından
Geçiyö çıkarıcılar
Yârimi asker etti
Körolsun durnacılar (KK21)
Dağın başında külür
Olur olur dökülür
Asker karılarının
Boyunları bükülür (KK21)
1. 1. 2. 9. Atışma Manileri
Derenin kıyısında
Atlamaca taş olmaz
Türkü kitabı bende
Benimlen baş olmaz (KK22)
Al elmanın içini
Kaldır yükle göçünü
Güle güle geliyor
Bildirmiyor suçunu (KK21)
Kır ata semer vurun
Omuz kaşınmasından

Binnaz'ı biz kurtardık
 Odun taşımastından (KK22)
 Horon oynarım horon
 Bakın ayaklarıma
 Alamazsam kız seni
 Tükür bıyıklarına (KK22)
 Vurun vurun vuralım
 Tahtaları kıralım
 Bunu yapan ustaya
 Yeniden yaptıralım (KK22)
 Horon oynama ile
 Horon yeri düz olmaz
 Kadifeyi giyme ile
 Koca karı kız olmaz (KK21)
 Koyacağız kazanı
 Yak altını kaynasın
 Haçan girdin horona
 Kemiklerin kaynasın (KK21)
 Türkü benim türkümdür
 Türkü söyleyen kimdir
 Bir sen söyle bir ben
 Bakalım dertli kimdir (KK22)
 Namaz kılan pir olur
 Kılmayan kâfir olur
 Kâh kılıp kâh kılmayan
 Şeytan ile bir olur (KK9)
 Müşgene kuru kıran
 Hanımdır orda duran
 Cennet mekânı olsun
 Beni oraya veren (KK9)
 Kestim kara koyunu

Bak etine etine
 Müşgeneli hanımdır
 Çekicin güvetine (KK9)
 Macara karıları
 Boyumun yarıları
 Süpürge de olmaz ki
 Süpürsem kapıları (KK9)
 Allah ben ne edeyim
 Başım ağırır başım
 Ey gidi güzel kızlar
 Sevsin sizi gardaşım (KK9)
 Atma türkü atarım
 Canlarımı yakarım
 Eski çarıklarımı
 Boğazına takarım (KK9)
 Saatimi satarım
 İs katıma katarım
 Zavallı Menşure'yi
 Çalım için satarım (KK7)
 Bir azacık yer yaptım
 Ceketimin kolunu
 Aklın başında ise
 Al emminin oğlunu (KK9)
 Ah kavaklar kavaklar
 Açtı yeşil yapraklar
 İstemediğim yâri
 Yesin kara topraklar (KK9)
 Unu serdik eleğe
 Gelin verdik hereğe
 Susadıkça Minire
 En Emrügün dereye (KK9)

Müşgene kuru gıran
 Hanımdır orda duran
 Elinde mushafcuğu
 Kuran okuyo kuran (KK9)
 Cemal ağa hop etti
 Tütünleri top etti
 Çaldı bir çuval şeker
 Haysiyeti b.k etti (KK7)
 Merak ettiler sordum
 Cemala ne olduni
 Karakolda kestiler
 Cemalın buyuğunu (KK7)
 Tahsin gazel vermiyo
 Liste yapıyo liste
 Gak gidek Ali Ağa
 Kadınlar hep mapusta (KK1)
 Oy sandığım sandığım
 Yeşil boya boyadın
 Demin türkü söyledin
 Şimdi niye dayandın? (KK1)
 Başındaki yazmayı
 Bağlarsın dura dura
 Evlensene ey bekâr
 Kocadın dura dura (KK18)
 Tavaya koydum yağa
 Ey gidi İlyas ağa
 Bu tavadaki yağdan
 Bir fayda yoktur sağa (KK8)
 Kadifeden yeleşim
 Seni sevdim güzelim
 Biraz da sen sev beni
 Rahat etsin yüreğim (KK21)

Evin önü peteklik
 Kızlar giyer eteklik
 Kızlarda hiç suç yok
 Oğlanlarda köpeklik (KK8)
 Doruğun tepesinde
 Sıra sıra sakızlar
 Gelemiyom aşığı
 Gelin yukarı kızlar (KK8)
 Armut dalda asılsın
 Mırık Hamit nasılsın?
 Kavuk sana uymadı
 Ömrün günün kesilsin (KK8)
 Donat e Remzi donat!
 Ordu'daki odayı
 Geldi orak ayları
 Biçtirmedin buğdayı (KK22)
 Yatma yârim uykuya
 Rüya görürsün rüya
 Felek gözün kör ola
 Kurbağa düştü suya
 Gazelleri süpürme
 Gazelleri şaklıyı
 Tahsin çıkar onları
 Uşaklar hep ağlıyı (KK8)
 Altın yüzüğümüzü
 Yitirdik kızımızı
 Siz de gelin gösterin
 Güzel! eniştemizi (KK8)
 Su akar ırmak ırmak
 Etrafi parmak parmak
 Müşgene'den kız almak
 Cennetten bir gül almak (KK8)

Ata binen ağadır
 Atın başı dağadır
 Zavallı Menşurecik
 Bu türküler sağadır (KK12)

Suyu bağladım harga
 Aka geliyi aka
 Darılma ah kız yavrum
 Şaka diyirik şaka (KK8)

En dereye tuz alma
 Beşirliden kız alma
 Beşirlinin kızları
 Elli kocadan kalma (KK8)

Giyme şal abasını
 Giy kumaşın hasını
 El adama giydirir
 Asker urubasını (KK8)

Ot biçirim yalakta
 Yar oturur konakta
 Yar canların sıkılmaz
 Bensiz gene konakta (KK31)

Gel güzelim güzelim
 Gezelim yaylalarda
 Anan sana düşkünmüş
 Görsün seni alanda (KK8)

Aşağıdan geliyor
 Bak boyuna boyuna
 Alışamadın gitti
 Kayadibi suyuna (KK8)

Bahçelerde erelti
 Oynarlar iki elti
 Oynasınlar bakalım
 Bilinmiyor kıymeti (KK8)

Derenin kenarında
 Yılanın kemikleri
 Yine düştü peşime
 Domuzun enikleri (KK8)

Taşın başında yılan
 Dişleri divan divan
 Ben sana varmayam
 Kepçe ağızlı oğlan (KK8)

Sis dağının altında
 Ediyiler donanma
 Öyle bir güne geldik
 Babana da inanma (KK9)

Kestik kara koyunu
 Eti gününe göre
 Biz de buraya geldik
 Elin methine göre (KK8)

1. 1. 2. 10. Gelin ve Kaynana Manileri

Kaynana kara kazık
 Yazık geline yazık
 Kaynananın gözüne
 Geçsin uzun bir kazık (KK21)

Kaynanam esti esti
 Beni oğluna kesti
 Kesti de o ne yaptı
 Oğlu bağına bastı (KK31)

Ocağa koydum poğaç
 Şişiyor da şişiyor
 Kaynanamı sorarsan
 Tuvalette işiyor (KK22)

Kaynanayı netmeli?
 Merdivenden atmalı

Paldır küldür giderken
 Arkasından bakmalı (KK18)
 Kaynanamın methini
 İtler yesin etini
 Annemi çok severdim
 Bilmedim kıymetini (KK18)
 Kaynanayı netmeli?
 Kara kazana atmalı
 “Yandım gelin!” dedikçe
 Altına odun atmalı (KK18)
 Oy kaynana kaynana
 Sana diyorum sana
 Ayda yılda bi kere
 Oğlunu gönder bana (KK18)
 Ah kaynana kaynana
 Dişi hörük kaynana
 Oğlun fındık getirdi
 Sensiz yedik kaynana (KK18)
 Ayağında çamurluk
 Bugün hava yağmurluk
 Kızın gönlü var ama
 Anasında gavurluk (KK18)
 Karyolam boyanıyor
 Kaynanam duramıyor
 Çok konuşma kaynana
 Efendim uyanıyor (KK18)
 Herdi küdük kaynana
 Dişin gedük kaynana
 Oğlun çerez getirdi
 Sensiz yedik kaynana (KK18)
 Ben bir dolma biberim

Yuvarlanır giderim
 Çok konuşma kaynana
 Oğlun alır giderim (KK22)
 Yârim getirse taşı
 Yansın ocağın taşı
 Teneşürde yıkansın
 Kaynananın kel başı (KK18)
 Gelin sen ne nazlısın
 Hem de daha canlısın
 Boşatırım oğlumdan
 Elden utanmaz mısın? (KK21)
 Eli erçekli gelin
 Kolu gölçekli gelin
 Oğlanı ben doğurdum
 Çivi bacaklı gelin (KK22)
 Pencерem demir gelin
 Ağzın eğridir gelin
 Oğlanı ben doğurdum
 Arkamı kemir gelin (KK21)
 Birini de yavrum birini
 Balkona serdim kilimi
 Akşama gelince kaynana
 Gelin kırsın belini (KK18)
 Derelerde kuşburnu
 Kuşburnuyu kuş yer mi?
 Daha üç günlük gelin
 Kaynanaya “Hoşt!” der mi? (KK1)
 Güneş aldı ay da yok
 Aydan bize fayda yok
 Kızlar kahve içerler
 Gelinlere çay da yok (KK18)

1. 1. 3. Ninniler

“Anonim halk edebiyatı türlerinden olan ninni, annelerin bebeklerini uyutmak için sallarken ya da ağladıklarında avuturken bir ezgi eşliğinde söyledikleri şiiirlerdir.” (Kurnaz, 2003, s.24).

Ninnileri söyleyiş şekli çocuğun durumuna göre değişir. Çocuk eğer uyuma aşamasına gelmişse daha yumuşak ve daha sakin bir şekilde söylenir. Ninniler, belli bir süre sonra çocuklarda alışkanlığa dönüşür ve çocuklar ninni olmadan uyuyamaz duruma gelirler. Çalışmaya konu olan köylerde çocuklar için söylenen ninniler şunlardır:

Dandini dandini danalı bebek
 Elleri kolları kınalı bebek
 Niçin yayan yürürsün
 Çifte dadılı bebek (KK1, 18)

Uy benim kiris nenem
 Bacalarda hopliyi
 Çöşmenin arkasında
 Çilekleri topliyi (KK35)

Dandini dandini dastana
 Danalar girmiş bostana
 Kov bostancı sen onu
 Yemesin bizim kavunu

Uyu yavrum uyu
 Büyü yavrum büyü
 Dandini dandini dananmış

Oy oy bulaşmış
 Mevla'm neler yaratmış
 Anası oğlunu beklerken
 Gül benzini sarartmış

Uyu yavrum uyu

Büyü yavrum büyü

Karanfil oylum oylum

Uyur mu benim oğlum
 Eğer oğlum uyursa
 Şen olur benim gönlüm
 Uyu yavrum uyu
 Büyü yavrum büyü
 Yavrum gözün tavanda
 Çift öküzler tavanda
 Yavrum baban yabanda
 Uyu yavrum uyu
 Büyü yavrum büyü
 (KK1, 21, 18, 9)

1. 1. 4. Tekerlemeler

“Tekerleme, uyaklarla elde edilen ses oyunları ile çağrışımlarla birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz birtakım hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir.” (Özhan, 1990, s.7).

Köylerden derlenen tekerlemeler aşağıdadır:

1. 1. 4. 1. Oyun Tekerlemeleri

Abam abama küstü	Yarın gelecek
Cam elimi kesti	Yarıl fındıl firdıl
Amcam yoğurt getirdi	Felek fis tıs”
Kedi burnunu batırdı	(KK22)
Kedinin burnunu kestiler	Amcamın oğlu Musacık
Minareye astılar	Eli kolu kısacık
Minarenin kilidi	Çekil buradan
Akşam gelen kim idi	Topacık iğne battı
(KK21)	Canımı yaktı
Öveleme develeme	Tombul kuş
Deve kuşu kovalama	Arabaya koş
Amber çember	Arabanın tekeri
Taze tuzi	İstanbul’un şekeri
Berber kızı	Hop hop altın top
Ne zaman gelecek?	Bundan başka

Oyun yok
(KK18)

Mini mini birler
Kuzu kuzu ikiler
Çalışkan üçler
Dayak yiyen dörtler
Misafir beşler
(KK27)

Arabi arabi
Çevir dolabi
Kızlar giyer
Miskin çorabi
Erkekler içer
Rakı şarabi
Makas makas
Baba oka bas
Kestane kestane
Kalmadı bana bir tane
(KK21, 22)

Mustafa Mıstık

Arabaya yastık
Bir mum yaktık
Seyrine baktık
(KK17, 18)

Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum, kırmızı mum
(KK16, 10)

Üşüdüm üşüdüm
Daldan elma düşürdüm
Elmamı yediler

Bana deli dediler
(KK17, 18)

Yağ yağ yağmur
Tenekede hamur
Ver Allah'ım ver
Karagöz yağmur
(KK18, 21)

Zabit bit bit
Kırmızı kibrit
Kibritin yarısı
Zabitin karısı
(KK12, 14, 5)

1. 1. 4. 2. Masal Tekerlemeleri

Bir varmış bir yokmuş,
Allah'm kulu çokmuş,
Develer tellal iken,
Pireler berber iken,
Ben anamın beşiğini tıngır mıngır
sallar iken
Bir padişahın kızı varmış...
(KK10, 11, 18, 21, 31)

Masal masal mat atar,
İki tilki ot satar.
Bindim deve boynuna,
Gittim Halep yoluna.
Halep yolu gül pazar;
İçinde tilki gezer.
Tilki beni korkuttu,
Kulağımı burkuttu.
Çık çikalım çardağa,
Ok atalım ördeğe,
Ördek başını kaldırmış,

Velvelisini saldırmış.	Develer top oynarken, eski hamam
Velvelesi dizinde	içinde
Gönlü vezir kızında.	Yüzünde elli duvak
Vezir kızı bal kaynatır;	Adamdan azma, dişleri kazma
İçinde kaş oynatır.	Tozu dumana kattı, bir fiske attım
(KK18, 20)	Başladı feryada, koştular imdada
Evvel zaman içinde	Kendini şaşırdım, Kaf dağından
Kalbur saman içinde	aşırdım (KK27, 18, 1, 22) .

1. 2. MENSUR TÜRLER

1. 2. 1. Masal

Genellikle iyi ve kötü çatışması üzerine kurulan, anonim nesri tarzında bir türdür. Muhatapı, dinleyicisi daha çok çocuklardır. Çocukların hayal kurma ve doğru değerleri kazanmasında masallar en önemli araçlardan birisi olarak görülür.

İnsanlığın binlerce yıllık tecrübe, arzu ve özlemlerini dile getiren masalların en önemli özelliği kişi ve olayların olağanüstü nitelikler taşımasıdır. Bu da hayal ürünü olmasından kaynaklanmıştır. İnsanlar yapmak isteyip de yapamadıklarını hayallerinde canlandırmış, bunları gerçek dışı ve olağanüstü tiplere yükleyerek zaman içinde yoğurmuştur. Masalarda sebep-sonuç ilişkisi yoktur. Olaylar birdenbire gelişir. Zengin fakirin, fakir zenginin yerini alabilir. Yoksul bir kız şehzadeyle evlenebilir. Keloğlan padişah olabilir. Padişah fakirleşebilir. Kısaca masalda imkânsızlık diye bir şey yoktur. Düşünülen ve düşünülemeyen her şey olabilir. Bir küpün üzerine binip gözümüzü açıp kapayınca kadar bir yıllık yolu alabilirsiniz. Yedi kat yerin altında karıncaların padişahıyla buluşur. Bir ejderhanın sırtında on iki kat gökyüzüne bir anda yükselerek aslanlar padişahıyla konuşabilirsiniz (Arıcı, 2004, s.166).

Yöreden derlenen masallar genellikle kış gecelerinde yaşlı kimselerin kaynak kişilere anlattıkları masallardır. Yörede derlenen masallar şunlardır:

1. 2. 1. 1. Koca Nineyle Tilki Masalı

Bir varmış bir yokmuş. Köylerin birinde tek başına yaşayan garip bir nine varmış. Bu ninenin ise bir tek ineği varmış. Yine bir gün nine sütünü sağmış, küleği avlunun ortasına koymuş ve işine gitmiş. Az sonra gelmiş bakmış ki süt yok, küleğin de içi boş. Bu olay sürekli tekrarlanınca şüphelenmiş. Bir sabah yine sütü sağdıktan sonra küleği avlunun ortasına koymuş. Kendi bir köşeye gizlemiş. Birde bakmış ki bir tilki küleğe yanaşıyor ve sütü içiyor. Hemen satırı kapıp tilkinin kuyruğuna vurmuş ve kuyruğunu koparmış. Tilki dönmüş nineye yalvarmış: “Nine, nine, kuyruğumu geri ver.” Nine de: “Yok, veremem, pis tilki. Sen benim sütümü

nasıl içersin” demiş. Tilki yine: “Nine, nine kuyruğumu ver” diye yalvarmış. Nine de merhamete gelmiş: “Git sütümü getir, sana kuyruğunu vereyim” demiş. Tilki ineğe gitmiş: “Koyun kardeş, inek kardeş, bana süt ver, nineye vereyim, ondan kuyruğumu alayım” diye yalvarmış. İnek de demiş ki: “Sen git bana ot getir, ben de sana süt vereyim” demiş. Tilki gitmiş çayıra: “Çayır kardeş. Bana ot ver de nineden kuyruğumun alayım” demiş. Çayır da ona: “Bana kızları getir üstümde oynasınlar, sana ot vereyim” demiş. Tilki çaresiz kızların yanına gitmiş. “Kızlar ne olur gidin çayırdaki oynayın çayır bana ot versin, inek bana süt versin, nine bana kuyruğumu geri versin” demiş. Kızlar: “Bir şartımız var. Bize inci getir biz de çayırdaki oynayalım” demişler.

Tilki çaresiz kuyumcunun yolunu tutmuş. “Kuyumcu amca, kuyumcu amca, bana bir inci ver. Kuyruğumu nine aldı, istedi benden sütü, ineğe gittim bana ot getir dedi. Çayıra gittim bana getir kızları oynasınlar dedi. Kızlara gittim inci istediler. Sana geldim yardım et” demiş. Kuyumcu da: “Bana yumurta getir sana incileri vereyim” demiş. Tilki tutmuş kümes yolunu: “Güzel tavuklar! Böyle böyle oldu başıma bunlar geldi. Gelin bana yumurta verin” demiş. Tavuklarda: “Bize mısır gerekir ki sana yumurta verelim” demişler. Tilki tarlanın yolunu tutmuş. “Ah tarla vah tarla başıma bunlar geldi. Bana mısır ver de kuyruğumu nineden alayım” demiş. Mısır da: “Bize su gerek sana ancak o zaman mısırını veririz” demiş. Tilki yorgun argın gitmiş dereye: “Ah dere vah çağlayan dere. Bana suyunu ver de mısıra götürüyüm, mısırını alıp tavuğa vereyim, tavuk bana yumurta versin, onu kuyumcuya götürüyüm, kuyumcu bana inciye versin kızlara götürüyüm, kızlar çayırdaki oynasın, çayır bana otunu versin, otu ineğe vereyim, inek bana sütünü versin, nine bana kuyruğumu versin” demiş. Dere bakmış tilkinin hâli çok vahim. Suyunu vermiş.

Tilki ona teşekkür edip tarlaya suyunu vermiş, tarla ona mısır vermiş, tavuk mısırını yemiş, yumurta vermiş, kuyumcu yumurtayı alıp incileri vermiş, tilki incileri kızlara vermiş, kızlar incileri alıp çayırdaki oynamışlar, çayır tilkiye otunu vermiş, tilki otu alıp ineğe vermiş, inek otu yiyip sütünü vermiş. Sütü alıp nineye vermiş. Bir de bu hatasından dolayı özür dilemiş. Bu pişmanlığı gören nine tilkiye kuyruğunu geri vermiş. Tilki buna çok mutlu olmuş teşekkür edip ormana geri dönmüş. (San, 1990, s.328), (KK22).

1. 2. 1. 2. Tilki ve İnsanoğlu

Bir vardı bir yoktu, o lilan bu yalan, fili yuttu bir yılan, derken sabah erkenden, keçiler koyunları tıraş ederken her neyse geldik giderken zamanın birinde zengin mi zengin bir tilki varmış. Bu tilkinin sarayları, çiftlikleri ve bir sürü hayvanı varmış. Ormanların kralı aslan bile ona hizmet ediyormuş. Tilki bağlarında gezerken bir tane fakir kız ve oğlan görmüş. Sarayında da hiç insan çalışın olmadığını için bu kız ve oğlanı sarayına hizmetçi olarak almış. Gel zaman git zaman tilki bu ikisinin birbirine âşık olduğunu görmüş ve onları evlendirmeye karar vermiş. Tilki bu ikisine dillere destan bir düğün yapmış. Yıllar geçtikçe tilki bunların sadakatinden hoşlanmaya başlamış. Malını mülkünün kendinden sonra ne olacağını düşünür “Bunlar zaten bana sadık. Malımı mülkümü bunlara veririm” dermiş. Ancak tilki bu. İllaki bir kurnazlık olacak. Bunların kendine ne kadar bağlı olduğunu denemek için bir gün onları yanına çağırır. “Ben ölürsem ne yaparsınız? Nasıl bir tören düzenlersiniz?” diye sormuş. Onlarda “Amanın efendim. Siz ölürseniz biz ne yaparız. Sahipsiz kalırız. Ama sizi altın zembille taşırız. Törenler düzenleriz” demişler. Tilki söylediklerine inanmış ama içinde kurnazlık da olunca bunları bir oyunla denemeye karar vermiş. Birkaç ay sonra tilki hasta numarası yapıp: “Benim sadık hizmetçilerim. Ölüm bana çok yakındır. Artık bu dünyadan göç etme zamanım gelmiştir” demiş. Karı koca önce üzülmüş ama ne yaparsan yap insanoğlunun bir hayvanın emrinde çalışması zor bir durum. Tilki de nazlı bir hayvan. Artık tilki ölecek diye içten içe sevinmeye başlamışlar. Nihayet günün birinde tilki ölmüş numarası yaparak onları son bir kez daha denemek istemiş. Onu altın zembille gömeceğini söyleyen karı koca tilkinin öldüğünü duyunca tilkiyi bir bacağından tutup bir çöplüğe atmışlar. Bütün sarayların, çiftliklerin sahibi olmuşlar. Tilki öldü diye davetler vermiş, eğlenceler düzenlemişler. Durumu gören tilki hemen geri dönüp bunları sarayından atıp, eğlencede bulunan herkese ceza vermiş. Bir an insanoğluna kanacağını sanmış ama kurnazlığı onu kurtarmış. Yaptıkları hatayı anlayan karı koca ondan af dilemiş, çalışmak istediğini söylemişler. Tilki onları en ağır işlere vermiş, pişmanlıklarını anlamış. Ancak günün birinde tilki gerçekten ölmüş. Bu sefer ölüsü kokmaya başlayınca bu karı koca onu altın zembille gömmek istemiş ve güzel bir cenaze düzenlemişler. Tilkiye yaptıkları ilk hatadan dolayı çiftlikten ayrılmaya, başka bir yere göç etmeye hazırlanırken tilkinin yaveri gelip: “Ey insanoğlu. Tilkinin bütün malı mülkü sizindir. Sizin gerçekten

pişman olduğunuzu anladı. Bir gün bana gelip eğer bu karı koca beni altın zembille gömerseler bütün mülkümü onlara ver dedi. İşte bundan dolayı bütün miras sizindir” demiş. İşte böyle böyle. Tilki iyidir hoştur ama kurnazdır. İnsanoğlu iyidir hoştur ama nankördür. Ancak insanı pişmanlığı kurtarır (KK35).

1. 2. 1. 3. Güzel Kız ve Ay Yâri

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir ülkenin bir köyünde padişah ismi bilinmez bir köy varmış. Bu köyde fakir bir kız yaşarmış. Bu kızın anne ve babası ölmüş, kız ortada kalıvermiş. Kız çok güzel olduğundan çokça rahatsız edilirmiş. Gündüzleri evinden dışarı çıkmaz, tarla işlerini gece yaparmış. Bir gece evine dönerken dere kenarında ayın suretini görmüş ve ona âşık olmuş. Her gece aynı dere kenarına gelip “Güzel ay. Gel kurtar beni. Köyümde herkes beni ister ama ben seni isterim” diyerek dereye doğru konuşurmuş. Ancak ayın gökte olduğunun farkına varamazmış. Kızın bu halini gören bir dışarılık yanına gelip “Güzel kız. Ben bu ayın nerde olduğunu bilirim. Gel peşime de seni ona götürüyüm” demiş. Kız önce gelmek istemese de ayın aşkından gözü kör olmuş. Dışarılıkla az gitmişler uz gitmişler. Bir vadiye ulaşmışlar. Ancak her sabah bu dışarılık “Güzel kız sen beni burada bekle ben ay ile konuşup geleyim” der bir yere kaybolurmuş. Gittikten hemen sonra kızın yanına bir kedi gelip yalanıyormuş. Her gün biraz daha gittikleri yerde aynı şey olunca kız bu kediden şüphelenmeye başlamış. Bir gün bir vadi kenarına geldiklerinde dışarılık yine gitmesi gerektiğini söylemiş. Kız peşinden gidip ne yaptığını görmek istemiş. Dışarılık bir kuytu yere geçip vücuduna bir kesik atarak kedi oluvermiş. Kız bunu görünce her gün yanına gelip yalanan kedinin bu dışarılık olduğunu anlamış ve çok korkmuş. Evine geri dönmek istese de artık bu çok zormuş. Kaça kaça bir kulübeye gelmiş. Kulübede bir yaşlı nene ve dede yaşarmış. Kız kapıyı açmalarını istemiş ancak tanımadıklarını söyleyip kapıyı açmamışlar. Kız bir dışarılıktan kaçtığını söyleyip onlardan yardım istemiş. Dede ve nine kızdan vücuduna kesik atmasını istemişler. Kız kolunu kanatınca kızı içeri almışlar. Dede kızın durumunu öğrenince hemen ona gitmesi gereken yolu göstermiş. Dede kıza: “Güzel kızım. Sana dışarılık musallat oldu. Gördüğün kediden, kargadan, üç yol ağzından kaç. En sonunda padişahın ülkesine ulaşacaksın. Artık evine gidemezsin. Çünkü evine de musallat oldular. Padişahın ülkesine varınca orada haylı huylu bir dükkân var. Oradaki kadını bul. Seni ay yârine ulaştırırsın. Ama çok dikkatli ol. Orada da sana musallat olurlarsa ciğerini

yerler ve seni hizmetkârları yaparlar” demiş. Kız dedenin nasihatlerini alarak çıkmış yola. Yolda önüne bir karga çıkmış. “Güzel kız. Ben seni ay yârine ulaştırırım, sen gel benim peşime” demiş. Kız dedenin söylediklerini hatırlamış ve ona cevap vermemiş. Kız yürürken karga da peşinden geliyormuş. İlkindi vakti gelince karga ortadan kaybolmuş ve bir kedi oluvermiş. Kız bununda dışarılık olduğunu görünce kaçarak oradan uzaklaşmış. Az gitmiş uz gitmiş. Üç yol ağzına gelmiş. Yol birden konuşmaya başlamış. “Güzel kız. Üzerimde yürü de ben seni ay yârine ulaştırayım” demiş. Kız korkup yoldan çekilmiş ve yüksek dağa doğru kaçmaya başlamış. Arkasına dönüp baktığında ise yolun ortadan kaybolduğunu geçtiği yerde bir kedi olduğunu görmüş. Ağlayarak dağın en yüksek yerine çıkmış ve “Ay yârim vay yârim. Senin yüzünden ne hâllere düştüm. Gel kurtar beni” diye ah yanmış. Gece olunca tekrar yola çıkmış ve padişahın ülkesine ulaşmış. Padişahın ülkesine geldiği zaman ise açlıktan bitkin düşmüş ve bayılmış. Uyandığında ise harabe ve kötü kokulu bir yerde üstü başı yırtık hâldeymiş. Dedenin dediği yere ulaşmadan dışarılıkların onu esir ettiğini anlamış. Hemen ciğerinin yerinde olup olmadığına bakmış. Ciğerinin yerinde olduğunu görünce kaçmaya çalışmış ancak zincirlerle bağlanmış. Kızı gündüzleri dilencilğe çıkarırlarmış. Kız güzelliği ile dışarılıklara çok para kazandırırılmış. Geceleri olduğunda ortaya bir ateş yakar etrafında oynarlarmış. Eğer yanlarından biri geçer ve onlara bulaşırsa ciğerini yerlermiş. Zavallı kız her gece ciğerinin olup olmadığını kontrol edip kaçma hayalleri kurarmış. Bir gün ağlayarak ayın onu kurtarması için yalvarmış. Ancak geceleri gördüğü ayı göremediği için onunla konuşamıyormuş. Dışarılıkların arasından iyi bir dişi, kızın bu ağlamalarına dayanamamış ve hâlini aya anlatmaya karar vermiş. Ancak oradan ayrılmak onun için de zormuş. Gittikleri her yeri söylemek zorundalarmış. Bir plan yapıp göklere ulaşmış. Aya bir kızın onu çok sevdiğini, ona ulaşmak için başına türlü hâller geldiğini anlatmış. Ay bu duruma çok üzülmüş ve kızın oradan kurtarmaya karar vermiş. Ancak onun da gök tanrıdan izin alması gerekiyormuş. Gök tanrının yanına gidip: “Ey tanrım. İzin ver yerde bir yârim var onu kurtarıp geleyim. Benim için ne hâllere düşmüş. Ona yardım edeyim” demiş. Gök tanrı ayın yere inemeyeceğini ama ruhunu padişahın oğluna verip kızla kavuşturacağını söylemiş. Aya bir daha göklerde yaşayamayacağını söyleyip bunu kabul etmesi gerektiğini anlatmış. Ay bu durumu kabul edip padişahın oğlu suretine bürünmüş. Ancak kızın olduğu yere girmesi için bütün dışarılıkları bulup insan suretine getirmesi gerekiyormuş. Bir ferman çıkarıp şehirdeki bütün kedi ve

kargaları saraya toplamış. Kedilerden bir damla kan, kargalardan iki tüy koparınca eğer insan olurlarsa bunlar kızı tutsak eden dışarılık olduğu anlaşılacak ve öldürüleceklermiş. Bütün kedi ve kargalar bu işlemde geçince dışarılık olanları hemen öldürmüş ve kızı zincirlerinden kurtarmış. Kıza: “Güzel kız. Ben senin ay yârimim. Göklerden senin için geldim. Sen bana seslenince seni duydum ama göklerden inemedim. Ben şimdi padişahın oğluyum” demiş. Kız buna çok sevinmiş ve kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Kız kendisine yardım eden dışarılığı da tutsaktan kurtarıp kendine yardımcı yapmış. Haydi iyiler ve güzeller sevine.

1. 2. 1. 4. Yetim Kız

Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanlarda adamın birinin karısı ölmüş. Kızı ile ortada kalmışlar. Adam evlenmeye çalışmış ama çocuklu adam diye kimse bununla evlenmiyormuş. En sonunda kadının biri bunun teklifini kabul etmiş. Ancak adamın her dediğini kabul etmesi şartını koymuş. Aynı evde kadın, adam ve kızı yaşamaya başlamışlar. Kadın her gece adam uyuduktan sonra bir yere gidip sabah adam uyanmadan evine dönüyormuş. Ancak gitmeden adamın kazandığı altınları çalıp gittiği yere götürüyormuş. Kızı bu durumdan şüphelenmeye başlamış. Üvey annesini gittiği yerde takip etmeye karar vermiş. Kadın uzun uzun yürüdüktan sonra bir ağacın kovuğundan içeri giriyormuş. Kız da aynı yerden içeri girince kadının bir büyücüye önce altınları verip büyü öğrendiğini görmüş. Kız olanları babasına anlatmak için ağacın içinden kaçarken eteğinin bir parçası ağacın dalına takılmış. Büyücü kadına: “Üvey kızın seni takip ediyor. Onun canını isterim. Onu hemen bana getir, yoksa seni hınzıra çeviririm” demiş. Kız hemen babasının yanına varıp her gün altınlarını çaldığını ve büyücüye verdiğini babasına anlatmış. Kadın da kızın arkasından eve gelip aslında altınlarını çaldığına adamı ikna etmiş. Adama: “Her istediğimi yapacaktın. Kızını evden uzak bir ağaca bağlayacaksın. Ben gidip gelip onu bakıp yedireceğim” demiş. Adam ve kadın bir plan yapmışlar. Kızı dereye su almaya göndermişler. Tabi kadınının asıl amacı kızı alıp büyücüye satmakmış. Kız dereye giderken arkasından sürekli bir bülbül onu takip edip ağlıyormuş. Kız en sonunda: “Ey bülbül. Ciğerimi dağladın. Neden ağlarsın böyle?” diye sormuş. Bülbül de: “güzel kız üvey annen ve baban gelip seni bu ağaca bağlayacaklar. Kaç da canını kurtar. Ama sakın su içme demiş. Su içersen serçe olur büyücülere esir olursun. Eğer suyu içmezsen bütün ağaçlar emrine uyup saklanmana yardım eder” demiş. Kız bunu öğrenince bir ağacın arkasına saklanıp babası ve üvey annesinin

onun arkasından gelip gelmediğini görmek istemiş. Biraz sonra babası ve üvey annesi ellerinde bir iple dere kenarına gelmiş. Ancak kızın burada olmadığını görünce etrafı aramaya başlamış. Kız hemen oradan kaçarak dere tepe geçip bir ırmak kenarına uzanmış. Ancak o kadar susamış ki tam su içecekken bülbülün sözlerinin doğruluğu aklına gelmiş ve sudan içmemiş. Ancak susuzluktan konuşacak dermanı kalmamış. Irmağın kenarından gide gide bir köye varmış. Köylünün ona kötü bir şey yapmasından korktuğu için önüne gelen ilk ağaca çıkmak istemiş ama çıkamamış. Hemen aklına bülbülün sözleri gelmiş. Ağaca doğru “Ey ağaç eğil de üzerine çıkayım” demiş. Kız ağaca çıkmış ve orada yaşamaya başlamış. Hayvanlarını otlatan köylünün biri ağacın dibinde bulunan ırmağa hayvanlarını su içirmeye gelmiş. Ancak hayvanlar sudan içmemiş. Adam da hayvanları alıp geri götürmüş. Fakat diğer günler de hayvan su içmeyince köylü bu durumdan şüphelenip suya girmeye karar vermiş. Suyu girerken kızın suya düşen aksini görmüş ve kıza âşık olmuş. Köylü her gün ağacın altına gelip kızıdan aşağı inmesini ister, onunla konuşmaya çalışmış. Ancak kız kimse ile konuşmaz, kimsenin ağacın yanına yaklaşmasına izin vermezmiş.

Kız ırmağın kenarına sadece kızlar gelince iner, tekrardan ağaca çıkarmış. Kızın güzelliği bütün köye yayılmış. Kızı görmeye gelen köyün beyinin oğlu da kıza âşık olmuş. Beyin oğlu kızı bu ağaçtan indirmeye karar vermiş. Kızın inmediği ağacı kesmişler ama ağaç bir türlü kesilmemiş. Köylü bu duruma çok şaşırılmış. Beyin oğlu köyden büyücü bir kadın getirmeye karar vermiş. Büyücü ağacın altına gelerek gözlerinin kör olduğunu ve bakılmaya muhtaç olduğunu kıza söylemiş. Kız kadına çok acımış ve ağacın eğilmesini emrederek nihayet aşağı inmiş. Kızı büyülü bir iple kendine bağlayan büyücü onu beyin oğluna götürmüş.

Kız istemese de beyin oğluna varmış. Çünkü beyin oğlu başka bir kadınla evliymiş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Kuma istemeyen öteki kadın ise büyücüye çok altın verip kızı bir kuşa dönüştürmesini istemiş. Kadın kızı uyurken büyülü bir sandığa atarak büyücüye götürmüş. Büyücü kızı kuşa çevirmiş ve bir kafese kapatmış. Beyin oğlu kadına kızı sorduğunda ise kızın kaçtığını ve bir daha dönmeyeceğini söylemiş. Kafeste esir olan kız ise o kadar ağlamış o kadar ağıtlar söylemiş ki köydekiler ona acıyarak kafesten kurtulması için beyin oğlundan yardım istemişler. Kuşu kafesten kurtaran bey oğlu onun karısı olduğunu anlamış. Bu büyünün çözülmesi için büyücüyü öldürüp kanını kuş suretine giren kıza

içirmiş. Kız kanı içince eski hâline geri dönmüş ve başına gelenleri anlatmış. Öteki karısının onu bu hâle getirdiğini öğrenen bey oğlu onu öldürerek kuşlara yem etmiş. Böylece mutlu mesut yaşamışlar. Kötünün sonu da kötüdür derler (KK10).

1. 2. 1. 5. Üç Salkım Bey

Bir varmış, bir yokmuş. Uzak köylerin birinde fakir bir köylü yaşamış. Köyün ağalarının bağlarında işçi olarak çalışmış ancak hiçbir malı mülkü yokmuş. Sadece üç salkım üzümü varmış. Üç salkım üzümü olduğu için de köylü ona “Üç Salkım Bey” adını vermiş. Evlenme çağına geldiği zaman çok fakir olduğu için kimse onu istememiş. Köyün bir ağası hâline acımış ve onu evlendirmek istemiş. Köyün ağası yedi köyün güzeli olan bir kız bulup bu gençle evlendirmeye karar vermiş. Kız çok güzel olduğu için de kız isteyenler Üç Salkım Beyden çok daha zengin insanlarmış. Bunu bilen köy ağası da kızın ailesine Üç Salkım Bey’in çok zengin olduğunu ve yedi köyde de bütün bağ bahçelerin ve bütün hayvanların sahibi olduğu yalanını söylemiş. Ancak köyün ağası geçilen yedi köyde bağda çalışanlara ve koyunları otlatan çobanlara, “Size bu bahçe veya bu hayvanlar kimin?” diye sorulduğunda siz, “Üç Salkım Bey’indir” cevabını vereceksiniz” demiş. Köy ağası, Üç Salkım Bey için kendi köyünde düğün derneği kurmuş ve kız almak için kızın köyüne gitmiş. Köy ağası kızın ailesi birlikte yola koyulmuş. Kızın ailesi her gördükleri çobana ya da bağda çalışan kişilere, “Bu bahçe kimin?” ya da “Bu hayvanlar kimin?” diye sorduklarında onlardan, “Üç salkım Bey’indir!” cevabını almışlar. Kız köye gelince herkes kızın güzelliğine ve fakir Üç Salkım Bey’le evleniyor olmasına çok şaşırılmışlar. Köyde kırk gün kırk gece düğün yapıldıktan sonra kız Üç Salkım Bey’in çok fakir olduğunu anlamıştır ancak iş isten geçmiştir. Onların bu hâline üzülen köyün ağası ise Üç Salkım Bey’i yaverlerinden biri yapmaya karar vermiştir. Üç Salkım Bey belli zaman geçtikten sonra zenginleşmeye başlamıştır.

Bir gün köy ağası bu kadar iyilik yaptığı Üç Salkım Bey’in kendisine sadık olup olmadığını anlamak için onu denemek istemiş. Ağa çok hasta olmuş yataklara düşmüş gibi yapıp Üç Salkım Bey’i kendisinin hasta olduğuna inandırmış. Ancak iyileşmesi için altın kafeste bakılması ve bulunması çok zor yiyeceklerle beslenmesi gerektiğini söylemiş. Üç Salkım Bey ise zenginliğin verdiği hırsla ağanın hâline anlamamış ve onu bir başına bırakmış. Bir gün köy ağası ölmüş gibi yapınca Üç Salkım Bey ondan hemen kurtulmak istemiş ve onu kuş uçmaz

kervan geçmez bir yerde bırakmış. İki gün sonra köy ağasının yaşadığını gören Üç Salkım Bey bu gafillikten uyanıp kendine gelmiş ve yaptığı bu kötülükten çok pişman olmuş. Köy ağasından özür dileyerek kendisini affetmesi için ona yalvarmış. Köy ağası onun bu kadar yalvarmasına dayanamayarak onu affetmiş. Bir zaman sonra köy ağası gerçekten ölmüş. Üç Salkım Bey bunun da numara olduğunu düşünmüş ve ağanın gerçekten öldüğünü anlayınca cenazesini gömmüş. Ağaya yaptıklarından dolayı çok pişman olan Üç Salkım Bey ağanın servetini fakir fukaraya paylaşmış (KK35).

1. 2. 1. 6. Padişah ve Vezirler

Bir varmış bir yokmuş, Allah'ın günü çokmuş. Bir ülkenin bir padişahı varmış. Bu padişahın da beş tane veziri varmış. Padişah bir gün vezirlerini de alıp bir gezintiye çıkmış. Atlarıyla bir giderken yolda değerli bir tespih görmüşler. Padişah hemen atından inip yanına vezirlerini çağırmış. Padişah tespihi eline almadan önce vezirlerine, “Kimin başından kötü bir hâl geçtiyse tespihi eline alıp anlatsın.” demiş. Vezirler ise, “Buyurun padişahım tespih size layıktır, siz anlatın.” demişler. Padişah tespihi eline alıp başlamış anlatmaya.

“Eskiden bana çok sadık bir seyisim vardı. Huzuruma gelip sadece bir gün bir gece seyis olmamı istedi. O da benim yerime bir gün padişahlık yapmayı istedi. Ben de kabul ettim. Gece atların yanında beklerken kendi eşim ve eşimin annesi yanıma gelip, “Seyis kalk! Çabuk atları hazırla!” dediler. Benim asıl seyis olmadığımı anlamadılar. Ben de atları hazırlayıp onları yeri yolu bilinmez bir yere götürdüm. Gittiğimiz yerde bana dışarıda beklememi söylediler. Ben de bekledim. Gece yarısı olunca ne yaptıklarını merak edip içeri girdim. İçeri girdiğimde ise eşim ve annesinin dört kişiyle birlikte uyuduğunu ve uyurlarken ağızlarından yeşil bir duman çıktığını gördüm. O anda ikisinin de büyücü (cazu) olduğunu anladım. Yanlarında uyuyan bir Arap'ı fark ettim ve onun başını kestim. Kestiğim başı bir çuvala koyup atımın semerine astım ve orayı hemen terk ettim. Sabah eşim yanıma geldiğinde ona atımın semerinde karpuz olduğunu ve onu gidip almasını söyledim. Eşim çuvalı içeri getirip Arap'ın başı olduğunu görünce beni bir sihirli çubukla köpeğe çevirdi ve oradan kaçtı. Ne yapacağımı bilemediğim için de sokağa çıkıp havlamaya başladım. Eşimin büyücü bir arkadaşı benim padişah olduğumu anladı ama başını kestireceğim korkusuyla bana yardım etmek istemedi. Ben de havlayarak ağladım. En sonunda bana acıyarak beni eski hâlime çevirdi. Ben de bu

yardımı karşısında onun canını bağışladım. Ona eşimi nasıl bulacağımı ve ondan nasıl öç alacağımı sordum. O da bana sokak arasında güzel koku satan dilenci kılığına girmem gerektiğini söyledi. Sonra bana bir tane çubuk verdi ve “Onlardan önce onları neye çevireceksen hemen söyleyip ve bu çubuğu onlara doğru at.” dedi. Ben de dediği gibi yaptım. Koku satarken eşim ve annesi beni çağırdılar. Ben de yanlarına gidip hemen elimdeki çubukla eşime “At ol!” annesine de “Eşek ol!” dedim ve çubuğu onlara attım. Eşim at, annesi de eşek oldu. Eşeği başkalarına sattım. Ama eşime bana yaptığı kötülükten dolayı onu satmadım. Şu anda üzerinde dolaştığım at işte o kadındır ve beni hâlâ duyuyor.” Ne ol ne sorcazu olma! (KK10).

1. 2. 1. 7. Kölelik

Bir varmış bir yokmuş. Gurbete giden bir garip genç evine dönmek için yola düşmüş. Yolda yürürken susamış ve yol kenarındaki ırmaktan su içmiş. Suyu içtikten sonra ırmağın akıntısıyla gelen bir elmayı görmüş. Canı çekip elmayı ısırılmış. Elmayı ısırduğunda haram olduğunu düşünerek ısırtığı atmış lakin elmanın suyunu yutmuş. Elmanın sahibinden helallik almak için düşmüş yola. Irmağı takip ettiği yol onu bir köye götürmüş. Irmak kenarında bir elma ağacı görmüş ve elmanın ondan düştüğünü anlamış. Bu ağacın sahibini aramış bulmuş. Garip genç elmanın sahibinden helallik istemiş. İhtiyar, ondan yedi sene kendine kölelik yapması karşılığında helallik vereceği şartını koymuş. Garip genç bu cezanın öteki dünya azabından daha hafif olduğunu düşünerek kabul etmiş. Yedi sene boyunca bu ihtiyar ne dediyse yapmış. Yedi senenin sonunda bu ihtiyar “Oğul senden son bir isteğim var. Benim gözü kör, ayağı topal, dili konuşmaz bir kızım var. Onunla evlenir misin?” demiş. Garip genç bu son isteği de kabul etmiş. Düğün gecesini odasına gönderdikleri kız aydan daha güzel eli ayağı tutan bir kızmış. Garip genç ihtiyara gidip: “Odama yanlış kıızı gönderdin.” demiş. İhtiyar gülerek “Ey oğul kız için gözü kör dedim; gözü harama bakmaz, ayağı topal dedim; harama gitmez, dili konuşmaz dedim; haram konuşmaz manasına gelir. Bu kız sana helaldir” demiş (KK20).

1. 2. 1. 8. Kız Başı

Bir varmış bir yokmuş. Evin birinde yaşayan karı-koca ve bunların bir oğlu ve bir kızı varmış. Karı ve koca yanlarına oğullarını alarak hacca gitmiş. Giderlerken evde kalan kızlarının erzağını bırakmışlar. Kıza kesinlikle evden

çıkmasını ve eve kimseyi almamasını tembihlemişler. Kız da annesinin tembihlediği gibi yapmış, evden dışarı adımını bile atmamış.

Köyün en aymaz oğlanı kızın evde tek olduğunu anlayınca eve girmeye çalışmış. Ancak ne yaparsa yapsın kız kapıyı ona açmamış. Yine bir gün dertli dertli evin etrafında dolaşırken cazu bir kadın gelip, “Sana ne oldu oğul neden böyle dertlisin?” demiş. Oğlan, “Ana bir kız var şu evde ama kapıyı açmıyor bana” demiş. Cazu kadın oğlanın derdine derman olmak ve kızını evden dışarı çıkarmak için bir plan yapmış. Eline bir elek bir de un çuvalı almış. Unu yanlış yere eleyince evdeki kız, “Ana ana yanlış unu yanlış yere eliyorsun” demiş. Cazu kıza, “Kızım gel bana yardım et! Ne yapacağımı bilmeyen biriyim.” diyerek kızın evden çıkmasını istemiş. Kız, annesinin ona bu yaşlı kadına yardım ettiği için dışarı çıkarsa kızmayacağını düşünerek kapıya çıkmış. Kapıyı açar açmaz bu aymaz oğlan gizlice içeri girivermiş. Kız dışarı çıkınca kadın bir anda ortadan kaybolmuş. Kız korkarak hemen kapıyı kapatıp içeri girmiş. İçeri girince oğlanla karşı karşıya gelmiş. Oğlan ona ilişmek istemiş ve kız oğlanı öldürmüş. Evden gelen sesleri duyan köylü durumu kızın ailesine bildirmek için mektup yazmışlar. Mektubu okuyan babası, kızının namusunun kirlendiğini öğrenince kızını öldürtmek için oğlunu köye göndermiş. Erkek kardeşi eve gelince kız onun kendisini öldürmeye geldiğini anlamış. Kardeşine olanları anlatmış ve “Ne olur beni öldürme! Kanlı bir gömlek bul ve onu babama götür” demiş. Erkek kardeşi kızını bir ormana götürmüş ve bir çakal vurup kanlı gömleği babasına göndermiş. Kız abisine sarılıp oradan kaçmış. Gece olunca bir ağacın kovuğuna saklanmış. O gece ava çıkan bir köy ağası kızını ormanda görüp ona âşık olmuş. Kızın kendisi ile evlenmesini istemiş. Kız, başına gelenlerden dolayı kabul etmemiş. Ağanın da bir cazu oyunu olduğundan şüphelenmiş. Ama durumun öyle olmadığını anlayınca o da evlenmeyi kabul etmiş. Ağa ile kızın üç yılda üç çocukları olmuş. Ancak evlendikleri günden beri kız ağayla konuşmamış. Bu durumu kendine dert edinen ağa köyden bir er kişiye, “Bu kız benimle üç senedir konuşmuyor ne yapayım” demiş. Er kişi ona, “Git üç çocuk için üç ayakkabı al. Ancak ayakkabılardan ikisi siyah, biri kırmızı olsun” demiş. Ağa dediğini yapmış. Üç ayakkabı alıp çocuklara vermiş. Çocuklar kırmızı ayakkabı için kavga edince kız konuşmaya başlamış ve “Neden hepsine aynı ayakkabıyı almadın?” demiş. Ağa kızın kendisiyle konuştuğunu görünce köyde üç gün üç gece eğlence düzenlemiş. Ağa kıza, “Benimle neden konuşmuyordun”

demiş. Kız ise “Sen bana hiç sordun mu annen var mı baban var mı? Onları özledin mi diye?” Ağa, “Sen annenin köyünü söyle, ben seni oraya göndereyim” demiş. Köyün muhtarının da olduğu heyeti kızla beraber annesinin köyüne göndermiş. Yol üç gün sürmüş. Her gün bir yerde mola verip çadır kurmuşlar. Köyün muhtarı ise yolda bu kıza musallat olmuş. Kızın çadırına haber gönderip onu çadırına almasını, almazsa en büyük oğlunu öldüreceğini söylemiş. Kız kabul etmemiş ve muhtar oğlunu öldürmüş. İkinci gece tekrar haber göndermiş. Kız yine kabul etmemiş ve muhtar ortanca oğlunu da öldürmüş. Üçüncü gece ise kız isteğini kabul etmiş lakin muhtara oyun oynayıp elinden kaçırmış.

Kaçtığı yerden annesinin köyüne yakın bir yerde bir kuzu bulup derisini kafasına geçirmiş ve erkek kılığına girip babasının evinde hizmetçi olarak girmiş. Anne ve babası onun evdeki hizmetini çok beğenir ona altın verirlermiş. Ancak kız sürekli ağlarmış. Tabi ağa olan kocası kızın yirmi gün geçip eve dönmediğini görünce kızın köyüne doğru yola koyulmuş. Kızın evine vardıklarında ağa kızın baba evinde de olmadığını görmüş. Ağaya ikramda bulunmak isteyen baba hizmetçiye çay yapmasını söylemiş. Ağa kılık hizmetçiye hâlini sorunca kız başlamış kendi başına gelenleri anlatmaya. Kızın anne ve babası hizmetçinin başına gelen olaylardan aslında onun kendi kızları olduğunu anlamışlar. Kız başına gelenleri anlatmayı bitirince deriyi atmış ve anne babasına hasretle sarılmış. Köy ağası ise muhtar ve aymaz oğlanı bulup kafalarını kestirmiş. Muhtar kafası kesilirken, “Çal kazı, çevir kazı kimse uyanmasın, sıç çalıya kimse duymasın” demiş. Bak masal bitti ben de geldim gittim aha (KK20).

1. 2. 1. 9. Kesik Baş

Bir gün Muhammed çar yarılarıyla otururken yuvarlanarak huzura gelen Kesik Baş iki gözü iki çeşme ağlayarak müşkülünü bildirmeye gelmiş. Muhammed, “Sen neden kesik bir başsın, gövden niye yok, gövdene ne oldu?” diye sormuş.

Kesik Baş, “Ya Muhammed benim bir eşim ve bir de oğlum var idi. Dev oğlumu ve benim gövdeyi yedi. Karımı da alıp kuyusuna götürdü.” demiş.

Bu sırada orada olan Hz. Ali, Kesik Başı kaldırıp Muhammed’in yanına götürmeye çalışmış ama Kesik Başı yerinde kıpırdatamamış. Kesik Baş Ali’ye kızarak, “Yaa Muhammed! Ali bana boş yere eziyet etmesin, beni bir dirhem yerimden kıpırdatamaz.” demiş.

Kesik Baş Hz. Ali' den medet umarak, “Ya Ali! Bana yardım etmezsen kıyamet gününde elim yakanda olur.” demiş. Hz. Ali de Muhammed’e, “Ben Kesik Başa yardım etmeye gideceğim” demiş. Muhammed’in razı olmamasına rağmen Ali Zülfikarı kuşanmış, düldüle binmiş ve Kesik Baş’la yola koyulmuş. Yolda Ali düldül ile Kesik Baş ise yuvarlanarak yol almışlar. Tam yedi gün yedi gece yolculuktan sonra devin bulunduğu kuyunun başına gelmişler.

Ali Kesik Baş’a, “Devin kuyusu bu mu?” diye sormuş. Kesik Baş, “Ya Ali! Devin kuyusu budur ve çok derin bir kuyudur.” demiş. Ali Kesikbaş’a gelene kadar burada beklemesini söylemiş. Ali hemen kemendini bağlamış. Kuyudan aşağıya inerken Muhammed’in öğrettiği evradı sürekli okumuş. Ali kuyunun dibine yedi gün sonra inebilmiş. Kuyunun dibine inince birilerinin, “Ya Ali, gel kurtar bizi!” diye bağırdığını duymuş. Hemen sesin olduğu yere koşmuş. Ali sesin geldiği yere girince oradaki esirlere, “Size benim geldiğimi kim söyledi?” diye sormuş. Oradakiler de “Biz bir evrad okuduk ve Muhammed bize göründü. Bize senin gelip bizi kurtaracağını söyledi.” demişler. Esirleri zincirinden kurtaran Ali onları kuyudan çıkarmaya çalışırken dev ile karşılaşmış. Kılıcı ile devi öldüren Ali, dua ederek oradakileri kuyunun üstüne çıkarır. Kesik başın da gövdesini getirerek dua ile birleştirmiş. İşte Ali, kılıcı ve evradı nelere kadir (KK7).

1. 2. 1. 10. Sultan Mahmut ve Vezir

Osmanlı padişahlarından Sultan Mahmut zamanında, halk eğlenceye, zevk-ü sefaya, dünya işlerine dalmıştır. Sultan Mahmut ne kadar tedbir aldıysa da bir türlü insanları bu türlü alışkanlıklardan vazgeçirememiş. En sonunda bütün yiyecekleri devletin ambarına toplamış. Ülkede büyük bir kıtlık baş göstermiş. Zengin olanlar dahi paralarıyla yiyecek alamaz olmuşlar. Artık halk açlıktan bunalmış. İleri gelenler bir gün toplanarak padişahın huzuruna çıkamadıklarından vezire dert yanmışlar. “Vezirimiz, padişahımız efendimize söyle de bize paramızla olsun yiyecek versin” demişler. Vezir kendisine söylenenleri padişaha arz etmiş, ama fayda etmemiş. Padişahın zulmü bir kat daha artmış. Tekrar vezire çıkmışlar. Dertlerini anlatmışlar. Vezir de halkın istediklerini tekrar padişaha iletmiş. Ancak padişah yine kabul etmemiş. Vezir korka korka padişaha neden böyle yaptığını sorunca padişah vezirini bir dağın başına getirmiş. Başının kesilmesinden korkan vezir padişaha buraya neden geldiklerini sormuş. Padişah oradaki bir evi göstererek, “İşte bunun için geldik” demiş. Vezirle evin içine girmişler. Başköşede

oturan aksakallı nur yüzlü bir velinin elini öperek önüne oturmuşlar. Bu veli, “Zulmü daha çok artır. Halık böyle istiyor. Az daha aç kalsınlar da Rezzak kim daha iyi anlasınlar. Zevkten eğlenceden kendilerini kurtarsınlar.” demiş.

Padişah evden çıkınca vezire, “Bak emir yukarıdan geliyor. Ben de bir emirin kuluyum. Devletin her kararını ben vermiyorum.” diyerek vezire kendi hâlini anlatmış. Öyle ya padişah da bir emirin kuludur (KK20).

1. 2. 1. 11. Keçi ile Oğlaklar

Bir varmış bir yokmuş. Allah’ın günü çokmuş. Dağlarda yaşayan kıvrık boynuzlu bir keçi, bu keçinin de iki tane oğlağı varmış. Keçi oğlakları ile bir mağarada yaşarmış. Ama bu mağara kimsenin bilmediğı bir yerdeymiş. Keçi oğlakları dağdaki kurtlardan ve diğere hayvanlardan saklarmış. Keçi her gün mağaradan otlamaya gidermiş. Ama otlamaya gitmeden mağaranın önüne bir taş koyar, “Aman yavrularım. Sakın ben gelmeden, sesimi duymadan kapıyı kimseye açmayın!” diye oğlakları tembihlermiş. Akşama döndüğünde oğlaklara kapıyı açmalarını söyleyerek yavrularının yanına girermiş. Ama kötü niyetli kurt aç gezerken keçinin bir mağaraya girip çıktığını görmüş. Her gün keçiyi takip etmiş ve mağarada iki yavru olduğunu anlamış. Bir gün keçi yine yavrularını tembihleyip çıktıktan sonra kurt mağaraya girmeye çalışmış ama girememiş. Her yolu denemiş ama sonunda keçinin sesini çıkarmadan mağaraya giremeyeceğini anlamış. Ormandan topladığı şapkalı sarı mantarı yiyince sesi incelmış. Sesi incelen kurt oğlaklara kapıyı açmalarını söyleyince oğlaklar anneleri sanıp kapıyı açmışlar. Kapıyı açan oğlaklardan ilkin kurt bir çırpıda yemiş. Öteki oğlak kaçarak bir yere gizlenmiş. Kurt onu bulamayınca mağaradan ayrılmış. Keçi akşama mağaraya gelince şaşırmış ve kurdun yavrularını yediğini anlamış. Keçinin ağlamalarını duyan oğlak, gizlendiğı yerden çıkıp annesine olanı biteni anlatmış. Duruma çok kızan keçi hemen yola koyulup kurdun inini bulmuş. Kurdun uyduğunu gören keçi hemen boynuzlarıyla kurdun karnını deşmiş ve oğlağı kurdun karnından kurtarmış. Kurt da hemen oracıkta ölmüş. Keçinin kurdu öldürdüğünü duyan öteki hayvanlar keçinin mağarasına bir daha yaklaşmamış. Bu iki oğlak ve keçiyi hep güzel günler bulmuş²⁴ (KK20).

²⁴ Bu masal Sabri Özcan San’ın derlediğı “Çengülüm, mengülüm, destegülüm” masalına benzemektedir, s.326.

1. 2. 1. 12. Çocuğu Olmayan Çiftçi

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde tanrıların çok olduğu bir ÷lkede çiftçinin biri yaşarmış. Bu çiftçinin bir tarlası, iki öküzü, bir de meyvelerini sattığı elma ağacı varmış. Ancak bu çiftçinin bir türlü çocuğu olmuyormuş. Bir tanrıdan öteki tanrıya varıp yalvarıyormuş. “Ey tanrım. Ben bir garip çiftçiyim. Bana oğullu kızlı çocuklar ver. Kızlar anasına oğlanlar bana yardım eder” demiş. Tanrılardan biri “Biz sana çocuk vermiyorsak bir bildiğimiz vardır. Sakın başka yolları deneyip de çocuk sahibi olma. Seni cezalı kullar arasına alırız” demiş. Adam bu durumdan korkmuş ve karısında sabırlı olması gerektiğini söylemiş. Adamın tanrılarla konuşmasının üzerinden otuz yıl geçmiş. Artık tek yaşamaya alışamayan karı-koca tekrar tanrılardan çocuk istemek için gittiklerinde tanrılar onları kapılarından kovmuş. Duruma sinirlenen karı-koca şeytan dağındaki yardım sülün kuşundan yardım istemeye gitmiş. Durumunu anlatıp tanrıların ona yardım etmediğini söylemiş. Altı çocuk için altı yumurta istemişler. Sülün kuşu isteklerini bir yavruyu büyüyünce kendisine getirmeleri karşılığında kabul etmiş. Getirmedikleri durumda kendilerinin ve çocuklarının ciğerini yiyeceğini söylemiş. Giderlerken onlara altı tane yumurta vermiş. Adam yumurtaları bir kalbura koymuş. En aşağı bir yumurta koyup üstüne ot kapatmış. Böyle altı tanesini üst üste koymuş ve üzerlerini arpa sapıyla kapatmış. Yirmi gün sonra çocuklar yavaş yavaş çıkmaya başlamış. Yumurtadan çıkan ilk çocuk pekenin altına gizlenmiş. İkinci çocuk çıkınca ocağa, üçüncü çocuk ahıra, dördüncü çocuk atın heybesine, beşinci çocuk ağıla, altıncı çocuk da sofranın altına girmiş. Adam ve kadın ne yapacağını şaşırılmış. Çocukları bir türlü yakalayamıyormuşlar. Çocuklardan beşi ölmüş bir tanesi kalmış. Onu da ara tara bulamamışlar. Adamlar kadın bundan da bir hayır göremeyince işin peşini bırakmışlar. Adam bir gün tarlaya çift sürmeye giderken atın heybesindeki çocuğu bulmuş. Çocuğu da kendiyile beraber tarlaya götürmüş. Çocuk oğlan olduğu için hemen çift sürmeyi öğrenip babasına ilk günden yardım etmeye başlamış. Adam çocuğun oğlan olması ve hemen işlerine yardım etmesinden dolayı çok sevinmiş. Ancak oğlan çok küçük olduğu için ona öküzlerin arkasında durmaması için onu uyarmış. Tarlayı tam bitirecekken öküzün pisliğinin altında kalıvermiş. Babası ona: “Oğlum şurada bir ırmağ var. Gir orada temizlen. Ama sakın yıkanırken yukarı bakma” demiş. Çocuk ırmağa girmiş ama babasının sözünü dinlememiş. Yukarı bakınca ırmağa aşağı

bakan kırmızı elmaları görmüş. Hemen elma ağacının üstüne çıkıp elmaların hepsini yemiş. Adam biraz sonra gelip geçimini sağladığı elmaları yediğini görünce çocuğu ağaçtan almak istemiş. Ancak çocuk o kadar hızlıymış ki adam ağaca çıkmadan çocuk en üst dala atlamış. Adam en sonunda çocuğu tutup atın heybesine atmış ve eve gelmiş. Karısı da bir çocuğun yaşadığını görünce çok sevinmiş. Ama adam çok üzgünmüş.

Karısı adama: “E bey. Bir uşağımız yaşıyor. Ne üzülürsün” demiş. O da: “Hanım. Bu uşak başımıza gelir gelmez bela oldu. Satacağım elmaların hepsini yedi. Olmaz bir işe bulaştık. Tanrılar bizi cezalandıracak. Ekmeğimizi elimizden alacaklar” diye hâl yanmış. Kadın da: “Aman bey. Hiç korkma. Ben bu uşağı yola getireceğim. Biz yıllarca bir çocuk istedik vermediler. Sen korkma” demiş. Kadın almış çocuğu ahıra gitmiş. Önce ot taşımamasını sonra kemreyi atmasını öğretmiş. Çocuk işi öğreniyormuş ama arkasından bir zarar getiriyormuş. Meyve satamayan adam ise yumurta satmaya karar vermiş. Çocuğa ahırdaki yumurtaların yerini söylememiş. Çocuk babasının kendinden gizli ahıra gittiğini görünce onu takip edip yumurtaların yerini öğrenmiş. Babası ahırdan çıktıktan sonra yumurtaların hepsini yemiş. Adam yumurtaları satmak için götüreceği zaman çocuğu bütün yumurtaları yerken görünce çok sinirlenmiş. Çocuğu hemen dövmeye başlamış. Adam çocuğun neresine vurursa orası büyüyor, kocaman oluyormuş. Dövmeyi bıraktığında ise çocuk kocaman adam olmuş. Adam korkup eve kaçmış ve karısına olanları anlatmış. Çocuk ise önüne gelen her şeyi yemeye başlamış. Çocuk adamın öküzlerini, atını, ağaçlarını her şeyini yemiş, talan etmiş. Adam ve karısı o kadar korkmuşlar ki kapıdan dışarıya çıkamamışlar. Çocuk bütün köye zarar vermiş. Adam bu çocuğu bir yere bağlayıp sülün kuşuna götürmeye karar vermiş. Çocuk bir sürüye saldırmak üzereyken adam onu birkaç kişi ile bir ağaca bağlayıp sülün kuşuna vermişler. Sülün çocuğu almış ama adamın geçimini sağladığı her şey elinden çocuk yüzünden gitmiş. Adamın evinde yiyecek bir ekmeği bile kalmamış. Üzgün ve pişman şekilde tanrıların yanına varmış. Çocuk sevdasının başına neler getirdiğini anlatıp af dilemiş. Tanrılardan biri adamın hâline acımış ve “Sana verdiğimiz tamah et. Yoksa istediğin her şey sana bela olur. Çocuğun yediği her şeyi sana veriyoruz ama sakın aynı şeyleri yapma” deyip onu affetmişler. Eve geldiklerinde hayvanları ve meyve ağaçlarını yerlerinde bulmuşlar. Tanrı vermeden isteme...(KK8).

1. 2. 2. Efsane

Efsane bir kişinin genel olarak hayatını, iyiliğini veya kötülüğünü, gerçek dışı hâl ve hareketlerini dile getiren bir türdür.

“Efsanelerin telkin ettiği değerler, sosyalleşen çocuğu, karşılaştığı çelişkilerde ruhen tedavi edici olabilir.” (Öztürk, 1986, s.168).

Efsanelerin toplum düzenini koruyucu, toplumu iyiye yöneltici bir işlevi vardır. Toplumda iyi insanlar mutlaka zor durumlardan kurtulur ve ödüllendirilirken kötülük yapanlar mutlaka cezasını bulurlar. Bu da çocuk vicdanında iyilik hislerinin kökleşmesinin yanı sıra görülen adaletsizliklerin ve haksızlıkların mutlaka bir gün sonlanacağını, bunları yapanların da insan eliyle olmasa bile ilahi adalet tarafından cezalandırılacağı hissini verir ve ruhen rahatlama sağlar (Yılar, 2005, s.389).

Yaptığımız derleme sırasında bu özelliklere sahip efsaneler:

1. 2. 2. 1. Şakir Efendi ²⁵Efsanesi 1

Bir gün Dağdibi köyünden Feyzi Mustafa adında biri namaz kılmak için yeni bir koyun postu yaptırmış. Ancak yaptırdığı post o kadar güzelmiş ki gelen giden postu ondan satın almak istermiş. Feyzi Mustafa ise bir gün, “Acaba bu posta bir evliya, âlim oturur mu?” demiş. Bir yıl sonra evine Şakir Efendi gelmiş ve postta namaz kılıp üzerine oturmuş. Feyzi Mustafa’ya doğru bakarak “Bu posta bir evliya oturur mu dedin. İşte oturdum ne var bu postta” demiş. Feyzi Mustafa ise hem bir yıl önce aklından geçen düşüncüyü Şakir Efendi’nin bilmesine çok şaşırılmış hem de onun evliya olduğuna kanaat getirmiş (KK21, 20, 22).

1. 2. 2. 2. Şakir Efendi Efsanesi 2

Yaz aylarının en sıcak olduğu günlerde köylüler Kopuz köyü üzerinde bulunan Olukman Yaylasına yalınayak yağmur duasına gitmişler. Giderken yanlarına Şakir Efendi’yi de götürmüşler. Yağmur duası yapıldıktan yarım saat sonra ziyaret yeri ve Dağdibi köyü arasına gökten boşalırcasına yağmur yağmış. Köylülerin usulları aralarında konuşup Kopuz köyüne birini gönderip sobayı yakmasını istemişler. Tabi yağmur yağarken Şakir Efendi köylünün hemen arkasından geliyormuş. Şakir Efendi köylüyü yetiştigi zaman bir de bakmışlar ki

---

²⁵ Şakir Efendi 1940’lı yıllarda yaşamış köylünün dinî olarak yetişmesini ve bilgilenmesini sağlayan, halkın evliya olarak gördüğü bir ihtiyardır. Şakir hoca Cizere köylerinde dolaşarak köylüye namaz, oruç, hac konusunda eğitimler verir halkın manevi olarak eğitilmesini sağlamış. Müslümanlığın isimlerle değil gönülle olması için çaba harcarmış. Köylü ise onunla ilgili birçok keramet gördüğünü anlatmaktadır.

Şakir Efendi'nin üzerinde tek bir yağmur damlası bile yok. Buna şaşırın köylüler hocanın erenlerden olduğuna inanmışlar (KK21, 20, 22).

1. 2. 2. 3. Şakir Efendi Efsanesi 3

Bir gün köyün birisinde Kezban adında birisi vefat etmiş. Mevtanın duasını yapması için Şakir hocaya iki kişi göndermişler. Bu iki kişi Şakir Efendi'nin yanına varmışlar. Şakir Efendi bunlara bakıp “Kezban öldü değil mi? Çok Müslüman bir hanımdı. Gideyim de bir duasını yapayım” demiş. Ölü haberini veren kişilerin önden gitmesini istemiş ve hemen arkalarından geleceğini söylemiş. Bu kişiler yola çıkmış ancak sürekli Şakir Efendi geliyor mu diye arkalarına bakmışlar. Şakir Efendi ise geleceğini söylemesine rağmen hâlâ gelmiyormuş. Akşam namazına beş dakika kala köye geldiklerinde bir de bakmışlar ki Efendi ölen kişinin başında duasını yapıyor. Başlarına gelen bu olayı bütün köylüye anlatmışlar (KK21, 10, 22).

1. 2. 2. 4. Şakir Efendi Efsanesi 4

Şakir Efendi bir gün değirmende un öğütüyormuş. Yanına köylünün biri gelmiş. Tabi un öğütülünceye kadar gece olmuş. Hoca sabah yola çıkmaya karar vermiş. Sabahın ilk ışığında yola koyulmuşlar. Ancak köylü hocanın önünden gitmenin ayıp sayılacağını düşünerek arkasından gidiyormuş. Bu sırada hoca ne tarafa gitse güneş de onunla beraber gidiyormuş. Hoca dursa güneş duruyor, yürüse sürekli yer değiştiriyor. Köylü yol ayrımına gelince hocadan selamet alıp yoluna devam etmiş. Ancak hâlâ güneş hocayı takip ediyormuş. Güneş son olarak hocanın köyünün üzerinde kalıvermiş. Köylü ise bu durumu Peygamberimize gölge yapan buluta benzetmiş ve hocanın erenlerden olduğuna inanmış (KK21, 20, 22, 31).

1. 2. 2. 5. Şakir Efendi Efsanesi 5

Bir gün Şakir Efendi çok hastalanmış. Ölüm döşeğinde boncuk boncuk terleyerek canını vermiş. Ancak ölmeden önce televizyonun gelip insanları yoldan çıkaracağını, bu köylerin hepsine araba geleceğini hatta araba yollarının nereden geçeceğini bile söylemiş. Yıllar sonra araba yolu aynen dediği yerlerden geçmiş. Televizyon evlere girince insanlar ibadetlerini bırakmaya başlamış.

Şakir Efendi'nin cenazesi yikanırken dört yaşındaki torununa ruhu görünmüş ve ona bir elma vermiş. Torunun babası oğlunun elindeki elmayı görmüş ve elinden almak istemiş. Çünkü o zamanlar köyde ne bir elma ağacı ne de başka bir meyve varmış. Babası elinden elmayı almaya çalışırken çocuk elmayı ateşe atmış. Babası

çocuğa neden böyle yaptığını sorunca çocuk, “Bu elmayı bana dedem verdi. Bu elmayı cennetten almış. Eğer biri elinden alırsa ateşe at dedi. Ben de o dedi diye ateşe attım” demiş. Böylece insanlar hocanın kerametlerinin öldükten sonra da devam ettiğine inanmış (KK21, 20, 22, 31).

1. 2. 2. 6. Şakir Efendi Efsanesi 6

Bir gün çobanın biri güttüğü hayvanların yarısını kaybetmiş. Yana yakıla hayvanlarını arıyormuş. Dağı taşı ararken Şakir Efendi’ye rast gelmiş. Şakir Efendi’nin ibadetle meşgul olduğunu görüp yanından sessizce geçmiş. Dağda yoluna devam ederken Şakir Efendi tekrar önüne çıkmış ve ona, “Oğul hayvanların şu ağacın altında yatıyor. Git onları al köyüne götür” demiş. Bunun üzerine çoban hocanın dediği yere gitmiş. Aynen dediği gibi hayvanların ağacın altında yattığını görmüş. Çoban bu olayı gelip bütün köylüye anlatmış (KK20).

1. 2. 2. 7. Şakir Efendi Efsanesi 7

Bir gün Şakir Efendi tarlasında çift öküz sürüyormuş. Yanındaki yoldan da köylünün biri katırıyla ot taşıyormuş. Köylü Şakir Efendiyle yüz yüze geldiği zaman selam veriyormuş. Ancak ot taşıma işi uzayıp sürekli karşılaşınca içinden “Şimdi ben her geçince selam mı vereceğim. Bu seferde geçerken vermeyeceğim” demiş. Yine Şakir Efendinin tarlasının yanından geçerken orda olmadığını görmüş.

Selam vermek zorunda kalmayacağını düşünerek sevinmiş. Az sonra Şakir Efendi arkasında belirip: “Selam Allah’ın selamı. Ne zaman geçersen vereceksin, vereceksin!” diye onu azarlamış. Durum karşısında şaşırın köylü başına geleni bütün ahaliye yaymış (KK1).

1. 2. 2. 8. Cazu Efsanesi

Bir gün lohusa kadının biri çocuğu görümcesine emanet edip evden ayrılmış. Çocuğun halasına güvenmesinin sebebi ise kadının sürekli çocukla ilgilenmesi ve çocuğun başından ayrılmamasıymış. Aslında kadının çocukla bu kadar ilgilenmesinin sebebi ruhunu cazu denilen perinin esir almasıymış. Çocuğun ciğerini tam yemeye niyetlenirken sürekli, “Alıştım duramıyorum, bir küçücük kıyamıyorum” dermiş. En sonunda çocuğu öldürüp ciğerini yemiş. Durumdan şüphelenen çocuğun annesi durumu köyün hocalarına bildirmiş. Hocalar gelince kadın kaçacak yer aramış. Ancak hoca kadının kolunu derin bir şekilde kesince kadın kedi şekline girip kaçmış. Bu kadını bir daha da gören olmamış (KK21).

1. 2. 2. 9. Erüşük Çocuk Efsanesi

Kopuz köyünden Nokta kadın beşinci çocuğuna hamileymiş. Hamileliğinin altıncı ayında gece vakti değirmene gitmiş. Geceyi değirmende geçirmek zorunda kalan kadın geri dönmeye korkmuş. Değirmenler de geceleri genellikle cinlerin mekânı olunca kadına bir tanesi gözüüp, “Çocuğuna dikkat et, yoksa onu boğarım” demiş. Kadın sabah olup eve gittiğinde kendini hocaya okutmaya gitmiş. Hoca onu okuduktan bir ay sonra karnındaki çocuğun öldüğünü anlamış. Çocuğu ölü bir şekilde doğurunca çocuğun boğazında iki el izi görmüş. Çocuğu cinlerin öldürdüğünü anlamış (KK21).

1. 2. 2. 10. Esmer Adam Efsanesi

Köylünün biri koyunlarını otlatırken koyunların yarısı kaybolmuş. Köylü koyunları akşama kadar aramış. Tam akşam ezanı okunmuş ki koyunları bir taşın altında yatarken bulmuş. Koyunların yattığı yerin üstünde ise esmer bir adam yanında bir siyah köpek onun yanında ise bir siyah at görmüş. O saatte orada birinin olmasına ihtimal vermeyen köylü bunların cin olduğunu anlamış ve Felak, Nas suresi okuyarak koyunların yanına varmış. Ancak bu gördüğü cinler ona doğru dikkatle bakınca duaları onlara doğru sesli bir şekilde okumaya başlamış. Ancak hiçbirleriyle göz göze gelmemeye çalışmış. Duaları okuya okuya giderken bakmış ki bu cinlerin hepsi kaybolmuş. Akşam namazından sonra dışarda bulunmamaya özen göstermiş (KK23).

1. 2. 2. 11. Dışarılık²⁶ Vurma Efsanesi

Köylünün biri bir gün değirmene un öğütmeye giderken akşam namazı okunmuş. Gece olunca değirmende kalmaya karar vermiş. Bu sırada bir ateş yandığını etrafında birilerinin oynadığını görmüş. Onların cin olduğunu düşünmeden yanlarına varmış ancak konuşsa bile kimse onu duymuyor ve fark etmiyormuş. Bu duruma sinirlenen adam bunların ateşinin üzerine küçük abdestini yapmış. Adam böyle yapınca sinirlenen cinler adama vurmaya başlamışlar. Canını zor kurtaran adam değirmene sığınmış. Ancak adamın neresine vurdularsa orası kurumuş ve burayı kullanamamış. Onun için cinlerin ocağına girilmemesi gerektiğine ve onlara dokunmadan dua okunması gerektiğine inanılır (KK18, 19).

²⁶ Çalışmaya konu olan köylerde cinlere dışarılık denir. Bunların yatıp kalktığı, insanlar gibi düğün yaptığı ocakları olduğuna inanılır.

1. 2. 2. 12. Çivi Bağlama

Köyün birinde bir adamın çatısı uçmuş. Adam usta çağırılmış. Usta çatıyı yaparken evin önünden bir gelin alayı geçiyormuş. Adam, “Ya rabbim. Şu gelinin aşkından şu çiviye çakıyorum” demiş. Ancak usta farkında olmadan geline bağlama büyüsü yapmış. Gelin damadın evine gelince fenalaşmış ve gerdeğe girememiş. Bu durum üç yıl boyunca sürmüş. Gelini bir hocaya götürmüşler. Hoca geline bakar bakmaz, “Gelin sen bağlandın. Seni bağlayanı bulmak icap eder” demiş. Hoca bir süre sonra gelinin bağlı olduğu çiviye rüyasında görmüş. Sabah olunca gelin ve ailesine haber verip çivinin olduğu eve gitmişler. Olanları evin sakinlerine anlatınca çatıyı yapan ustayı bulmuşlar. Usta kötü bir niyetle yapmadığını anlatarak niyet edip çaktığı çiviye bulmuş. Çiviye sökünce üç damla kan akmış. Hoca üç damla kanın üç çocuğa işaret ettiğini söylemiş. Bundan dolayı gelin alayı geçerken söylenen sözlere dikkat edilir (KK21, 22).

1. 2. 2. 13. Olukman Yaylası Asker Efsanesi

Harşit vadisini Rusların işgal ettiği yıllarda Olukman Yaylasında bulunan bazı milis kuvvetler Rus ordularıyla şiddetli çatışmalar yaşıyormuş. Bu sırada bu askerlerin hepsi şehit olmuşlar. Rus orduları Osmanlı topraklarından çekildikten otuz yıl sonra bu yaylaya yol açmaya karar vermişler. Yayla yolu açıldıktan sonra buraya ev yapmak isteyen bir köylü evinin temelini kazmış. Ancak her gece rüyasında bir asker, “Oraya ev yapma. Yaparsan başına kötü şeyler gelir” diyormuş. Bu durumdan şüphelenen adam evin temelinde ellerinde silah olan iki şehidin yattığını görmüş. Adam bu şehitlerin ellerinden silahını almaya çalışmış lakin alamamış. Askerleri yerinden alıp başka bir yere gömmek istemiş ancak askerleri yerinden kıpırdatamamış. Bunun üzerine ilçeden komutan ve bir heyet getirtmiş. Komutan “Ey oğul silahını bize teslim et, savaş bitmiştir” deyince asker silahını vermiş. Komutan askerlerin bir şehitliğe defnedilmesine karar vermiş ve komutanın gözetiminde askerler Kabaktepe Şehitliğine defnedilmiş (KK14, 10, 8, 21).²⁷

²⁷ Bu efsane Çanakkale Savaşında “Silahını Bırakmayan Asker” hikâyesine benzemektedir.

1. 2. 2. 14. Gelin Kadın Efsanesi

Hız. Musa Tur Dağı'na çıkıp Allah ile konuşmuş. Bunu bilen halk yörede uzun süre yağmur yağmamasının sebebini Hız. Musa'dan Allah' a sormasını istemişler. Hız. Musa dağa çıkıp Allah'a neden yöreye yağmur yağdırmadığını sormuş. Allah topluluğun arasında bir dedikoducunun olduğunu, onu topluluktan atarlarsa rahmet indireceğini söylemiş. Hız. Musa köye gelip dedikodu yapanın kim olduğunu bulmaya çalışmış. En sonunda bir gelin kendisinin dedikodu yaptığını söyleyerek, "Ey Musa! Evime bir kadın gelmişti. Kadını evden uğurladıktan sonra dedim ki bu kadın ne kadar geveze. İşte benim yaptığım gıybet budur" demiş. Bütün köylü onu dışlamış ve köyden göndermişler. Allah söz verdiği gibi rahmetini göndermiş. Gelin dağlarda taşlarda dolaşırken açık ve susuzluktan bitap düşmüş. Bir küçücük su sızıntısı görmüş. Tam eğilip suyu içecekken bir köpek gelmiş. Köpek hem aç hem susuz hem de yüklüymüş. Gelin köpeğin hâline acımış ve ona suyu içirmiş. Kendisi aç ve susuz kalınca bir taşın dibinde ölmüş. Bu köye ise yine yağmurlar yağmaz olmuş. Hız. Musa Allah'a yağmuru neden yağdırmadığını sorunca Allah, "Ey Musa! Şu taşın dibinde gelin ölmüştür. Ben onu affettim. Gidin cenaze namazını kılın" demiş. Hız. Musa ve köylüler gelini bulup namazını kıldıktan sonra Allah sözünü tutmuş ve yağmuru yağdırmış (KK12).

1. 2. 2. 15. Cinli Kaya

Kopuz köyünün karşısında yer alan kayaya "Cinli Kaya" denmektedir. Bu kayanın içine doğru bir delik gitmekte ve ucu görünmektedir. Bir gün gece yarısı iki arkadaş bu deliği merak etmişler ve içine girmek istemişler. Ancak deliğin bir yerine geldikleri zaman delik kapanır daha aşağı inemezlermiş. Yukarıdan baktıkları zaman inemedikleri yerde bir ışık görürlermiş. Kimseye görünmeden köyde çok öten bir horozu bu delikten içeri atmışlar. Horoz öterek deliğin ışık görünen yerinden aşağı düşünce sesi kesilmiş. Bu duruma şaşırان ve daha çok meraklanan arkadaşlar aralarında anlaşarak birinin bu delikten aşağı inmesine karar vermişler. Beline ip bağlayıp inen genç deliğin sonundaki ışıktan aşağı inmeyi başarmış. Genç bu deliğin ışıklı bölgesinde bir saat kadar kalıp yukarı çıkınca yüzü bembeyaz olmuş ve hemen kaçmaları gerektiğini söylemiş. Arkadaşı ona ne olduğunu sorunca aşağıda cinlerin düğün yaptıklarını, kendisini görünce onu da kendilerinden sanıp gelin kanı içirdiklerini söylemiş. Kaçmaya çalıştığı anda onun insan olduğunu anladıklarını ve nerde onu görürlerse ciğerini yiyeceklerini

söylemiş. İki arkadaştan aşağı inen birkaç gün sonra bir dağda ölü bulunmuş ve öteki arkadaşı olanı biteni köylüye anlatmış (KK21).

1. 2. 2. 16. Kadirga²⁸ Efsanesi

Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Rumlarla savaşıp Trabzon'u fethettikten sonra çocukluk arkadaşı olan Kadir Ağa'yı sordurmuş. Padişaha Kadir Ağa'nın Kadir Kaya'da düşmanla savaşırken şehit düştüğünü söylemişler. Fatih Sultan Mehmet, arkadaşının mezarını ziyaret için erkânı ve askerleri ile birlikte gece yola çıkmış ve sabahın erken saatlerinde arkadaşının Kadir Kaya'daki mezarını ziyaret etmiş. Cuma günü olması nedeniyle Fatih Sultan Mehmet'in erkânı ve askerleri ile birlikte burada Cuma namazı kılmak için bir yer düzenlenmiş. Belirlenen alan askerlerin topladığı taşlarla çevrilmiş ve açık cami hâline getirilmiş. Padişah burada erkânı ve askerleriyle birlikte Cuma namazı kılmış. Temmuz ayının üçüncü cumasında kılınan bu Cuma namazı bölgede bir geleneğe dönüşmüş. O zamandan sonra her yılın temmuz ayının üçüncü cuma günü yöre halkının burada toplanarak cuma namazı kılması bir geleneğe dönüşmüş (Ülker ve Kazancı ve Doğru ve Yılmaz, 2011, s.73), (KK12).

1. 2. 2. 17. Cinli Taş

Demirkapı köyünde bulunan ve yüksekliğiyle her yerden görülen kayaya "Cinli Taş" denilmektedir. Osmanlı-Rus savaşının çıktığı yıllarda Cizere köylerinde Rumlar ve Rusların baskılarına dayanamayan halk Çorum, Samsun ve Tokat illerine seferberliğe gitmiştir. Rusların köyleri işgale yaklaştığını duyan halk köylerde ne iş yapıyorsa bırakıp yanlarına bir azık alarak hemen köyleri terk etmişlerdir. Bu sırada gelin kızlardan biri bu taşın yanında koyun otlatmaya gitmiş. Akşama köye geldiğinde köyde kimsenin olmadığını görünce ailesinin seferberlik göçüne gittiğini anlamış ve kendisi de Ruslarda korkup bu yüksek kayaya sığınmış. Yanına aldığı azıktan yemiş ve birkaç gün bu kayadan ayrılmamış. Burada

²⁸ Kadirga yaylası ismini Kadirga ve çevresinde yerleşen (Çepni) Kadir Ağa oymağından aldığı rivayet edilmektedir. Bu bölgede bulunan Kadir Ağa oymağı ile yine bu bölgeye yakın bulunan başka bir oymak arasında çıkan çatışma sırasında oymak beyi Kadir Ağa vefat etmiş ve cenazesi diğer oymak mensupları tarafından Kadirga tepesine defnedilmiştir. Bu tepede bulunan kayaya Kadir Kaya ismini vermişler ve zamanla bu isim "Kadirga" olarak değişikliğe uğrayıp günümüze kadar gelmiştir. Kadir Ağa'nın ölümünden sonra 1400'lü yılların başından itibaren Kadirga şenlikleri adı altında Kadirga yaylasında törenler yapılmaya başlanmış ve günümüze kadar gelmiştir.

bulunduğu sırada ona cinler görünüp “Ah gelin bizden ne istersin. Geldin yerimize kondun. Git buradan” demişler. Gelin kız “Anamı, babamı, kocamı isterim. Getirin bende gideyim” demiş. Onu istemeyen cin, bir gece muhacirliğe giden babasının rüyasına girer ve “Savaş bitti. Hiç cinli taşı özlemediniz mi?” der. Babası bu rüyayı birkaç gün üstüne görünce ailesine anlatır. Bu sıralarda da Ruslar bölgeyi terk edince babası “Ben cinli taşı özledim” diyerek yola çıkar ve evine ulaşır. Gelin kızının da oradan alıp evine yerleşir. Bu cinler oradaki birçok kişinin rüyasına girer ve göçen halk köye geri dönmelerini cinli taşla bağlarlar (KK9, KK11).

1. 2. 2. 18. Kocakarı Taşı

Günlerden bir gün Cizere köylerinden kocakarının biri abril beşinde havaların sıcak olmasına aldanıp “Bu yıl Allah izin verirse de yaylaya çıkacağım vermese de” demiş. Güneşli bir günde Olukman yaylasına çıkmış. Tabi yaylaya çıkınca abril beşindeki “üç gün fırtınasına” yakalanmış. Birinci gün hava güneşli ve yayla otlu olunca inekleri çok yayılmış. İkinci gün şiddetli yağmur yağmış ve bir gün önce çok yayılan ineklerin sütü oluklardan akmış. Üçüncü gün hem yağmur hem kar yağınca kocakarı kazanın altına girmiş ama fırtınadan kurtulamamış. Koyunları, inekleri ve kendisi Olukman yaylasında taş olmuş. Yaylaya çıkmadan söylediği söz ise bu şekilde başına bela olmuş. Bu efsanenin etkisiyle Cizere köylerinde ineklerin sütleri çok olursa “Kocakarının sütü oluktan akıyor” denilir. Nisan ayının sonunda kar ve yağmur karışık yağarsa “Kocakarı kazanın altına girdi” denir. Efsanede kişinin kocakarı olmasının sebebi aslında kışın kocaması yani kışın sonunun gelmesidir. Kocakarının başına gelen bu olaydan dolayı bir işe başlamadan önce “Allah izin verirse yapacağım” denilmesi gerektiğine inanılır (KK1, 3).

1. 2. 2. 19. Çalık Adam

Cizere köylerinde köylünün biri sürekli cinleri rüyasında görüyormuş. Bir gün iki gün derken artık gerçekten onlarla görüşmek için muskacı hocanın birine danışmış. Hoca “Onları çağır ama hemen üç ihlas üç nas suresi ile etrafına daire çiz. Geldikleri zaman sadece ayaklarına bakarak konuş yoksa seni çarparlar” demiş. Adam hocanın dediğini yapmış ama üç nas süresi yerine iki tane okumuş. Yani daire açık kalmış. Cinleri çağırdıktan sonra onlarla tam konuşmak üzereyken dairenin açık olduğunu anlayan cinler bunu çarpıp yüksek bir yaylaya götürmüş. Onu bir ağaca bağlayıp ağacın altında her gece düğün yapmışlar. Ailesi

kaybolduğunu fark edince hocaya gitmişler. Durumu anlayan hoca onlara bütün yaylalara bakmaları gerektiğini söylemiş. Araya araya adamı bir yaylada ağaca bağlı şekilde bulmuşlar. Adam o kadar zayıf ve bitkin bir hâldeymiş ki karısı bile tanıyamamış. Cinler bedenini hem yakmış hem de kurutmuş. Hoca onu bir ay boyunca her gün okuyarak kendine getirmiş. Ancak adamın kuruyan yerleri düzelmemiş. Hoca bir daha kimseye bu sırrı vermemiş (KK9).

1. 2. 3. Fıkra

Halkın gerçek hayatla ilgili olayları yorumlarken veya öykülerken insanları güldürürken aynı zamanda düşünmeye iten mensur içeriğe “fıkra” denir. Genelde içerisinde yöreye özgü mizah, argo söz, tenkit unsuru bulunmaktadır.

Şekil itibariyle küçük mana bakımından hacimli bir tür olan fıkra, yılların süzgecinden süzülerek oluşan halkın ortak estetik beğenisini yansıtır. Merkezinde toplum ve insanın yer aldığı fıkralar gerçek hayatla sıkı bir ilişki içerisindedir. Sözlü kültür bünyesinde yer alan fıkralarda insan doğası ele alınırken ironik bir anlatım kullanılır (Artun, 2009, s.34).

Cizere köylerinde fıkraları anlatanlar genellikle eğlenceli olmasıyla tanınan kişilerdir. Yöreden derlediğimiz fıkralar şöyledir:

1. 2. 3. 1. Fark Yok

Hadi Aydın, Torul ilçesine bağlı Demirkapı köyündendir. Zaman zaman, davranışlarında farklılıklar gösterdiği için 1960’lı yıllarda Elâzığ Akıl Hastanesinde yatırılmıştır. Hadi’nin doktoru davranışlarının normalleştiğini gözlemler. Ona sorular sorar, doğru ve mantıklı cevaplar verir. Bir gün çalışanlara Hadi’nin artık normal olup iyileştiğini söyleyip onu odasına getirmelerini ister. Hadi doktorun yanına iki görevli ile gelince: “Doktorum! Cumhurbaşkanı Celal Bayar’la benim aramda hiçbir fark yok” der. Doktor: “Neden böyle söyledin Hadi” der. Hadi de “O da iki zaptiye ile geziyor ben de” cevabını verir. Doktor ve görevliler duruma çok güler ve Hadi’yi taburcu etmezler (Ülker vd., 2011, s.140), (KK10).

1. 2. 3. 2. Onun Kadar Varsun

Köyün birinde adam o kadar fakirmiş ki bir ekmeğe muhtaç hâle gelmiş. Karısı ve çocukları açlıktan ölmeye durunca gurbete gidip para kazanmaya karar vermiş. Evinden ayrılıp gurbete girmiş. Çok çalışmış, çalıştığını karısına göndermiş. Karısına gönderdiği her paradan bir lirayı hatıra olarak saklamış. Seneler seneleri kovalamış. Adam bir gün evine gelmiş ki kadın evler, çiftlikler alıp

paraya para katıyor. Karısına gönderdiği ve cebinde tuttuğu parayı eline alıp: “Ulan para. Allah değilsun ama onun kadar varsun” demiş (KK35, 11).

1. 2. 3. 3. Nerden Gidersen Git

Demirkapı köyünde yaşayan Deli Yılmaz lakaplı Yılmaz Üçüncü tuhaf davranışlar sergileyen birisidir. Ancak insanlara verdiği eğlenceli cevaplarla köyün maskotu olarak görülür.

Bir kış mevsimi Demirkapı köyünden Fuat Üçüncü ona: “Yılmaz! Araban olsa yolun sağından mı sürersin solundan mı sürersin?” diye sorar. Yılmaz ise: “Aşağıya gitme de nerden gidersen git” diye cevap verir (KK1).

1. 2. 3. 4. Geçen Yılki Gibi

Günlerden bir gün Ramazan ayına bir gün kala köy arabalarının birine binen Deli Yılmaz’a bir genç gelip: “Yılmaz amca, Teravih namazı kaç rekât ve nasıl kılınır?” diye sorar. Yılmaz da: “Aynı geçen yılki gibi” diyerek cevap verir (KK1).

1. 2. 3. 5. Adam Olana Adam Gelir

Cizere köylerinde eski yıllarda Torul’a giden yol açılmadığı için insanlar şehre uzun bir yoldan gitmek zorunda kalıyorlarmış. Yolda durak ve dinlenme yerleri ise Arpalı köyünden Muhittin Ağanın evindeki misafirhaneymiş. Torul’a giden gelenleri ağırlayan Ağanın oğlu İsmail misafirlerden rahatsız olmaya başlamış. Babası bunu fark edince oğluna: “Oğlum git ahıra bak. Katırın yanında biri var” demiş. O da gidip geri gelmiş ve ahırda birinin olmadığını söylemiş. Babası bir daha göndermiş ama oğlu yine kimse olmadığını söylemiş. Muhittin Ağa da: “Adam olanın yanına adam gelir” demiş (KK35).

1. 2. 3. 6. Ayı Senin Gibi Eşek Kâtip Gibi

Ayı vurmanın yasak olduğu bir köyde adamın biri bir ayı vurmuş. Adam mahkemeye çıkmış ve olay anını hâkime anlatırken “Hâkim bey, ayı senin gibiydi eşek de kâtip gibiydi işte.” demiş. Adam aslında mesafeyi anlatmak için böyle söylemiş ancak hâkimden hapis cezasını almış (KK20).

1. 2. 3. 7. Eritekte mi Getirek?

Demirkapı Köyü’nde beylik devri döneminde kale beyi olan Ahmet Bey köylerden haraç alıyormuş. Köyün birinden iki yüz kilo tereyağı istemiş. Köylü bu

duruma çok kızmış. Aralarından birini seçip kaleye göndermişler. Köylü, kalenin beyini görünce çok korkmuş ve “Bey yağı eritekte mi getirek eritmeden mi getirek?” demiş (KK10).

1. 2. 3. 8. Kalmadı

Bayburtlu biri Gümüşhane’de gezerken orada yaşayan birine sataşmak için “Ya bu Gümüşhane’de çok eşek vardı onlara ne oldu?” demiş. Sataştığı kişi icazı anlayıp “Ya ağa, o eşekler Bayburt ayrıldıktan sonra kalmadı.” demiş (KK10).

1. 2. 3. 9. Batti mi Yandı mi?

Zencinin biri Türkiye’ye gelecekti. Gelmek üzere yola çıktığında pasaportunu kaybettiğini anlamış. Ne yapacağını düşünürken yerde bir pasaport bulmuş. Üzerinde yabancı birinin adı yazıyormuş. Çaktırmadan pasaportu atmış cebine, düşmüş yola. Gümrük memurları Temel ve Dursun, zenciye pasaport sormuşlar. Zenci yerde bulduğu pasaportu Temel’e vermiş. Temel uzun uzun pasaporta bakmış. Pasaportun üzerinde Titanik filmde oynayan aktörün ismi yazıyormuş. Sonra zenciye bakmış, dönüp Dursun’a sormuş. “Ula Dursun, Titanik battı mıydı, yandı mıydı?” diye sormuş (KK1).

1. 2. 3. 10. Gelişmiş Köy

Japon turistler Erzurum’a doğru giderken kara yolu ile Torul’dan geçmişler. Torul’lu olan rehber, turistlere: “Memleketimiz nasıl beğendiniz mi?” diye sormuş. Japon ise hayretler içerisinde “Aa ne gelişmiş bir köyünüz var” demiş. (KK10).

1. 2. 3. 11. Kabağı İncir Sanmak

Bir gün Temel ve Dursun gurbete giderler. Karadeniz’de çok çeşitli meyve görmediklerinden önlerine çıkan ilk ağaçtan meyve yemek istemişler. Ağacın birine Temel ötekine Dursun çıkmış. Dursun az sonra ağaçtan inmiş, Temel’i beklemeye başlamış. Uzun bir süre sonra Temel gelmiş. Dursun: “Temel kaç tane incir yedin. Ben yirmi tane yedim, doydum” demiş. Temelde: “Yok ben bir tane yedim ama bir türlü bitmedi” demiş. Dursun Temel’in çıktığı ağaca çıkmış ki bir de ne görsün. Kabak ağaca dolanmış ve ağacın üstünde büyümüş. Temel’de kocaman kabağı incir diye yemiş (KK35).

1. 2. 3. 12. Pis Adamın Pis Gözü

Cizere köylerinde Rum ve Türklerin bir arada yaşadığı yıllarda Rum'un biri Türk bir köylü ile dalga geçmek istemiş: “Aga dün gece seni rüyamda gördüm. Sen ineğin ben senin danan. Ben seni emiyordum sen beni yalıyordun. Rüyam öyle bitti” demiş. Aşağılandığını anlayan Türk: “Kirve pis adamın pis gözü pis de rüyası olur” demiş (KK35).

1. 2. 3. 13. Beni Değil Onu Alacan!

Bir gün köyün birinde bir kadının kocası çok hastalanmış. Karısı da onu bakıyormuş. Kadın her gün kocasına “Aman herifim, sen ölme! Ben senin yerine ölürüm vallahi” diyormuş. Adam da kadının bu sözünde gerçek olup olmadığını anlamak istemiş. Kadın bir gün iş için evden ayrıldığı sırada adam ahıra gidip bir horozun tüylerini yolmuş. Çocuklarından anneleri eve gelince bu horozu odaya atmalarını istemiş. Kadın eve gelince çocukları horozu eve atmış. Yoluk horoz odaya girince adam kadına doğru “Hanım hanım. Azrail geldi” diye bağırınca kadın “Ey Azrail kocam orada. Hasta ben değilim o. Beni değil onu alacan” demiş (KK35).

1. 3. MANZUM- MENSUR KARIŞIK TÜRLER

1. 3. 1. Atasözleri

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırın ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” (Aksoy, 1988a, s.37).

Atasözlerinde toplum hayatını etkileyen ve deneyimlenen öğeler bulunur. Cizere köylerinde söylenen bazı atasözleri:

- Açık ağızlı aç kalmaz.
- Adam adama gerek olur, dam dama direk olur.
- Ağır ol ki batmadan gelesin.
- Akıllı olan neylesin serveti, akli olmayan neylesin serveti.
- Akşam çift öküz sabah çift yol olur.
- Allah ilmi dileyene, serveti de çalışana verir.
- Arı toz alacağı çiçeği iyi bilir.
- Aslanın pençesi, zürafanın tekmesi, balinanın kuyruk çarpması sert olur.

- At tek atar it kap atar.
- Ata toprağını ne ele ne de sele ver.
- Atlar tepişir ama arada eşekler ezilir.
- Ayağını sıcak tut, başını serin, düşünme derin derin.
- Bir azgının on haneye zararı olur.
- Bir dert iğne deliğinden girer ama çuvaldız deliğinden çıkmaz.
- Bir gözün diğer göze faydası olmaz.
- Bir insanın kendi kendine yaptığı kötülüğü dünya yapamaz.
- Bir yastıkta dört kafa olmaz.
- Bir korkak yüzünden tüm ordu dağılır.
- Bir zengin batsa da yine zengin kokar.
- Borç verme ile yol yürüme ile biter.
- Bugünü düşün yarımın var mı? Gençliğe güvenme ölen hep ihtiyar mı?
- Canı sıkılan çavuşlar birbirinin kılını sayar.
- Çocuksuz yuva meyvesiz ağaç gibidir.
- Dağınık aile yamalı bohça gibidir.
- Dana gezdiği taşı bilir.
- Dana mereği çocuk tereği tüketir.
- Demir tava geldi kömür bitti, akıl başa geldi ömür bitti.
- Dere kenarından yer alma sel alır, yüksek yere harman kurma yel alır.
- Doğan çocuk kakasından belli olur.
- Düşen kalkar, yatan inler.
- El adama ağız verir, ekmek vermez.
- El eliyle yılan tutulur, o da yalan tutulur.
- Elden gelen öğün olmaz, olsa ola dışın boşluğunu doldurmaz.
- Elti eltiyle iyi olsa da onların bohçaları çekişir.
- Eşegin kuyruğunu elin önünde kesme ya uzun derler ya da kısa derler.
- Eşek dağda ölür, mazaratı eve dokunur.
- Fakirin tavuğu tek yumurtlar.
- Fortik inek tavlı ineği de kendine benzetir.
- Gâvurun ekmeğini yiyen, onun kılıcını sallar.
- Gevenin gölgesi olmaz.

- Gün dönümünden sonra oğul atan arıdan fayda gelmez.
- Harman ile fırın el ile yapılır.
- Hayvanın alacası dışarıda, insanın alacası içinde olur.
- Herkese kendi bağındaki çiçek güzel gelir.
- Hırsı gelenin gözü, hırsı gidenin yüzü kararır.
- Horona giren kışını sallar.
- Huylu huyunu mezarda terk eder.
- Isıracak it dişini göstermez.
- İki metrelik basma adamı yosma eder.
- İnsanın başına ne gelirse dilinden gelir.
- İt ite, it de kuyruğuna buyurur.
- İt itin kuyruğuna basmaz.
- İt zorla ava gitmez.
- Kadının ere, öküzün yere, tarlanın eve yakını makbuldür.
- Karı vardır arpa unundan aş eder, karı vardır buğday ununu termaş²⁹ eder.
- Karnının doymadığı yerde açlığını belli etme.
- Kavak dalıyla gürler.
- Keçi kuyruğunu sallamasa teke peşine gitmez.
- Keçinin sırtı kaşımınca çobanın değneğine sürtünür.
- Kel başa ibrişimden şapka yakışmaz.
- Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al.
- Keyif eşekte olur.
- Kılıcı kına kılıç koyar.
- Kırk abdala bir yufka, o da basa tıka.
- Kızı olanın dili uzun olur.
- Komşu kızları hem sümüklü hem sidiklidir.
- Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
- Kötü komşu adamı mal sahibi eder.
- Kötülüklerin çoğu ya çocuk ya tavuk yüzünden çıkar.
- Köy şehir olacağına ev şehir olsun.
- Köyden köye köpek ürmez.

---

²⁹ Güzel yapmak anlamındadır.

- Kuşburnu ile kızambık kendini meyve sanır.
- Mal sahibine benzemezse haramdır.
- Misafirin aptalı ev sahibini ağırlayandır.
- Ne verirsen elinle o gider seninle.
- Oduna giden baltasını, suya giden gufasını taşıyacak.
- Ortak maldan hayır gelse bir kadın dört koca alırdı.
- Öküz kendi çektiği kayışı kendi bilir.
- Ölü kefeninden üst baş olmaz.
- Ölüsü olan bir gün, delisi olan her gün ağlar.
- Parasız pazar kefensiz mezar gibidir.
- Peşkirde pis, delide söz tükenmez.
- Sabahtan erken kalkmayan karıdan hiçbir şey olmaz.
- Sel önünden tarla alan sele, ellisinden kız alan ele verir.
- Sıçan deliğe sığmaz, kuyruğuna çeper bağlar.
- Sınanmamış eşeğin arkasında durma.
- Sokma akıl yedi adım gider.
- Suyun derin akanından, insanın yere bakanından kork.
- Tarlada yolu olmayanın evinde zürriyeti olmaz.
- Tarlayı düz al, karıyı kız al.
- Tarlayı taşlı, kızı kardeşli yerden seç.
- Tavuk yumurtlar horoz öğünür.
- Tavuk yumurtlar horoz övünür.
- Tırnağın varsa başını kaşı.
- Ummadığın çalı dibinden tavşan çıkar.
- Üşengeçe oğul nasip olmaz.
- Veren el alan elden daha üstündür.
- Ya herk et, ya terk et.
- Yaşlı evlenme karını el alır.
- Yazın yaşa, kışın taşa oturulmaz.
- Yenenle yanana hiçbir şey dayanmaz.
- Yetim bir kez gülmüş ama feleğin haberi yokmuş.
- Yetim hırsızlık yapsa ay oyandan aşar.

- Yetim ölmez benzi sararır.
- Yoğurt dökülürse yeri kalır, katık dökülürse neyi kalır?
- Yorganı ağır olanın kokusu dışarı çıkmaz.
- Yük altında eşek anırmaz.
- Zayıf öküzün yolu yönü olmaz.
- Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolun şaşırır.
- Zengine malı hayırlı olur, fakirin malını sadece Allah verir (KK1, 10, 25, 28, 21, 35, 8, 17, 18, 19, 6, 11, 16, 13, 29, 30,35).

1. 3. 2. Deyimler

“Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir.” (Aksoy, 1988b, s.52).

Köylerde söylenen tespit edilen bazı deyimler:

- Aç gezip tok sallanmak
- Aç karınlı dik burunlu olmak
- Afi afi yutmak (sinirlenmek ve ne yapacağını bilememek)
- Ağır cıgır etmek (çocukların söz dinlememesi)
- Ağarmaz başa çaput sarmak
- Ağız değil çökelek çaputu olmak
- Ağız eğmek
- Ağız mezelemek
- Ağlayıp gözden olmak
- Ağzı açık hoşaf delisi olmak
- Ağzına kadar dolup söyleyememek
- Ağzına yüzüne sürmek
- Ağzıyla arkası bir olmak
- Allan girmek (gizlice yapmak)
- Altın diş bitirmek
- Ananın aşında sıcaklık başında olmak
- Anayı sağıp danayı aç bırakmamak
- Ananın vurduğu sübekte durmak (tecrübesiz olmak)
- Atıp eğirmek (kafadan atmak)

- Ayağını kaldırmak
- Ayın oyun iş yapmamak
- Ayrı boy çekmek
- Ayrı iş çekmek
- Bacada kalmak
- Başa ekşimek
- Başı su görmek
- Baştan aşmak
- Belayı satın almak
- Bıçak kemiğe dayanmak
- Bıyığı ter almak
- Bızdık atmak (hayvanların oyun hâlleri)
- Bir ağız olmak
- Bir domuzu eksik olmak
- Bir karı alıp bin belayı satın almak
- Bir kıza bir tuza ihtiyacı olmak
- Bir ramı gökte bir ramı yerde olmak (ağrıdan duramamak)
- Birbirini kaldıramamak
- Birbirini yalamak
- Biri beşikte öteki eşikte olmak
- Boğazdan düşmek
- Boynu burulu olmak
- Buğday ile sıcaklığı³⁰ elden beklemek
- Buldukça pirinç kaynatmak
- Burnundan fitil fitil getirmek
- Burun etmek
- Can koymamak
- Cana minnet olmak
- Cırım cırım olmak (çok ağlamak)
- Cingenlik etmek
- Çamdan kavaktan konuşmak

---

³⁰ Köylerde özel fırınlarda yapılan ekmek adı.

- ar ur etmek
- ieği açmak
- Dağlayıp dökmek
- Dal budak etmek
- Dara düşmek.
- Dereyi geçip harkta boğulmak
- Dibeğe koyup dövmek
- Dibinden bacasına kadar anlatmak
- Dil ıslatmak
- Dil kırmak
- Dil otu yemek
- Dizine gözüne durmak
- Dört çalıyı bir atlamak
- Düz yolda sele yuvarlanmak
- Ecel getirmek
- Eğri oturup, doğru konuşmak
- Ekmeği tutmak
- El ağzı ile kuş tutmak
- Elde avuta kalmamak
- Elen pelen olmak (dağılmak)
- Eli işte gözü oynaşta olmak
- Eli kaşık tutmak
- Emdiği süt burnundan gelmek
- Fetini vermek
- Fıl fil tmek (boş konuşmak)
- Fink fink dönmek (dalgın hareket etmek)
- Gargış etmek (beddua etmek)
- Gelinlik tutmak
- Gırgıra vurmak
- Gördüğünden gz, duyduğundan kulak kirası istemek
- Gz yağı yemek
- Gözü gnl bol olmak

- Gugulu atmak (içten sevinmek)
- Guguvağa oturmak (yanlış iş yapmak)
- Hâl ağlamak
- Hâli çulu bir olmak
- Harga yıkmak (üstünden atmak)
- Hayvanı mangura vurmak
- Hıldı hışır olmak (perişan olmak)
- Him him bakmak (sinsice bakmak)
- Hoşafi kabarmak
- İçe gelmek
- İki dal bir yaprak olmak
- İtin ayağını taştan esirgemek
- Kabında kalmak
- Kaburgasına vermek
- Kara yola, dönmeyene gitmek
- Kendini safa vermek
- Keyif bağışlamak
- Kirasız kilim ucu tutmak
- Konuşuğa dalmak
- Köpeksiz köy bulup değneksiz gezmek
- Kör gözünden yana olmak
- Kuyruğuyla dereyi bulandırmak
- La deyip lo dememek
- Lap lap yüze bakmak
- Malı düğüm düğüm kaçırmak
- Mıyıl mıyıl bakmak (masum şekilde bakmak)
- Mudarası olmamak (tutarsız olmak)
- Ödü ağza gelmek
- Pabucu dama atılmak
- Parmağa sarmak
- Pörtlek olmak
- Rü rü girmek (hızlı girmek)

- Sarımsak yiyip paça geçirmek
- Saya saya ağlamak
- Sel önünden yonga kapmak
- Seleyi suya vermek
- Sermayeyi horoza yüklemek
- Sini kurmak
- Sinip kalmak
- Sözü parmağa dolamak
- Şeytanın yattığı yeri bilmek
- Şişip zıbarmak
- Tatlı eriştelyi acı etmek
- Yalavuz düşmek
- Tehmük vurmak
- Telmihet hasta olmak (çok hasta olmak)
- Teneşire uzanmak
- Timini bozmamak (tavrını bozmamak)
- Tohum tutmak
- Toprak başına olmak
- Uslu çekilmek
- Üfürüp savurmak
- Vira vira söylemek (hızlı ve doğru konuşmak)
- Yanlış kapı çalmak
- Yedi yerinden yaş akmak
- Yeri göğü inletmek
- Yiv yer aramak (sağlam şekilde olmak)
- Yük tutmak
- Yüz suyu dökmek
- Yüze çıkmak
- Zarılık etmek (kötülük yapmak)
- Zart zurt etmek
- Zıbarıp yatmak

1. 3. 3. Bilmeceler

Bilmeceler, tabiata bu unsurlara bağı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 2000, s.607).

Köylerde bilmecelerin diğer adı *meseldir*. Genellikle bir evde toplanıldığında vakit geçirmek için insanların birbirlerine sordukları manzum mensur sorulardır. Cizere köylerinden derlediğimiz bilmeceler şunlardır:

1. 3. 3. 1. Mensur Bilmeceler

- Dedemin gavuğu kırk yamadan (lahana) (KK21)
- Altı göl üstü gül (gaz lambası) (KK18, 21)
- 5 kardeş birbirini kovalar (çorap çivisi) (KK8)
- Elemez melemez gelse geri dönemez (tereyağı) (KK9, 1)
- Bir sahan şeker dünyayı eker (yıldız) (KK18)
- Bir küçük kutu, dünyanın yurdu (radyo) (KK2)
- Dağdan gelir taştan cingilli eniştem gelir (arı) (KK18, 9)
- Dört kardeş bir kuyuya taş atar (inek memesi) (KK8, 9)
- Sap yerde sandal asılır (küpe) (KK18, 2)
- Gelir ley ley, gider ley ley (kapı) (KK1)
- Rı rı gelir, rı rı gider (kapı) (KK1)
- Dalda durur, elde durmaz (kuş) (KK8)
- Dalı aşağı, sapı yukarı (öküz kuyruğu) (KK9)
- Dam altında teke bağı, boynuzları köke bağı (kabak) (KK18)
- Dam üstünde kar yağar (elek) (KK11)
- Dana bacağı dingil oynar (dolu) (KK8)
- Ben giderim o gider, önümde töm töm eder (değnek) (KK17)
- Ben giderim o gider, önümde para kadar iz eder (değnek) (KK18)
- Sıra sıra oğlancıklar, bellerinde piştuncuklar (mısır) (KK18)
- Karanlık yerde kanlar uyuşur (yoğurt) (KK18)
- Allah yapar yapısını, kullar açar kapısını (kabak) (KK18)
- Yer altında yenge gider (sapan) (KK18)
- Pat orda pat burda, pat kapının arkasında (ev süpürgesi) (KK9)

- Ben giderim o gider, arkamda tm tm eder (gölge) (KK9)
- Ben yatarım hellecğim oturur (ibrik) (KK18)
- Yer altında sakallı dede (soğan) (KK9)
- Dağın o yüzü bu yüzü sırmalı geyik izi (yumurta) (KK9)
- Sarı sarı sardıran, odur kızları kandıran (altın) (KK18)
- İncecik belli, elimin eli (çatal) (KK9)
- Yer altında turuncu minare (havuç) (KK8)
- Sıra sıra odalar, birbirini kovalar (tren) (KK21)
- Hanım içeri, saçı dışarı (mısır) (KK18)
- Yeni gelinin fesi, acı kokar nefesi (acı biber) (KK8)
- Altından su geçer, üstünden çayır biter (koyun) (KK9)
- Sarı tavuk dalda yatar, dal kırılır yerde yatar (ayva) (KK18)
- Ellem arıh, başı sarık, dıngıl gelir dıngıl gider (tavuk) (KK8)
- Yarı ağı, yarı sağı, bunu bilmez isen sen bir koca karı (yumurta) (KK1)
- Alçacıktan kar yağar (elek) (KK9)
- Mesel mesel mali mesel, dil oynar damak keser (makas) (KK3)
- Etten kantar, altın tartar (kulak) (KK18)
- Eştım eştım kp düştü (poğaç) (KK21)
- Uzaktan gördüm yeşil türbe, yanına geldim tövbe tövbe (ısırgan otu) (KK7)
- Elim hamur, karnım aç (ramazan ayı) (KK9)
- Her tarafını görür, kapısını göremez (gz) (KK8)
- İki tumbul ağızı var, dibinde kazığı var (bebek) (KK8)
- Altı kaya üstü kaya, içinde sarı maya (yumurta) (KK18)
- Alaca bulaca, sardı çıktı ağaca (çarmık fasulyesi) (KK27)
- Yer altında yağlı kayış (yılan) (KK18)
- Dal üstünde kırmızı boncuk (kiraz) (KK21)
- Ocak başında kıl yumağı (kedi) (KK9)
- Sarığımı sara sara vardım gittim Kara Hisar'a (çığ) (KK18)
- Alaca mesti dağları kesti (kar) (KK17)
- Uzaktan gördüm bir kara taş, yanına vardım dört ayak bir baş (kaplumbağa) (KK17)

- Dört kardeş bir duvarda çalışır (çorap ve çivileri) (KK18, 9)
- Üçüncüoğlu'nun katırına ne yüklersen götürür (kemer köprü) (KK1)
- Yedi delikli tokmak, onu bilmeyen ahmak (baş) (KK18)
- İndir beni ipimden, vereyim sana yükümden (yayık) (KK18)
- Uzun ali uz gider, çocukları düz gider (ağaç) (KK21)
- Dağdan gelir taştan gelir, bir yularsız aslan gelir (çığ) (KK18, 22)
- Dağdan attım taştan attım kırılmadı, suya attım kırıldı (kâğıt) (KK21)
- Cennetten çıkmaz, Allah'tan korkmaz (bebek) (KK18)
- Aldım ele vurdum yere, Allah belacığını vere (sümük) (KK21)
- Dal ucunda sulu boncuk (kiraz) (KK18)
- Mendili ipek, kendisi köpek (Kopuz köyünde Ali adında biri) (KK21)
- Uzun biber ağzı tüter (tütün, ibrik) (KK18)
- Ben giderim o gider akça kadar iz eder (gölge) (KK27)
- Yol üstünde kilitli sandık (mezar) (KK18)
- Eşer eşer küp düşer (poğaç) (KK18)
- Babam gider Tebriz'e, çanakları dize dize (değnek) (KK1)

1. 3. 3. 2. Manzum Bilmeceler

Biz biz idik

Otuz iki kız idik

Biber sıraya dizildik (diş) (KK18)

Takır takır takası var

İçinde bir bakası var

İki tulum azığı var

Götünde bir kazığı var (beşikte yatan bebek) (KK1)

Eden yapar neden yapar

Bışkısı yok keseri yok

Ben de bilmem neden yapar (kuş yuvası) (KK18)

Beyazla başladım

Yeşilden işlendim

Kırmızıyla bitirdim

Cümle âleme yedirdim (vişne) (KK1)

Kız bana et getir
 Et bulamazsan etçi getir
 Etçi yoksa hava getir
 Hava yoksa deryayı getir
 Derya yoksa kanlı getir
 Kanlı yoksa ahır adamını getir (et, kasap, kuş, balık, ciğer, horoz) (KK1)

Çarşıdan alınmaz
 Parayla satılmaz
 Tadına doyum olmaz (uyku) (KK20)

Kat kattır
 Katmer değildir
 Yenir ama
 Meyve değildir (soğan) (KK20)

Dağdan akıttım
 Küpe sıkıttım (para) (KK20)

Menmen ayaklı
 Menmen dudaklı
 Dobucun gözlü
 Duvan ayaklı (kantar) (KK20)

Zır zır imam
 Zurnası tamam
 Bir kız aldım
 Babası imam (saat) (KK20)

Bir küçücük fiçıcık
 İçi dolu turşucuk (limon) (KK18)

Dedem deve
 Sığmaz eve
 Kes başını
 Sığsın eve (şemsiye) (KK18)

Bir küçücük mil taşı
 Dolanır dağı taşı (göz) (KK1)

Kendi topraktan
 Yüzü boyadan
 Ağzı havadan (küp) (KK18)
 Mesel mesel met atar
 İki sıçan göt atar
 Biri cıv cıv eder
 Biri deliğe atlar (saat) (KK2)
 O yanı yurtlar
 Bu yanı yurtlar
 Yusufçuğumu yiyen kurtlar
 Dibinden su çeker
 Tepesinden yumurtlar (mısır) (KK18)
 Dağdan gelir dak gibi
 Kolları budak gibi
 Eğilir su içmeye
 Bağırır oğlak gibi (çığ) (KK18)
 Dağdan gelir tatariza
 Davul zurna çalariza
 Elleri iza miza
 Gözleri tumbuliza (kurbağa) (KK18)
 Cini cini kuşlar
 Elimi dişler
 Yabanda kışlar (ısırgan otu) (KK9)
 İlidi milidi
 Dış kapının kilidi
 Yatsı namazından sonra
 Bizim eve gelen kim idi? (uyku) (KK18)
 Karşıda kara orman (saç)
 Kara ormanın altında kara yay (kaş)
 Kara yayın altında ışıldak (göz)
 Işıldağın altında fişildak (burun)

Fışıldağın altında gevşenge (ağız)
 Gevşengenin altında kıl torbası (sakal) (KK27)
 Nar nar
 Dizecek kar
 Kalktı hünkâr
 Oturdu zedefkar (fırın) (KK27)
 Tarlam beyaz (kâğıt)
 Tohumum siyah (kalem)
 Elimle ekerim (yazmak)
 Dilimle biçirim (okumak) (yazılı kâğıt) (KK8)
 Hanım uyandı
 Cama dayandı
 Cam kırıldı
 Kana boyandı (nar) (KK27)
 Dere çaydan yukarı
 Çay çeşmeden yukarı
 O ne biçim hayvan ki
 Dizi baştan yukarı (çekirge) (KK27)
 Kanlı kuş nereden geldin?
 Kanlı kayadan
 Kanın nerde kurudu?
 Mevla'm böyle buyurdu (şehit) (KK18)
 Dağda dal ayman (tavşan)
 Suda Süleyman (balık)
 Tuzsuz pişen aş (yumurta)
 Köpüklü beyaz taş (sabun) (KK9)
 Mavi atlas
 İğne batmaz
 Makas kesmez
 Terzi biçmez (gökyüzü) (KK18)

Ağzı arnaz
 Burnu kurnaz
 And içer
 Suya gitmez (ibrik) (KK18)
 Pat pat patan ağacı
 Çat çat çatan ağacı
 Kırmızı leylek
 Krep deşen ağacı (kırmızı biber) (KK18)
 Kara katır
 Nalı yatır
 Akça getir
 İşin bitir (dikiş makinesi) (KK18)
 Yeryüzünün yuvası (karınca)
 Hakka kabul duası (kuran)
 Yeryüzün yağlar geçer (rüzgâr)
 Deryadan den seçer (balık) (KK18)

1. 3. 4. Zekâ Soruları

Soru 1

Bir adam odun yapmaya ormana gitmiş. Su içtiği ve dinlendiği yerde bal tasını bırakmış. Bu adan nasıl odun kesecek?

Cevap: Adam kesici alet olan baltayı değil, bal yediği tası unutmuş (KK20)

Soru 2

Bir gün vezirler padişaha: “Padişahım herkes senden korkar ama bir kişi senden korkmuyor.” demişler. Padişah hiddetlenmiş ve “Kim bu benden korkmayan?” demiş. Sizce kim padişahı korkmayan kişi?

Cevap: Bebek (KK21).

1. 3. 5. Dualar

İnsan yaratılışı gereği birçok şeye muhtaçtır ve bu ihtiyaçlarını görebilecek bir elin yardımını talep eder. Bu isteklerini Tanrı'ya dilediği biçimle söylemektedir.

Cizere köylerinden derlenen dualar:

- Ağrıyıp incitmeyesin.
- Ah vah demeyesin.
- Allah cefa çektirmesin.
- Allah evin, aşın hayırlısını verin.
- Allah dinine sabit edip şaşırmasın.
- Allah inden, erkek şeytandan, fitne şeytandan korusun.
- Allah evlatla sınamasın.
- Allah çok verip azdırmasın, az verip umdurmasın.
- Allah güzel nasip yazsın.
- Allah işini rast getirsin.
- Allah iyi iman nasip eylesin.
- Allah mülkünden çok mülk versin.
- Allah ölümün hayırlısını versin.
- Allah sağlık sıhhat versin
- Allah şaşırmasın.
- Allah tatlı dilli, güzel yüzlü karı nasip etsin.
- Allah yolunu şaşırmasın.
- Allah, başımızdan eksik etmesin.
- Allah, bir yastıkta kocatsın.
- Allah dünyada dünya bolluğu, ahrette din-iman bolluğu versin.
- Bol zürriyetin ola.
- Bir elin yağda, bir elin balda olsun.
- Ellerin dert görmesin.
- Gökten yağa da yerden toplayasın.
- Hızır yoldaşın olsun.
- İki cihanda aziz olasın.
- Kem gözlerden korunasın.
- Nur yağa canına.

- Ölülerinin canına gitsin.
- Ömrün çok olsun.
- Önüne arkana yara gelmesin
- Sırat tel gibi değil yol gibi gele
- Taş tuttuğun altın olsun.
- Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin. Allah sofraya bereket ihsan etsin. Bu evden misafir eksilmesin.
- Torunlara doyasın.
- Tuttuğun altın olsun.
- Yattığın yer cennet olsun.
- Yattım sağıma, döndüm soluma, sığındım Rabbime, melekler şahit ola dinime imanıma.
- (KK 1,2, 3, 7, 8, 10, 17, 18, 19, 31,35, 6)

1. 3. 6. Beddualar

Beddualar, duaların tersine insanların içinden gelen kötü düşüncelerinin dile yansımalarıdır. İnsanlar güçlerinin yetmediği durumlarda, kendileri adına Tanrı'nın başkasını cezalandırmasını istediği sözler bedduaları meydana getirir.

Cizere köylerinden derlenen beddualar:

- Adı bilinmedik derde düş.
- Adın bata.
- Adın ortadan kalka.
- Ağular içesin.
- Ağzın arkaya gele.
- Ağzın burnun kitlene.
- Ağzın üstüne kapansın.
- Ağzın yamula.
- Ağzına davun çıksın. (Kötülüğü istemek)
- Ağzına yılan düşe.
- Aldıklarının hayrını görme.
- Allah bir gözünü ala da diğeriyle de beni göresin.
- Allah bir yastıkta kocatma.
- Allah cızdırığın vere. (Ne iyi ne kötü olmayı istemek)

- Allah gün yüzü göstermeye.
- Allah karnını yırt.
- Allah kaşınacak tırnak vermeye.
- Allah sana kendi cininden buldursun.
- Allah seni bildiği gibi yapsın.
- Allah sizi taka birbirinize.
- Allah'ın kahrına denk gelesin.
- Başına zürriyetin kadar taş yağa.
- Benden beter ol.
- Boynu altında kalasıca.
- Cehennemine dibine gidesin.
- Çoluğundan çocuğundan çıka.
- Çor yiyesin.
- Darağacına gelesice.
- Davun alasin.
- Deli olup savrulasın.
- Dili kopasıca.
- Dillere dşesice.
- Dln tutmaya.
- Dönmez yoldan dnmeyesin.
- Elin kırılıp ayağına düşe.
- Gaybana galasin. (Lanet olasıca demektir)
- Haram da kan ola.
- İnim inim inleyesin.
- Köpek gibi yala bakasın.
- Malımı beğenmeyeninin malı elinde lsn.
- Nakıs olasin.
- Nic olasin. (Yok olasin demek)
- mrn tkene de gün dileyesin.
- Ruhı kuysi bola. (Hemen ölürsün demek)
- Teneşire parça parça gelesin.
- Uluşan nenen istige. (lrsn de inşallah annen üstüne ağlar anlamındadır)

- Yerler alsın seni.
- Yiyessin lastiklerimi.
- Yiyessin ömrünü de gününü (KK1, 2, 5, 7, 10, 11, 12, 17, 18, 23, 28 21, 29, 32, 33,35).

İKİNCİ BÖLÜM

HALK BİLGİSİ

2. 1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2. 1. 1. Doğum

Doğum hayat sahibi olma özelliğine sahip her türlü canlı için hayatın başlamasıdır. Doğan insan veya hayvan olsun özellikle anne ile beraber çevresindeki herkesi mutlu etmektedir. Dünyaya genel çocuk soyun devamı için çok önemlidir. Doğan her çocukla beraber sülale olarak sayı artmakta, bu aileyi daha güçlü yapmaktadır (Santur, 1997, s.14).

Doğum insan için normal bir süreç olsada yaşanan toplum içerisinde doğumu yaptıran kişilerin çeşitli inanış ve uygulamalar bölgeye özgü kültürel yapı kazandırır. Halkın doğumla ilgili anlayışı bulunduğu kültürel değerler sisteminden ayrı düşünülemez. Cizere köylerinde kültür ile alakalı bazı inanış ve pratikler dikkati çekmektedir.

2. 1. 1. 1. Doğum Öncesi

Cizere köylerinde evlenen her çiftin genelde çocuğu olmuştur. Çocuğun erkek olması aileyi daha çok mutlu etmektedir. Bunun sebebi ise köylerin ataerkil bir toplum özelliği göstermesi ve köylerde çiftçilikle uğraşmada en çok erkeğin elinin iş tutmasıdır (KK10). Köylerde çocuğu olmayan kadına kötü gözle bakılmaktadır ve *kısır kadın* denilmektedir. Ancak Cizere köylerinde kısırlık çok az rastlanılan bir durumdur. Yine de en çok başvurulan yöntemler dinsel ve büyüsel niteliktedir. Cami hocası dualar okuyarak bir ipi düğümler ve cuma namazından çıkan ilk kişiye ipi kestirir. Kurban kesilir, adak adanır, dualar edilir, muskalar yazdırılır (KK18, 21, 22, 26, 31, 35).

2. 1. 1. 1. 1. Çocuğun Sağlıklı Doğması İçin Uygulanan Pratikler

Köylerde genel olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşıldığı için kadına da ağır işler düşmektedir. Ancak çocuğun sağlıklı doğması için bazı önlemler alınmaktadır. Hamile kadının ağır kaldırmaması, yüksek bir yerden atlamaması, bazı hayvanlardan uzak durması ve sağlıklı beslenmesi gerekmektedir (KK1, 3, 5).

Köylerde eğer bir kadının önceki gebelikleri düşükle sonuçlanmışsa sonraki gebeliğin başlangıcından itibaren gebe kendini fazla yormamaya ve ağır işler yapmamaya çalışmaktadır. Toplumda da zaten gebe kadına karşı ayrı bir özen vardır, kadın korunup kollanmaya çalışılır. Eğer kadının daha önce doğan çocuğu veya çocukları yaşamamışsa dua etme ve hocalara muska yazdırma gibi dinsel yöntemlere başvurulur (KK8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 1. 1. 2. Aşerme

Gebe kadının hamileliğin belirli dönemlerinde, vakitli vakitsiz, canının yiyecek çekmesi aşerme döneminde olduğunu gösterir. Gebe kadın bazen tam tersine bazı yiyeceklerden de tiksiniyor. Köylerde hamile kadınların kil veya toprak aşerdiği görülür. Köylerde aşeren kadının davranışları normal kabul edilmektedir. Kadına aşerdiği yiyecek hemen verilmeye çalışılır. Ancak köylerde vakitli vakitsiz aşeren gebenin bu davranışı hem kendini rahatsız ettiği hem de yiyecek bulunma imkânının zor olması sebebiyle gebe, aşermeden vazgeçirilmeye çalışılır. Bunun için özellikle gebe kadının tiksindiği herhangi bir hayvanın yemek yediği bir kaba (örneğin köpeğin yal tenekesine) herhangi bir meyve atılarak gebe kadına yedirilir (KK8). Meyveyi yedikten sonra gebe kadına “Kötü bir kaptan yemek yedin artık aşerme” denir ve kadın bundan sonra aşermez. Ancak aşeren kadının istediğini yediren kişinin cennetlik olduğuna inanılır (KK15, 17, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 1. 1. 3. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini

Kadının hamileliğiyle birlikte anne ve baba çocuğun cinsiyetini merak ederler. Köy işlerine katkı sağlaması ve soyun devamı için erkek çocuğa beklenti daha yüksektir. Kız çocuğu içinse çok beklenti yoktur. Hatta “Kız doğarken dört duvar ağlarmış.” denilir (KK1) ve kız çocuğunun dünyaya geldiğinde çok çile çekeceği düşüncesi bu sözle anlatılır. Günümüzde modern tıp teknikleri kullanılarak çocuğun cinsiyeti belli olurken eskiden bu tahmin gebe kadının fiziksel ve ruhsal durumuna göre yapılırdı. Bu tahminleri yapan kişi önceden tahminleri tutan ve deneyimli kişilerdir.

- Gebe kadının karnı biraz daha ileriye doğruysa erkek çocuğu, karnı iki yana doğru yayılmışsa kız çocuğu olacağına inanılır (KK1).

- Gebe kadın rüyasında silah tuttuğunu ve kız çocuk emzirdiğini görürse erkek çocuğunun olacağına inanılır (KK22).
- Gebe kadının hamilelikte yüzünde çok leke varsa kız, yüzünde herhangi bir değişiklik yoksa erkek çocuğu olacağına inanılır (KK35).
- Gebe kadın yumurta pişirir ve yumurtanın sarısı dağılırsa çocuğun kız, toplu duruyorsa çocuğun erkek olacağına inanılır (KK21).
- Gebe kadın yumurta pişirir ve sarısını bir yere koyar. Gebe saçından bir tel alır ve yumurta sarısını bu saç teliyle keser. Yumurta sarısının içinde boşluk varsa çocuğun kız, boşluk varsa erkek olacağına inanılır (KK35).
- Gebe kadın rüyasında süpürge görürse çocuk kız, bakır görürse erkek olacağına inanılır (KK8).
- Kız çocuğunun anne karnında çok hareketli olduğu erkek çocuğuna daha sakın olduğuna inanılır (KK1, 21).
- Kız çocuğunun sancısının daha çok bele vurduğuna inanılır (KK22).
- Gebe hamilelik boyunca çok uyur ve aşerirse çocuğun kız olacağına inanılır (KK1).
- Gebe kadının canı ekşi, turşu çekerse çocuğun kız, et çekerse erkek olacağına inanılır (KK1, 3).

2. 1. 1. 4. Gebe Kadının Kaçınması Gereken Durumlar

Köylerde çocuğun anne karnındayken bazı durumlardan etkilenmesinin mümkün olduğuna inanılır. Bu olumsuzlukların olmaması için gebenin birtakım şeylerden kaçınması gerekir:

- Gebe kadın hamilelik dönemi boyunca kötü davranışlardan (inatçılık, huysuzluk gibi) kaçınırsa çocuğun güzel huylara sahip olacağına inanılır (KK1).
- Gebe çirkin insanlara bakarsa çocuğun çirkin, güzel insanlara bakarsa çocuğun güzel olacağına inanılır (KK22).
- Gebe kadın hamilelik döneminde saçını keserse çocuğun bir uzvunun eksik olacağına inanılır (KK21).
- Hamile kadın doğumu yaklaşınca sol elinin tırnağını keserse çocuğun solak olacağına inanılır (KK21)
- Çocuğun anneye benzemesi için gebe kadın aynaya baktırılır (KK8).

- Gebe kadın sakız çiğnerse çocuğun altına çok kaçıracağına inanılır (KK9).
- Hamileyken sadaka vermeyen ve cimrilik yapan kadının çocuğunun cimri olacağına inanılır (KK9).
- Gebe kadın yılanı bakmamalıdır. Çocuğun dilinin sürekli dışarda olacağına inanılır (KK21).

2. 1. 1. 2. Doğum Sırası

Doğum yaklaştıkça bebek için hazırlıklar tamamlanır. Bebek doğmadan birkaç hafta önceden bebeğin giysileri, elde yapma bezleri, kundağı ve beşiği hazırlanır. Gebe kadının sancıları başlayınca köy ebeleri getirilir. Kadının doğum yapacağı oda hazırlanır. Odaya herkes alınmamaktadır. Odada sıcak su, pamuk, havlu, temiz bez ve alkol bulunmaktadır. Kadının altına temiz örtü, lastik muşamba serilir. Çocuğun düşeceği yere temiz pamuklu bez koyulur. Sancısı başlayan kadın önce ebe tarafından muayene edilir, sancılar yalancı doğum sancısı değilse doğum yaptırılır. Doğum anının gelip gelmediğini ebe, kadını parmakla kontrol ederek anlar. Rahim açıklığı parmağın birinci boğumuna gelirse doğuma daha vardır. İkinci boğuma gelirse doğumun yakın olduğu anlaşılır. Ebe, doğum yapacak kadına Hz. Fatıma'nın duasını eder (KK1, 12). Gebeye okunmuş su içirir. Gebe, yerde dizlerinin üzerinde durarak doğum yapar. Asıl ebe önde durur ve çocuğu önden alır. Köylerdeki inanışa göre gebe, doğum yaparken çok zorlanıyorsa ve doğum gerçekleşmiyorsa köyde kavgalı olduğu birisinin lastik ayakkabısına su koyulur. Gebe kadına bu sudan içirilir. Buna göre gebenin kavgalı olduğu kişiden dolayı doğum yapamadığına inanılır.

Ebe ise odaya doğum yapmamış veya çocuğu ölen kadınları almaz. Çocuk doğduktan sonra baş aşağı çevrilir ve sırtı sıvazlanır. Çocuk burada silkindirilir. Bu durum çocuğun bacağının çıkıksa yerine gelmesi ve daha çabuk büyümesi için yapılır. Eğer doğan çocuk çelimsiz ve hasta ise çocuğu hiç ölmemiş kadının sütü içirilir (KK18, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 1. 3. Doğum Sonrası

Çocuk doğduktan sonra yakın çevreye çocuğun doğduğu haberi verilir. Özellikle babaya haber verecek olan kişi "Müjde kızın veya oğlun oldu!" der ve bahşiş ister. Bundan sonra bebeğin göbek bağı kesilir. Göbek bağı kesilmeden

göbek adı koyulur. Göbek bağının tam kesileceği yere çocuğun büyüyünce zengin olması için para koyulur (KK5). Üç parmak boyu ölçülür. Besmele çekilir. “Ya Muhammed Mustafa” denilir ve göbek makasla kesilir. Göbek bağının kuruyarak düşmesi beklenir. Bebeğin göbek kordonu kesildikten sonraki işlem yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, ileride terinin kokmaması için yapılan tuzlama işlemi bazen çocuk doğar doğmaz yapılırken bazen de yıkadıktan sonra yapılmaktadır. Tuzlama işlemi yapılırken çocuk tatlı dilli olsun diye ağzına bal veya pekmez sürülür. Yıkama ve tuzlama işini ebe veya doğum yapan kadının akrabaları yapmaktadır. Yıkama işlemi yapılırken dualar okunur. Ancak çocuğu cin çarpar düşüncesiyle çocuk gündüz erken saatlerde ve gece geç saatlerde yıkanmaz. Yıkanan bebeğe önceden hazırlanan kıyafetleri giydirildikten sonra anneye verilir. Doğumdan sonra ebeye ilk yemeği yedirilir. Daha sonra ev halkı tarafından havlu, çorap, yemeni, sabun varsa para verilir. Gebe kadın ikiz çocuk doğurmuşsa ebeye kurban kesilir.

Çocuk ilk sütünü emdikten sonra evin büyüklerinden biri çocuğun kulağına ezan okur. Ezanı bitirince “Senin adın.....” diyerek çocuğun adını koyar. Doğan çocuk evin ilk çocuğu ise çocuğa ad verme erkek tarafına aittir. Genellikle çocuğun adını babaanne ve dede koymaktadır. Dede veya babaanne yoksa evde yaşı en büyük amca, hala, dayı veya teyze çocuğun adını koyar. Köylerde çocuğa İslami inançlardan ötürü erkek ismi olarak Hz. Muhammed’in isimleri, dört halifenin özellikle Hz. Ali’nin ismi ve Allah’ın isimlerinden koyulmaktadır. Kız isimleri olarak peygamberin eşlerinin isimleri Ayşe, Fatma, Hatice gibi isimler koyulmaktadır. Her iki ailenin dede veya anneanne isimlerini koyma aile açısından önemlidir.

Doğum yapan kadın yakınları ve komşuları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaretler sülaleye ve topluma yeni bir üye kazandıran anneyi ve çocuğu kutlama amacıyla yapılır. Bu ziyaretler “*gözün aydına*” veya “*çocuk görmeye gitme*” olarak adlandırılır. Bu kişiler çocuğa nazar duası okur ve nazar boncuğu takar. Çocuğu görmeye gelen kişiler eğer uzak mahallelerden ise birkaç gün sonra gelirler. Gelirken yanlarında anneye yiyecek içecek getirirler. Bebeğe ise genel olarak elde dokuma patikler, hırka ve süveterler getirilir (KK15, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 1. 3. 1. Lohusalık

Halk kültüründe birtakım olumsuz hâleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Ancak, onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmemişlerdir. Cin, peri, gibi adlarla anılan bu varlıkların bütün işlerini gece yaptıklarına, horoz sesi ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp konaklarına çekildiklerine; yaşadıkları yerlerin değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan yerler, örenler, mezarlıklar, hanlar olduğuna inanılır (Boratav, 1984, s.74-75).

Yeni doğum yapmış kadına lohusa denilmektedir. Lohusalık doğumdan sonra yaklaşık altı haftayı (kırk gün) kapsamaktadır. Bu dönemde kadın her türlü olumsuz dış ve iç etkiye açıktır. Aynı şekilde bebeğin de korumasız olduğuna inanılır. “Lohusanın mezarı kırk gün açıktır.” sözüyle de kadının bu dönemde hastalıklara ve ruhsal birtakım etkiye açık olduğu anlatılmaktadır. Doğumdan sonra kadının dinlenmesi çok önemlidir. Doğumun zorluğuna göre de dinlenme süresi uzun sürebilmektedir. Doğum yapan kadın yakınları tarafından bakılmaktadır. Kadının yemesine, içmesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlara karşı korunmasına dikkat edilir. Sütünün bol olması için özel şerbetler hazırlanır. Lohusa kadın kırk gün boyunca geceleri dışarı çıkarılmaz. Gündüz çıkacaksa yanında yetişkin birinin olması gerekir. Çocuk ise kırk günden önce hasta olsa bile dışarı çıkarılmaz (KK1, 12, 21).

2. 1. 1. 3. 2. Al Basması

Kadınların ruhsal ve fiziksel olarak savunmasız olduğu düşünülen dönemlerden biri lohusalıktır. Lohusa kadının bu dönemde kötü ruhlarla sürekli karşı karşıya olduğuna inanılmaktadır. Doğum yapan kadının kirli olduğu düşüncesi kötülükleri çağıracağı inancını kuvvetlendirir. Al basması olayını ise *al karısı* yapmaktadır. Al karısı genel olarak doğum esnası ve sonrasında, lohusa kadın ve çocuklara musallat olan kötü bir ruh olarak ifade edilmektedir. Al karısı daha çok nehir, dere gibi sulak alanlarda; samanlık ve virane yerlerde yaşadığına inanılmaktadır. Lohusa kadın ve bebeğine musallat olup hem annenin hem de bebeğin ciğerini ve kalbini yiyeceğine inanılır. Lohusa kadın ve bebek en az kırk gün özellikle geceleri çok dikkatli olmalıdır (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31). Anne bebek için bu dönemde bazı tedbirler alınır. Bunlar:

- Anne ve bebeğin kırk gün dışarı çıkmaması gerekir.

- Hastanın bilhassa geceleri yalnız kalmamasına dikkat edilir. Yanında bir erkek olması gerekmektedir. Eğer kadının kocası evde yoksa kocasının ceketi veya herhangi bir eşyası kadının üzerine atılır. Al karısının erkekten korktuğuna inanılmaktadır.
- Dualar (İhlas ve Fatıha Suresi) okunarak lohusanın yatağının etrafına urgan sarılır.
- Lohusanın başucuna tüfek, kılıç, kazma gibi eşyalar koyulur.
- Kapı eşiğine süpürge koyulur. Süpürgenin anne ve bebeği koruyacağına inanılır.
- Bebeğin kundağının altına bıçak koyulur.
- Lohusanın ve bebeğin yastığının altına En'am-ı Şerif veya başka muskalar koyulur, lohusanın yastığına al bir örtü örtülür ve iğne saplanır.
- Al basmaması için hastayı görmeye gelenlerden dua istenir.
- Eve yeni bir eşya veya yiyecek alınır, alınan şey eve girmeden bebek üzerine kaldırılır ve "Kız-oğlan benim ekmek benim" der. Örneğin baba eve gelirken ekmek alırsa ekmek eve girdiği anda bebek bir defa ekmeğin üzerine kaldırılır ve bu söz söylenir.
- Eve tuz veya şeker alınır, bebek tuzun üzerinde üç kere indirilir kaldırılır ve bebeğin annesine "Kız mı ağır tuz mu ağır veya oğul mu ağır şeker mi ağır?" diye sorulur. Anne "Kızım veya oğlum." cevabını verdikten sonra şeker veya tuz eve alınabilir.
- Lohusa veya bebeğin bulunduğu yerdeki evin üzerinden cenaze ve düğün alayı geçerse lohusa ve bebek düğün veya cenaze alayının geçtiği yolun üst kısmına çıkarılır.
- Bir lohusanın başka bir lohusayı basacağına inanılır. Bunun için iki lohusanın yan yana gelmemesine dikkat edilir. Eğer yan yana gelirlerse lohusaların kendi aralarında iğne değiştirmeleri ve aynı tasta su içmeleri gerekir. Eğer iki lohusa kırk günü geçirmişlerse yine birbirlerini basacağına inanılmaktadır. Bunun için aynı tabaktan yemek yemeleri, aynı bardaktan su içmeleri ve kaşıklarını değiştirmeleri gerekir.
- Çocuğu olmayan ve kaluk kızların lohusayı görmesi uğursuz sayılır. Kaluk kız lohusayı göreceksa adet gününün sonunda olması gerekir.

- Yeni gelinin kırklı çocuğu basacağına inanılır ve üç gün lohusa ve bebeğin yanına girememesi gerekir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31,35).

2. 1. 1. 3. 3. Kırklama

Çocuğun ve annenin doğumdan sonraki kırkıncı günde dualı su ile yıkanmasına kırklama denir. Yıkanma işlemi bazen yedinci günde de yapılabilmektedir (KK5). Kırklama, çocuğun ve annenin doğum kirlerinden ve kötü ruhlardan arınacağı düşüncesiyle yapılmaktadır. Kırklama yapılmadan önce anneye ve bebeğe banyo yaptırılır. Sonra dua okunarak toplanan kırk kaşık su bir kaba dökülür. Anne ve bebeğin üzerine kalbur ve bir tespih tutulur, dualı su her ikisinin başından aşağı dökülür. Bu işlem uygulanırken suyu dökken kişi üç İhlas ve bir Fatıha suresi okur. Son olarak üstlerine birkaç tane arpa atılır.

Kırklamadan sonra bebeği giydiren kişi, bebeği kundağa koyarken “Bebek beşiğe sığmıyor.” diyerek anneden bahşiş ister. Anne de bahşiş olarak çorap, çember, havlu gibi hediyeler verir. Kırklama yapan kişiye yemek yedirilir ve hediyeler verilir.

Kırklamadan sonra annenin ve bebeğinin temizlendiğine inanılır. Kırkıktan sonra anne ve bebeğine zarar gelmeyeceği ve dışarı çıktıklarında her ikisini de al basmayacağına inanılır (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31,35).

2. 1. 1. 3. 4. Çocukluk Dönemi Hastalıkları ve Sağaltma Uygulamalar

- Al basmasına uğrayan bebek yöresel ifadeyle “*basık*” olursa (gelişim ve hareketlerinde yavaşlık) fırın küreğinin üzerine sarılır. Ay gece yükselince yani *ay yeniğe geçince* fırın küreğine sarılan bebek evin penceresinden içeri ve dışarı uzatılıp aya doğru kaldırılır “Ay! Ya al ya da doldur!” denilir (KK12, 1).
- Basıklık görülen çocuk kimseye gösterilmeden ve güneş doğmadan üç yol ağzına bir battaniye ile getirilir. Çocuğu getiren kişi battaniyeyi yedi defa çocukla birlikte döndürerek dualar okur. Yine kimseye görünmeden çocuğu battaniye sararak eve döner (KK32, 33).
- Çocuğu al basmışsa çocuk hocaya götürülür. Hoca dualar okuduktan sonra çocuğu bir ceviz ağacının kökünden üç kere geçirir (KK1, 22).
- Köylerde çocuklardaki öksürüklü hastalığa “*gogiza*” denir. Bu hastalığın tedavisi için öncelikle ilk çocuğu ikiz doğan bir kadın bulunur. Bu kadın

dualar okuyarak don bağıını yedi kere çocuğun başına geçirir. Daha sonra çocuk üç defa ceviz kökünden geçirilir (KK35).

- Çocuğun yürüme ve konuşma yaşı geldiğinde eğer çocukta bir sorun olduğu anlaşılırsa cuma namazından çıkan ilk kişinin eline bir ip verilir. Bu kişi ipi çocuğun önünde keser ve arkasına bakmadan gider (KK2, 8). Yine üç yol ağzına çocukla birlikte gelinir. Çocuğa üç kez İhlas Suresi okunur üflenir ve duaları okuyan kişi geriye bakmadan gider. Bu kişinin arkasından su dökülür (KK12).
- Çocuklarda yürüme ve konuşmada gecikme olursa ağzı dualı bir kadın çocuğu bir mezar yanına götürür. Çocuğu mezar üzerinde yedi defa gezdirir. Kadın çocuğu yere yatırır ve üç defa döndürür. Daha sonra eve gelinir ve çocuğun başına bir yemeni tutulur. Tavada kurşun eritilir ve çocuğun başındaki tastaki soğuk suya dökülür. Dökülen kurşun soğuduktan sonra bir kalıp hâline gelir ve kalıbın neye benzediğine bakılır. Kalıp kurbağaya benzerse çocuğun üstünden içine peri girmiş kurbağa geçtiğine inanılır. Çocuk tekrar okunarak evine gönderilir (KK35)
- Konuşamayan çocuğun üzerine okunmuş toprak serpilir (KK22, 21, 8).
- Çocuğun sesi güzel olsun diye çocuğun ağzına sesi güzel olan birinin memesi verilir (KK22).
- Çocuk kabakulak olursa kulağı kalemle çizilir (KK9).
- Kızamık olan çocuk bir süre yıkanmaz (KK8, 9).
- Çocuğa nazar değdiyse veya ciğeri cinler tarafından yenilmişse hocaya okutulur ve hoca çocuğun üzerine üç defa basar (KK21, 22).

2. 1. 1. 3. 5. Sünnet

Müslüman olan her erkek çocuğunun sünnet olması dinî bir görev olduğu kadar tıbbî açıdan da faydalı görülmektedir.

“Sünnetin varlığı İslamiyet’ten önceye dayanır. İslamiyet’ten önce hem Sami hem de Araplar arasında “sünnet” kavramının varlığı bilinmektedir.” (Boratav, 1984, s.156).

Cizere köylerinde sünnet dinsel bir vazife olarak görülür. Bunun yanında çocuğun erkeklige ilk adımı olarak düşünülür. Köylerde toplu bir sünnet merasimi yapılmamaktadır. Bazı aileler sünnet olacak çocuklarını bir atın üzerine bindirip bütün köyü dolaştırırlar (KK10). Cizere köylerinde toplu sünnet töreni 2010 yılında ilçeden gelen doktorlarla Demirkapı Köyü'nde yapılmıştır.

Köydeki erkek çocukları genellikle üç yaşından altı yaşına kadar sünnet olabilmektedir. Sağlıkla ilgili bir problem olmadığı takdirde çocuklar çok küçük yaşta sünnet edilmez. Çocuğun sünnetinin geciktirilmesi ayıp sayılır. Sünneti genelde köylerde sağlık alanında bilgili kişiler yapmaktadır. Bu kişiye sünnetçi denir. Sünnetçinin yanında malzeme olarak ustura, cımbız ve makas vardır. Sünnetçi çocuğun pipisine kül sürüp makasla belirlediği bölgeyi keser. Çocuğu tutan kişiye de kirve denir. Kirve maddi durumuna göre çocuğa altın veya para takar. Sünnet olan çocuğa hediyeler getirilir. Sünnetçiye ise aile tarafından para, havlu, lif, sabun gibi hediyeler verilir. Çocuğun bir hafta kadar dinlenmesi gerekir (KK2, 10, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31, 32).

2. 1. 2. Evlenme

Evlilik iki insanın birlikte yaşamak, hayatı paylaşmak ve eskilerin tabiri ile bir ömür aynı yastıkta kocamak için adım attıkları kutsal bir olaydır. Her milletin, kültürün kendine has gelenekleri ve bu geleneklerin gerektirdiği bir yaşama biçimi vardır. Bu yaşama ve inanç biçimi evliliğe de yansımıştır. Evlilik huzur, gelecek, sabır, sevgi, saygı, ümit dolu bir ömür ve beraberinde çocuklarla dolu kocaman bir aile olmak demektir. Bu aileyi aile olmayı da içinde yaşadığımız kültüre, örf e âdete borçluyuz.

Evlenme, kadınla erkeğin aile kurmak için yasal olarak birleşmeleridir. Kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler, düzenler. Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin ön gördüğü belirli kurallara ve kalıplara uyarlanarak gerçekleştirilir. Evlenme, tören, töre, adet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer (Örnek, 1979, s.185).

Dinî, millî, hukuki ve kültürel değerlerle mahremiyete dayalı sorumluluk duygusuna, sosyal hayatın özelliklerine göre biçim ve içerik kazanarak gelişen aile yapısı, evlenme ile teşkil edilir. İnsanı yaratılışında var olan karşı cinsle fizyolojik ve psikolojik bütünlük sağlama, çocuk sahibi olma isteği, sosyal, kültürel ve ekonomik bir birliktelik olan evlilik kurumunun doğmasını sağlamıştır (Eker, Oğuz, Ekici, Özdemir, Gürçayır, 2000, s.92).

Toplum bilinci ile millî değerlerin olumlu yönde ilerlemesinde, her türlü konunun konuşulup çözüldüğü, küslerin barıştırıldığı, yeni insanlarla tanışma alanı olan düğünler çok önemli bir işleve sahiptir.

İnsanları bir araya getiren bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerini ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran; eğlendiren, mutluluk veren fonksiyonları ile “düğün” Türk kültürünün en önemli ve en temel unsurlarından birisidir (Eker, 2000).

Cizere köylerinde de evlilik olayının çok çeşitli kültürel etkinliklerle devam ettirildiği görülmektedir. Düğünler fonksiyonel olarak bir tek eğlenilen yer değil mahalleler ve köylerin birbirine uzak olması sebebiyle insanların bir araya gelmesini sağlayan en önemli yerlerdir. Düğünlerde genellikle anneler oğullarına kız bakar ve kızın gelin olmak için gerekli vasıfları olup olmadığı burada anlaşılır.

2. 1. 2. 1. Evlenme Biçimleri

Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da gurup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini tercih ederken, yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır. Ülkemizde kültürel değişimlerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde, doğrudan tanışıp, anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını arttırırken, geleneksel kesimlerde ise çok çeşitli evlilik biçimleri görülmektedir (Çobanoğlu, 1997, s.1074-1084).

Cizere köylerinde de günümüzde anlaşarak evlenme yaygınken daha eski evlenme biçimlerinin çeşitli olduğu görülmektedir. Bu çeşitliği genel olarak evlenecek kişilerin düşünceleri ve ailelerin evlenmeye karşı tavrı belirlemektedir. Cizere köylerinde tespit edilen evlilik biçimleri şunlardır:

2. 1. 2. 1. 1. Görücü Usulü Evlenme

Bu evlenme biçiminde kızı seçme işi, evlenecek erkeğin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından yapılmaktadır. Evlenecek erkeğin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onay vermesi gerekmektedir. Görücülükte erkeğin ailesi daha önce beğendikleri kızın evini ziyaret etmeli, kızı yakından incelemeli ve niyetlerini kızın ailesine bildirmeleri gerekmektedir. Buna *kız bakma*, *görücü çıkma* gibi adlar verilir. Kızı isteme niyeti aileye söylenince kız tarafı da damat adayı hakkında bilgi edinmeye çalışır. Görücülükte önemli değerlendirme ise kızın güzelliği, asaleti, huyu, mahareti ve iffeti konusunda olur. Damadın adayında ise evin geçimini sağlayacak nitelik bulunmasına, kötü alışkanlıklarının olmamasına dikkat edilir.

Köy düğünleri kızı inceleme bakımından en önemli yerlerden biridir. Köy düğünlerinde görülen bir kızın beğenilip görücüye gidilmesi Cizere köylerinde en çok görülen görücüye gitme biçimlerindendir (KK1, 3, 5, 8, 9, 13, 20, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 2. 1. 2. Kaçma Yoluyla Evlenme

Ailelerin evliliğe karşı çıkması durumunda ortaya çıkan evlilik biçimidir. Kaçarak evlenme Cizere köylerinde görücü usulünden sonra en çok görülen evlilik biçimidir. Erkeğin kızın ailesi tarafından beğenilmemesi ve her iki ailenin anlaşamamaları gibi sebeplerle kız, erkeğe verilmemektedir. Bu durumda erkek tarafı kızı kaçırmaya karar verir. Köylerde kız eğer kendi rızası ile kaçmışsa ileride çok sıkıntı yaşayacağına inanılır. Her iki aile daha sonra bir miktar başlık ile barışmaktadır (KK1, 3, 5, 8, 13, 15, 17, 18, 21, 26, 31, 35).

2. 1. 2. 1. 3. Baş Örtüsü Kaçırma Yoluyla Evlenme

Bu evliliğin gerçekleştirilmesinde en önemli etken, kıza ait bir eşyanın kaçırlmasının kızı kaçırmakla eş tutulmasıdır. Kız başörtüsünü başından alan erkekle evlenmek zorundadır. Başörtüsü alınan kızın ailesine “Senin kızın kaçtı” diyerek haber verilir. Başörtü bir kızın en önemli mahremi sayıldığından bunun başka bir erkekte olması kızı kötü göstermektedir. Bu sebeple kızla köyünden kimse evlenmek istememektedir (KK1, 8, 22).

2. 1. 2. 1. 4. Çekme-Çarpma Biçiminde Kız Kaçırma

Bu evliliğin gerçekleştirilmesinde kızın kendisine verilmeyeceğini anlayan erkek, kızı yalnızken gördüğü bir yerde kendisiyle gönüllü kaçması için zorlar. Ancak kız kabul etmezse kızın elinden zorla tutarak kendisine doğru çeker ve bu olayı köyden birinin görmesini sağlar. Bu durumu köyden herhangi biri görürse köylüye ve kızın ailesine haber verir. Bu durumda kızın yalnız başına yabancı bir erkekle görülmesi ile adının çıkması, kızın bu erkeğe verilmesini zorunlu kılar. Çekilen kız köyünden başka biriyle evlenemez. Aynı şekilde kızı çeken erkek de başka biriyle evlenemez. Her ikisinin yaptığı da ayıp karşılanır. Köylerde genel olarak yaşlı kesimin gençken böyle evlendiği gözlemlenmiştir (KK8, 10, 2).

2. 1. 2. 1. 5. Oturak Alma Evlilik

Erkeğin kızı zorla kaçırmamasının yanında, kızın bohçasını alarak oğlan evine gidip oturması durumudur. Yani özellikle kızın kaçmayı istemesidir. Bu durumda kız hiçbir koşulda evine geri dönemez. Cizere köylerinde çok az rastlanan bir evlilik biçimidir (KK10, 1, 8).

2. 1. 2. 1. 6. Kuma

Genel olarak kadının çocuk doğuramaması ya da erkek çocuk doğuramaması sebebiyle erkeğin yeniden evlenmesidir. Bu gibi evlenmelerde ilk kadın, sonradan gelenin yanında ikinci plana düşmektedir. Cizere köylerinde çok az görülen bir evlilik biçimidir (KK1, 8, 5, 21, 22).

2. 1. 2. 1. 7. Yetim Evliliği

Anne ve babası ölmüş, kardeşleri olmayan bir erkeğin veya kızın, ileride kimsesiz kalmaması için yakın akrabasından veya isteyen biriyle evlendirilmesidir. Cizere köylerinde yetim olan ve evlilik çağına gelenler bu biçimde evlendirilmiştir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17).

2. 1. 2. 1. 8. Yakın Akraba ile Evlilik

Anadolu'da genellikle kız veya erkek yakın akrabası ile evlendirilmektedir. Bunun sebebi ise güven duygusunu kazanmış akraba olması, mirasın bölünmemesi ve akraba olan gelin veya damadın kayın valide ve kayın pederine daha iyi bakabilmesi ümididir. Köylerde de en çok görülen evlilik biçimlerinden biridir (KK1, 3, 5, 8, 12).

2. 1. 2. 1. 9. Yabancı ile Evlilik

Yurt dışında görev yapan veya gurbete gidenlerin gittikleri yerde tanıştıkları bir yabancı ile evlenmesidir. Cizere köylerinde bu evlilik biçimi çok az görülmektedir (KK1, 3, 5, 8, 12).

2. 1. 2. 2. Evlilik Aşamaları

Türk sosyo-kültürel yapısında geleneksel olarak kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerine dair kabullerin başında “bülüğa erme” yer alırdı. Günümüzde, gelenek çevresi son derece daralmış olan bu ölçütün yerine kanunen belirlenmiş on sekiz yaşını doldurmuş olmak yaygınlaşmıştır (Artun, 2013a, 193).

Köylerde erkeklerde çocukluk çağı on beş yaş ve devamında askerlik yaşı ile kızda ise bu dönem kız on üç yaşına girdiği zaman bitmektedir. Bu durumda çocuk olarak görülmeyen kız ve erkeğin davranışları sınırlandırılır. Kızın herkese itaat etmesi, az konuşması, utangaç olması beklenir. Erkeklerin ise babalarına yardım etmesi, elinin iş tutar hâle gelmesi istenir. Çocuk olmadıkları her fırsatta belli edilir. Bu durumda kızlarda evlilik yaşı isteyene göre on üç ve on sekiz yaş aralığındadır. Erkeklerde ise on sekiz yaş ve askerlik yaşı evlilik yaşı olarak kabul edilir (KK1, 8, 2).

Köylerde evlenme işinde sıra gözetimi vardır. Ağabeyden veya ablalardan önce küçük kardeşler kesinlikle evlendirilmez. Eğer küçük kardeş evlenmişse bu durum kendinden büyüğün evlenmesinde engel oluşturmaktadır. Ablaya görücüye gelindiğinde küçük kardeş evli ise istenilen kızda bir sorun olduğu düşünülür (KK1, 9).

Evlilik yaşı gelen erkek evlenme isteğini annesine ya da babasına söyler. Kızlar ise evlenme isteğini belli edemezler. Çünkü kızın kararını aile vermektedir. Ancak erkeğin ailesi herhangi bir kız bulmuşsa erkek bu karara itiraz edemez. Ailesinin kararına uymak zorundadır.

Köylerde evlenemeyen kız ve erkeklere ise *evde kalmış* veya *kaluk* denir (KK1, 5, 6). Bu durum özellikle kızın ailesi için kötü bir durumdur. Kız hocaya okutulur. Kısmetinin açılması için dua edilir. Başına kurşun döktürülür (KK1, 3, 5).

2. 1. 2. 2. 1. Kız Bakma- Kız Görme

Aileler tarafından evlenmeye hazır olduğunu düşünülen erkek için kız bakmak evliliğin en önemli başlangıcıdır. Kızın huylarının güzelliğinin bilinmesi aileler tarafından önemsenmektedir. Kız bakma işi genelde komşuya veya akrabalara söylenir ve beraber karar verilir. Burada ekonomik olarak aileyi zor durumda bırakmamak erkeğin görevidir.

Köylerde kız bakma âdeti ilk olarak erkeğin bir kızını beğenmesi sonucu ailesine konuyu açması ile olmaktadır. Bu durumda erkeğin aile büyükleri kızın evine gider veya aracı gönderir. Başka durumda ise evlilik yaşına gelen erkek herhangi birini istememişse erkeğin aile büyükleri kız aramaya çıkar. Köylünün önerdiği kızlara bakılır ve istek aileye bildirilir.

Cizere köylerinde istenen kızda birçok özellik aranır. Kız köy ve ev işlerinde becerikli, eli çabuk, temiz ve düzenli olmalı; güler yüzlü, ağır başlı misafir ağırlama konusunda özenli olmalıdır. Kızın dini bütün, büyüklerine karşı saygılı, nerde ne konuşacağına dikkat eden birisi olmasına dikkat edilir. Özellikle ev işlerinde becerikli olan kıza *gogir* denilmektedir (KK5). Damat adayında ise kötü alışkanlık olmamalıdır. Damat adayının herhangi bir sabıkası olmamalı ve evini geçindirecek birisi olmalıdır.

Görücü gelen kişiler beğendikleri kızları bazı aşamalardan geçirirler. Kızın eline bir sürahi su verip tarlada koşması istenir. Kız eğer suyu dökerse kızın beceriksiz olduğuna inanılır. İstenilen kızın sofraya kurma ve kaldırma yeteneği de önemlidir. Kız eğer sofrada ekmeği ters koyarsa bu durum kötü karşılanır. Kızın bulaşıkları yıkamasına, dışarıdaki ayakkabıları düzeltip düzeltmediğine dikkat edilir (KK21, 1, 8).

Erkek tarafı eğer bir kızda karar kılmışsa kızın evine görücü gönderilir. Görücü, erkeğin annesi, teyzesi, halası veya en yakın komşusu olabilir. Kız evi ziyaretin sebebini bilir ve ona göre hareket edilir. Görücüler kızın evine geldiklerinde kızın oturuşunu kalkışını, evin temiz olup olmamasını kontrol ederler. Eğer kız beğenilirse görücülerden birisi konuya girer ve kızın isteyeceklerini söylerler. Kız tarafı memnun ise evin büyüklerine danışmak kaydıyla misafirler uğurlanır. Köylerde köy düğünlerinde herhangi bir kızın oynarken başına para ve şeker dökülürse kızın istenildiği anlamına gelmektedir (KK15, 17, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 2. 2. 2. Kız İsteme- Söz Kesme

Cizere köylerinde kız isteme ve söz kesme âdeti birlikte yerine getirilir. Bazen de bu aşama nişan yerine geçmektedir. Erkek tarafı gelin adayının beğenilmesinden sonra aile büyükleriyle kızın istemeye gider. Bu ziyarette kız tarafında akrabalar veya en yakın komşular bulunmaktadır. Kız aramasında kadınlar ön plandayken isteme kısmında devreye erkekler girer. Erkek tarafı kızın evine geldiğinde gelin adayı her birine “Hoş geldiniz.” der, erkek tarafının aile büyüklerinin elini öper. Kız tarafının kadınları erkeklerin bulunduğu yere girmezler.

Gelin adayı kahveleri hazırlandıktan sonra erkeklerin bulunduğu yere gider ve kahveleri aile büyüklerine ve sonra damada verir. Kahveler içildikten sonra

konuya girilerek Allah'ın emri peygamberin kavliyle kız oğlana istenir. Erkek tarafının getirdiği yüzükler takılır ve daha geniş bir topluluk önünde söz kesimi yapılır. Söz kesmede takı, çeyiz, nişan günü üzerine konuşulup karar verilir (KK1, 3, 5, 8, 12, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 1. 2. 2. 3. Nişan

Nişan söz kesiminden bir sonraki aşamadır. Eğer erkek tarafı isterse törenli bir nişan yapabilir. Bazen de söz kesimi nişan yerine geçmektedir. Törenli nişanlarda kız ve erkekler ayrı yerde eğlenir. Nişan yüzüklerinin takılmasını ise ailenin en büyüğü yapmaktadır. Kızın erkek kardeşi nişan ipini kesmek için çağırılır. Erkek kardeş makasın kesmediğini söyleyerek erkek tarafından bahşiş ister. Nişanda kıza yüzük, saat, küpe, peştamal, yazma, çorap, fanile, keşan vb. gibi eşyalar verilir. Damat tarafına ise kız tarafından bazı hediyeler gönderilir. Nişanda erkek tarafı kızın annesine kendine elbise dikmesi için kumaş gönderir. Nişanda davetlilerden hediyeler veya takılar gelmişse bunlar kız tarafına kalır.

Aileler düğünle nişan süresinin kısa tutulmasına önem verir. Nişan âdeti tam olarak görücü usulü ile evlenen gençlerin birbirini tanımaları maksadıyla olmuş olsa da köylerde nişanlıların görüşmeleri hoş karşılanmaz. Köylerde erkeğin veya kızın nişanlısını görmesi kesinlikle yasaklanmıştır. Nişanlılar birbirlerini sadece bazı köy düğünlerinde ve toplu yemeklerde (iftar) görebilirler. Nişan süresi içerisinde nişan atma durumu ortaya çıkarsa kız tarafı aldığı hediyeleri geri verir. Ancak köylerde nişan atma boşanmayla aynı görüldüğü için nişan atma çok az görülmektedir. Nişan atma köylerde özellikle kız tarafı için sorun teşkil eder. Çünkü nişan atan kızı kimse istememektedir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 31).

2. 1. 2. 2. 4. Düğün

2. 1. 2. 2. 5. Çeyiz Gösterme

Nişan yapıldıktan sonra aileler aralarında düğün gününü belirlerler. Kıza nelerin alınacağı kaç altın ve bilezik istenildiği belirlendikten sonra her iki taraf çeyiz hazırlıklarına başlarlar. Geline ailesi tarafından yün yatak, elbise, kilim, kıl cecimi, yastık, işleme bezler, pazen elbisesi, basma etek, çorap, kap-kaşık, çarık; inek ya da koyun verilir. Erkek tarafının kız için hazırladığı çeyiz düğünden bir hafta önce alınır. Çeyiz kız evinde gelin gidecek kızın odasında sergilenir. Kızın

çeyizi gelirken çeyiz defteri de içinde gelir. Çeyiz kız tarafına geldiğinde başka bir çeyiz defterini de kız tarafı tutar (KK21, 22, 33).

Bu defter kızın çeyizinde saklanır. Çeyiz görmeye genel olarak köyün genç kızları gelmektedir. Onlar gösterilen çeyizlerdeki oyalardan işlemlerden kendileri için örnekler alırlar (KK1, 3, 5, 8, 12).

2. 1. 2. 2. 6. Kına Gecesi

Cizere köylerinde kına gecesi düğünün ilk ve en önemli aşamasıdır. Kına gecesi ve düğüne davet genelde damadın ailesi tarafından yapılmaktadır. Ailenin en genç üyeleri bütün köye ve diğer yakın köylere giderek köylüyü davet ederler. Aile büyükleri de Cuma namazında ve düğünlerde köylüye düğünü haber verirler (KK1, 21, 18).

Köylerde kına gecesi düğün sayılmakla beraber kız ve erkek eğlencesi olarak ayrı yapılmaktadır. Günümüzde hâlâ düğünler kız erkek ayrı yapılmakta, bu gelenek bozulmadan devam etmektedir. Kına gecesi gelinin evinde ya da bulunduğu köyde yapılır ve çağırılan tüm kadınlar buraya gelir. Erkek tarafından da tüm kadınlar kızın evine gelir. Erkek tarafı ise yine kendi tarafında kına yapar ve aynı şekilde kız tarafının tüm erkekleri buraya gelir.

Geline kına elbisesi olarak sarı ipek bir elbise giydirilir, gelinin başına kırmızı bir örtü atılır. Damat ise gömlek ve keten pantolon giyer. Kınaya gelenler geline hediye olarak para, çorap, yazma, tencere, tabak vb. hediyeler getirirler. Getirilen takılar gelinin önüne açılan çarşafa koyulur. Kına yemeği için erkek tarafı keçi veya inek keser, gelenler etli yemeklerle karşılanmaya çalışılır. Kınada yapılan yemekler ise mısır çorbası, patates yahnisi olmak üzere lahana sarma, siron, pirinç pilavı, bulgur pilavı, komposto, börek, tatlı olarak sütlaç, baklava vb. tatlılar ikram edilir. Düğün yemeğini erkek tarafı yapar ve kız tarafına gönderir. Servisi imece usulü ile köyün önde gelen kadınları yapar. Erkek düğününde ise yemek servisini kadınlar tertip eder, yemekleri düğün sahibi herhangi bir erkek dağıtır.

Kına gecesi eğlencesinde erkek tarafı bir kemeçeci tutar onun söylediği türkülerle horonlar oynanır. Kız tarafında çalgı ve eğlence kendilerine aittir. Kına gecelerinde köylüyü eğlendirmek için çağırılan kadınlar ellerindeki deflere vurarak atma türkü söylerler. Kına gecesi eğlencesinde söylenen bazı türküler:

Elimde tabanca
 Çektim de attım anca
 Bir deli uşak aldım
 Bir daha alsam anca (KK8)
 Geline bak geline
 Kına yakmış eline
 Gelin kurban olurum
 Seni bana verene (KK9)
 Bayburt kalesinde
 İçliğim kaldı
 İçliğin cebinde
 Beş liram kaldı (KK9)
 Tüfeğim arma burma
 Kız yol üstünde durma
 Alır seni kaçarım
 Bana bahane bulma (KK21)
 Tüfeğim dolu saçma
 Kaçma vururum kaçma
 Bin bir çeşit yaram var
 Bir yara da sen açma (KK9)
 Belinde arma yârim
 Buyukları burma yârim
 Ben sevdim alamadım
 Başkasın alma yârim (KK1)
 Oy kaymakam efendi
 Ordu'dan aşiyosun
 Vilayetin emriyle
 Odun mu taşıyorsun? (KK22)
 Yayla yolu yar yolu
 Dolu yağayı dolu
 Bilal mi dikti sana?
 Şu ceketle pantolu (KK21)

Uy kaymakam kaymakam
 Sallan boyuna bakam
 Halk evini bilmiyor
 Yeni gelen kaymakam (KK18,17)
 Oy kaymakam efendi
 Nedir senin bu derdin
 Askerlik kolay olsa
 Gider kendim ederdim (KK17)
 Değirmene su tuttum
 Dereleri kuruttum
 E kız senin yüzünden
 Evi barkı unuttum (KK18)
 Kar yağıyo yağıyo
 Abamı giyeceğim
 Yaşlılara varıp da
 Dede mi diyeceğim? (KK5)
 Çuvalımın ağzını
 Ben ördüm boğazını
 Bizim evde üç oğul
 Ben aldım en hasını (KK18)
 Ocağa koydum kazan
 Yak altını kaynasın
 Haçan girdin horon
 Kemiklerin kaynasın (KK19)
 Ayakkabımın üstü
 Kara meşin alacak
 Benimlen oynayan
 Hanım yengem olacak (KK21)
 Kır atıma binecem
 Binipte sürecem
 Orta boylu guguşu
 Ben gelin edecem (KK22)

Merdiven basak basak	Telgraf parasını (KK17)
Üstüne çıkma yasak	Arpa buğday bir boyda
Validen haber geldi	Çavdar desen u soyda
Kızlara koca yasak (KK17)	Gelin ile damadın
Ben giyemem giyemem	İkisi de bir boyda (KK17)
Kumaşın karasını	
Verecek İsmet Paşa	

Kına yakılmadan gelin ve damadın aileleri birbirlerine türkü atmak için hazırlık yaparlar. Bu eğlencede birbirlerini kızdırıp türkü atma yarışı da yaparlar. Kına düğününde kızlar gündüz hazırladıkları türküleri birbirlerine atarak eğlenirler. Bu durum kına gecesinin son saatlerine kadar sürer ve kına başka eğlencelerle devam eder. Kına yakılacağı zaman gelin bir sandalyeye oturtulup yüzü kırmızı bir örtüyle kapatılır. Gelinin etrafında genç kızlar kına tepsisiyle kızın bir daha evine dönmeyecek olmasına türküler söyleyip gelini ağlatmaya çalışırlar. Bu türküleri söyleyen kızların kollarına yazma bağlanır. Daha sonra yazmalar kızlara hediye olarak verilir. Kına gecesinde kızın ağlaması şarttır. Ağlamayan kız ayıplanır. Kına gecesinde gelin ağlatmak için söylenen türküler:

Yüksek yüksek tepelere
 Ev kurmasınlar
 Aşrı aşrı memlekete
 Kız vermesinler
 Uçan da kuşlara malum olsun
 Ben annemi özledim
 Hem annemi hem babamı
 Ben köyümü özledim
 Aldım eteğimi soktum belime
 Ayrılık yolunu aldım elime
 Küçük kardeşimi annem! koydum yerine
 Ağla anam ağla gelin oldum
 Babamın evini terk eder oldum
 Sazak yere ev yapmayın
 O batar gider

Uzak yere kız vermeyin

O yiter gider

Dağlar seni delik delik delerim

Kalbur alıp toprağımı elerim

Sen bir koyun ben de bir kara kuzu

Sen gittikçe ardın sıra melerim

Eğildim eteğime annem

Bastım belime

Ayrılık günlerini

Aldım elime

Eyvah da annem

Eyvahlar olsun

Ben gidiyom da annem

Haberin olsun

Çam başına çıktım annem

Çıram yanmadı

Arkamı döndüm ki

Kimse kalmadı

Annem yoğurdunu

Ayran eylesin

Çıksın yüce dağ başına

Beni söylesin

Annem yoğurdunu

Ayran eylesin

Annemin bir oğlu var

Beni neylesin

Yüce dağ başında annem

Çevrilmiş bostan

Açılmış güllerin annem

Güllük gülistan (KK22)

Türküler söylenirken kına tepsisi gelinin başında gezdirilir. Türküler bittikten sonra gelinin kaynanasını çağırırlar. Kaynana gelinin eline altın veya gümüş koyarak eline kınayı yakar. Gelinin elleri oyalı bezle bağlanır ve kına davetlilere dağıtılır. Daha sonra eğlence kaldığı yerden geç saatlere kadar devam eder (KK15, 17, 18, 21, 22, 26, 31, 35)

2. 1. 2. 2. 7. Gelin Alayı

Geleneksel olarak kınanın ertesi günü gelin alma günüdür. Sabah erkenden kalkılır ve gelin alma hazırlıklarına başlanır. Gelin alma gününde sağdıçlara önemli işler düşer. Köylerde erkek sağdıca *babalık* denir. Sağdıç damadın en yakın arkadaşı, kuzeni, sütkardeşi veya amcası olabilir. Gelinin sağdıçına genelde kızın yengesi olduğu için *kız yengesi* denir. Kızın yengesi yoksa kuzeni veya en yakın arkadaşı sağdıç olabilir. Kız yengesi gelinin gideceği eve gider ve orada geline yardımcı olur (KK1, 8, 12).

Gelin alma günü kızın evi hüzünlü, oğlan evi ise heyecanlı ve sevinçlidir. Kız evinde ağıtlar yakılır, oğlan evinde eğlence türküleri atılır. Bu arada damat tıraş olur. Damat tıraşını sağdıç ya da en yakın arkadaşı yapar. Damattan bıçak kesmedi parası alınır (KK2, 10, 20).

Köylerde gelin almaya yengeler ve aile büyükleri gider. Damat, evinde gelini beklemek zorundadır. Damat alayının başında erkek yengeleri vardır. Yengeler üzerlerine siyah çarşaf giyerek ata binerler. Yengeler en az dört en fazla yedi kişiden oluşur (KK1, 5, 8, 21). Yengeler davul-zurna eğlencelerle gelinin evine gelirler. Kına gecesinde tutulan kemeñeci atma türküler atar. Damadın yakınları tarafından gelinin evinin önünde horonlar oynanır. Düğünlerin en önemli eğlencesi silah atmaktır. Damadın babası ve kemeñeci birbirlerine atma türkü atarlar. Bu arada kız tarafı yemeklerle erkek tarafını ağırlar. Erkek tarafında kalan kadınlar ise gelinin gelme heyecanı ile türkü atarlar (KK1, 8, 9). Bu türkülerden birisi şöyledir:

Düğüncüler geliyor

Yıkayın pekeleri

Eşek gözün kör olsun

Yedin süpürgeleri (KK35)

Damat ve yengeler kız evine geldiğinde damat için takı toplarlar. Damada takı takan kız tarafı sağdıca da havlu, para, mendil verir. Sağdıç bunları kendi annesine verir ve gelin alayı eğlencesine devam ederler (KK21, 22, 31).

Kız evine giden yengelere kızın kardeşleri tarafından kahve ikram edilir. Yengeler kahve içerken önlerine *ayak eni* denilen bir bez serilir ve bu bez bir yengenin önüne serildiğinde ondan bahşiş istenir. Yengeler kahvelerini içerken kız kardeşler eğer onları iğneyle oturdukları yere dikebilirlerse kardeş ipliği çözmek için yengeden bahşiş ister. Yengelerden birinin başına doruk sakızı veya zif yapıştırılmaya çalışılır ancak yenge çok dikkatli olmalıdır. Yengenin üzerine çökelek sürülür. Çökeleğin temizlenmesi için yengenin çökeleği sürene bahşiş vermesi gerekir. Bu sırada yengelerden yaşı en küçük olan yenge, kız evinden bir şey çalmalı ve gelin çıkana kadar çaldığı şeyi gizlemelidir. Eğer gizleyemez yakalanırsa yengenin yüzüne çökelek sürülür (KK1, 9, 21, 31).

Görsel 17. Gelin alayında çarşaf giydirilmiş gelin

Geline gelinliği giydirilir ve kuşağı babası veya erkek kardeşi tarafından bağlanır. Kuşağı bağlandıktan sonra kızın üzerine siyah bir çarşaf giydirilir ve başına da beyaz duvağı takılır. Geline siyah çarşaf giydirilmesinin sebebi atın üstünde herkesin onu görmesi ve gelin olsa bile herkese gelinliğiyle görünmesinin mahrem olması düşüncesidir (KK1, 3, 8, 9, 18). Ancak geline çarşaf giydirmeye Cizere köylerinde sadece Arpalı ve Demirkapı köyünde görülmektedir. Kız evden çıkmadan sandığın üzerine gelinin kardeşleri oturur ve gelini evden çıkartmazlar. Damadın babası kızın evden çıkması için kıza vereceği şeyi duyurur. Kız evden çıkarken annesi ve kardeşleri ona ağıtlı türküler söylerler:

Su gelir çağlar Ayşem
 Gülen göz ağlar Ayşem
 Gelinlik kuşağını
 Sana kim bağlar Ayşem (KK18)

 Babam evi yaptırdı
 Pencereyi taktırdı
 Babam küçük kızına
 Beş altını taktırdı (KK17)

 Kızın işi bu kadar
 Atına biner gider
 O neşe o rahatlık
 Artık bu evde biter
 Başkasına devreder
 Baba saltanatını (KK1)

Gelin atının yelelerine mendil bağlanılır ve at süslenir. Gelin ata bindirilir ve en önde gelin, arkada yengeler olmak üzere yola koyulurlar. Gelinin atının yuları da erkek kardeş ya da damadın babasına verilir. Kız aynı köyden biriyle evlenirse atın gittiği yerden bir daha gidilmez. Kızın atı farklı yoldan gider (KK1, 32, 33, 21). Damadın evine gelindiğinde ise damadın babası kızını attan indirirken yine ona hediye vermek zorundadır ve bunu kız tarafına duyurur. Bu hediyeler babanın maddi durumuna göre değişmekle birlikte koç, keçi veya inek olabilmektedir. Bahşişi verdikten sonra gelin erkek kardeş tarafından attan indirilir. Bu arada yine gelinin tarafı türküler atarlar:

Oy kaynata kaynata
 Bindir beni kır ata
 At oynata oynata
 İndir beni hayata³¹ (KK1, 7, 9, 17)

Gelin attan indikten sonra gelinin erkek kardeşi atı kaçıtır. Damadın babası bahşiş vererek atı geri getirmesini ister. Gelin eve girmeden önce damat yüksek bir damın üzerine çıkartılır. Gelinin ise eline şemsiye verilir. Damat gelinin üzerine

---

³¹ Evin giriş kısmı.

şeker ve para atar (KK1, 8, 21, 22, 33). Gelin eve girerken yapılan bazı gelenekler şunlardır:

- Gelin eve girerken gelinin önüne içi su dolu çömlek koyulur ve bunu ayağıyla vurarak kırması istenir. Eğer gelin bu çömleği kırarsa kuvvetli dirayetli bir gelin olacağına inanılır (KK1, 5, 8).
- Gelin için kapıya ip çekilir. Kaynana “Gelin Hanım ipi kes!” diye bağırır ve gelin ipi bir kerede keserse gelinin güçlü olacağına inanılır. (KK22, 21).
- Gelin eve girmeden girdiği evde her türlü musibetten ve kötülükten Allah’ın onu koruması için başına Kur’an tutulur (KK21).
- Geline bir kaşık verilir evde pişen çorbayı karıştırması istenir. Çorbayı karıştıran gelinin sürekli güzel yemekler yapması beklenir (KK1, 8).
- Gelinin eve bereket getirmesi ve başının ağrıması için gelinin başında yufka kırılır ve herkese yedirilir (KK1, 22).
- Gelinin yumuşak huylu olması için eli küle bastırılır (KK1, 5).
- Gelinin erkek çocuğu olması için kucığına erkek çocuk oturtulur (KK12, 22).
- Gelinin eline ekmek verilir. Evin ekmekli olacağına inanılır (KK8, 12).
- Gelinin eline çorap verilir ve önüne gelen ilk çocuğa vermesi istenir (KK21).
- Gelin eve girdiğinde ise dışarıda eğlence devam etmektedir. Silahlar atılır ve horonlar oynanır. Nikâh yapılmadan hemen önce damat gelinin bulunduğu yere gelir ve geline “Hoş geldin.” der.

2. 1. 2. 2. 8. Nikâh- Gerdek

Gelin ve damadın bir araya gelmesi için imam nikâhının kıyılması gerekir. Bunun için köyün imamı düğün evine getirilir. Gelin nikâhın kıyıldığı odaya yakın bir yerde oturur. Geline sözcü olması için imamın yanına gelinin amcası veya dayısı gönderilir. Bu sözcü nikâh için gelinden onay alır ve ona “İstiyor musun ve aldın mı?” diye sorar. Gelinden “Evet.” cevabı geldiğinde ise nikâhları kıyılmış olur.

Nikâhları kıyılan çiftler gerdek odasına gönderilir. Gelin ve damadın evlilikten sonra bir araya gelmesine gerdek denir. Gerdek gecesi için gelinin annesi odaya ve daha sonra erkek tarafına tatlı gönderir. Gelinle damat odaya girerken

birbirlerinin ayaklarına basarlar. Birbirlerinin ayağına ilk kim basarsa evde onun sözünün geçeceğine inanılır. Odaya girdiklerinde damat gelinin duvağı açar ve ona yüz görümlüğü olan kolyeyi takar. Daha sonra damat gelinin duvağı üzerinde iki rekât şükür namazı kılar. Gelin de damadın ceketi üzerinde namaz kılar. Odaya gönderilen tatlıyı birbirlerine ömür boyu sadık kalmaları için aynı kaşıktan yerler. Gelinin evine bağlı olması için damat gelinin ayaklarını yıkar ve yıkadığı suyu evin dört bir tarafına döker (KK1, 3, 5, 8, 12, 21, 22).

Cizere köyleri arasından Kopuz, Alınyayla ve Güzeloluk köylerinde damat kaçırma geleneği vardır. Bu geleneğe göre nikâh kıyıldıktan sonra sağdıç damadı kimseye görünmeden üç gün boyunca kendi evine kaçıtır. Damadı gece geline götürür sabah kimseye göstermeden kendi evine götürür. Üçüncü günün sonunda damat artık herkese görünebilir ve gelinle beraber büyüklerin elini öpmeye gider (KK21, 22, 31, 35). Bu arada evi ahalisi üç gün başka yerlerde kalırlar. Gerdek gecesinin sabahında damat gelinin alması için yastığın altına para bırakır. Bu parayı ise kızın sağdıcı olan yengesi alır. Köylerde gerdek gecesinin sabahında kanlı çarşaf görme kötü karşılanmaktadır. Bunun için çarşaf görme yoktur. Bu çarşafı görenin bir daha cennet göremeyeceğine inanılır. Kız yengesi daha sonra gelinin çeyizinden ev ahalisine hediyeler verir. Gelin, kaynana ve kaynata ile uzun süre konuşmaz. Köylerde buna *gelinlik tutma* denir. Gelinin konuşması için ona hediye verilir (KK1, 8, 9, 33).

2. 1. 2. 3. Düğün Sonrası

2. 1. 2. 3. 1. Duvak Düğünü

Düğünden yaklaşık olarak beş gün sonra *gelin cuması* diye bir eğlence yapılmaktadır. Bu eğlenceye *duvak düğünü* de denmektedir. Gelininin ailesi ve arkadaşları gelinin evine gelirler. Gelinin annesi ve teyzesi komşulara gelinden memnun olup olmadıklarını sorar. Kızları hakkında bilgi edinirler.

Geline ipek bir kıyafet giydirilir. Gelin bir yere oturtulur ve türküler söyleyip eğlenilir. Çağırılan komşulara yemek ikram edilir (KK1, 3, 8, 21, 22, 33).

2. 1. 2. 3. 2. Gerilik-Görüş

Düğünden en az bir hafta veya iki hafta sonra damat ve gelinin ev halkı ve akrabalarıyla kız evine ziyarete gitmesine *gerilik* veya *görüş* adı verilir. Bu ziyaret sırasında adet olarak damadın ayakkabıları saklanır ve damat, ayakkabılarını

saklayan kişiye bahşiş verir. Damat o gece ikram edilen yemekleri kendisine bahşiş verilmeden yemez. Bahşiş alan damat ve gelin aile büyüklerinin elini öperek yemeğe başlarlar. Yemekten sonra da iki aile arasında muhabbet artsın diye tatlı yenir (KK1, 2, 10, 12, 22, 21).

2. 1. 3. Ölüm

Varoluş ve ölüm, tüm insanların müşahedesine açık iki gerçeklik alanıdır. Biri diğeriyle anlam kazanan ve bütünlünen, dünya gerçeğinin iki boyutudur. Ölüm en az hayat kadar insanların derin ilgi, tecrübe ve düşüncelerine konu olan bir olaydır. Şüphesiz ölümün doğrudan doğruya tecrübesi yapılamaz; doğum gibi o da tecrübeye sığmaz. Çünkü ölüm, bilimsel anlamda her tür tecrübenin sonudur; o yaşanan bir tecrübe değil ancak dışardan müşahede edilip farkına varılan objektif bir bilgi konusudur. Bu bakımdan, ölüm hakkında ancak müşahede ve tasavvura dayalı bir yolla bilgi temin edilebilir. Yani ölümü yalnızca, insanların onu tasavvur ettikleri ve başkasının ölümü karşısında etkilendikleri tarzda az ya da çok tanımak mümkündür (Hökelekli, 1999, s.151-152).

2. 1. 3. 1. Ölüm Öncesi

2. 1. 3. 1. 1. Ölümü Düşündüren Belirtiler

Köylerdeki inançlara göre ölüm öncesi ön belirtiler hastadaki değişiklikler hayvanların hareketleriyle ve tabiat olaylarıyla ilişkilendirilir.

- Hastanın el ve ayakları morarırsa, yemekten içmekten kesilirse; nefes almakta, bir şeyi ifade etmekte zorlanırsa, yaşadığı kötü şeyleri sürekli hatırlayıp kendi kendine konuşursa, sürekli terleyip benzi solarsa bu hastanın öleceğine işarettir.
- Eğer horoz vakitsiz öterse hasta olan birinin öleceğine inanılır.
- Evinde hasta olanlar, hayvanlarında değişik hâller görürse evdeki hastanın öleceğine inanırlar.
- Hasta, başucunda kuş görürse ölümünün çok yakın olacağı anlaşılır.
- Akşam namazından sonra bir kuş sürüsü görülürse yakında birinin öleceğine inanılır.
- Rüyasında saçlarının kesildiğini ya da çok uzun yaşadığını gören bir kişinin öleceğine inanılır (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 23, 31, 35).

2. 1. 3. 2. Ölüm Sırası

Hastanın öleceği anlaşıldığı zaman hasta sağ tarafına çevrilir. Köyün imamı çağırılır ve Kur'an okutulur. Hastanın bu anında şeytanın onunla çok uğraştığı ve

onu susuz bıraktığı düşüncesiyle hastaya sürekli su verilir. Eğer su içmezse kuruyan dudakları bir bezle ıslatılır. Hasta hiçbir zaman yalnız bırakılmaz. Hasta kişi eğer can çekişip ölmüyorsa birine hasret çektiği için canı çıkmadığına inanılır. Daha kolay can vermesi için hasret olduğu tahmin edilen kişinin giysisi hastanın üzerine atılır. Öleceği anlaşılan hastaya sürekli Kelime-i Şahadet getirilir (KK31, 32, 35, 29).

2. 1. 3. 2. 1. Ölümün Duyurulması ve Yapılan İşlemler

Köylerde eğer bir evde hasta varsa ve durumu ağırlaşmışsa herkesin gözü kulağı bu evde olur. Hasta ölünce evdekilerin ağlaşmaları ve ağıtlar yakmaları ile ölüm haberini önce komşular alır. Sonra yakın çevreyle beraber bütün köye haber verilir.

Hasta öldükten sonra çenesi aşağı doğru sarktığı için tülbentle sıkı bir şekilde bağlanır. Elbiseleri çıkartılıp temiz bir yere yatırılır. Göz kapakları yara bandıyla kapatılır. Üzerine bir örtü örtülür. Başu kibleye çevrilir. Elleri göbek üzerine koyulur. Ölünün karnının şişmemesi ve ardından birini götürmemesi için karnının üzerine bıçak koyulur. Ayak başparmakları birbirine bağlanır. Ölüm haberi duyulunca herkes ölü evinde toplanıp yakınlarının acısını paylaşırlar. Onları teselli ederler (KK2, 4, 6).

2. 1. 3. 3. Ölüm Sonrası

2. 1. 3. 3. 1. Yıkama

Cizere köylerinde cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi acele yapılması gereken işlemlerden görülür. Yıkama işlemi başlamadan önce köylerdeki inanışa göre arkasından birini götürmemesi için ölünün kaldırıldığı yere taş veya bıçak koyulur. Ölü herhangi bir bahçe ya da düzlükte etrafı kapatılmış bir alanda yıkanır. Ölüyü yıkama işini genellikle ölü yıkayıcılar, hocalar, ölünün yakınları yaparlar.

Ölünün yıkanacağı su temiz ve ılık olmalı, el değmemiş temiz sabun ve lif kullanılmalıdır (KK14, 13, 11). Yıkamayı yapmak için ölü teneşire yatırılır ve ayakları kibleye gelecek şekilde uzatılır. Ölünün avret yerini kapatacak şekilde göbeğinden dizinin altına kadar bir bez örtülür. Ölüyü yıkayan kişi öncelikle abdestli olmalı ve yıkamaya başlamadan besmele çekmelidir. Cenaze yıkanması aslında ölüye boy abdesti aldırmaaktır. Ölüyü yıkayan kişi ölüye önce abdest aldırır sonra eline bir bez alıp ölünün bütün vücudunu siler. Cenaze önce sola sonra sağ

döndürölüp ve yıkanır. Bu şekilde üç defa yıkama yapılır ve işlem sona erer (KK1,4, 7, 9).

2. 1. 3. 3. 2. Kefenleme

Cenaze yıkandıktan hemen sonra kefenleme yapılır. Kefenleme işleminde erkekler için gömlek, izâr ve lifâfe denilen üç çeşit bez kullanılır. Kadınlar için ise bu bezlere ek olarak başörtüsü ve göğüs örtüsü kullanılır. Kefenlemede gömlek ölüyü boynundan ayağına kapatır. İzâr ölüyü başından ayağına lifâfe ise bütün bezlerin üzerine gelerek ölüyü boydan boya saran örtüdür. Bu örtü öteki bezlerden biraz daha uzun olur ve kefenin başı ve sonunun bağlanmasını kolaylaştırır. Kefenlemede kullanılacak bezlerin dikişsiz, beyaz renkte pamuktan olmasına dikkat edilir (KK16, 20, 4, 7, 9).

2. 1. 3. 3. 3. Tabuta Koyma

Cenaze, yıkanıp kefenlendikten sonra tabuta koyulur. Tabut üstü kapatıldıktan sonra üzerine yeşil bir bez örtölür. Ölen kişi genç kız ise başörtüsü veya duvak, şehit ise tabut üzerine Türk bayrağı koyulur.

Ölü taşınması kişinin akrabaları ve yakınları tarafından yapılır. Köylerin bazısında tabut ağırsa ölüün çok günahı olduğuna inanış vardır. Köylerde cenaze taşımının çok sevap olduğu düşüncesi hâkimdir (KK16, 28, 32, 20, 4, 7, 9).

2. 1. 3. 3. 4. Cenaze Namazı

Köylerde cenaze namazları ölüün yakınlarının gelmesinden sonra yapılır. Köylerde genellikle ölen kişilerin yakınları İstanbul veya Bursa gibi şehirlerden geldiği için cenaze bir gün bekletilir. Tabut cami avlusuna getirilir musalla taşına koyulur. Namaz başlamadan önce imam ölüm hâllerinden ve kişinin iyiliklerinden bahseder. İmam konuşmayı bitirdikten sonra cemaatten ölü için helallik alır. Köylerde cenaze namazı genellikle öğle veya ikindi namazlarına müteakip kılınır. Namaz cenaze mezarlığa götürölür (KK35, 32, 24, 2, 14).

2. 1. 3. 3. 5. Defin

Cenaze namazı bittikten sonra tabut ölüün gömüleceği yere getirilir. Salavat çekilerek ölü tabuttan çıkarılır. Mezarın içine ölüün yakınları girer ve ölüyü mezara yerleştirirler. Mezarın üzerine tahta dizilir ve en üste toprak atılarak mezar toprakla kapanır. Burada ölü üzerine toprak atmanın sevap olduğuna inanıldığı için

genellikle köylüler sırayla mezara toprak atar. Ölü gömülmesi sırasında imam Yasin Suresi okur. Köylerde genel inanişaya göre, ölüm anında ruh bedenden hemen çıkmamıştır. Cenaze namazı kılınırken ölünün ruhu kimin cenazesi olduğunu bilmemektedir. Defnedilince yeniden ruh bedene girer. Cenaze bittikten sonra ruh doğrulup kalkmaya çalışır. Ancak kafasını tahtaya çarpınca öldüğünü o zaman anlar. Öldüğünü anladığı zaman sorgu melekleri Münker ve Nekir yanına gelir. Bu melekler ölen kişiye “Rabbin kimdir?”, “Dinin nedir?”, “Peygamberin kimdir?”, “Kitabın nedir?”, “Kıblen neresidir?” diye sorarlar. Eğer yanlış cevap verirse azap çeker, doğru cevap verirse azabı hafifletilir (KK5, 19, 33, 13). İmam, gömme işlemi bittikten sonra ölünün, sorgu meleklerinin bu sorularına kolay cevap vermesi için ölüye *talkum* verir. Ancak ölünün kabir azabını duyduğu gerekçesiyle imam, talkum verirken yalnız değildir. Ölünün bu soruların cevabını doğru vermesi için hatırlatma yapar. Ölüye “Rabbim Allah, dinim İslam, kitabım Kur’an-ı Kerim, kıblem Kâbe, peygamberim Hz. Muhammed, Müslümanım elhamdülillah şeklinde cevap ver.” Diye talkum eder. Kadınlar defnetme işleminde olmadıkları için bir gün sonra ziyarete gelirler (KK32, 15, 19).

2. 1. 3. 3. 6. Anma Günleri ile İlgili Uygulamalar ve İnanışlar

Cenazeden sonra cenaze evine baş sağlığına gidilir. Cenaze evine gidenler aileyi teselli ederler, destek olurlar. Ölü evinde ölen kişinin komşuları tarafından yemek hazırlanır. Yemekler taziyeye gelenlere verilir. Ölü evinde bereket olması istenir.

İlk gecesi: Ölünün defnedildiği ilk gece akşam namazından sonra Kur’an okunur, dualar edilir. Bu gece gelenlere ikram komşular tarafından yapılmaktadır.

Yedisi: Definden yedi gün sonra olan anma günüdür. Köyün imamı ve köyde bulunan herkes çağırılır. Mevlit okutulur, dualar edilir. Duadan sonra yemekler yenir. Anma günlerinin en kalabalığı bu günde olur.

Kırkı: Definden kırk gün sonraki anma günüdür. Bu gün için de insanlar davet edilir ve yemekler hazırlanır. Mevlit okunur, dualar edilir. Ancak ölü evinde kırkıncı güne kadar televizyon radyo açılması iyi değildir.

Yıl dönümü: Ölünün yıl dönümünde olan anma genelde camide Cuma namazı çıkışında yapılmaktadır. Köylüye etli pilav ve ayran dağıtılır. Ölüye bir Fatiha

okunması rica edilir. Evde ise Yasin Suresi ve Fatiha Suresi okunur. İrmik helvası yapılır ve komşulara dağıtılır. Ölü ile ilgili inanışlar:

- Ölen kişinin Perşembe ve cuma geceleri ruhunun kendi evine gelip dua beklediğine inanılır. Bunun için Perşembe ve cuma geceleri ölen insanlar için dualar edilir (KK1, 8, 11, 9).
- Ölen kişinin yakınlarından birisi, eğer ölünün rüyasında ölmediğini söylediği görürse ölünün şehitlik mertebesine ulaştığına inanılır (KK15, 13, 32).
- Günün herhangi bir vaktinde mezarlık yanından geçen birisinin ölümlere selam vermesi gerektiği, verilen selamın ölünün ruhu tarafından alındığına ve ruhu memnun ettiğine inanılır (KK1, 6, 9).
- Evinden ölü çıkan bir evde kırk gün boyunca televizyon izlenmez. Çünkü televizyon izlenirse ölünün ruhunun televizyondaki birinin içine girip televizyonu izleyeni boğacağına inanılır. Özellikle cenazenin eşi bu konuda çok daha dikkatli olmalıdır (KK12, 22, 21).
- Ölünün arkasından öldüğü bir veya iki ay kadar arkasından kötü konuşulmamaya çalışılır. Kötü konuşulursa ölünün ya kendisi ya da musallat ettiği bir cinin çarpacağına inanılır (KK32,18,1).

2. 1. 3. 3. 7. İskat

İslamiyet inancına göre ölen kişinin tutamadığı oruçlar veya yerine getiremediği bazı farz ibadetleri için fakirlere bir miktar para verilir. Buna *iskat* denir. Bu durum köylerde sıkça görülmektedir (KK32, 17, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 2. HALK HUKUKU

2. 2. 1. Akrabalık ve Aile İlişkileri

“Akrabalık kan bağıyla birbirine bağlı olan kimselere” (Türkçe Sözlük, 2011a, s.72) verilen addır. Köylerde eskiden dede ve ninenin bulunduğu geniş aile yapısı görülmekte iken günümüzde çekirdek aile yapısının toplumu olumsuz etkilediğine inanılmaktadır. Akrabalık ilişkileri günümüzde, eskiye oranla sadece yakın akrabaları kapsayıp uzak akrabalarla ilişkiler sınırlı hâle gelmiştir.

Cizere köylerinde günümüzde de evin en büyüğüne saygı gösterilir, sözü dinlenir. Köylerde anne ve baba genellikle ailenin en küçük oğlu ile

yaşamaktadırlar. Hem ailenin geçimine hem de çocukların bakımı ve büyütülmesine katkı sağlamaktadırlar (KK5, 2, 32, 19). Köylerde kadınların, çocukların ve ailenin genel sorumlulukları vardır:

- Bir kadın sokağa çıkarken belliğinin üzerine peştamal bağlamak zorundadır. Peştamal bağlamayan kadına kötü gözle bakılır.
- Bir kadın genelde yabancı erkeklerle konuşmamalıdır. Konuşmak zorunda kalırsa keşanın ucu ile ağzını kapatır.
- Meciye giden kadınların yanlarından yabancı bir erkek geçiyorsa kadınlar olduğu yere oturmalı, erkek gidene kadar yerinden kalkmamalıdır.
- Bir kadın kocasına ismi ile hitap etmemelidir. Özellikle kayınvalide ve kaynatanın yanında kocası ile konuşmamalıdır.
- Kadın veya erkek çocuklarını başkasının yanında sevmemelidir. Büyükler tarafından hoş karşılanmaz.
- Köylerde kadınlar öncelikle çocuk bakımı ile ilgilenir. Bunun yanında inek ve koyunların sağımı, yazın ot toplama ve bahçe işlerinden sorumludur.
- Aile içinde yüksek yerlere aile büyükleri oturur. Söze büyükler başlar ve onlar sonlandırır. Çocuklar ise büyüklerle aynı yerde oturtulmaz başka bir odaya alınır.
- Kadınlar amcaoğlu veya dayıoğlundan kaçmalıdır. Erkek kuzenler de dayı, hala veya amcakızlarına “Bacı” diye hitap etmelidir ve samimi olmamalıdır.
- Evde çocuklar 15 yaşından küçükse kız-erkek aynı odada yatırılır. Ancak erkekler 15 yaşından sonra kız kardeşleriyle aynı odada yatmamalıdır.
- Köylerde yemeğe aile büyüğü gelmeden başlanmaz. Kadınlar genellikle aile büyükleri yedikten sonra yemelidir.
- Köylerde misafir erkekler ve misafir kadınlar ayrı odalarda oturur ve yemek yerler. Erkeklere hizmeti evden bir erkek yapar. Kadınlar ile erkeklerin aynı yerde olmaması gerekir. Bu durum günümüzde de hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Düğünler ve merasimlerin kadın erkek ayrı yapılması bu temel toplum kuralından gelmektedir (KK1, 2, 5, 15, 32, 21, 22, 17, 18, 35).

2. 2. 2. Misafirlik

Köylerde insanların misafirlik kültürü genelde kışın görülmektedir. Yaz aylarında tarımın insan gücüne bağlı olmasından dolayı yorulan köylü misafirliğe gitmez. Yaz aylarında hava kararınca kadar iş yapılması, kimsenin evinde olmaması misafirlik için uygun değildir. Bunun için kış aylarında sadece hayvan bakımı yapıldığı için herkes evindedir.

Kış ayında hem geceler uzundur hem de yaz mevsimindeki iş yoğunluğu bu mevsimde yoktur. Ancak ahırında doğuracak ineği olanlar ise misafirliğe gitmez. (KK1, 3, 32).

Misafirliğe haber edilerek gidilir. Erkekler bir odada kadınlar bir odada vakit geçirirler. Çocuklar erkeklerin bulunduğu odaya gönderilir. Erkekler burada çocuklara masal, hikâye anlatır; bilmece sorarlar. Kendi aralarında oyun oynarlar. Kadınlar ise günlük sorunları konuşur. Kadınlar sohbet ederlerken aynı zamanda kazak, çorap, dantel, işleme gibi çeşitli örgüler de örerler. Bu örgüler hem çeyizlik hem de ihtiyacı karşılamak için yapılır. Bu gecelerde özellikle patates haşlaması ve turşu yenilmektedir. Çay içilirken kadınlar kendi aralarında türkü atma yarışı yaparlar. Misafirlikler özellikle yörenin sözel kültürünün icrası açısından önemlidir (KK1, 8, 15, 32).

2. 2. 3. Komşuluk

“Komşuluk belirli bir yerde, bir mahallede yaşayan ailelerin doğum, evlenme, sünnet, yıkım ve ölüm sırasında; ev yapımında, ekip biçmede, araç gereç sağlanmasında; çocukların, delikanlıların, yaşlıların, dulların, genç kızların gözetim ve bakımında; hakların korunmasında birbirlerine yardım etmeleri, dayanışmalarıdır.” (Türkçe Sözlük, 2011b, s.1469).

Komşuluk Anadolu'nun en önemli değerlerinden biridir. Yörede komşuluğa çok önem verilmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri de Rum ve Ermenilerle yıllarca beraber yaşamalarıdır.

Komşuluğun gereği yörede dayanışma hâlinde olmaktır. En hüznü ve en sevinçli anlar komşularla paylaşılır. Yörede günümüzde hâlâ ekmek yapıldığı zaman yapılan ekmeğin kokusunun gittiği eve kadar sıcaklık verme zorunluluğu vardır. Sıcaklık, ekmeğin fırından çıkmış ilk hâline denir (KK1, 2, 21, 22, 32, 10).

Görsel 18. Sıcaklık adı verilen köy ekmeği

2. 2. 4. Yardımlaşma ve İmece

“Kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi veya birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesidir.” (Türkçe Sözlük, 2011c, s.1182). İmece toplumun kendine has yardımlaşma biçimidir. İmece usulü köylerde insanların birbirine karşı duygularını ve komşuluğunu geliştiren en önemli yardımlaşma eğilimidir. İmeciye gelenlere *meci* denilmektedir. Günümüzde imece usulü ile iş yapımı devam etmektedir. Cizere köylerinde görülen ve imece usulüyle yapılan yardımlaşma çeşitleri şöyledir:

- Tarla işlerinde yardımlaşma,
- Ev yapımında yardımlaşma,
- Ekmek pişirmede yardımlaşma,
- Hayvancılıkta yardımlaşma,
- Köyün ortak işlerinde yardımlaşma,
- Düğünlerde yardımlaşma,
- Cenazelerde yardımlaşma,
- Değirmende yardımlaşma,
- Harmanda yardımlaşma,
- Yakacak hazırlamada yardımlaşma,
- Kışlık yiyecek hazırlamada yardımlaşma.

Görsel 19. İmece usulü ile buğday biçme

Köylerde genel olarak tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Tarlaların engebeli olması, çalışmanın tamamen insan gücüne bağlı olması özellikle tarla işlerinde yardımlaşma gerektirmektedir. Köylerde imece usulünün en çok görüldüğü alan tarımdır. Köyde tarla işlerinde imece usulü ile tarlayı çapalamak, orakla ekin biçmek, harman savurmak, patates sökmek, sebze toplamak, fasulye toplamak ve tarlaları sulamak yapılan işlerdendir (KK1, 3, 8, 11, 17, 14, 31, 33, 30).

2. 2. 5. Miras

Cizere köylerinde miras paylaşımı günümüz hukukuna uygun olarak bütün kardeşler arasında eşit dağıtılır. Ancak eskiden köylerin genelinde kızlara miras özellikle baba tarafından verilmemekte, kız veya eşlere miras eşit şekilde bölünmemekteydi. Eğer aile büyüğü evdeki kıza mirastan eşit verdiyse kız evlendikten sonra kardeşler kıza düşen toprağı kızdan isterler. Eğer kız topraktan kardeşlerine vermezse bu kişi aile tarafından eleştirilmektedir. Köylerde genel olarak bir kıza mirastan toprak düşmüşse bu genelde köyün uzağındadır veya kullanışsız bir arazidir. Yine köylerde bir kızdan toprak istenip alınmışsa bunun karşılığında kıza araziden elde edilen mahsulün birazı veya bir miktar para verilir (KK10, 11, 14, 18, 19, 29).

Köylerde dinî hassasiyeti olan aileler kızlara mirasın üçte birini erkeklere ise üçte ikisini verir. Buradaki miras paylaşımı İslam hukukuna göre uygulanır ve erkeğe kıza göre iki kat pay düşer (KK32, 22, 1, 35).

2. 3. GİYİM- SÜSLENME

2. 3. 1. Kadın Kıyafetleri

Köylerde Karadeniz iklimi ve coğrafi özellikler giyim kuşama da yansımaktadır. Köyün geleneksel kıyafetlerinde Trabzon giyim kuşamının etkisi belirgindir. Kullanılan başlıklar genellikle şıklık için değil yörenin mevsim şartlarına uygunluk içindir. Köy insanının geleneksel giyim kuşamında daha çok keten kullanılır.

Yörede başa keşan denen kalın örtü takılır, örtü düşmesin diye üzerine küçük bir çember dolandırılır. Alta giyilen belliğin (etek) üzerine kalın bir kuşak, kuşağın üzerine ise mutlaka peştamal sarılır. Bu örtüyü ise yaşlı genç herkes takmak zorundadır. Bu örtü olmadan dışarı çıkılmamalıdır. Peştamal olmadan gidilen yerde yabancı bir erkek olmamalıdır. Peştamal giymeyen kadının utanmasının olmadığına inanılır. Ayağa deriden yapılan çarık giyilir. İleriki yıllarda çarığın yerini kara lastik almıştır. Günümüzde ise keşan ve peştamal sadece yaşlılarda görülmektedir. Düğünlerde uzun ipek bir entari giyilir. Gelin almaya gidilirken de geline çarşaf giydirilir, çarşafın üzerine bir duvak geçirilir (KK30, 17, 1, 31).

Görsel 20. Geleneksel kadın giyimi

2. 3. 2. Erkek Kıyafetleri

Erkek kıyafetleri de genel olarak yörenin iklim koşullarına uygundur. Eski giyime göre erkekler *iç köynek* denilen pamuklu atlet, üzerine uzun kollu mintan, alta ise bele işli uçkurla bağlanan iç donu, onun üzerine keten zipka pantolon, başlarına fes, ayaklarına ise deri çarık giyerler. Yaşlı giyiminde ise mintanın üzerine kalın aba yeleşgi giyilir. Erkeklerin genel takısı sürmene çakısıdır. Düğünlerde erkekler üste mintan, alta ise zipka pantolon giyer (KK33, 2, 19).

2. 4. HALK İNANIŞLARI

İnanmak bir şeyi doğru olarak benimsemek; birini doğru sözlü olarak bilmek, güvenmek; bir şeyin varlığını, doğruluğunu kabul etmek; sevecek, güvenecek ve bağlanacak en yüksek varlık olarak bilmek, iman etmek; kanarak aldanmak anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011ç, s.1187).

“İnanç ise; bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; tanrıya, bir dine inanma, iman, itikat; birine duyulan güven, inanma duygusu; inanılan şey, görüş, öğretisi, anlamlarını içermektedir.” (Türkçe Sözlük, 2011d, s.1186).

Halk inançları insanoğlunun yüzyıllardan beri inanma ihtiyacının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu inançlar kişi ve toplum tarafından, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi ve halk arasında dinî kökenli olan veya olmayan ancak doğru olduğu halkın büyük kısmı tarafından kabul edilen ve bu kabul doğrultusunda uygulamalara dönüşen inanışlardır. Halk inanışları kesinlik, katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler. Bugün birçok kişinin “bâtıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir. Bu durumda halkın, yüzyıllarca çeşitli dinî inanç, kültür ve medeniyetlerden etkilenerek ortaya koyduğu halk inançları eski dinlerden aktarılanlarla resmî dinin inançlarının türlü nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni durum ve inanış şekilleri olarak tanımlanabilir (Kalafat, 1999, s.88). Cizere köylerinde birçok efsaneye konu olan inançlar ise şöyledir:

2. 4. 1. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnançlar

- Bir eve şimşek çakarsa bu evden birinin yılan öldürdüğüne inanılır.
- Gök gürlediğinde Kelime-i Şahadet ve salavat getirilmesi gerektiğine inanılır.
- Gök gürlediğinde demir tutulması gerektiğine inanılır.

- Yağmurun Allah'ın rahmet cilvesi olduğuna, yağmur yağarken dua edilmesi gerektiğine inanılır.
- Şimşek çaktığında ağaç dibi, kapı ve pencere ağzında durulmaması gerektiğine inanılır.
- Şiddetli rüzgâr eserse deprem olacağına inanılır.
- Şiddetli yağmurda ağaç diplerinde durulmaması gerektiğine inanılır.
- Abril beşi çıktıktan sonra yağın yağmurda yıkanması gerektiğine inanılır. Bu yağmurun insanın içindeki habisleri vücuttan attığına ve iyi ruhları vücuda çağırdığına inanılır. Bu yağmurun her türlü hastalığa iyi geldiğine, vücudu dinç tuttuğuna inanılır.
- Bu yağmurdan bir kaşık alınıp dua ile yoğurt mayalanırsa yoğurdun tutacağına inanılır.
- Gökkuşağının Allah'ın Vedud isminin yansıması olduğuna, gökkuşağı görüldüğünde şükür ve dua edilmesi gerektiğine inanılır.
- Gökkuşağının yanında kız üstünü çıkarıp eline erkek giysileri alır altından geçmeyi başarırsa bu kızın erkek olacağına inanılır. Aynı işlemi erkek yaparsa onunda kız olacağına inanılır.
- Dolu yağarken zumur yemek iyidir.
- Gece göle girmek iyi değildir. Geceleri cinler, peri kızları gölde yıkanır. Suya girenlerin ruhlarını perilerin çalacağına inanılır.
- Dolu ilk yağdığında doğranmış ekme yemek sağlığa iyi gelir.
- Şimşek çaktığında yere demir atılması gerektiğine ve kapı ağzına oturulmaması gerektiğine inanılır.
- Havalar kurak gidip yağmur yağmadığı zaman yağmur yağdırmak niyetiyle muska yazılır. Muska bir ırmağa atılır ya da bir ağaç dalına asılırsa daha çabuk yağmurun yağacağına inanılmaktadır.
- Yağmur yağdırmak için muska yazılıp bir dereye arkası dönük olunmalı ve muska dereye atılıp oradan kaçılmalıdır.
- Dolu ve yağmur kesilsin diye sacayağı, ayakları yukarı gelecek şekilde yağmurun altına koyulur. Yağmurun devam etmesi isteniyorsa sacayağı ayakları aşağı gelecek şekilde yağmurun altına koyulur (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 35).

2. 4. 2. Güneş ve Ayla İlgili İnanışlar

- Ay yeniğe geçince ve dertliler için dua edilmesi gerektiğine inanılır.
- Dolunayda kız da doğsa evin bereketleneceğine inanılır.
- Dolunayda doğan kızların kaşlarının kalın, gözlerinin renkli olacağına inanılır. Renkli gözlülere “Dolunay uşağı” denir. Güneş batarken uyuyanın ömrü kısalır.
- Güneş veya ay tutulmasında kısmeti kapalı olanlar için dua edilir.
- Güneş batarken uyuyanın deli ve şüursuz olacağına inanılır
- Yetişkin bir kişinin hâl ve hareketlerindeki uyuşukluğun sebebi güneş batarken uyumasına bağlanır (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 17, 18).

2. 4. 3. Zaman ile İlgili İnançlar

- Geceleri tırnak kesilmemesi gerektiğine inanılır.
- Akşam namazından sonra süpürgenin ele alınmaması gerektiğine inanılır.
- Sabah namazından sonra uyuyanın muradına eremeyeceğine inanılır.
- Sabah namazından sonra yapılan işte bereket olduğuna inanılır.
- Akşam namazından sonra sarımsak yiyeni cin çarpacağına inanılır.
- Akşam namazından sonra sokakta su ile oynanmaması gerektiğine inanılır.
- Yatsı vaktinde sakız çiğneyenin ölü eti çiğnediğine inanılır.
- Yatsı vaktinden sonra ıslık çalınan eve şeytanların gireceğine inanılır.
- İkinci vakti ile akşam vakti arasında uyuyan kişinin deli olacağına veya öleceğine inanılır (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15).

2. 4. 4. Hayvanlar ile İlgili İnançlar

- Bir sürüye kurt vurursa kurdun önce çobanın dilini aldığına ve uzun süre konuşamayacağına inanılır.
- Kedinin peygamber efendimize ilişen yılını öldürdüğü için peygamber dualı olduğuna inanılır. Yılana ise “Sürünesin” dediği için süründüğüne inanılır.
- Kediye eziyet etmenin ve öldürmenin günah olduğuna inanılır.
- Bal arısının uğur, yaban arısının uğursuzluk getirdiğine inanılır.

- Atların insanlar ile aynı kanı taşıdığına bunun için insanların korku ve sevinçlerini hissettiğine inanılır.
- Satın alınan bir at ahıra çekilirken atın önce hangi ayağıyla içeri girdiğine bakılır. At ahıra sağ ayağıyla girerse atın eve uğur getireceğine, sol ayakla girerse uğursuzluk getireceğine inanılır.
- Kedi ve keçinin çoğu zaman hayvan suretine bürünen cinler olduğuna inanılır.
- Köpek uzun uzun uluyunca yakında birinin öleceğine inanılır.
- Köpek bir evden içeri bakıyorsa o eve meleklerin girmediğine inanılır. Bunun için ev sahibi köpeği yedirmelidir.
- Tilki sesi uzaktan gelirse yakında birinin öleceğine inanılır.
- Bir ahırda hayvanlar gece vaktinde bağırsa ev sahibinden veya yakınlarından birinin öleceğine inanılır.
- Horozun cinleri gördüğü için öttüğüne inanılır.
- Köpek bir kapının önünde yatarsa ve ev sahibi ona yemek vermiyorsa köpeğin ev sahiplerine beddua ettiğine inanılır.
- Karga öttüğü zaman “Ölüm var, ölüm var” dermiş. Bunun için hangi kapıya yakın öterse o evden birinin öleceğine inanılır.
- Kurbağanın öttüğünde yağmur yağacağına inanılır.
- Arı yuvasına erken dönerse yağmur yağacağına inanılır.
- Karınca yuvasını bozmanın günah olduğuna inanılır.
- Peygamber efendimiz köpekleri sevmediği için köpeğin eve alınmaması gerektiğine ve ağzının dokunduğu kıyafetle namaz kılınmayacağına inanılır.
- Köpeğin vakitsiz gece havlaması, felaket haberidir. Uluyan köpekler evin önünden uzaklaştırılır.
- At bir yere doğru giderken birden durup kulaklarını ileri geri yaparsa kötü bir şey gördüğüne inanılır.
- Atın yelesini meleklerin ördüğüne inanılır.
- Köylerde hayvanların kaybolması durumunda dini bütün kişilere kurt ağzı bağlaması yaptırılır. Hayvanları kaybolan köylü bir hocaya gelerek hayvanlarının kayıp olduğunu söyler. Bu bağlamayı genelde köylerde Şakir Hoca yapmaktadır. Hoca eline bir tane ip alır ve dualar okur.

Duaya başlamadan önce hayvanların tahminen bulunduğu yeri çizer ve ipi birleştirip düğüm atar. Hayvanlar bulununca hoca düğümü çözer. Ancak bu uygulamanın dinen uygun olmadığına ve zorda kalmadıkça bu uygulamaya başvurulmaması gerektiğine inanılır. Nasibi elinden alınan kurdun beddua ettiğine inanılır.

- Gece kurbağaya basanı perilerin çarpacağına inanılır.
- Kurbağayı öldürenin musibetten kurtulamayacağına inanılır.
- Kuş yuvası bozmanın günah olduğuna inanılır.
- Yılanlar bir yerde toplu görülürse yakında deprem olacağına inanılır.
- Doğum yapan ineğin dualı olduğuna inanılır (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 35).

2. 4. 5. Rüyalarla İlgili İnanışlar

- Yatmadan önce tuz yalanırsa rüyada peygamber efendimizin görüleceğine inanılır.
- Rüyada yılan ve köpek görülürse düşman olduğuna inanılır.
- Rüyada bir kişi başka bir kişinin önünde büyük abdestini yaparsa önünde olan kişi rüyayı göreni dedikodu ettiğine inanılır.
- Rüyada kan görülürse rüyanın bozulduğuna, kan görülüp de rüya bozulmazsa rüyayı gören kişinin öleceğine inanılır.
- Kötü rüyalar rüyayı yorumlayabilen dini bütün insanlara anlatılmalıdır. Ancak rüyanın şerrini alması için rüya önce dereye anlatılır.
- Rüyada çocuk görülürse rüyayı görenin sıkıntıya uğrayacağına inanılır.
- Rüyada bebek görenin mutlu bir haber alacağına inanılır.
- Rüya bir kişiye anlatılmadan önce bu kişi “Hayırdır” demeden rüya anlatılmamalıdır.
- Rüyada hamile bir insan görülürse hamile olan kişinin bir günah işlediğine inanılır.
- Rüyada bir kişi Güzeloluk köyündeki maden suyunu içtiğini görürse feraha ereceğine inanılır.
- Rüyada hayatta olan biri ölmüş olarak görülürse ölmüş olarak görülen kişinin ömrünün uzayacağına inanılır.

- Rüyada kan görülürse görülen rüyanın bozulduğuna ve rüyanın kimseye anlatılmaması gerektiğine inanılır.
- Rüyada kız bebek görülürse iyi bir haber alınacağına inanılır.
- Rüyada köpek ve yılan görülürse düşman ile karşılaşılacağına inanılır.
- Rüyada ölmüş anne ya da baba görülürse rüyayı gören kişinin ferahlayacağına ve bir sıkıntıdan kurtulacağına inanılır.
- Rüyada yeşil renk görülürse kişinin muradının olacağına inanılır.
- Rüyada kişi öldüğünü görürse çok yaşayacağına inanır.
- Rüyada devlet büyüklerini görenin hayırlı bir haber alacağına inanılır
- Rüyada dalgalı deniz görülürse sıkıntı olacağına, deniz dingin ise güzel haber geleceğine inanılır.
- Rüyada cin görenin kötü bir haber alacağına inanılır (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 13, 14, 15, 16, 17, 17, 18, 21, 22, 23).

2. 4. 6. Bitkiler ile İlgili İnançlar

- Meyve ağacı dikilirken yanına mutlaka kendi cinsinden bir ağaç dikilmelidir. Kendi cinsinden ağaç yoksa bir çiçek büyütüp tam yanına ekilmedir. Yoksa tek kaldığı için ağladığı ve darıldığına, bunun için meyve vermeyeceğine inanılır. Genellikle köylerde bir meyve ağacı bir yerde tek ise ve meyve vermemişse “Ağaç dargın” denilir.
- Şeytan kınası sürmenin çok tehlikeli olduğuna inanılır. Kınasını kimseye paylaşmak istemeyen şeytanın kınayı süren kişiyi çıktığı yüksek bir yerden aşağı iteceğine inanılır. Şeytan kınası süren kişinin elinin uğursuz olduğuna inanılır.
- Bir meyve ağacı balta ile yaralanmışsa meyvesini azalttığına inanılır.
- Bir meyve ağacı mevsiminden önce veya sonra çiçek açmışsa kıyametin yakın olduğuna inanılır.
- Kınanın Hz. Fatıma'nın duasıyla dünyaya Cebrail tarafından getirildiğine inanılır. Kına süren kadını cennetin çağırıldığına ve kadının çok sevap kazandığına inanılır.
- Ağaçlara yuva yapan hayvanların yuvasını bozan kişilerin yuvalarının bozulacağına inanılmaktadır.

- Gece uyurken yastığın altına dört yapraklı yonca koyan kişi rüyada evleneceği kişiyi göreceğine inanılır.
- Tarla ekilirken bekâr kişi tarlayı eken kişinin arkasında gelmelidir. Önüne geçerse uğursuzluk sayılır.
- Soğan kabuğunun sobaya atılması uğursuzluk getirir (KK1, 3, 9, 21, 22, 31, 35).

2. 4. 7. Günler ile İlgili İnançlar

- 1 Mart günü “yılan” denilmemelidir. Yılan diyen kişinin yazın iş yaparken önüne çok yılan çıkacağına inanılır.
- Ramazan ve kurban bayramları arasında evlenmek uygun değildir. Yuvanın huzursuz olacağına inanılır.
- Muskanın cuma günleri yazdırılması gerektiğine inanılır.
- Salı günü bir işe başlanmışsa o işin yorucu olacağına inanılır.
- Salı gününün uğursuz bir gün olduğuna inanılır.
- Gurbete gidilen günün salı olmamasına dikkat edilir.
- Peygamber efendimizin pazartesi günü doğduğuna, pazartesi günleri oruç tutmanın sevap olduğuna inanılır.
- Perşembe akşamı gelin kınası için uğurlu sayılır.
- Cuma gecesi ölülerin ailelerini ziyaret ettiğine, kendilerine dua okuyup okumadıklarına baktıklarına inanılır. Dua edildiyse sevindiklerine okunmamışsa üzüldüklerine inanılır. Ölü eğer kırkıncı gecede gelmişse ve aile üyeleri radyo veya televizyon ile meşgulse ölünün onları boğacağına inanılır.
- Cuma gecesi doğan çocuğun eve bereket getireceğine inanılır.
- Kadir gecesi doğan çocuğun uğur getirdiğine inanılır.
- Cuma gecesi abdestli yatıp dua edilmesi gerektiğine inanılır.
- Cuma günleri salâ verildikten elde ne iş varsa bitirilmesi gerektiğine inanılır.
- Cuma günü gelin alayı için uygun sayılır.
- Cuma günü nikâh kıyılan çiftin huzurlu olacağına inanılır.
- Hıdırellez gününe kadar kuzuların sayılmaması gerektiğine inanılır.

- Hıdırellez günü kertenkele öldürenin huzursuz bir yıl geçireceğine inanılır.
- Hıdırellez günü herhangi bir tarım işiyle uğraşılmaması gerektiğine inanılır.
- Hıdırellez günü dereye yıkanmak bereket getirir.
- Hıdırellez gecesinde akşam namazından sonra cinlerin eve girmesini önlemek için evin etrafına kül dökülür.
- Hıdırellez günü evin etrafına uğursuzlukları önlemek için kül dökülür.
- Hıdırellez günü düğüm atan ve sökenin kısmetsiz olacağına inanılır (KK1, 2, 3, 4, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 35).

2. 4. 8. Ev ve Kapı Eşiği ile İlgili İnançlar

- Bir kişi kapı eşiğinde oturup hiçbir işi rast gitmiyorsa “Eşik seni tuttu” denir.
- Kapı eşiğinde oturan kızların eve uğursuzluk getireceğine inanılır.
- Kapı eşiğinde oturan evli kadınların kocalarına asi olduğuna inanılır.
- Kapı eşiğinden sol ayakla besmele okunarak geçilmesi gerektiğine inanılır.
- Çocuk cinlerin kapı eşiğinde uyduklarına inanılır. Kapı eşiğinde oturan kişi cini uyandırırsa ona musallat olacağına inanılır.
- Kapı eşiğinde oturulmayacağına, kapı eşiğinden geçerken besmele söylenerek geçilmesi gerektiğine inanılır.
- Eve gelen kişi evin girişine ayakkabılarını düzgün koyup evden çıkarken ayakkabılarını ters görürse başına kötü şeyler geleceğine inanılır.
- Bir kişi evin içinde ıslık çalarsa şeytana “Eve gel” demiş sayılır.
- Evin içerisi temiz olmazsa eve şeytanların geleceğine ve geçimsizlik getireceklerine inanılır.
- Eve gelen at karıncasının eve uğur getirdiğine, her eve girmediğine inanılır (KK1, 3, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 32).

2. 4. 9. Ruhani Varlıklarla İlgili İnanışlar

- Yörede cine benzeyen varlığa cazu denir. Cazu çocuk ciğeriyle beslenir, çoğu zaman insan şeklinde, özellikle kadın olarak görülür. Köylerde bu tür varlıkların hâlâ yaşadığına inanan kesim, genelde köyün yaşlılarıdır.

Cazuların özellikle akşam namazından sonra tek başına sulak bir alana ya da terk edilmiş yıkık dökük ev ve ahırlara giden kişilere görünebilme ihtimali daha yüksektir. Cazu tek başına değildir. Bir sürü arkadaşı ve akrabası olduğu söylenir. Genelde yeni doğmuş ikiz bebeklere musallat olup ciğerlerini ya da kalplerini yemek istediğine inanılır. Bu inanışdan dolayı yeni doğan bebeklerin başında kırk gün beklenir. Cazular eğer kırk veya elli kişi kadar olurlarsa normal insan ciğeri de yiyebildiklerine inanılmaktadır. Cazu her şekle ve her hayvan görünümüne girebilen bir varlıktır. Köyden herhangi bir kişinin hâl ve hareketlerinden şüphelenilirse bu kişinin de cazu olabildiğine inanılmaktadır. Cazu olduğu düşünülen kişi, fark ettirilmeden kanının akıtılmasıyla normal insana dönüşebilir. Cazuların genelde kireçli ve pis yerlerde yaşadıklarına inanılır. Eğer onları biri böyle bir mekânda görürse onu mutlaka öldürdüklerine inanılır.

- Perilerin kız olduğuna inanılır.
- Tuvalet, banyo ve ıslak mekânların cin ve şeytan mekânı olduğuna inanılır. Burada şeytanlar cinleri eğitir ve “Kim cin derse onu çarpın” der. Bunun için “cin” demekten kaçınılır. Bunun yerine “üç harfliler” denilmesi gerektiğine inanılır.
- Cinlerin ve dışarılıkların insanlara sürekli musallat olmak istediğine, perilerin ise kendileriyle uğraşmadıkları sürece kimseye görünmediği ve kötülük yapmadığına inanılır.
- Ekmek kırıntısı ile tuvalet veya banyoya gidilirse cin çarpacağına inanılır. Ancak tuvalette ekmek kırıntısı görülüp oradan alınırsa cinlerin bundan memnun olduğu için çarpmayacağına inanılır.
- Cinlerin gündüzleri akşam namazına kadar uydukları, akşam namazından sonra kuşluk vaktine kadar uyanık olduğuna inanılır. Bunun için akşam namazından sonra dışarı çıkılmamaya, geceleri erken yatmaya özen gösterilir.
- Cinler ve şeytanların gece uyuması gereken vakitte ayakta olan insanlara musallat olup onlara devamlı vesvese verdiğiğine inanılır. Çok vesveseli insanların geceleri erken yatması tavsiye edilir.

- Cinlerin geceleri evlerin etrafında ve duvar diplerinden evleri gözetlediğine inanılır. Eğer gece yarısı su döken birinin hâl ve hareketlerinde bir değişiklik olursa “Cinin başına su döktü, o da onu çarptı” denir.
- Cinlerin aklî dengesi yerinde olmayan insanlara görüldüğüne ancak o insanların cinlerden korkmadığı için cinlerinde onlara musallat olmadığına inanılır.
- Cinlerin geceleri kendi bedenlerine büründüklerine, gündüzleri de kedi veya keçi bedeniyle insanlara görüldüklerine inanılır.
- Cinlerin ayaklarının ters olduğuna inanılır. Eğer bir kişi ters ayaklı birini görürse bunun cin olduğunu bilir ve ona doğru bakmadan yoluna gitmelidir. Eğer cine doğru bakarsa çarpılır.
- Cinlerin çok korkak insanlara görüldüğüne inanılır.
- Bir insan geceleri cinlerin mekânında uyursa veya ocaklarına basarsa cinlerin vurduğu yerin kurduğuna, yani felç kaldığına inanılır.
- Besmelesiz hangi işe başlanırsa o işe şeytanın da ortak olduğuna inanılır. Yemek yerken besmele unutulursa şeytan yiyen kişi ile yer. Eğer yemek yiyen kişi yemeğin ortasında besmele çekerse şeytan yediği her şeyi kusar. Bunun için doymayan insanların besmele çekmesi istenir.
- Bir kişi herhangi bir işe başlamadan önce sağdaki ve soldaki melekler kişinin ne yapacağını beklerler. İşe Allah’ın izni istenerek başlanırsa sağdaki melekler sevinir, soldaki melekler üzülür. Eğer iş yapılırken kişinin Allah aklına gelmiyorsa soldaki melekler sevinir, sağdaki melekler üzülür.
- Garagura (karabasan) insanlara geceleri görünen, uykuda insanın elini kolunu bağlayıp hareket etmesini engelleyen ruhani varlığa denir. Bu varlığın herkese görünmediğine, görüldüğünde ise gözlerinin yeşil, bedeninin de simsiyah olduğuna inanılır. Bu varlıktan korunmak için Felak ve Nas sureleri okunur.
- Garagura bir kişiyi bastığı zaman üç defa İhlas suresi okunup bu varlığın gözüne tükürülürse, bir daha bu kişiyi basmayacağına inanılır.

- Bir yerde üstü açık kalmış yiyeceğin yenilmemesi gerektiğine inanılır. Yiyeceğin üstüne şeytanın tükürdüğüne inanılır (KK1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 17, 35, 32).

2. 4. 10. İnsan ve Davranışlarla İlgili İnanışlar

- Bir kişi yanındaki birine o istemeden su verirse sualsiz cennete gideceğine inanılır.
- Süpürge üzerine basan kızın kısmetinin kapanacağına inanılır.
- Bebeği olan kadının saçları dökülmeye başlamışsa çocuğun annesini tanımaya başladığına inanılır.
- Bebek sürünürken bacaklarının arasından geriye doğru bakarsa eve misafir geleceğine inanılır.
- Bebek geri geri sürünürse ikinci çocuğun erkek olacağına inanılır.
- Bebek yürüdüğü zaman boş beşiği sallarsa kardeş beklediğine inanılır.
- Kız veya erkek bebeğin burnu üzerinde bene benzeyen morluk olursa ikinci çocuğun kız olacağına inanılır.
- Yeni gelinin dökülen saçı dışarı atılırsa baş ağrısından kurtulamayacağına inanılır.
- Gelin alayı alınırken gelin atın üzerinden geriye bakarsa ileride dul kalacağına inanılır.
- Cizere köylerinde eski yıllarda nişanlılar birbirlerini görmedikleri için gelin alayı gelirken hava güneşli ve sıcaksa “ Damat gelini beğendi” denilir. Aynı şekilde hava kapalı ve yağmurlu ise damadın gelini beğenmediği yorumu yapılır.
- Ormandan kesilen ağaçlardan birinin herhangi bir bölgesinde yanık varsa bu ağaçtan yapılan odun eve getirilmez. Yanık odunun evdeki bereketi keseceğine inanılır.
- Köylerde salgın hastalık varsa kendine hastalık geçmesini istemeyen kişi yakasına sarımsak bağlar. Sarımsağın kişiyi salgın hastalıktan koruduğuna inanılır.
- Erkeğin ses tonundan kısır olup olmadığı anlaşılır.
- Bir kadın doğum yaptığı zaman genellikle çocukları ölüyorsa doğan ve sağlıklı olan ilk çocuğa kız olsun erkek olsun “Yaşar” adı verilir. Çocuğa

bu isim verilince ondan sonra doğacak çocukların yaşayacağına inanış vardır. Aynı şekilde çok doğum yapan kadının son çocuğuna kadının artık çocuğu olmasın diye “Yeter” adı verilir. Bir kadının genellikle çok oğlu oluyorsa hepsinin gurbete gitmemesi için birine “Dursun” adı verilir. Cizere köylerinde bu isimlerde olan birçok kişinin isimlerinin bu inanışa göre verildiği görülmektedir.

- Yeni gelin çay çöpünü dışarı dökerse hayırsız bir haber geleceğine inanılır.
- Kollarını kıvrırarak oturan kızın kısmetinin kapanacağına inanılır.
- Ekmek üstünden atlayan kişinin uğursuz olduğuna inanılır.
- Bir kişi başka birine elden ele sabun vermemelidir. Sabun verdiği kişiyle kavga edeceğine inanılır.
- Köyde yeni evli iki çift kırk gün içerisinde karşılaşırlarsa aynı tasta su içmesi gerekir. Aynı tasta su içmezlerse ikisini de al basacağına inanılır.
- Edepsiz olduğu düşünülen kadının hamur mayasının erken geldiğine inanılır (KK2, 3, 35, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 35).

2. 4. 11. Nazarla İlgili İnanışlar

- Nazardan korunmak için nazar boncuğu takılır.
- Renkli gözlülerin nazarının çok değdiğine inanılır.
- Nazar olunca insanın üstünde bir ağırlık olduğuna inanılır ve kişinin başı ağarır.
- İneklerin en çok nazar değen hayvan olduğuna inanılır. Sütü çok olan ineğin sütüne nazar değmesin diye süte bir bardak su dökülür.
- Nazarı değdiği düşünülen kişiden uzak durmaya çalışılır.
- Köylerde inek doğurunca danası ile nazar almaması için küçük bir küreğin içini dolduracak kadar köz koyulur. Daha sonra yedi evin kapısının eşliğinden yonga koparılır ve közün üzerine atılır. Son olarak en üste mısıru ve tavuk gübresi serpilir. Çıkan duman bitene kadar inek ve buzağının burnuna tutulur. Başka yöntem ise bir ineğe nazar değdikten sonra nazarı değdiği şüphelenilen kişinin giysisinden bir parça közün üzerine atılır. Buna göre nazarı değen kişinin giysi dumanının ineğe tutulması ile ineğin hastalığının düzelmesi beklenir.

- Köylerde bir kişi eğer çok uzun süre hasta yatıyorsa başka birinin ona muska yazdığına inanılır. Bu muskanın bozulması için hasta, cenaze alayının geçeceği mahallede bekler. Cenaze alayı geldikten sonra hasta tabutun altından üç defa yürür. Böylece muska bozulduğu için hastanın düzeleceğine inanılır.
- Bir kişi hastalığı için muska yazdırdığı zaman otururken bacaklarının üzerinden birisi geçerse muskanın bozulduğuna inanılır. Bunun için muskalı kişinin bacağından üzerinden geçen, geçtiği yerden geriye gelmelidir.
- Kısmeti kapalı olduğu düşünülen birinin kısmetinin açılması için kızın annesi kızın üzerindeki giysiden sıırım çekilir. Bu ipe yedi tane düğüm yapılır. Evin her eşliğinde bir düğüm çözülür. Bu şekilde yedi eşığe çıkılır. Son düğüm açıldıktan hemen sonra ip dışarı atılır.
- Birine kötü muska yazılırsa kişi kayıkla denize açılmalıdır. Kötü muskanın denizin heybetinden korkacağı için etkisini yitireceğine inanılır.
- Çocuğu olmayan erkeklerin ileride çocuğunun olup olmayacağını tahmini için erkek hoca ile bir tarlada oturur. Hoca dualar okuyarak bir daire çizer. Hoca daire çizdikten sonra yine dualar okuyarak daire içinde üç defa elini gezdirir. Sonra erkeğe daireden bir avuç toprak almasını ister. Eğer toprağın içinde herhangi bir canlı çıkarsa karınca, kurt vb. erkeğin ileride çocuğu olacağı tahmin edilir. Topraktan herhangi bir canlı çıkmazsa erkeğin çocuk sahibi olamayacağı yorumu yapılır. Bu yöntemin ayda bir defa yapılması gerekir (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 35, 16, 17, 35).

2. 5. HALK TEDAVİLERİ

2. 5. 1. İnsanlarda Görülen Hastalıkların Tedavi Yolları

İnsanoğlu doğası gereği her türlü iç ve dış etkiye açıktır. Bulunduğu ortamda en küçükten büyüğe her şeyden etkilenir ve hasta olur. İnsanın her hastalığı her sorunu için doktora gitmesi her zaman mümkün olmayabilir.

“Çeşitli sebeplerle hastalığa tutulanlar doktora gidemedikleri takdirde bitkilerin kök, yaprak, çiçek ve tohumlarından ilaçlar yapmak, yatırları ziyaret etmek, muska

yazdırmak veya bir ocaklıya başvurmak gibi tedavi usullerine müracaat ederler.” (Duvarcı, 1990, s.34).

Halk hekimliğinin bir yörede gelişmesi, o yörenin ekonomisiyle, ulaşımı ve inançlarıyla ilgilidir. Cizere köylerinde ise ulaşımın merkeze çok uzak olması ve eskiden ulaşım için herhangi bir yol olmaması, insan gücüne dayalı tarımın olması köylerde halk hekimliğini geliştirmiştir. Köylerde halk hekimliği yapan kişilerin sıradan insanlar değil adından sıkça bahsedilen deneyimli ebeler, lise okumuş bazı insanlar ve ikiz doğum yapan kadınlar olması gerekmektedir. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre ise yapılan bazı tedavi yöntemleri şöyledir:

Baş ağrısı

- Sirkeye batırılmış tülbent başa sarılır.
- Soğan dilinip başa sarılır.
- Hastaya ahlata kurusu yedirilir.
- Alın ve şakak bölgesine hızlıca çıtlatma yapılır.
- Patates tuzlanır ve bir bezle başa sarılır (KK10, 12, 8).

Karın ağrısı

- Karın ağrısını dindirmek için hastanın ağrıyan yerine sıcak su torbası koyulur.
- Karın ağrısı olan hastaya salatalık yedirilir (KK10, 12, 8).

Yel girmesi

- Hastanın yel giren kısmına yün sarılır (KK12, 8).

Yara, Apse

- Çam katranı yaraya sarılır.
- Tereyağı ve bal yaranın üzerine sarılır.
- Mısır püskülü suda demlenip hastaya içirilir.

Kesik

- Kesilen yere tütün koyulur.
- Kesilen yerdeki kanın hemen durması için kesilen yere kişinin kendi idrarı sürülür.
- Kesigi iyileştirmek için yaraya kül sürülür (KK12, 8, 21).

Çivi batması

- El ve ayağa çivi batması durumunda çivi batan yere sertçe vurularak yaranın kanaması sağlanır.
- Çivi eğer paslı ise yaranın etrafı hamurla sarılıp üzerine zeytinyağı damlatılır (KK12, 21, 23).

Mide bulantısı

- Ballı şerbet yapılır ve içilir.
- Yayla sakızı olan doruk sakızı çiğnenir.
- Kekik otunun suyu içilir (KK17, 9).

Zehirlenme

- Zehirlenen kişiye bolca yoğurt yedirilir.
- Hastaya tuzlu su içirilir ve hastayı kusturmaya çalışılır (KK8).

Arı sokması

- Arı sokan kişi uyutulmaz ve yoğurda yatırılır.
- Toprak çamur yapılır ve arı sokan yere sürülür.
- Demir parçası arı sokan yere tutulur.
- Arının soktuğu yere tuzlu su, yoğurt, diş macunu sürülür (KK21, 22, 12, 8).

Yılan sokması

- Yılanın ısırıldığı yer bir iple bağlanır.
- Yılanın soktuğu yere domates bastırılır (KK1, 12).

Akrep sokması

- Akrep sokan yere bir ucu delinmiş çiğ yumurta bastırılır. Yumurta akı zehri çeker (KK10).

Ağız yaraları

- Bol karanfil çiğnenir.
- Ağız tuzlu su ile çalkalanır (KK8).

Ateşlenmeler

- Eklem yerlerine sirke ya da soğuk su sürülür (KK18, 1, 15).

Bel ağrısı

- Bele kupa çekilir. Kanın hızlı hareket etmesi sağlanır.
- Belin ağrıyan yerine balık ezilerek koyulur (KK12, 15).

Psikolojik hastalık

- Bir kişi herhangi bir sebepten dolayı üzülürse ve stres yaparsa daha çok hasta olacağına inanılır. Hasta düz bir zemine arka üstü yatırılır. Üzerine çarşaf atılır. Çarşafın üzerine ateş almayacak post veya naylon serilir. Hastanın başından ayağına kadar bir kendir tel çekilir. Asıl işlem yapılmadan önce ise terazinin bir gözüne Kuran bir gözüne ise su koyulur ve hastanın etrafında üç kere İhlas suresi okuyarak üç kere dönülür. Daha sonra çekilen kendir ipi yakılır. Yandıkça arkadan küllerini toplayarak hastanın baş kısmına gelinir ve böylece tedavi tamamlanır (KK12).

Kabakulak

- Köylerde kabakulak hastalığının diğer adına *boğmaca* denilir. Genelde çocuklarda görülen bu hastalık tedavi imkânı olmadığı için halk hekimine en çok başvurulmuş hastalıklardan biridir. Tedavinin temeli ise değişik inanış ve yorumlamadır. Tedaviyi yapan kişinin ise ikiz doğum yapmış bir kadın olması şarttır. Bu kadın ilk olarak hasta çocuğa üç kere İhlas suresi okur. Sonra çocuğu üç kere ceviz ağacının kökünden geçirir. En son işlem ise üzerindeki şalvarın bel bağını eline alır ve çocuğun başına üç kere geçirip geri alarak üç kere “Allah’ım ben boğdum sen boğma!” der ve tedavi sonlanır (KK15, 21, 12).

Boğaz ağrısı

- Rendelenmiş elma veya pişirilip ezilmiş elma boğaza sarılır.
- Hastaya ısırgan otu suyu içirilir.
- Mercimek lapa hâline getirilir ve boğaza sarılır.
- Hastaya bolca çay ve sıcak süt içirilir.
- Zeytin çekirdeği ile dövülür. Hamur hâline gelen karışım ısıtılarak boğaza sarılır. Bademciği şişen hastanın bademcik iltihabını boşaltır (KK1, 3).

Kulak ağrısı

- Limon ve bal karıştırılır ve hastanın kulağına damlatılır.

- Hastanın kulağına sıcak bez sarılır (KK32, 8).

Bronşit

- Bronşitli hasta bol bol dut pekmezi yemelidir.
- Beyaz papatya kaynatılıp balla karıştırılır ve hastaya içirilir.
- Geven kökü haşlanır ve içilir (KK12, 33).

Sinüzit

- Sinüzitli hastanın nefesini açmak için bir kaba sıcak su koyulur içine karbonat koyulur ve buharı koklanır (KK1, 12, 8).

Kuduz

- Hastalık tehlikesi bulunan herhangi bir hayvan ısırıldığında (köpek, kedi, eşek vb.) yaraya, köpeğin tüyü ile ortadan ikiye ayrılmış fasulye, bir bezle sarılır.
- Köpeğin diş izlerinin olduğu yere fasulye tanesi enine kesilip derinin içine doğru sokulur (KK17, 18).

Başa güneş geçmesi

- Söğüt yaprağı, dalından sıyrılıp hastanın bütün vücuduna sarılır.
- Sirke suyu bir beze döküp hastanın başına koyulur ve en az on dakika kadar bekletilir.
- Güneş çarpan kişiye bolca su içirilir.
- Güneş çarpan kişi yoğurda yatırılır (KK11, 12, 9).

Suçiçeği hastalığı

- Suçiçeği geçiren hastanın ise eşyaları en az on gün yıkanmamalıdır. Yıkanırrsa hastalığın daha çok artacağına inanılır (KK12, 15).

İltihaplar

- İltihaplanan yere zift koyulur (KK1, 8).

Kızamık

- Kızamık hastalığında ise hastanın yıkandığı suya altın yüzük veya altın çiçeği atılır ve hastalığın çoğalmayacağına ve yavaş yavaş kaybolacağına inanılır (KK12, 8).

Kırık, Çıkık

- Kırık çıkıklarda halk hekimi ilk olarak hastanın kırılan bölgesini eliyle yoklar ve kırıkları bir araya getirir. Yumurta ve un yoğurularak alçı yapılır. Kırılan yerin dört bir tarafına küçük çaplı aynı boyda hartamalar³² yerleştirilir. Üzerine alçısı yerleştirilir. Alçıyla sabit tutulan çubukların kaymaması için hem altından hem de en üstünden aynı sıklıkta bir ip ile bağlanır. En üstüne ise bir bez bağlanır ve en az iki hafta bekletilir. Kırık seviyesine göre daha fazla da bekletilebilir. Bu tedaviyi bu konuda deneyimli insanların yapması önemlidir (KK21, 12, 9).

Burkulma, Ezik

- Ezik morluklara çiğ et veya çiğ balık koyulur.
- Eziğin olduğu yere kuru üzüm ısıtılarak ılık bir şekilde sürülür.
- Ezik olan bölgeye yağlı hamur sürülür ve iki gün bekletilir.
- Burkulan yer sabunla yavaş yavaş ovalanarak biriken kan dağıtılır.
- Burkulan yere zeytin ve soğan ince ince doğranıp karıştırılır ve sürülür (KK21, 33).

Boyun tutulması

- Zeytinyağı ve arpa unu karıştırılır ve boyna sarılır (KK9).

Böbrek taşı

- Böbrek taşı düşürmek için hastaya cücük suyu (peynirin artık suyu) içirilir.
- Papatya suyu aç karnına her gün içilir (KK15).

Sarılık

- Kızambık dikeninin kabuğu budanır. Kabuğun sarı kısmına gelindiğinde o kısım alınır ve bala karıştırılır. Sabahları aç karnına yenir (KK8, 17).

---

³² Çıralı ağacın yöresel adıdır.

Grip

- Köylerde yetişen molaşa otu kaynatılır. Süzdürülür ve ot sıcak bir şekilde boğaza sarılır. Bir gün boyunca bekletilir. Süzdürülen suyu da bal ile karıştırılıp içilir.
- İhlamur kaynatılıp içilir.
- Kuşburnu kaynatılıp içilir.
- Turşu suyu içilir (KK1, 22, 8).

İshal

- Bir bardak kolanın içine bir aspirin atılarak içilir.
- Kuru kahve ve şeker karıştırılıp yenir.
- Demli çay içilir.
- Çay kuru hâlde yoğurtla karıştırılarak yenir.
- İshal olan kişiye bolca muz ve elma yedirilir.
- Aç karnına iki yemek kaşığı üzüm sirkesi içilir (KK3, 12, 17).

Kabızlık

- Sabah aç karnına dinlendirilmiş su içilir.
- Bağırsakların yumuşaması için zeytinyağı içilir ve makata sürülür.
- Makata sabun koyulur (KK23, 30).

İdrar yolları iltihabı

- Yayla çiçeği kaynatılır ve bol su ile içilir.
- Maydanoz buharı iltihaplı yere doğru tutulur.
- Isırgan otu kaynatılır ve her gün içilir (KK8, 18).

Öksürük

- Ilık suya bal karıştırılıp içilir.
- Öksüren kişinin sırtına bal ve karabiber sürülür, bir gün bekletilir (KK1, 12).

Tansiyon

- Tansiyon yüksek çıkarsa limon suyu içilir. Sarımsak yenir.
- Tansiyon düşük çıkarsa tuzlu ayran içilir (KK1, 12, 8, 4).

Tetanoz

- Tetanoz olan hasta kırk gün karanlıkta bırakılır (KK1).

Göz Enfeksiyonları

- Göz ağrısı için çiğ patates göze sarılır.
- Göze soğuk çay demiyle ıslatılan pamuk sarılır.
- Göze maydanoz ezilerek sarılır.
- Gözde arpacık çıkarsa sarımsak yağı sürülür.
- Arpacık için kuru soğan pişirilir ve göze sarılır.
- Sağlıklı göze bir kibrit çöpü koyulur. Arpacıklı göz öteki gözü kıskanır ve kaybolur (KK1, 21, 8).

Kulak Enfeksiyonları

- Kulak iltihabında bal mumu eritilir ve bir muşambanın her tarafına sürülür. 15 cm kadar ucuna doğru sivrileşen bir çalıya sarılır. Ucu ince olan taraf kulağın içine sokulur. Kulağa sokulduktan sonra çubuk kulağın içinden alınır ve sadece muma sarılmış muşamba kulağın içinde kalır. Daha sonra ucundan yakılan bu bez parçasının dumanı kulağın içine doğru dağılır. Ateş hastanın yüzüne yaklaşıncaya söndürülür. Bez küçülünce aynı şekilde başka bez koyulur ve aynı işlem yapılır. En az beş dakika geçtikten sonra hastanın kulağından iltihap geldiği görülür ve kulak ağrısı geçer.
- Kulağı ağaran kişinin kulağına bir damla soğan suyu dökülür.
- Kulağı ağaran çocuklara kulağının içine bir damla idrar dökülür (KK12, 17, 13).

Çıban yarası

- Çıban yarasında iltihabın çıkması için yaranın üzerine közlenmiş oval soğan koyulur sabaha kadar bekletilir ve iltihap kendi kendine çıkmış olur.
- Çıbanın üzerine lokum, haşlanmış pazı veya lahana koyulur.
- Çıbana sıcak yağ damlatılır ve iltihabın dağılması sağlanır.
- Çıban iltihabının çıkması için bölgeye sülük koyulur. Sülük iltihabı emer (KK1, 12, 20).

Göbek düşmesi

- Hasta yerden 25 cm yüksek bir yere asılır. Hasta buradan hızlı bir şekilde yere atlar. Bu atlamayla göbek yerine gelir.
- Yumuşak ekmeğin üzerine barutlu tarafı üste gelecek şekilde kibrit dikilir. Hastanın göbeğinin üzerine ekme yerleştirilir ve kibrit yakılır. Kibrit yanarken üzerine bir bardak geçirilir. Dumanın etkisiyle oluşan basınçla vakum yapmış olunur. Bir dakika kadar bekletilir. Böylece göbek yerine gelmiş olur.
- Hasta, bir yere yatırılır. Bir tasa su koyulur. Üzerine yorgan iğnesi koyulur. Bir kişi üç ihlas okunur. Okudukça iğne yukarı çıkıyorsa göbek yerine geliyor demektir (KK1, 12, 33, 32).

Diş ağrıları

- Diş ağrırken dişin üzerine bir pamuk yardımıyla tuz suyu, peynir mayası koyulur.
- Sarımsağın suyu çıkartılır ve dişin üzerine damlatılır.
- Ağırın diş etinin üzerine karanfil tanesi koyulur (KK1, 11, 17, 18).

Ayak Mantarı

- Ayaktaki mantar için ayak bir gece çamurda tutulur.
- Ayak haşlanmış lahana suyu ile yıkanır.
- Ayağa kına yakılır.
- Ayaklar her gün tuzlu su ile yıkanır (KK13, 19).

Pişik

- Pişik olan yere gül suyu sürülüp ovalanır (KK17).
- Temro
- Bal mumu eritilerek temro olan yere sürülür.
- Temrolu bölge dua okunarak kalemle çizilir (KK10, 12, 8).

Uyuz

- Uyuz olan hasta pelit külü suyuyla yıkanır (KK1).

Nasır

- Nasır kesilir ve kemiğe yakın olan köküne kadar alınır.
- Soğan kesilir ve suyu nasırın üstüne sürülür (KK20, 21).

Sedef

- Hastalığın olduğu bölgeye kül sürülür. Etrafı kalemle çizilir (KK10).

Uçuk

- Uçuğun korkuyla beraber geçtiğine inanıldığı için hasta korkutulur.
- Uçuk olan yere soğan ısıtılıp koyulur. Böylece iltihap çıkmış olur (KK1).

Siğil

- Siğil için nefesi kuvvetli birine gidilir. “Em ebramû emran fe innâ mubrimûn” ayeti okunarak siğil olan yer kalemle çizilir. Bu işlem üç gün boyunca tekrarlanır (KK10).

2. 5. 2. Hayvanlarda Görülen Hastalıkların Tedavi Yöntemleri

Anadolu insanı belli inançlar ve kabulleri birtakım denemelere tabi tutarak hayatında uygular. Hayvanları hastalanan köylü bir hekim bulamadığı durumda hayvanları hayvanlarını tedavi etmek için birtakım uygulama ve pratik yapar, hayvan iyileşmişse bunları daha sonra uygulamaya devam eder. Bu pratikler zamanla yaygınlaşarak tedavi yöntemi olarak uygulanır ve yayılır (Artun, 2013b, s.248).

Cizere köylerinde ekonomik yaşam tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Geçimini ahırındaki hayvandan sağlayan köylü, hayvanına en az evindeki insan kadar değer vermektedir. Hayvanları hastalanınca bazı yöntemleri uygulamaktadırlar.

Hayvan hastalıklarında kullanılan bazı yöntemler:

- Hayvanın derisinde derin kesikler varsa tuzsuz tereyağı ile kesik ovulur.
- Hayvanın boynuzu kırılmış veya çıkmışsa *hacira veya hancira* adı verilen bir tedavi uygulanır. Pamuklu bir yemeni yakılır. Yakılan yemeninin dökülen külü toplanır, bir bezin içine dökülür. Bu bez hayvanın boynuzuna sarılır.

- İneklerde doğumdan sonra görülen yen şişmesinde, elma sirkesi inek memesine sürülür.
- Temro hastalığının kötü cinlerle alakası olduğuna inanılır. Önce hayvanı okunup üflenir. Daha sonra temrolu olan yer kalemle çevrelenir ve kalın tuz dökülür.
- Hayvanı kan tutarsa hayvanın kulağı kesilir ve kan akması sağlanır veya burnu biraz kesilir ve buradan da kan akması sağlanır.
- Dişi hayvanlarda görülen döl tutmama hastalığında hayvan vajinasındaki sert kısım jiletle kesilip kanatılır ve hayvan çiftleştirilir.
- Hayvanların fazla elma yemesiyle ve elmaların mide önüne birikmesinden dolayı hayvan şişer. Bu durumda hayvanın önce ağzına zeytinyağı dökülür. Daha sonra ağzının içine boru sokulur. Sokulan borunun içinden daha küçük bir boru geçirilir ve ileri geri sokularak elmaların yutulması sağlanır. Bu işlem yapılmazsa hayvan kısa sürede ölür.
- Hayvan zehirli ot yemişe ağzına sirke suyu veya tuzlu yoğurt dökülür.
- İnek şişmesinde çivit tozu karbonatlı su ile karıştırılarak ineğe içirilir. Suyu içtikten sonra sol boşluğuna bastırılır.
- İneklerde meme iltihaplanmasında için sabun tozu, zeytinyağı ve su karıştırılır ve eritilir. Bir bezin üzerine dökülüp ılınması beklenir. ılınan karışım ineğin memesine sarılır ve yumuşaması beklenir. Yumuşayan meme ovulur ve sağılır. İçindeki iltihap boşalır. Bir başka yöntem ise ineğin memesine soluncanlı dere yosunu sarılır. İki gün bekledikten sonra sık sık sağılır.
- Hayvandaki çibanlar için hamur ve pişmiş soğan karıştırılır ve yaraya sürülür. Yaralar iyileştikten sonra sineklerden korumak için yağ sürülür.
- Hayvanlardaki siğiller yün ipi ile sarılır. Her gün biraz daha sıkılır ve düşmesi beklenir.
- Hayvanda katarakt varsa gözlerine tuzlu su püskürtülür veya toz şeker gözlerine üflenerek tedavi edilir.
- Damak şişinde hayvanın şişli kısımları kanatılır. Kanatılan yerlere tuz basılır.
- Domuz başı hastalığında hayvanın ağzına zift sürülür.

- Yük atlarında görülen eyer yarasında bölgeye yumuşatıcı olarak tereyağı ile zeytinyağı ılıtılarak sürülür.
- Yük atlarında görülen bir diğer hastalık diz şişmesidir. Hayvanı sakat bırakabilen bir hastalıktır. Bu durumda hayvanın diz şişleri jiletle hafif kanatılır, bölgeye ispirto ve yaka otu sürülür.
- Yük atlarındaki tırnak çatlamlarında tırnağa zift sürülür. Tırnakta ters nal vurulur.
- Yük atları aşırı terleme ve soğuk almadan dolayı “solungaç” hastalığına yakalanırlar. Bu hastalığın tedavisi için arpa suyu kaynatılır. Kaynayan bu suyun buharını hayvanın soluması sağlanır.
- Katırlarda sancı varsa doruk ağacının isı karnına tutulur. Uzun ve geniş bir tahta ısıtılır. Tahta karnının altından tutulur ve hayvan yukarı kaldırılır.
- Hayvanlardaki zehirlenmelerde hayvanın sağ kulağı kesilir ve su ile içirilir. Hayvana sirke, sarımsaklı yoğurt ve ayran içirilir. Ayrıca hayvanın sırtında bir yer bıçak ile kesilir ve kesilen yere dövülmüş sarımsak koyulur.
- Tuz dokunmasında hayvanın ayakları sıcak saça bastırılır.
- Yılan ve zehirli böcek sokmalarında hayvanın hastalıklı kısmından bolca kan akıtılır, hastalıklı kısım dağlanır.
- İshal genellikle buzağılarda görülür. Yoğurt ve az karbonat karıştırılıp hayvana yedirilir. Kızanbık dikenı ve yaprakları kaynatılarak suyu hayvana içirilir.
- Şap (tabak) hastalığında hayvanın ayaktaki yaraları iç organlarını çürütmeye başlar ve hayvan halsizleşir. Hayvan sağlığını tehdit eder ve tedavi olmayan hayvan ölür. Tedavide önce hayvanın ayakları ispirto ve bol su ile yıkanır. Köylerde Demirkapı köyü Şuşa mahallesinde çıkan tuzlu beyaz toprak hayvanın ayağına serilir. Hayvanın ayakları bir gün bu toprakta kalır ve iyileşir.
- Ağız yaralarında genellikle sirke ve salça sürülerek yaralar tuzla ovulur.
- Hayvanın şişmesi durumunda hayvanın ağızına tuz dökülüp gezdirilir ya da göz taşı ezilip suyla karıştırılır ve hayvana içirilir.

- Hayvanlarda genel olarak bahar aylarında kurtlanmalar olur. Beyaz tuzlu toprak, hayvanın kurtlanan yerlerine sürülür.
- Hayvanın memesinde herhangi bir hastalık varsa memesi sirkeyle ovulur.
- Hayvanın gözünde çıkan lekelerde hayvanın gözüne tereyağı ve bal sürülür.
- Hayvanda dalak düşerse dili yukarı çekilir.
- Hayvana yapışan ve onu rahatsız eden böceklere karşı hayvana gaz yağı ve gres yağ sürülür (KK1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35).

2.6. HALK TECRÜBELERİ

2. 6. 1. Halk Takvimi

Halk takvimi herhangi bir yöre insanının, temelde kültürel bir miras olarak edindiği, doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkinin kurulduğu; dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, siyasal, ekonomik bağın hatırlama ve hatırlatma görevini üstlenmiş olan vakit-yaşam ikilisinin sistemli bir dizgesidir. Halk takvimi resmî olmayan ve belirli bir yöreye veya bölgeye özgü olan ya da herkes tarafından kabul görmeyen takvimdir.

Halk takvimi, resmi takvimlerden daha farklı olarak yılı, ayları ve günleri başka bir şekilde bölümlere ayırır ve farklı adlandırır. Bu durumun belirleyicisi doğal olaylar, tarımsal kavramlardır. Her farklı yörenin kendine has bir halk takvimi olabilir. Bunun nedeni o bölgenin iklim, tabiat ve hayat biçimidir. Toplumun yaşayış tarzı, bu takvime göre işleyen bir disiplin içindedir. Bunların sonucu olarak halk takvimi, insanoğlunun tecrübesiyle, tabiat hadiselerinin anlaşılması neticesinde ortaya çıkmış bir takvim olduğu söylenebilir.

İnsanlar takvim ile zamana karşı kontrolü ve iş denetimini düzene koymuştur. Halk takvimi yöre köylerinde kültürel miras olarak kabul edilmiş ve deneyimlere dayandırılmıştır. Cizere köylerinde halk takviminin farklılaşması ve önemsenmesi iklim ve tarım işlerine bağlıdır.

Cizere köylerinde haftanın bazı günleri önemlidir. Örneğin pazartesi günü ilçenin pazarı olduğu için herkes önemli işlerini bu günde halleder. Perşembe günü

öğleden sonra ve güneş battıktan sonra cuma günü akşama kadar mübarek gün sayılır. Mevsimlerin ise köylere has isimleri vardır:

- Kalandar: Ocak
- Gücük: Şubat
- Mart
- Abril: Nisan
- Mayıs
- Kiraz: Haziran
- Orak: Temmuz
- Ağustos
- İstavrit: Eylül
- Avara: Ekim
- Koç Ayı: Kasım
- Kara Kış: Aralık

Bu isimleri genelde yaylacılar ve okuma-yazma bilmeyen kişiler söylemektedirler. Bu aylar için söylenen bazı mâni ve özlü söz örnekleri şöyledir:

Kara kış karadan

Galandar aradan

Gücük azdır

Mart yazdır

Deli gücük, deli gücük

Kendi küçük işi büyük

Ne çok kış eyledin

Zemheri Gücük

Yer altında kalmaz

Karınca böcük

Korkma kara kışın kışından

Kork Abrilin beşinden

Sarı öküzü ayırır eşinden

(KK1, 17, 21, 31)

2. 6. 1. 1. Halk Takviminde Kış ve Yaz Tahmini

2. 6. 1. 1. 1. Kış Tahmini

Köylerde kış ve yaz tahmini “yaz-kış sayması” yöntemiyle yapılır. Buna göre ocağın 12’si günü sonra bir kişi seçilir. Bu kişi 12 gün boyunca, 12 günde hava nasılsa not eder. Burada sayılan 12 gün gelecek senenin 12 ayına denk gelir. Buna göre örneğin ocağın 13’ünde hava sıcak ve güneşli olursa seneye ki şubat ayı sıcak geçer. 14. gün soğuk ve hava kapalı olursa seneye ki mart ayı soğuk geçer. 16. gün hava kapalı ise bahar ayı yağmurlu geçer. Günleri sayan kişi kış veya yazın erken gelip gelmeyeceğini, bahar aylarında yağmurun ne kadar yağacağını tahmin etmektedir.

Kışın süresiyle ilgili bazı inanmalar şunlardır.

- Guguk kuşu çok bağırsa kış çok sert geçer.
- Sonbaharda rüzgâr çok eserse kış ser ve uzun geçer.
- Söğüt yaprağı erken kurursa kışın kar yağmaz.
- Kuşburnular erken ererse ve yaprakları dökülmezse kış hafif geçer.
- Kurtlar geceleri uzun uzun ulursa kış hafif geçer.
- Kurt uluyunca kurt kızanı soğukları başlamış demektir.
- Koç katımında, koç kara koyuna ilişirse kış hafif geçer.
- Tilkiler sonbaharda çok görülürse kış sert geçer.
- Kavak ağaçlarının yaprakları tepeden dökülmeye başlarsa kış ayazlı ve sert geçer.
- Kavak ağaçlarında ilkbaharda çıkan eşkinler sonbaharda yeşilse kışın sert geçeceğine inanılır.
- Su yamici sularda çoğalmışsa kış hafif geçer.
- Su örümcekleri çoksa kış uzun geçer.
- Kavak yaprakları etekten dökülmeye başlarsa kış kısa geçer.
- Kuşburnu ve erik çok meyve verirse kışın yağışlı ve ayazlı geçeceğine inanılır.
- Üçüncü cemrenin düştüğü gün hava soğuk olursa, kış uzun sürer (KK1, 8, 12, 18, 11, 22, 35).

2. 6. 1. 1. 2. Yaz Tahmini

Cizere köylerinde yazın bitmesi bir inanışa dayalıdır. Buna göre yazın bittiğini doğaya haber veren bir kuş “Kış bitti” der. Bu inanış dolayısıyla yörede yaz başlangıcı bu kuşun haber vermesi iledir. Sayma hesabına göre ise köylere yaz ayı tam olarak abril beşinin üç fırtınası geçince gelir.

Köylerde yaz tahmini için yapılan sayım şöyledir: 14 Mart günü 1 Mart sayılır. 2 Mart seneye ki nisan ayına, mart seneye ki mayıs ayına, 4 Mart seneye ki haziran ayı şeklinde 9 Mart’a kadar 9 ay sayımı yapılır. Aralık ayı 9. güne denk gelir ve sayım bırakılır. Aralıktan sonra kış ayı girdiği için bundan sonraki aylar sayılmaz. Bu 9 günde ki hava durumu gelecek sene için sayılan ayların hava durumunu belirler. Bu şekilde yaz ve sıcak- soğuk tahmini yapılır (KK1, 8, 12, 18, 12, 33, 31, 35).

2. 6. 1. 2. Halk Takviminde Sıcak-Soğuk Günler

Zemheri

Cizere köylerinde 1 Aralık ve 30 Ocak günleri arasında sıcaklık sıfırın altına düşerse o haftaya zemheri ayı denir. Bu ay şubat ayına kadar devam eder. Kış ayının en soğuk günlerini ifade eder.

Kurt kızanları

Cizere köylerinde 19 Şubat ve 9 Mart günleri içindeki soğuğa denir. Bu soğuğa kurt kızanı denmesinin nedeni kurt ve köpeklerin çiftleşme dönemi olmasıdır. Zemheri ayında sadece kuru soğuk görülürken bu dönemde yoğun fırtına ve kar yağışı olmaktadır. Kurt ulumaları duyulunca “Kurt kızanına girildi” denilir.

Kurt kızanlarında hava güneşli ise “Kurt postu kuruttu” denir. Hava kapalı ve soğuksa “Kurt dereye indi, ıslandı” denir. Kurt kızanları bitince küçükbaş hayvanlar pır yemeye çıkarılır.

Cemreler

“Cemre kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Cemre kelimesinin sözlük anlamı kor yani ateştir. Halk arasında ise sıcaklığın artması olarak bilinmektedir.”³³ İlkbahar başlamadan önce bir ya da iki hafta aralıklarla, ilk olarak havaya sonra

³³ www.bilgiustam.com (20.04.2018)

suya en son olarak toprağa düştüğüne ve onları ısıtıp yeniden canlandırdığına inanılmaktadır.

Birinci cemre: Tahmini olarak şubat ayının 19-20. günlerinde havaya düşer. Havaya düşen cemre havayı ısıtır.

İkinci cemre: Birinci cemre düştükten bir hafta sonra yine şubat ayının 26-27. günlerinde suya düşer. Suya düşen cemre suların çoğalmasını ve ısınmasını sağlar.

Üçüncü cemre: İkinci cemreden bir hafta sonra mart ayının 5-6. günlerinde toprağa düşer. Toprağa düşen cemre toprağın ısınmasının ve artık ilkbahar ayıyla birlikte doğanın canlanmasının ilk aşamasıdır.

Kocakarı Soğukları

Cizere köylerinde abril beşindeki kısa süreli kış fırtınalarının yaşandığı dönemdir. Kocakarı soğuğu denilmesinin sebebi bu ayda yaylaya çıkan kocakarının helak olmasıdır. Aynı zamanda kışın kocamasıdır.

Mart Dokuzu

Mart dokuzu günü ayılar kış uykusundan uyanıp inlerinden çıkarlar. Bu döneme “*yer karası*” denir. Mart dokuzu miladi takvime göre iki dönemdir. Buna göre ilk mart dokuzu 21 Mart’tır. Bu dönemde şiddetli rüzgâr ve yağmur, dolu beklenir. Bu dönemde soğuk olmazsa patates dikimi yapılabilir. İkinci mart dokuzu ise 1-5 Nisan arasındadır. Bu dönemde havalar açar ve otçu göçü yaylaya çıkar.

Abril Beşi

Cizere köylerinde 10-18 Nisan ve sonrasındaki günleri ifade eder. Bu dönemde havada ani sıcaklık değişimi görülür. Bu dönemde hava çok ısınır ve birden soğur. Köylerde aş yapma zamanı bu dönemdir. Ancak abril beşi geçmeden ekim ve dikim yapılmamalıdır. Bu dönem içerisinde bir tek karalahana dikilir. Bu dönemde buzağılar dışarıya alıştırılır. Özellikle doğum yapan inekler dışarı salınmazlar. Havanın çarpacağına inanılır.

Hıdırellez

Cizere köylerinde hıdırellez 1-5 Mayıs’a denk gelir. Hayvanlar dışarı salınır ancak ekim yapılmaz. Bu dönem ve sonrasında yaylacı yaylaya çıkmadan ineklere

ve koyunlara “*kuşluk sağımı*” yapar. Buna göre hayvanlar sabah 6’da otlağa çıkıp 11’ de geri döndürülüp sağılır.

Mayıs Yedisi

Cizere köylerinde mayıs yedisi bütün mayıs ayını ifade eder. Ancak bu ay tam olarak yedinci gün ve sonrasını kapsar. Mayıs ayına girildiğinde 7 Mayıs’a kadar geçen haftaya “*boş hafta*” denir. Boş haftada dikim yapılmamaya çalışılır. Fasulye dikimi için ise özellikle mayıs yedisinin geçmesi beklenir. Çünkü mayıs yedisinde toprağın aniden soğuduğu düşünülür. Bu ayda şiddetli bahar yağmurları yağar. Bu yağmurlar için köylerde “Çok çepel gitti” denir. Mayıs yedisi sonu yaylaya toplu çıkılır. Gorasida toplamaya bu dönemde gidilir. Bu dönemde köylüler şifalı suları ziyaret ederler. Buralardan alınan sular evdeki hastalara, bekârlara şifa olması için içirilir.

Gündönümü

Cizere köylerinde bu dönem mayıs yedisi sonu ve haziran ayı sonunu kapsar. Bu dönemde günler uzamaya geceler kısalmaya başlar. Bu dönemden 10 Temmuz’a kadar ot biçimi ve toplamaya başlandığı dönemdir. Bu dönemden sonra biçilen otlar alaf için uygun değildir. Onun için bu ara sadece ot biçmek ve toplamayla geçirilmelidir. Yonca biçiminin ilki bu dönemde yapılır. İneklerin üreme dönemidir.

Ağustos Sıcağı

Cizere köylerinde 27 Temmuz ve 8 Ağustos tarihleri arasındaki dönemi kapsar. Yazın en rüzgârlı ve kavurucu sıcaklarının olduğu dönemdir. Bu dönemde harman savurulur, kuruyan fasulyeler tarladan toplanır. Hayvanların sıcaktan tembelleştiği bir dönemdir. İkinci yonca biçimi bu günlere rast gelir.

Çürüklük-Cürük Ayı

Cizere köylerinde 12 Temmuz sonrasındaki beş gün içindeki herhangi bir gündür. Ancak inanişe göre bu dönem her yıl görülmez. Bazen iki yıl peş peşe görülür, bazen üç sene boyunca görülmez. Bunun anlaşılması için 12 Temmuz sonrası dışarıya bir çamaşır asılır. Eğer çamaşır çürürse “Bu yıl cürük oldu” denir. Bu dönemde dışarı çamaşır asılmaz, toprağa herhangi bir şey dikilmez. Bu dönemin

arada bir uğramasının sebebi şükürsüzlükten dolayı Allah'ın insanı sınaması olarak bilinir.

Pastırma Yazı

Cizere köylerinde ekim ayı içinde havanın yaz ayındaki gibi sıcak olduğu bir dönemi kapsar. Bu dönem geçtikten sonra artık sonbahar ile soğuklar gelir. Bu dönemden sonra gelen soğuk ve kırağı ile hayvanlar içeri koyulur. Hayvanlarda süt veriminin çok azaldığı bir dönemdir (KK1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26,32, 28, 31, 32).

2. 6. 2. Halk Meteorolojisi

Asırlar boyunca tabiatla iç içe yaşayan insanoğlu, hayvanlara, bitkilere, gökyüzündeki ve topraktaki değişikliklere bakarak havanın nasıl olacağını tahmin etmeyi öğrenmiştir. Halk meteorolojisi halkın deneme yanılma yoluyla tarihsel olarak gelişen gözlemlerle yapmış olduğu geleneksel hava tahminleridir. Tamamen tabiatın gözlemlenmesine dayanmakta ve insanoğlunun hayatını daha da kolaylaştırmaktadır. Bugün teknolojinin en modern aletleri ile yapılan hava tahminleri bir yana, günümüz halk insanına atalarından bir kültür mirası olarak ulaştı bu bilgiler, eskisi kadar yaygın olarak bilinmese de köylerde, küçük yerleşim yerlerinde hatta bazen az da olsa şehirlerde bilenler tarafından kullanılmaya devam edilmektedir. Sonuç olarak halk meteorolojisi tecrübe ve bilgi birikimi ile iyi gözlemlerle ortaya çıkmıştır.

Cizere köylerinde de halk hava olayları tahmini yerel deneyimlerine dayanarak yapar. Yaşlı ve tecrübeli insanlar büyüklerinden öğrendiği ve şahit oldukları uygulamaları dile getirip kendinden sonrakilere öğretirler. Televizyon ve radyo olmasına rağmen hâlâ hava tahmini yapılırken bu deneyimler kullanılmaktadır. Bu geleneksel yöntemlerle yapılan tahminleri genelde tutmaktadır. Çünkü bu tahminler birden ortaya çıkmamakta, birçok uygulama ve deneyimin üzerine kabul görmektedir. Yapılan bu hava tahminleri birçok etkene bağlı ortaya çıkmaktadır.

2. 6. 2. 1. Gökteki Cisimlere Bakarak Yapılan Hava Tahmini

- Sabahleyin havada hiç bulut yoksa kuşluk vaktine doğru parçalı bulut gelirse hava yağışlı olur. Bu bulutun gelmesine “Geç bulut töremesi” denir.
- Güneş bulutların arasından geç yükselirse hava güneşli olur.
- Güneşin batış yeri kızıl olursa ertesi gün hava güneşli ve sıcak olur.
- Gece yıldızlı olursa ertesi gün hava güneşli olur.
- Hava gece yıldızsız ve bulutlu olursa ertesi günün bol yağışlı olur.
- Bulutların altı siyahımsı bir renkte ise ertesi gün çok yağış olur.
- Bulutların kenarları çok şekilliye hava çok rüzgârlı olur.
- Öğle vakti vadilerden yukarı doğru sis bulutu yükselirse ve hava biraz bulutluysa havanın iyi olacağı beklenir.
- Sabahleyin güneş kendini kısa süreli gösterip hemen kaybolursa yağış beklenir.
- Bir bulut belirip hemen kaybolursa gün içerisinde şiddetli yağış beklenir.
- Yazın ayın etrafında halka şeklinde kırmızı, gri renkte şekiller görünürse yaz kurak geçer.
- Köylerdeki herhangi bir dağın etrafını bulutlar sararsa en az bir gün içinde havanın yağışlı olacağı tahmin edilmektedir.
- Bahar ve yaz mevsiminde hava sabahları sisli olursa o gün çok sıcak ve güneşli geçer.
- Sabah güneşi doğarken güneşin doğduğu yerde kızılık olursa, o günün yağmurlu ve soğuk geçeceğine; kible tarafında şimşek çakarsa ve güneşin battığı yerde kızılık olursa, ertesi gün havanın açık olacağı tahmin edilir.
- Köye birden sağanak yağmur yağarsa diğer köyler güneşli ise hava sıcak güneşlidir.
- Geceleyin ayın etrafında sisten oluşan daire varsa sabah yağış beklenir (KK1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 28, 30, 31, 32, 35).

2. 6. 2. 2. Hayvan Hareketlerine Bakılarak Yapılan Tahminler

- Arılar öğle vakti kovanın önünü çok işlerse akşam yağmur yağar.
- Tavuklar bitlenirse şiddetli yağmur yağması beklenir.
- Keçiler kuyruklarını kaldırırlarsa yağmur yağar.

- İnekler geviş getirirlerken gözlerinin etrafında çok ince sinek varsa şiddetli yağmur beklenir.
- Öküzler başlarını kaldırıp sürekli havaya doğru bakarlarsa yağmur yağar.
- Fareler çok gürültü yaparsa yağmur beklenir.
- Arılar kovanlarından ayrılıp çoğalırsa yağmur yağar.
- Karıncalar aniden bir yere birikirse yağmur yağar.
- Karıncalar yuvalarının girişine toprak biriktirirse yağmur yağması beklenir.
- Horozlar gece öterse havanın iyi olacağı beklenir.
- Toprak kurtları çoğalırsa havanın bulutlu olması beklenir.
- Kurbağalar çok öterse yağmur yağması beklenir.
- İnce sinekler grup hâlinde uçarsa yağmur yağar (KK1, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 35).

2. 6. 2. 3. İnsanların Davranışlarına Bakılarak Yapılan Tahminler

- Kocakarının dizleri ve ayakları ağrırsa hava bozar ve yağmur yağar (KK1, 8, 21).

2. 6. 2. 4. Bitkilerin Durumuna Göre Yapılan Tahminler

- Yaban armudu (ahlat, kiraz armudu) iyi olursa kış şiddetli geçer.
- Meyveler ağaçlarının mahsulü az ise kış şiddetli geçer.
- Ağaçların uçları kurursa yaz kurak geçer.
- Kış elması çok olursa kış hafif geçer.
- Kızambık dikenini erken kurursa havalar bozmaya başlar (KK1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 35).

2. 7. HALK MATEMATİĞİ

“Anadolu halkının günlük işlerinde, alışverişlerinde, her türlü değiştirme işlemlerinde vb. hesaplama gerektiren durumlarda kendi geliştirdikleri ölçü birimlerini kullanmalarına halk matematiği denir.” (Artun, 2013c, s.277).

Cizere köylerinde halk standart bir ölçüm cihazı yok ise ölçme işlemini kendi yöntemleriyle halletmişler. Bu yöntemlere hem isimlendirme hem de kendilerine göre tarif koymuşlardır. Bu ölçme ve tartma ile ilgili köylerdeki örnekler şunlardır:

Harer: Boyu yaklaşık 115 cm eni 70 cm olan büyük çuvaldır.

Arşın: Yaklaşık 65 cm'dir.

Kulaç: Bir kucak kadar.

Kulaç: 1 ton kadar.

Teneke: Tenekenin kilo veya ölçümüne göredir. Yaklaşık 20 kg'dır.

Okka: 1,5 kg'dır.

Maşrapa: 1 veya 1,5 litrelik ölçüm aracıdır.

Kalbur: Tahıl elemeye yarayan delikli araçtır. Ölçüm enine göre yapılır.

Got: Yaklaşık on beş kg'dır.

Dönüm: Tarladaki 1000 m² lik alandır.

Kem-Bağ: Bir keme sığan buğday bağıdır.

2. 8. OYUNLAR

“Oyun:

1- Zaman geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlencedir.

2- Müzik eşliğinde yapılan hareketler bütünüdür.

3- Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışmadır.” (Türkçe Sözlük, 1998, s.1711).

“Bütün toplumların yaşayış biçimlerine bir göz atıldığında araştırmacılar, o toplumların kültürlerinden önce oyun oynama hazzını oluşturduklarını ortaya çıkarırlar. Ortaya çıkan bütün toplumların kültürlerine bakıldığında kültürü oluşturan dil, mitos ve ritüellerin kökeninde hep oyun ve oyun oynama içgüdüğü karşımıza çıkmaktadır.” (Şener, 1993, s.11). Cizere köylerinden derlenen oyunlar ise şunlardır:

2. 8. 1. Yetişkin Oyunları

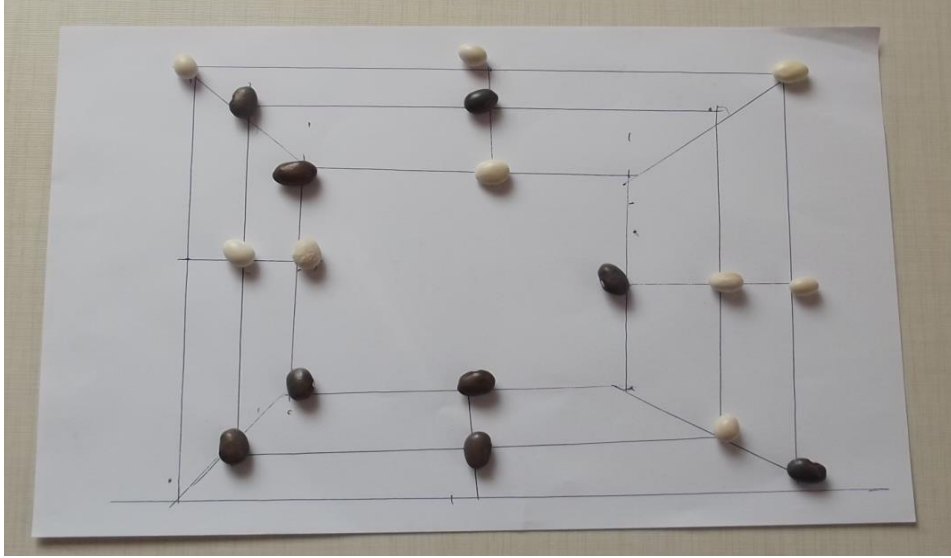
2. 8. 1. 1. Arası Kesim Oyunu

Bu oyun en az sekiz kişiyle oynanır. Sayıları eşit iki grup oluşturulur ve grup üyeleri birbirlerinin ellerini sıkıca tutarlar. Karşı gruptan seçilen bir kişi elleri kenetlenen gruba doğru hızlıca koşar ve buradan birinin elinin gruptan ayrılmasını

sağlar. Eğer birini alabilirse kendi grubuna götürür. Eğer alamazsa kendisi bir kişi almaya çalıştığı gruba girmek zorundadır. Oyun gruplardan birinde tek kişi kalana kadar sürer. Tek kişi kalan grup yenilmiş sayılır (KK16).

2. 8. 1. 2. Dokuz Taş Oyunu

Oyun iki kişi ile oynanan bir oyundur. Oyun zemini el ile çizilerek yapılır. Dört tane dörtgen iç içe çizilir ve her birisinin kenarı ve ortasından en aşağı dik çizgi çekilir. Taşları koyacak 24 nokta belirlenir. Oyun 12 siyah 12 beyaz 24 tane tane renkli taşla oynanır. Rakipler birbirlerinin taşlarını aynı hizaya gelmesini engellemeye çalışır. Oyuna seçilen birisi başlar ve taşlarını 12 noktaya koyar. Taşlar noktalara karışık koyulur. Oyuncu yatay, dikey ve çapraz şekilde üç renkli taşı aynı hizaya getirirse karşı oyuncunun taşını dışarı atar. Oyun bir oyuncunun taşları bitene kadar devam eder. Öteki oyuncu bütün taşları aynı hizaya getirebilmişse oyunu kazanır (KK20).

Görsel 21. Dokuz taş oyununun oynandığı zemin

2. 8. 1. 3. Türkü Yarıştırma Oyunu

Bu oyun genellikle köy büyükleri tarafından yaylaya çıkarken veya uzun kış gecelerinde oynanan bir oyundur. Oyun iki kişinin karşılıklı oturması ile belirlenen bir hakem karşısında başlar. Hakem bir konu belirler ve oyuncular konu ile ilgili mani söylerler. Hakem maniyi beğenmezse oyuncu bir adım geriye düşer. Oyun oyuncuların mani üretmemesiyle biter. Ancak kazananı hakem belirler. Oyun sonunda yenen oyuncu yenilen oyuncudan herhangi bir istekte bulunur. Oyuncunun isteği yerine gelmezse yenilen oyuncu ile bir daha oynanmaz (KK8).

2. 8. 2. Çocuk Oyunları

Çocuk denilince aklımıza ilk gelen kavramlardan biri “oyundur. Çünkü oyun çocukluk döneminin vazgeçilmezidir. Çocuğun dış dünyayı keşfetmesini, doğal ve aktif şekilde öğrenmesini, taklit becerilerini geliştirmesini ve hayal kurmasını sağlayan bir araçtır. Oyunun çocukların hayata bakış açısı üzerinde birçok etkileri vardır. Oyun, çocuklara düşünmeyi, kendi başına karar vermeyi ve risk alabilmeyi sağlar. Çocuklar oyun oynarken işbirliği yapmayı ve paylaşmayı öğrenirler. Araştırmacı bir ruha sahip olur, nesnelere tanıma ve problem çözmesi kolaylaşır. Oyun çocuklarda dikkat dağınıklığını giderir, dikkatini bir noktaya toplamayı ve becerilerini organize etmeyi sağlar. Oyun özellikle çocukların başkalarının haklarına saygılı olmayı ve kurallara uymayı öğretir. Oyun çocuğun dili olur, oyuncaklar ise kelimesi. Oyun başlı başına çocukların ruhsal yaralarını iyileştirmede etkilidir. Sonuç olarak oyunlar çocukların ruhsal ve fiziksel olarak gelişmesinde temel ihtiyaçlarından biridir.

Cizere köylerinden derlenen oyunlar şöyledir:

2. 8. 2. 1. Yakan Top

Yakan top oyunu en az dört kişiyle oynanır. Oyuncular iki eşit sayıda grup oluştururlar. Ortaya geçen gurubu belirlemek için sayışma yapılır. Atış mesafesi için iki tarafa da çizgi çizilir ve bu çizgiyi geçmeden her iki taraftan topla çizginin içindeki oyunculara atış yapılır. Top kime değerse o oyunda çıkar. Havadan gelen topu yere düşürmeden tutan bir hak daha kazanmış olur (KK1, 2, 35).

2. 8. 2. 2. Pısl-Eşşek Kuyusu

Bu oyun iki kişi ile on altışar on altışar paylaşılır üzere toplam otuz iki taşla oynanır. Oyunda oyuncular önlerine karşılıklı beşer tane çukur kazar ve her çukurun içinde dört taş yerleştirir. Kura ile seçilen oyuncu başlamaya hak kazanır. Oyuna başlayan kendine ait çukurlardan dört taş alır istediği çukurdan başlayarak sırayla her çukura birer taş koyar. Diğer oyuncu da aynısını yapar. Taş yerleştirme esnasında kendi çukurunda bir taş bırakmayı başaran oyuncu diğer oyuncunun çukurundaki bütün taşları almaya hak kazanır. Rakibin taşlarını toplamayı başaran oyuncu oyunu kazanır. Eğlenceli ve eğitsel bir oyundur. Genelde köylerde çobanlık

yapan çocukların vakit geçirmek için oynadığı oyundur (KK2, 18, 19, 23, 32, 24, 13, 14, 35).

Görsel 22. Pısıll oyunu kümeleri

2. 8. 2. 3. İmen

Bu oyun en az altı ya da sekiz kişiyle oynanır. Sayıları eşit şekilde iki grup oluşturulur. Her iki grubun da birbirlerine uzak yerlerde kalesi vardır. Kale başında her iki grupta da bir kişi durur ve herkes bu kişiye dokunup ondan ateş alır. Ateş alan oyuncu karşı gruptan kendinden önce sahaya çıkmış bir kişiyi ebelemeye çalışır. Eğer bir oyuncu hangi oyuncudan sonra ateş almışsa en son ateş alanın vurma hakkı vardır. Vurulan kişi karşı kaleye götürülür. Karşıya götürülen kişi grup arkadaşları onu alana kadar orada kalır. Eğer bir grupta kaleyi koruyan hariç hepsi ebelenirse kaleyi koruyan kaleden çıkartılmaya ve kale alınmaya çalışılır. Eğer kaleci yanlışlıkla kalesinden çıkarsa ve karşı gruptan birisi kaleye girerse kalesi alınan grup yenilmiş olur (KK1, 13, 19, 23, 24, 13, 35).

2. 8. 2. 4. Çığırık-Cıgırık Oyunu

Çığırık oyunu iki ağaç yardımıyla oynanmaktadır. Tahterevalliye benzeyen bir oyundur. Çığırık oyunun oynanabilmesi için en az iki kişiye ihtiyaç vardır. Bu sayı oyun aracının büyüklüğüne göre değişir. Oyuncular, yere dikey olacak şekilde 1 ile 1,5 metre uzunluğunda ucu sivriltilmiş bir direk dikerler. Toprağa gömülü hâlde bulunan bu direğin toprağın yüzeyindeki kısmı en az 1 metre olmalıdır. Daha sonra bu direğin yere göre paraleline doğru yerleştirilmek üzere uzunluğu 4-6 metre olan daha kalın bir başka direk alınarak tam ortası oyulur. Oyulan bu kısım, yere

gömülen diğer direğin sivri ucuna denk getirilerek yerleştirilir. Yerleştirilmeden önce oyulan yerlere gıcırtı çıkarması için kömür tozu ile yağ sürülür. Oyun aracı böylece hazır hâle getirilir. Daha sonra çığırığın her bir ucuna, birer veya daha fazla sayıda oyuncu biner. Oyunculardan ayakları yere değen kim ise, yerden güç alarak kendisini havaya doğru iteler. Havaya kalkan oyuncunun, karşısında bulunan diğer oyuncular da yere doğru inerler. Oyun böylece sürüp gider. Dengeyi kurabilenler oyunu kazanırlar (KK1, 2, 4, 10, 14, 17, 20, 31, 32, 35).

2. 8. 2. 5. Çelik-Çomak Oyunu

Bu oyun iki grup arasında oynanır. Gruplar en az ikişer kişiden oluşur. Oyunda biri 30 cm. çelik denilen diğeri ise 70 cm'lik çomak adı verilen iki sopa bulunur. Düz bir yere çizgi biçiminde küçük bir çukur açılır. Çukurdan yirmi adım geride bir çizgi çizilir. Oyunda ebe yoktur. Oyuna önce hangi grubun başlayacağını belirlemek için seçim yapılır. Seçimi kazanan grup oyuna başlamak için hazırdır. Karşı gruptan bir kişi elindeki uzun sopayı önceden açılan çukurun üzerine yatay olarak koyar. Oyuna ilk başlayan kişi önceden çizilen çizgiden elindeki küçük sopayı çukur üzerindeki sopaya atar. Eğer vurursa oyuna başlar. Elindeki çomak ile çeliği havaya kaldırır ve vurur. Oyunu kaybeden grubun oyuncuları çeliğin düştüğü yere kadar sekerek gider. Oyun bu şekilde devam eder (KK1, 2, 10, 14, 17, 20, 22, 32, 31, 35).

2. 8. 2. 6. Galandar Oyunu

Bu oyun Galandar gecesinde genellikle kız erkek karışık oynanan bir oyundur. Galandar gecesine gidiğe koyulan çerezler çocuklar arasında paylaşılır. Malzemeler arasında elma, armut veya portakal varsa bir hakem yarışmacıları belirler ve portakalı yuvarlar. Hakemin yarışmanın bittiği yeri önceden belirler. Yarışmacıların koştuğu zemin bayır ve sert kardan oluşmalıdır. Oyunculardan biri portakalı belirlenen yerde yakalarsa ödül onun olur. Ancak bitiş çizgisine kadar portakalı kimse yakalayamazsa ödül paylaşılır (KK1).

2. 8. 2. 7. Mile-Misket Oyunu

Top biçimindeki küçük kürelerle oynanan oyundur. Oyuncu sayısına göre değişen boyutlarda bir üçgen çizilir. Her oyuncu üçgenin çizgileri üstüne ve içine eşit sayıda misket koyar. Üçgenden 3-4 metre uzağa bir kale çizgisi çizilir. Her oyuncu oyun bilyesi ile bu çizgiye atış yapar. Bilyelerin çizgiye yakınlığına göre

oyuncuların başlama sırası belirlenir. Kale çizgisinden üçgendeki bilyelere atış yapılır. Vurulup üçgenden dışarı çıkartılan bilye, atışı yapan oyuncunun olur.

Üçgendeki bütün bilyeler bitinceye kadar oyun sürer. Bilyeyi atmak için ise oyuncunun işaret parmağı düz tutulan başparmağının ucuna doğru ve başparmaktan biraz yukarıda olmak üzere parmağını bükür. Parmağın bükülmesiyle oluşan boşluğa bilye oturtulur. Oyuncu nişan alır ve başparmağını hızla ileri iterek bilyeyi hedefe atar. Oyuncu, en iyi biçimde nişan alabilmek için çömelir, ama bilyeyi atarken eli ileri doğru hareket ettirmek yasaktır (KK10, 14, 17, 20).

2. 8. 2. 8. Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu

En az altı kişiyle oynanan oyundur. Bu oyunda kişiler yere çömelir ve bir daire oluşturur. Elinde mendil olan bir kişi ayakta olur ve mendilin bir ucuna da düğüm atılır. Daire olmuş kişilerin etrafında “Yağ satarım bal satarım, ustam ölmüş ben satarım” diyerek gezer ve birisinin arkasına mendili bırakır. Arkasında mendil olduğunu fark etmeyen kişi mendil ile dairenin etrafında kovalanır ve yerine oturuncaya kadar kendisine mendil ile vurulur (KK27).

2. 8. 2. 9. Mendil Kapmaca Oyunu

Eşit sayıda oyuncudan oluşan iki grup arasında oynanır. Gruplar, aralarında 20-25 metre aralık bırakacak biçimde, karşılıklı birer sıra hâlinde dizilir. İki sıranın ortasındaki alanın tam orta yerine bir çizgi çizilir ve oyunu yöneten bir hakem seçilir. Bu hakem bu çizgide durarak mendili de elinde tutabilir. Bu arada oyuncular birbirine karşılıklı olarak “Menekşe mendilin düşe, bizden size kim düşe” diye sorarlar. Her iki gruptan da karşılıklı isimler söylenir. Hakem oyuncuların isimlerini karşılıklı olarak çağırır. Her iki takımdan ismi söylenen oyuncular koşarak mendili kapıp kaçar. Mendili kapını kovalayan öbür oyuncu onu yakalamaya çalışır. Mendili alan oyuncu yakalanmadan eski yerine dönebilirse, yakalayamayan oyuncu oyundan çıkar. Yakalanıp mendili kaptırırsa, kendisi çıkar. Mendili alan oyuncunun yakalanmadan yerine dönmesi üzerine hakem yeniden her iki takıma seslenir ve oyun sürer. Oyunu elemanı daha fazla olan grup kazanır (KK1, 3, 10, 14, 17, 8, 27).

2. 8. 2. 10. Zivayil-Zivoyil Oyunu

Bu oyunun sayıları eşit iki grup arasında oynanır. İki tane kale kurulur ve kaleye gol atılmaya çalışılır. Topun hızlı gitmemesinden dolayı kaleye gol atan oyuncuya ödüller verilir. Oyunun mantığı futbol gibidir. Tek farklılık topun adının

zivayil oluşudur. Bu top yaylada ineklerin sırtından çıkan tüylerin birikmesi ve bu tüylere oval şekil verilmesiyle olur. Tüylerden yapılan bu topun birbirine yapışması ve dağılmaması için sütlü yapışkan ot ezilir, tüylerin birbirine yapışması sağlanır (KK7).

2. 8. 2. 11. Uğur Böceği Uçurma Oyunu

Bu oyun genelde hayvan otlatan kız çocukları tarafından oynanmaktadır. İki kişi seçilir. İki tanede uğur böceği bulunur. Oyuncular böcekleri avuçlarının içinde tutarlar ve belirlenen vakitte ellerini açıp uğur böceklerini bir tekerleme ile uçurmaya çalışırlar. “Uç uç uğur böceği. Bulurum sana giyeceği. Sen uçmazsan bilmem ne yiyeceği, Uç Uç uğur böceği” diyerek uğur böceklerinin en uzağa uçmasını beklerler. Uğur böceklerinden hangisi bir yere daha erken konarsa o uğur böceğini uçuran kazanır (KK8,1).

2. 8. 2. 12. Pir Oyunu

Bu oyun genellikle hayvan otlatmaya giden erkek çocuklarının oynadığı bir oyundur. İki kişi tarafından oynanır. Eşit ölçülerde taze pir çalıları kesilir ve üst üste gelecek dağınık bir şekilde düz bir zemin üzerine atılır. Uzun bir çalı seçilir. Oyuna başlayan kişi diğer çalıları hareket ettirmeden bir çalıyı kenara ayırır. Bir 1-oyuncu diğer çalıları kenara alırken hareket ettirirse oynama hakkı karşdakine verilir. Hangi oyuncunun kenara ayırdığı çalı fazla ise oyunu kazanan odur (KK28, 21, 2, 4, 6, 13, 32, 16).

2. 8. 2. 13. Ortada Sıçan Oyunu

Bu oyun en az üç en fazla sekiz kişi arasında oynanır. Oyun düz bir alanda oynanır. Ortaya seçilen bir oyuncu geçer. Öteki oyuncular ortadaki etrafına dağılırlar. Ortadaki oyuncu öteki oyuncuların ayağındaki topu yakalamaya çalışır. Topu diğer oyuncuya atarken ortadaki oyuncuya kaptıran oyuncu ortaya geçer (KK28, 21, 2, 4, 6, 13, 16, 20).

2. 8. 2. 14. Uzun Eşek Oyunu

Bu oyunda düz bir zemin ve bir oyuncunun yaslanacağı duvar olması gerekir. İki oyuncu seçilir ve bunlar kendilerine eşit sayılarda iki grup oluştururlar. Oyuna başlayacak grup sayışma ile belirlenir. Oyuna başlayan ilk grup yastık tutucu birini belirler. Yastığı tutan duvara yaslanır ve öteki grup üyeleri bacaklarının arasına

kafalarını sokarlar. Bu şekilde birbirlerinin arkasına sıralanırlar. Öteki grup oyuncularını eğik duran oyuncuların üstüne hızlıca atarlar. Bütün oyuncular atlayınca yastık tutan oyuncu eğik gruba “Tek mi çift mi?” sorar. Eğer bilirlerse üstte duran grup ebe olur. Ayrıca üstteki grubu alttaki grup tartamazsa altta kalmaya devam ederler. Eğer üstteki gruptan atlarken biri düşerse yine alta onlar geçer (KK28, 21, 2, 4, 6, 13, 16, 20).

2. 8. 2. 15. Taş Yuvarlama Oyunu

Bu oyun iki kişi tarafından oynanır. Bu iki oyuncu bir sinora çıkarlar ve ellerindeki taşları fırlatırlar. Altı tur taş attıktan sonra taşı en uzağa giden oyuncu oyunu kazanır (KK2, 4, 6, 13, 16, 20).

2. 8. 2. 16. Tavşan Kaç Tazı Tut Oyunu

Bu oyun düz zeminde ve genellikle harmanlarda kızların oynadığı bir oyundur. Tavşan olacak oyuncu seçilir. Oyuncular bir halka şeklinde dağılırlar. Tavşan olan oyuncu halkanın ortasında oturur. Halka hâlindeki oyuncular ortada oturan tavşanın etrafında, “Hendekte bir tavşan. Tavşan bana baksana. Yakışıyorum sana” derler. Tazı olacak bir oyuncu daha seçilir. Tavşan kaçar, tazı tavşanı ebelemeye çalışır. Öteki oyuncular: “Tavşan kaç Tazı tut” diye bağırlar. Tazı tavşanı yakalarsa oyuncu yeniden tavşan olur. Yakalayamazsa tazı olan oyuncu tavşanın yerine geçer (KK1, 18, 27).

2. 8. 2. 17. Vız Vız Oyunu

Bu oyun genelde kızlar tarafından evde oynanır. Sayışma ile bir oyuncu belirlenir. Seçilen oyuncu odadan dışarıya çıkarılır. Odada herhangi bir eşya içerideki oyuncular tarafından tutulur. Seçilen eşyanın yanında ona benzer birçok eşya tutulur. Dışarı atılan oyuncu tekrar içeri alınır. Odadaki oyuncular ağızlarıyla sessizce “vızzz!” sesi çıkarırlar. Oyuncu tutulan eşyaya benzer bir şeyin yanına geldiği zaman diğer oyuncular seslerinin tonunu artırırlar. Böylece oyuncuyu şaşırtmaya çalışırlar. Ancak oyuncunun iki hakkı vardır. İki hakkını da yanlış eşyaya kullanırsa oyuncu öteki oyuncuların bütün istediklerini yapmak zorundadır. Eğer eşyayı doğru bulursa kendisi öteki oyunculara istediğini yaptırır (KK28, 21, 1, 18, 2, 4, 6, 13, 16, 20, 27, 1).

2. 8. 2. 18. Lades Oyunu

Bu oyun iki oyuncu arasında oynanır. Oyunun içeriği aldatma ve güven duygusunu ölçmek içindir. İki oyuncu küçük parmaklarını çengel gibi yaparlar ve:

Lades lades olsun mu?

Olsun.

Şaşırın kör olsun mu?

Olsun.

Bilmeyen nesini versin mi?

Versin.

Bu dünyada, senin bana, benim sana borcum olsun mu?

Olsun.

Sen bana ne vereceksin?

-Bende sana...

Öyleyse çek kopsun.

Bu tekerleme söylenerek sözleşirler. Aldanmamaya, birbirlerini aldatmaya çalışırlar. Aldanan oyuncuya diğer oyuncu istediği şeyleri yaptırabilir (KK21, 22, 6, 13, 16, 20, 35).

2. 8. 2. 19. Şaşırtmaca Oyunu

Bu oyun en az iki en fazla üç kişi ile oynanır. Oyuna başlamadan önce birbirlerinin ellerini tutarak: “Şaşırtmacalar, şaşırtana bir ceza var” derler. Önce oyuncu sağ elini karşı oyuncunun sol eline vurur. Sonra sol elini karşı oyuncunun sağ eline vurur. Daha sonra her ikisi de ellerini birbirine vurur. Ellerinin üstüne de vurduktan sonra oyunu hızlandırmaya başlar. İlk şaşırın oyuncuya ceza verilir (KK1).

2. 8. 2. 20. Beştaş Oyunu

Bu oyun iki oyuncu tarafından düz bir zeminde oynanır. Beş tane yuvarlak dere taşı bulunur. Sayışma ile önce başlayacak oyuncu belirlenir. Oyuncu beş taşı yukarı atar ve elinin üstü ile tutar. Elinin üstündeki taşları tekrar yukarı atar ve kalan taşları alır. Beş taş yere atılır oyuncu bir taşı seçer. Seçtiği taşı yukarı atarak öteki taşları bir bir toplar. Ancak öteki taşları yerden alırken yerlerinden oynatmaması gerekir. Eğer oynatırsa yanar, oyuna diğer oyuncu başlar. Oyuncu ikilere geçer. Yine taşları yere atar. Bir taşı havaya atıp ikişer ikişer toplar. Üçlerde ise oyuncu

taşları yere atar ve üç taşı bir elde kalan bir taşı bir elde toplar. Oyunun en zor bölümü ise dörtlerdir. Bir taş ile dört taş birden alınır. Daha sonra “pisipisiler” bölümüne geçilir. Burada oyuncu taşları yere atar. İşaret parmağı ve orta parmağını birbirinin üstüne kıvrır. Başparmağını taşların önünde bir yerde açar. Bir taşı yukarı atıp bir taşı bu kaleden geçirmeye çalışır. Bu bölümü de geçerse yine dört taşı bir elde tutmaya çalışır. Oyun oyuncuların isteği ile sona erer (KK1, 3, 6, 18, 28, 21, 2, 4, 6, 13, 16, 20, 32, 31).

2. 8. 2. 21. El Kaçırma Oyunu

Bu oyun iki oyuncu ile oynanan bir oyundur. Oyunda hızlı ve pratik olunmalıdır. Oyunculardan biri karşısındaki oyuncuya avuç içini açar ve bekler. Karşısındaki oyuncu da iki elinin üstünü ona gösterecek şekilde bekler. Elinin üstü görünen oyuncu karşı oyuncunun eline hızlıca vurmaya çalışır. Öteki oyuncu da elini kaçırır. Eğer oyuncu karşı oyuncunun eline vurursa karşılıklı olarak değişirler. Oyun oyuncuların isteği ile sona erer (KK21, 4, 6, 13, 16, 20).

2. 8. 2. 22. Ceviz Atma Oyunu

Bu oyun hayvan otlatırken genelde erkeklerin oynadığı bir oyundur. Düz bir zeminde iki kişi ile oynanır. Zemine bir çizgi çekilir. Çizginin 1.5 metre uzağına düz bir taş koyulur. Taşların 50 cm önüne küçük bir çukur kazılır. Bu iki düzenek iki oyuncunun ön hizasında olmalıdır. Oyuncuların ellerine eşit sayıda ceviz alır. İki oyuncu oyuna aynı anda başlar. Oyuncular ellerindeki cevizi düz taşa değdirip önündeki çukura girmesini sağlamalıdır. Ancak çukura giren her ceviz düz taştan sekmelidir. Çukura en çok ceviz atan oyuncu oyunu kazanır (KK7, 13, 16, 20).

2. 8. 2. 23. Dokuz Taş Oyunu

Bu oyunu sayıları eşit şekilde olan iki grup oynar. Oyun için düz bir zemin gerekir. Genellikle harmanlarda oynanır. Oyun için dokuz tane üst üste dizilecek şekilde taş bulunur. Oyuncular iki grup olur ve taşlar üst üste dizilir. Oyuna başlayacak grup bir kişi belirler. Bu oyuncu dokuz taşı hiza alır ve topla yıkar. Böylece oyun başlar. Öteki grup ise taşları dizmek zorundadır. Taşı yıkan grup ise onlar taşları dizmeden onları vurup oyundan atmaya çalışırlar. Ortadaki grup toptan kaçarak dokuz taşı üst üste dizmeye çalışır. Topla vurulmamaya çalışırlar. Taşlar üst üste dizildikten sonra grup öne geçer. Eğer taşlar dizilmeden bütün grup üyeleri

devre dışı kalırsa öteki grup öne geçer. En çok sayı kazanan grup oyunu kazanır (KK1, 6, 10, 28, 21, 2, 4, 6, 13, 16, 20, 27).

2. 8. 2. 24. Dübel Oyunu

Bu oyun genellikle hayvan otlatmaya giden kız veya erkeklerin oynadığı bir oyundur. Oyun için en az iki kişi gerekir. Taraklık ağaçlarının meyvesi olan dübelin içine bir iplik geçirilir. Düz bir zeminde oyuncuları içine alacak 2 tane halka çizilir. Halkaların içine giren oyuncular ipe geçirilmiş dübeli başının üzerinde döndürerek en uzağa atmaya çalışırlar. Dübel, hakemin belirlediği yere ulaşırsa oyuncu bir puan alır. Oyun 7. turun sonunda sona erer (KK1, 8, 9).

2. 8. 2. 25. Gizlenböcük-Saklambaç Oyunu

Bu oyun genellikle kız erkek karışık oynanır. Oyun genellikle akşam vaktinde oynanır. En az üç kişi olması gerekir. Sayışmaca ile oyuncu belirlenir. Bu oyuncu elleriyle başını kapatarak belirlenen bir yerde elliye kadar sayar. Son sayıları sesli bir şekilde bağırır ve şu tekerlemeyi söyler:

“Gizlenböcük, gizlenböcük

Ağzı açık

Gözü cücük

Eli mıcık

Kendi cıcık

Küçük cücük

Hıyar cacık

Gel beni, elimi, gözümü bul

Sağım solum sobe, saklanmayan ebe” denir. Bir başka tekerleme ise şöyledir:

“Öveleme develeme

Deve kuşu kovalama

Amber çember

Taze tuzi

Berber kızı

Ne zaman gelecek?

Yarın gelecek

Yarıl fıngıl fırdıl

Felek fis tıs” (KK22)

Oyuncu tekerlemeyi bitirene kadar öteki oyuncular saklanmalıdır. Oyuncular sayının sayıldığı yeri boş görürse “Sobe!” diyerek ellerini dokundururlar. Sobeleyen kişi bir dahaki turda sayan kişi olmaz. Oyuncu bir kişinin adını yanlış söylerse diğer saklananlar “Çanak çömlek patladı” diyerek ortaya çıkarlar. Oyuncu yine saymak zorunda kalır.

Oyuncu sobe yapmayan kişiyi uzun süre bulamadıysa o kişinin ismini söyleyip “Eşek veya kurt” diye bağırır. İsmi söylediği oyuncu tek ayaküstünde gelerek sobeler; fakat ebe “Kurt” dediği zaman oyuncuyu sobeleyemez. Bu durumda yine kendisi sayan oyuncu olur (KK1, 2, 3, 10, 14, 17, 20, 32).

2. 8. 2. 26. İp Atlama

Bu oyun en az üç kişiyle oynanır. Genellikle kızların oynadığı bir oyundur. İki kişi ipi tutar ve çevirir. Bir kişi de ortaya geçer ve ip ayaklarına değmeden atlamaya çalışır. Oyunun hızı ipi çevirenlerin temposuna göre artar. Oyuncu ortada atlarken bazı tekerlemeler söyler:

Arabi arabi

Çevir dolabi

Kızlar giyer

Miskin çorabi

Erkekler içer

Rakı şarabi

Makas makas

Baba boka bas

Kestane kestane

Kalmadı bana bir tane (KK21, 22).

Bu tekerleme ise ipi tutanlar tarafından söylenir. İp atlayan oyuncu buradaki komutlara uyar. Şaşırırsa yanar ve ipi sallayan olur:

Laleli bir, içeri gir, ipten tut dışarıya çık (Burada oyuncu dışarı çıkmak zorundadır).

Laleli iki, ormanda tilki, ormanın yarısı, doktor beyin karısı,

Denizde dalga, hoş geldin abla, üç kere hopla bir, iki, üç. (Oyuncu burada sırayla atladıkça bir, iki, üç diye bağırır.)

Laleli üç seçmesi güç, bir, iki, üç.

Laleli dört, eteğini ört, bir, iki, üç, dört.

Laleli beş, mezarını eş, bir, iki, üç, dört, beş.

Laleli altı bir gemi battı, içindeki şişko, üç göbek attı bir, iki, üç, ..., altı.

Laleli yedi, yemeğini yedi bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi.

Laleli sekiz, seksen sekiz bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz.

Laleli dokuz, doksan dokuz bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz.

Laleli on, kırmızı don, bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on

Oyununun sonunda herhangi bir sayı söylenir. Örneğin “Laleli yirmi” denir ve tempo artırılır. Oyuncu yirmiye kadar sayar ve yanmamaya çalışır (KK27, 1, 23).

2. 8. 2. 27. Peşkir Atma

Bu oyun genellikle kış geceleri büyükler ve çocukların oynadığı bir oyundur. Büyükler tarafından seçilen iki çocuğa bilmeceler sorulur. Bilmece sorulan çocuklar peş peşe sorulan 3 bilmecede yanılırsa veya bilemezse başka bir çocuk tarafından kafalarına peşkir vurulur. Eğer çocuklar 3 bilmeceyi arka arkaya bilirse soruyu soran kişiye peşkir vurulur. En çok bilmece bilen çocuğa kızak hediye edilir (KK8, 9).

2. 8. 2. 28. Birem Birem

Bu oyun genellikle kız erkek karışık oynanır. Oyun için en az beş kişi olmalıdır. Oyuncular ayaklarını öne doğru uzatırlar. Oyun tekerleme ile başlar:

“Birem birem, ikem ikem

Uzun boylu kamaş dikem

Sallam sullam salla bunu

Çek onu çek bunu” Bu tekerleme hecelenerek okunur ve her hecede bir çocuğun ayağına dokunur. Son heceye denk gelen ayağın teki oyundan çıkar. Bu şekilde sayarak tek ayak kalana kadar oyun devam eder. Tek bir ayak kalınca bütün oyuncular bu ayağa elleriyle vururlar (KK35).

2. 8. 3. Halk Oyunları

“Halk oyunlarının kökeni ilk insana kadar uzanır ve büyüye dayanır. Ava çıkmadan önce kapılan toplu dans, topluluğun güven duygusunu artırıyordu. İlkel insanların topluluk hâline yaşaması ve kendilerini yöneten birtakım sihirli güçlere inanmaları ilk dansın doğuşuna neden oldu.” (Artun, 1992, s.4).

Genel olarak halk oyunlarının oluşumunda insanımızın tutumu ve davranışları ve oyuna bakışı önemlidir. Bu tutum ve davranışlar ile beraber oyunların oynama şekli ve oyun esnasında kullanılan malzemeler çeşitli olabilmektedir (Albayrak, 2004, s.237). Örneğin Karadeniz’de oynanan bıçak oyunu yörenin davranışlarını, oyunun genel havası yöre insanının hırçınlığını, oyunun en sonunda kişilerin birbirlerine sarılmaları bölgede olan samimi dostluğun göstergesidir.

Cizere köylerinde geçmişten günümüze değişmeden oynanan halk oyunları şunlardır:

2. 8. 3. 1. Alucra Sallaması

Bu oyun davul-zurna veya kemençe çalarken ile el ele tutuşulup oynanan oynanır. Bu oyunu genellikle kadınlar oynar. Cizere köylerinde kına gecelerinde oynanmaktadır.

2. 8. 3. 2. Bıçak Oyunu

Kemençe çalarken karşılıklı iki kişinin ellerinde bıçaklarla doğaçlama hareketler yapılarak oynanan bir oyundur. Oyun önce ikilinin düz horonuyla başlar. Kemençenin ritmi artmaya başlayınca karşı karşıya gelirler ve bıçakları birbirine değdirip ses çıkarırlar. Oyunun son kısmında oyuncular bıçaklarını yere atıp birbirlerine sarılırlar. Bu oyun gelin alma merasimlerinde gelinin kuşağı bağlanırken oynandığı görülür.

2. 8. 3. 3. Cemo

Bu oyun Cizere köylerinde genellikle Arpalı köyünde oynandığı görülmektedir. Oyunu çoğunlukla kadınlar kına gecesinde oynar. Bu oyun oynanırken bir kişi ortada cemo türküsünü söyler. Kadınlar ellerini orta hizadan tutarak oyuna başlarlar. İki tur döndükten sonra doğaçlama bir alaşağı yapılır ve tekrar oyun devam eder. Kadınları oyunu oynarken hafif eğik olmalı, kafaları da aşağıya bakar şekilde durmalıdır.

2. 8. 3. 4. Dik Horon

Cizere köylerinde genellikle erkekler tarafından her eğlencede oynanan bir oyundur. Kemeçe veya zurna çalınmasıyla oynanır. Oyun önce düz horon şeklinde başlar ancak ayaklar oynamaz dizler ritme uymalıdır. Oyunun ortasında ayaklarda hafifçe ileri geri hızlı şekilde oynar. Oyun içerisinde en az üç defa alaşağı yapılır.

2. 8. 3. 5. Düz Horon

Bu oyun her eğlencede kadın veya erkekler tarafından genelde kemeçe ezgileriyle oynanır. Kemeçecinin komutlarıyla oyun hızlanır ve alaşağı yapılır. Oyunda önce sağ ayak öne sonra sol ayakta atılır. Üçüncü aşamada öne sağ ayak öne alınır sonra sol ayakta yanına getirilir ve sırayla geri gidilir. Oyunun başında eller orta hizadadır. Oyun sonuna doğru eller aşağı indirilir.

2. 8. 3. 6. Hoş Bilezik

Bu oyun Cizere köylerinde sadece kadınların oynadığı bir oyundur. Davul-zurna ile oynanır. Ancak davul-zurna yoksa birisi ortaya geçer ve ezgiyi söyler, oyun başlar. Oyun kadınların yerinde saymasıyla başlar. Daha sonra hızlı şekilde 3 adım öne ve sağa gidilir. Sonra geri gelinir. Ortadaki kişinin komutuyla yere çökülür ve istenildiği zaman oyun sona erer.

2. 8. 3. 7. Üçayak

Bu oyun Alucra sallamasının ezgileriyle genellikle kına gecelerinde kadınların oynadığı bir oyundur. Oyuna eğik şekilde başlanılır. Önce sağ ayak geride sol ayak sürekli önüne doğru getirilerek 3 tur sağa gidilir. Sonra aynı hareketler sağa doğru da yapılır. En sonunda bir sağa bir sola bir defa gelinir ve başlanılan yerde oyun biter.

2. 8. 4. Halk algıları

2. 8. 4. 1. Davul

Büyük bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmakla çalınan çalgıdır. Davul Anadolu geleneksel müziğinin en temel çalgısıdır. Tek başına kullanıldığı gibi özellikle zurna ile beraber ikili kullanımı ile bilinir. Cizere köylerinde genelde düğünlerde erkekler tarafından oynanan oyunlarda çalınır. Düğünlerde daha çok gelin alınırken çalınır.

2. 8. 4. 2. Zurna

Davul ile oyunlara eşlik eden en önemli nefesli çalgıdır. Genelde dik horon oynarken çalınır.

2. 8. 4. 3. Kemeçe

İki elle boşlukta çalınan üç telli küçük yaylı bir çalgıdır. Yörede en çok kullanılan ve sevilen halk çalgısıdır. Kemeeyi çalan atma türküler söyler. Genelde düz horon ve bıçak oyunu kemeçe ile oynanmaktadır.

2. 8. 4. 4. Tef

Tef keçi derisinin oval bir tahtaya geçirilmesiyle yapılır. Tef genelde kadınların kendi aralarında yaptığı kına gecesi gibi eğlencelerde çalınır. Tefi çalan kişi atma türküler eşliğinde kişileri eğlendirir.

2. 9. BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR

2. 9. 1. Mevsimlik Törenler

2. 9. 1. 1. Galandar

Yörede yılbaşı, ocak ayının ikinci haftası içerisinde farklı günlerde kutlanmaktadır. Yılbaşı genelde 14 Ocak tarihi ve bu tarihe yakın gün olarak sayılmaktadır. Cizere köylerinde yılbaşına “Galandar” denilmektedir.

Galandar günü ve gecesinde köyün gençleri her evin bacasından *Galandar gıdığı* denilen bir sepet bırakır. Sepet bırakılan ev sahibinin kimseyi görmemesi gerekmektedir. Ev sahibinden bu sepete bir şeyler koyması beklenir. Sepet bırakan kişi bazen kadın kılığına girer ve gizlenmeden kadın sesi çıkararak ev sahibinden, istediklerini sepete koymasını ister. Sepeti gören kişi evinde ne varsa genellikle

çerez, elma, armut, portakal gibi yiyecekler koyar. Sepettekiler beğenilmezse galandar asanlardan biri bir ipe not yazar ve ev sahibinden farklı yiyecekler istenir. Bütün evler dolaşıldıktan sonra bu yiyecekler bölüştürülüp yenir. Galandarın ilk günü çocuklar için eğlence günüdür. Geceleri özellikle karanlıkta saklambaç ve birçok oyun oynanır.

- Bu kutlamalarda o yılın daha bolluk ve bereket içinde geçmesi için bazı yiyecekler yapılır. Bu yiyeceklerden en önemlisi Galandar yiyeceği olarak bilinen *dıgıl* dır. Bu yiyecek mısırın dışı kaynatılarak yapılır. Dıgıl yapanın evinde bolluk olacağına inanılır. Bu gecede yapılan yiyeceklerden biri de *golot* adı verilen yağlı ve yumurtalı ekmeğdir.
- Galandar sabahı erkenden çeşmeden duru su getirilir evin bütün köşelerine serpilir. Su serpilirken dualar edilir, bolluk ve bereket dlenir.
- Bu gecede evden içeri ilk giren kişinin ayağının uğurlu ya da uğursuz olup olmadığı yıl boyunca yaşanan olaylardan anlaşılır. Evde işler yolunda gitmişse eve ilk giren kişinin ayağının uğurlu, işler kötü gitmişse eve ilk giren kişinin ayağının uğursuz olduğuna kanaat getirilir. Bu durumda seneye ki Galandarda eve ilk girecek kişi geçen Galandardaki kişi olmaz. Eve ilk giren kişinin ayağının uğurunu tarladaki mahsulün, hayvanların çoğalma bereketinin durumu belirler.
- Galandar gecesi evlerin bacalarından sepet sarkıtıp yiyecek istemeye *Galandar asmak* denir. Sepetine yiyecek koyulan kişi “Galandar astım. Allah evine bereket versin” diye dua eder.
- Galandar gecesi kimse kimsenin evine gitmez. Birinin evine gidilmesi gerekiyorsa veya bir gelen olursa o kişi ihtiyacı karşılandıktan sonra gönderilir, evde oturtulmaz. Böyle yapılmaması hâlinde evden hastalığın eksik olmayacağına inanılır (KK1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 30, 31, 32,35).

Galandar günü için söylenen mani ise şöyledir:

Galandarın dokuzu

Oldu bir kurus³⁴ guzi

---

³⁴ Kurus küçük demektir.

Hep emdi mozigayı³⁵

Yavan goyurdu bizi (KK1, 18, 22, 31).

2. 9. 1. 2. Hıdırellez

Hızır veya Hızır-İlyas, her daraldığında yardımı istenen, bu yardımın sağlanması için de belli yollara, merasimlere başvuru olan kişidir. Bu kişi insanüstü gizli bir güç hâline gelmiştir. Özellikle Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağırıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip semavî bir kurtarıcıdır (Ocak, 1990, s.103).

Cizere köylerinde Hıdırellez'in Hızır ve İlyas'ın bulunduğu gün olması sebebiyle bu günde duaların kabul edileceğine inanılır. Hıdırellez gününde bazı inanmalar ve gelenekler vardır. Bunlar:

- Hıdırellez'in ilk günü misafir gelmeden eve koyun veya köpek koyulur. Bu durumda yıl içinde bereket ve korunma olacağına inanılır.
- Hıdırellez günü kutlanmaz ancak bu günde ot koparılmaz, değirmen çevrilmez veya tohum dikilmez. Toprağa dokunulmaması gereken bir gündür.
- Hıdırellez günü bıçak, makas gibi araçlar kullanılmaz, kapılar kilitlenmez, çorap örülmez, değirmene gidilmez. Bunların yapılması hâlinde çocukların ve hayvanların sakat doğabileceğine inanılmaktadır.
- Hıdırellez günü bir ailenin veya hayvanın başına gelebilecek sorunlardan korunmak amacıyla "Eğrimiz büğrümüz buna gelsin" denilerek bir yere kabak tohumu dikilir.
- Hıdırellez günü sabahı ilkindi vaktine kadar hamile kadın el işi yapmamalıdır. El işi yapan gebenin doğacak çocuğunun dilinin delik olacağına inanılır. Hamile kadının kocası da bu günde herhangi bir yapmamadır.
- Hıdırellez günü dileklerin kabul olacağı bir gün olarak bilindiğinden evlenmek isteyenlerin, iş sahibi olmak isteyenlerin, çocuk sahibi olmak isteyenlerin dilek dilemeleri ve dua etmeleri gerekmektedir. Hıdırellez günü herkes birbirine misafirlığe gider. Evde durmanın bereketi keseceğine inanılmaktadır (KK1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 35).

³⁵ Koyunun bir diğer adıdır.

2. 9. 2. Yaşayış Biçimi ve Yayla Şenlikleri

2. 9. 2. 1. Yayla ve Yaylacılık Kavramları

Köy halkı tarafından belirli bir zamanda hayvanları beslemek, ziraat yapmak, odun vb. ihtiyaçları karşılamak ve evin geçimini sağlamaya yardımcı olacak her türlü işi yapmak, bazende sadece dinlenmek için gidilen çoğu zaman köylerden uzakta olan köyden ayrı bir mahal veya köyün ikinci bir bölümüne yayla denir (Tunçdilek, 1964, s.16).

Bir bölgeye yayla denilebilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Yaylalar rakımı ve fiziki özellikleri nedeniyle tarım yapmaya müsait yerler değildir. Ayrıca yaylalar orman sınırının üzerinde bulunmalı, bitki örtüsü bakımından verimli olmalıdır (Göl, 2004, s.164).

Yaylacılık ise mevsimsel bir hareket, bir göçtür. Yayla için belirlenen tarihte insanlar hayvanlarını yanlarına alarak yaylaya çıkar ve burada sosyal, kültürel ve ekonomik olarak faaliyete girerler. Bu faaliyetler bütününe yaylacılık denilmektedir (Emiroğlu, 1977, s.19).

Yaylacılık Doğu Karadeniz'in yüzyıllardır vazgeçemediği bir gelenektir. Bunun sebebi insanların gerek ekonomik gerek sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının köylerde karşılanamamasıdır. Gelişen teknoloji ve şehirleşme ile beraber yaylacılık kültüründe de değişiklikler olmuştur. Fakat Doğu Karadeniz yaylalarının çekiciliği ve güzelliği ile yaylacılık değişmeyen bir tutkudur.

Cizere köylerinde ise yaylacılık her yıl düzenli olarak mayıs ayı sonu ve haziran ayı ortasında başlamaktadır. En önemli işlevi ise hayvancılıktır. Köylerde bulunan ve kullanılan yaylalar şunlardır:

- Olukman Yaylası
- Manayıl Yaylası
- İstambam Düzü
- Eşek Düzü
- Tomara Yaylası
- Çayayla

- Manastır Yaylası
- Sineklik Yaylası
- Mezere Yaylası
- İsbele Yaylası
- Sarıç Yaylası
- Kürt Mezarı Yaylası

Görsel 23. Arpalı yaylasındaki Rum kelifi

2. 9. 2. 1. 1. Yaylaya Hazırlık

Cizere köylerinde yaylaya çıkış mevsimi abril beşinden sonra üçüncü fırtınanın geçtiği mayısın son haftasıyla haziranın ilk haftasıdır. Yaylaya çıkışın kesin tarihi hava şartlarına göre belirlenir ve yaylaya toplu olarak aynı gün çıkılır. Yaylaya çıkış tarihlerinde hava sıcaklıklarına bağlı olarak bazı değişmeler görülse de en yaygın tarih Haziran başıdır (KK21, 1, 9).

Görsel 24. Olukman yaylası

2. 9. 2. 1. 2. Yayla Evinde Yapılan Hazırlıklar

Yaylaya çıkmadan önce yapılan hazırlıklardır. Yaylaya çıkmadan önce yaylada bulunan ev ve ahır önceden gidilerek tamir edilir, bakım ve onarım, temizlik işleri yapılır. Yaylanın kaba otu biçilir (KK9).

2. 9. 2. 1. 3. Köy Evinde Yapılan Hazırlıklar

Yaylaya çıkmadan önce köy evinde yapılan hazırlıklardır. Baklagiller hazırlanır, mısır öğütülür, un yapılır. Yaylada kullanılacak malzeme temizlenir, sepetler dikilir. Yayla göçünde hayvanlara takılacak süsler gözden geçirilir. İnekler süslenir ve yola çıkacak hâle getirilir (KK12, 15, 8).

2. 9. 2. 1. 4. Yayla Yolculuğu

Yaylaya çıkma tarihi belirlendiğinde köylüler sabah erkenden yayla yolculuğuna başlamış olurlar. Yayla evi (*kelif*) için alınan malzemeler at veya katırlara yüklenir. Ancak günümüzde Cizere köylerinin bazı yaylalarına yol yapıldığı için motorlu taşıtlar kullanılır. Yayla yolculuğu şenlik havasında geçmektedir. Hayvanlara ağır kelekler ve elde yapma süsler takılır. Hayvanların sürümü sırasında yaylacılar birbirlerine atma türkü söylemektedir. Buradaki etkinlikler ve sözlü ürünler, halkın kültürel yapısının ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Yayladan iniş ise toplu yapılmaz, genelde herkes ayrı ayrı iner (KK8, 9, 10). Yaylaya çıkarken söylenen maniler şunlardır:

Geline bak geline

Atın üstüne bindi

Eylül sonu geldimi

Millet yayladan endi (KK14)

Geline bak geline

Atın üstüne bindi

Eylül sonu geldimi

Millet yayladan endi (KK14)

Yaylaya yaklaşıldığında yaylanın düzüne birlikte girmek çok önemlidir. Türküler eşliğinde yaylacılar yaylada bir müddet horon oynayarak eğlenirler.

Obaya giriş zamanı, yayla bekçisinin silah atışıyla belirlenir ve herkes büyük bir coşkuyla evlerine girer (KK1).

2. 9. 2. 1. 5. Yaylacılığın İcrası

Yaylaya ulaştıktan sonra artık yayla hayatı başlamıştır. Yaylaya çıkılan ilk gün yayla çiçeği alma yapılır. Yayla çiçeği toplayan ilk kişinin her işini erken bitireceğine inanılır. Eğer herhangi bir kız yayla çiçeği toplarsa ne kadar maharetli olduğunu kanıtlamış olur. Yaylaya çıkılan ilk günün akşamı ısırgan otu yemeği yenilir. Yaylaya çıkıldığında erkekler ve kızlar ayrı yerlerde eğlenirler. Erkekler ilk olarak silah atmaktır. Bir erkeğin ne kadar çok silah atarsa o kadar güçlü olduğuna inanılır. Yaylanın ortasında ateş yakılır. Bu eğlenceler bir hafta kadar devam eder.

Yaylada genellikle günlük değişmeyen bazı işler mevcuttur. Kadınlar inekleri sağar, sütü vurur ve yemeği yapar. Süttten tereyağı, çökelek, deleme yaparlar. Bu ürünler köye indirilir ve satılmak üzere şehre gönderilir. Yaylada kadınlar genelde hayvanların sütünden ve koyunların yünlerinden sorumludur. Bu yünlerden yün çorabı, yelek vb. ürünler dokunur (KK1, 8, 3).

Erkekler ise yaylada ot biçme ve ormanda odun yapma işlerini yapar. Eğer hayvanlar otlatılacaksa bu iş erkeklere düşer. Hayvanların mahsullerini köye indirme işi de erkeklerindir (KK15). Akşam hayvanlar döndükten sonra süt sağma işi kadınlara düşer.

Yayladaki akşam sohbetleri çok keyiflidir. Bu sohbetlerde de atma türkü yarışmasına girilir, maniler söylenir, bilmece sorulur. Yayladan iniş ise yine şenlik havasında geçer (KK2, 8).

2. 9. 2. 2. Kazıkbeli Yaylası Şenliği

“Kazıkbeli Yaylası, Gümüşhane ili, Kürtün ilçesi, Söğüteli Köyü’ne bağlıdır. Söğüteli Köyü’ne 6 km, Kürtün’e 37 km ve Tirebolu’ya 90 km uzaklıktadır ve yaylanın denizden yüksekliği 2370 metredir”.³⁶

Kazıkbeli, yaylacılık geleneğinin yöre halkı tarafından yaşatıldığı yaylalardan biridir. Kazıkbeli yaylası Kürtün ilçesi sınırında olmasına rağmen burada yapılan şenliklere Cizere köyleri de her yıl katılmaktadır. Kazıkbeli Yaylasında yayla mevsiminin açılmasıyla çarşamba günü pazar kurulur. Bu pazarda

³⁶ www.yertürk.com (15.04.2018)

yöresel ürünler satılır. Genelde temmuz ayının ikinci veya üçüncü haftası yayla şenlikleri yapılır. Bu şenlik bir hafta kadar sürebilmektedir. Eğlence için yöre sanatçıları çağırılır, horonlar oynanır ve çeşitli eğlenceler yapılır (KK28, 21, 2, 4, 6, 13, 16, 20).

2. 9. 3. Bayramlar

2. 9. 3. 1. Dinî Bayramlar

2. 9. 3. 1. 1. Arife Günü

“Arife belirli bir günün, olayın bir önceki günü veya ona yakın günler ön gün anlamına gelir. Arife günü ise dinî bayramlardan önceki gün anlamında kullanılmaktadır.” (Türkçe Sözlük, 2011e, s.151). Dinî bayramlardan bir önceki gün olan arife gününde bayram için hazırlıklar yapılır.

- Arife günü ve gecesinde edilen duaların geri dönmediğine inanılır ve bol bol dua edilir.
- Arife gününde temizlik yapılır, mezarlık ziyaret edilir. Mezarlıktaki taşlar yıkanır, mezar sulanır.
- Arife gecelerinde kadınlar ve çocukları ellerine kına koyarlar.
- Arife günü gusül abdesti alınmasının sevap olduğu düşünülür (KK28, 21, 2, 4, 1, 8, 21, 32).

2. 9. 3. 1. 2. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı, şevval ayının ilk üç gününde kutlanan dinî bayramdır. Bu bayramın kutlanmasına önem verilmekte topluma bayram sevinci aşlamak amaçlanmaktadır. İnanışa göre bu bayramda sevinmek ibadet sayılmaktadır. Bununla beraber halkın gelenek ve kültüründe yaşattığı değerleri sonraki nesillere kazandırmak için önemli bir gündür. Genel olarak yaşlılar dışarı çıkmaz gençler ve akrabalar onları ziyarete gelirler. Bu bayramda gelenlere şeker, baklava vb. ikram edilmesinden dolayı *şeker bayramı* denir (Artun, 2013ç, s.289).

- Bayramdan önce misafirler için burma, baklava ve çeşitli tatlılar yapılır.
- Bayramdan önce bayram temizliği yapılır.
- Çocuklara bayram sabahı bayramlıkları giydirilir.
- Bayram namazından sonra yaşlı insanlar ziyaret edilir, komşuluk ilişkileri geliştirilir.

- Bayram günü sevinmenin ibadet olduğuna inanılır (KK1, KK3, 5, 8, 12, 2, 28, 21, 22, 26, 23, 31).

2. 9. 3. 1. 3. Kurban Bayramı

“Kurban Bayramı, Türkiye’de, eğlenceler yönünden, Ramazan Bayramı’na göre daha sönük geçer. İbrahim Peygamber’in oğlunu, Allah’a kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Allah’ın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslam dinine geçmiştir.” (Artun, 2013d, s.290).

- Bayramdan önce kadınlar ellerine kına koyarlar.
- Kurbanın kesimi namazdan sonra yapılır. Kurbanın kesimini evin büyükleri yapar.
- Kurban eti kurban kesmemiş yakınlarından başlanır ve çevreye dağıtılır.
- Arife gecesini kurban orucu tutulur. Tutulan oruç kurbanın ciğerinden yapılan kavurma ile açılır (KK2, 28, 21, 22, 26, 23, 31).

2. 9. 4. Dinî ve Millî Törenler

2. 9. 4. 1. Asker Uğurlama ve Karşılama

Memleketimizde belli bir yaşa gelen erkekler askere çağrılır. Askere çağrılan herkes bu vatani görevi yerine getireceği için çok sevinçli ve gururludur. Aileler de gururlu ve hüznülüdür.

Vatani görevine gitmeye hazır olan genç askere gideceğini bütün köylüye söyler. Askerin uğurlanacağı gün genç bütün köy halkının evine uğrayarak yaşlıların duasını ister, herkesten helallik alır. Askerin en son girdiği evden sonra yola çıkacağı yere kadar silahlar atılır. Uğurlama sırasında askere tavsiyeler verilir.

Asker eve dönerken herkes için kına getirir (KK32, 33). Askeri silahlar atılarak karşılanır (KK3, KK2, 10, 5, 8, 12, 11, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 31).

2. 9. 4. 2. Hacı uğurlama ve Karşılama

İslamiyet’in beş şartından biri olan hac vazifesi halk arasında büyük öneme sahiptir. Bunun için köylerde hacı adayları evlerine gelenleri karşılamak amacıyla ikramda bulunurlar. Gelenler ise peygamberimize selam gönderirler. Bu selamı göndermek önemlidir. Çünkü selam ağızdan çıkınca peygamberimiz bu selamdan haberdar olduğuna inanılır. Hacca gidecek olanların hayırla gidip hayırla dönmesi için dua edilir.

Hacılar döndükten sonra ise kendilerini ziyarete gelenlere zezem suyu, tespih, hurma, seccade gibi hediyeler verirler. Hacıların tertemiz olduğuna inanılarak duaları istenir (KK21, 20, 8, 9).

2. 9. 5. Millî Bayramlar

“Toplumun millî ve manevi değerlerinden doğan, şehir ve kasabalarda şenlik havasında kutlanan, askerî ve resmî geçitlerle başlayıp halkın katılımıyla devam eden törenlere *Millî bayram* denir.” (Boratav, 2000b, s.210). Millî bayramlar eskiden resmî törenlerin ardından halkın genelinin katılımıyla çeşitli etkinliklerle kutlanırdı. Bu bayramlar sayesinde topluma birlik ve beraberlik aşılanır, tarihî değerler öğretilirdi (Boratav, 2000).

2. 9. 5. 1. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile birlikte çocuklara armağan edilen millî bir bayramdır. Bu bayram köylerdeki okullarda büyük bir coşkuyla kutlanmaktadır. Özellikle Demirkapı köyünde bulunan köy okulunda öğretmenlerin öğrencilerle birtakım etkinlikler düzenler ve genel olarak köylünün katılması sağlanır. Şiirler okunur, türküler söylenir ve oyunlar oynanır. Tören bitince de köyün gençleri horon oynar.

2. 9. 5. 2. Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı

19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır. Her yıl bu tarih Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanmaktadır. Bütün millî bayramlarda olduğu gibi köylü okullara davet edilir ve şiir okunur. Bununla beraber çeşitli etkinlikler yapılır.

2. 9. 5. 3. Zafer Bayramı

30 Ağustos 1922'de Mustafa Kemal'in başkumandanlığında zaferle sonuçlanan Büyük Taarruz'u anmak için kutlanan bayramdır. Genel olarak bayramda şiirler okunmakta, öğretmenler günün anlam ve önemi hakkında köylüye bilgi verilmektedir.

2. 9. 5. 4. Cumhuriyet Bayramı

Cumhuriyet Bayramı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile her yıl kutlanan bir millî bayramdır. Bu bayramda

Cumhuriyet temalı şiirler okunur, Cumhuriyet hakkında köylüye bilgi verilir. Çeşitli etkinlikler ve halk oyunları ile tören sona erer.

2. 10. AĞIZ ÖZELLİKLERİ, ADLAR VE LAKAPLAR

2. 10. 1. Ağız Özellikleri

Cizere köylerinde konuşulan dil sade, duru, temiz ve yaşayan Anadolu (Türkiye) Türkçesidir. Konuşulan dilin Karadeniz yöresine ait bir tarzı vardır. Ancak tamamen Karadeniz ağzına benzememektedir.

Cizere köylerinde ansızın karşılaşılan bir durum için “Ulaa” kelimesi kullanılır ve ünlem bildiren bir kelimedir.

Yabancı kökenli bir harf olan “j” harfi yerine ses olarak bu harfe benzeyen “c” harfi kullanılır. Örneğin “pijamaya picama, jilete cilet” denir.

Görülen geçmiş zaman eki her filde “-di” şeklinde görülür. Sert ünsüzlerle birleştiğinde de ünsüz benzeşmesi olayı görülmez. Örneğin “yaptı” yerine “yapdi”, “oyladı” yerine “oynadi” denir.

Şimdiki zaman eki olan “-yor” ekinin kullanımı görülmemektedir. Onun yerine “-ıy –iy” ekleri görülür. Örneğin “yapıyor” yerine “yapiy”, “oynuyor” yerine “oyniy” kullanılır.

“Mı” soru eki her zaman “-mi” şekliyle kullanılır. Örneğin “yaptın mı? oyniy mi?”

Köylerde ağabeye “aga”, ablaya “aba”, halaya “ibi” anneye “nene” babaanneye “büyük ana” denmektedir. Yaşlı erkekler birbiriyle konuşmaya başlarken “efendi” diye hitap ederler. Bir şeyi onayladıkları zaman “eyya” denir. Köylünün konuştuğu dilde bazı sözcüklerin özellikle Eski Türkçe ses uyumlarıyla benzeştiği görülür. Büyük ünlü uyumuna uyulur.

Köylüler sinirlendiğinde durumu ifade eden bazı sözler söylerler. “Nalet diniğen imanığan kör şeytan!”, “Öllünün körü!”, “Çor ye!”, “Amese” “Abodde bade!” gibi ifadeler kullanılır.

Cizere köylerinde görülen ve İstanbul Türkçesi’nden farklı olan bazı ses değişimleri şunlardır:

1. k - g sedalaşması

konuşmak > gonusmak

kaz > gaz

2.ünlü düşmesi

ne olacak > nolacak

dakika > dakika

3.açık “e”nin korunması

inmek > enmek

işit > eşit

4. e - i değişmesi, ünlü daralması

yemek > yimek

5. p - b ünsüz değişmesi

pişmek > bişmek

6.i - ü değişimi

demir > demür

enik > enük

dizmek > düzmek

mevlit > mevlüt

7. u - i değişimi

kuzu > guzi

8. ü - ö değişimi

büyük > böyük

9. i - e değişimi

git > get

zincir > zencir

ikiz > ekiz

10. ses ikizleşmesi

akşam> aşşam

11. Kelime başındaki -b sesinin -m sesine dönüşmesi

bahane>mahana

12. k - h değişimi

ekmek> ehmek

çek>çeh

Cizere köylerinde konuşulan Türkçedeki ses değişimlerini tespit ettiğimiz bir kaynak kişiyle yapılan görüşme aktarılmıştır:

Derleme Yeri: Demirkapı köyü

Anlatan: Süleyman Yılmaz

Konu: Muhacirlik

Sor bakim gızım gonusalım. Ben muhacirliğe getmedim ama oraya gidenler büyük ağamlar işte. Urus Gümüşhane dorula Bayburt üstüne gelende bizim burda garisi gızı yaşlisi toplandı işte sizin beğler önderlik etdi. Fırın yoğoranlar fırını goyurdi herkes işte elindekini goyurdi, ehmeni mehmeni aldı düşdi millet yola ize. Yollarda uşani düşürenleri bayılanı öleni mi. Oriya gidende de eşgiyadan gendilerini gurtaramadiler. Atatürk işte mübadil yapdı. Burdaki Rumlar tağabi onlarda gelen urusa yardım etdiki ne gadar adam varsa burdan sökülsün getsin. Orda galanlar işte Çorum, Tokat galan gelmiyende oldi. Ama millet gene de evini melmeketini arz eder işte. Atatürk işte onları attı burdan onlarda çehdi getdiler. Ama asıl zulumu Ermeniler yapdı burda. Gerçi daha çoh dorulda yapdiler. Tağabi gelenler aç, yiceh ehmek yok. Öyle ordan burdan Rumlardan galan ne var ise yediler tarlayı ehdiler bişdiler. İşte millet böyle hâle düşdi burda. Sizin beğler ortalığı idare etdiler. Hav aşşada gale var işte sizin beğler oriya geldi ordan buriya her yer onlarınıdi. Sata sata galdı gayadibi işde. Millet onlardan satdı aldı yerlerini. Tapuları onlar verdi habı millete.

Derleme Yeri: Demirkapı köyü

Anlatan: Minire Küçük

Konu: Halk hekimliği

Ben Şimdi köyde epey bi doğum yaptırđım. Onun uğn boğmacaya okumiya bana getiriyler. Şimdi doğum yapan gari olması lazım. İlkın uç dene ihlas bi fatiha okunacak eyya! Sora lasdikden geçirip cevz ağacının kökünden geğirecen. İlk doğan uşak basık olanda işte hani ęelimsiz uşağa fırın kreğene goyacan ay yeniğe geğende aya doğru ay ya al ya ver diyecen. Ondan sora Allah nederse işte. Gulağan ağriyse ne yapacan. Bal mumuni eritecen bi muŐambiya srecen sora hartamiya saracan. Hartamanın ucuni sivriltecen gulağan sokacan. Sora hartamayı ordan ęekecen muşamba gulağanda galacak ucuni yakacan. O yana yana gulağan gadar gidecek. Sora oriya bakda nası iltağap geliy. Ağri mağri galmaz.

Derleme Yeri: Arpalı köyü

Anlatan: Sakine nc

Konu: Atma türkü

Bu köylerin düğünleri neydi grecedin! Sabahlara gadar atışma yapardık. Tabi gız mız istenirdi ondan sora bi uşak tutulur bütün köye haber verirdi. O uşağa herkes hediye verirdi. Eğer uşak köyleri dolanamazsa agalar Cuma namazında söylerler işte. Bir gına yapılırdı. Senin nenen geği derisinden bir def ęalar biz atma türkü atardık. Ama o mŐgene garilerine ęok atardık. Onnarın suyu muyu yoğdı. Gız yengelerine atardık. Ama onnara daha strpl atardık. Horon değilde daha fazla fidık oynardık. O arada uydururduk atmaları. Nenende eydi atmada. Biz onnara epey türkü atardık. Ben bi atardım kimse bana gavuŐamazdı. Atma atarken işde gıŐ ayı olacakda grecen. Rahmetli gardaŐımlan geğerdik sobanın başına bi o bi ben sabaha gadar türkü atardık. Nasın uyduruduk bilmem işde. Ama ille ileri geğerdim dur Şimdi sana da atayım:

AŐaęadan geliyi

Bak boyuna boyuna

Alışamadın gitti

Gayadibi suyuna (KK8)

2. 10. 2. Lakaplar

“Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı, sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan addır.” (Trkęe Sözlük, 2011f, s.1572). Lakap kişinin yaptığı meslekten, fiziki özelliğinden, karakter özelliğinden, herhangi bir yerleşim biriminden, aŐiret ve etnik yapısından, kğk yaşta yetim ve

öksüz kalmasından ya da dinî özelliğinden dolayı koyulmaktadır. Cizere köylerinde tespit ettiğimiz lakaplar:

Mineş Hakkı, Mihracın Hakkı, Kalfa Mustafa, Çakır Halil, Baraklı, Yakup Ali, Tülek İbrahim, Hasan Çavuşun Osman, Ayu Mehmet, Kuş Halit, Kasap Cemal, Yusuf Ali, Yanboğun Osman, Kürtünlü, Cansız Ömer, Mustafa Ustanın Salim, Deli Saleh, Çolak Recep, Kör Beşir, Cebeci Hüsnü, Kölük Osman, Ayaşlı, Zanoğun Mehmet, Milli Mustafa, Topal Şakir, Ömer Çavuş, Bedalas Mürsel, Keleş Bey, Kürt Ömer, Mıs Mıs Emine, Tısi Fadime, Gorcal Mehmet, Garip Hasan, Fılıç Halit, Gırtlık Ayşe, Boğuk Ömer, Akbar Halit, Sosyet İseyin, Hacı Kemal, Muhtar Süleyman, Cügelek Ahmet, Tilki Mustafa, Donik İsmail, Çakolok Fikriye, Hımıç Fatma, Tınık Makbule.

Sülale isimleri: Üçüncüoğulları, Küçükömeroğulları, Hanımoğulları, Çubukçuoğulları, Yağanboğulları, Küçükosmanoğulları, Haytaoğulları, Mollaoğulları, Hasaoğulları.

Tespit edilen değişik insan isimleri: Ülviye, Ülüve, Nokta, Yazile, Vişne, Güzel, Ülfet, Kadın.

2. 11. HALK SANATLARI

2. 11. 1. El Sanatları

Cizere köylerinde el sanatları genelde süs yapmak ve zaman geçirmek için değil ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda yöre halkının kişisel becerileri ortaya çıkmaktadır.

2. 11. 1. 1. Cecim Dokuma

Cizere köylerinde cecim “atkı veya çözümlerin birbirini gizlemeden eşit aralıklarla keşiştiği bez dokuma veya atkı yüzlü dokumada, atkı iplikleri arasına renkli desen iplikleri sıkıştırarak, dokumanın yüzeyinde kabartma desenler oluşturma tekniğidir.” (MEGEP, 2006, s.4).

Çözgü ipleri kumaşın iskeletini oluşturur. Cecimin sağlam olması için iplerin gergin ve kıldan olması önemlidir. Kumaşı tamamlayan ise atkı ipidir. Bunun özellikle keçi kılından olması gerekmektedir. Cecimden ne yapılacaksa çözgü iplikleri ona göre uzatılmalıdır. Atkı iplikleri kumaşın şeklini oluşturmaya ve deseni

ayarlamada aktiftir. Bu iplikler çözü iplikleri arasından bir desen planı dâhilinde geçirilir.

Bu dokumada desenler hem önden hem de arkadan şekillenir. Cecim dokumanın tersine dokunduğu için biri önde biri de arkada olmak üzere iki kişi tarafından dokunur. Desen iplikleri dokumanın şekline göre çözü ipinin bir altından bir de üstünden geçtikten sonra arkadan yukarıya çapraz şekilde geçer. Bu ipler desenin şekline göre kumaşın üzerinde kabarık ve önde olabilir. Köylerde cecimlerde kullanılan en önemli motifler ise pıtırak, bereket ve ejderha motifidir. Cecim kumaşından seccade, yolluk, sofrası bezi, minder ve peke örtüsü yapılır. (KK1, 9, 33, 22, 21).

2. 11. 1. 2. Kolan Dokuma

Cizere köylerinde kolan dokumaya uzunluğa göre ayarlanan çözü iplerinin hazırlanmasıyla başlanır. Uzunluğu belirlenen çözü ipleri yere çakılan iki küçük kazık arasına bağlanır. Çözü iplerinin arasına bir çubuk yerleştirilerek iplerin yer değişmesi sağlanır. Atkı ipleri de bu çözü iplerinin arasında çubuğa bağlanıp yer değiştirdikçe sıkılır.

Kolanın uzunluğuna göre kesilen ipler, yere çakılan iki kazık arasına bağlanır. Çözü iplerinin arasına gücü çubuğu geçirilerek iplerin yer değiştirmesi sağlanır. Atkı ipi çözü iplerinin arasına geçirilip sıkıştırılarak dokunur. Kolanı iyice sıkıştırmak için sağ yanı incelen bir tahta ile ipleri aşağı itilir. Bu sayede sıkışan atkı ve çözü iplikleri sağlam kalın bir ip olur. Kolanlar genellikle sırt ile yük taşımak ve yük bağlamak için kullanılır (KK1, 5, 9, 33, 22, 21).

2. 11. 1. 3. Yün Çorap

Cizere köylerinde yün çorabı kış ayları için vazgeçilmez bir giyimdir. Yünler yün tarağında açılır ve iplik eğirme aletlerinden kirmen ve terşide ip hâlini alır. İp olan yünler isteğe göre kök boya ile boyanır ve çorap örülmeye başlanır. Dört adet şişe ayak numarasına göreilmek atılır. Dört köşeilmekle dokunan çorap boşta kalan şişle ilerler. En sonundaki kesim küçük ayak parmağı hizasına gelince yine boş şişle yapılır (KK1, 12, 9, 33, 22, 21).

2. 11. 1. 4. Tiftik Çorap

Cizere köylerinde dayanıklılığı, iyi boyanması ve rengini uzun süre muhafaza etmesiyle en çok tercih edilen giyimlerden biridir. Keçiler kırıldıktan sonra tüyler iyice yıkanır. Yıkanan sert kıllar yün tarağından geçirilir ve altında kalan yumuşak ve ince tüyler kirmen ve terşide ip hâlini alır. İp olan keçi yününden çorap, bere ve atkı yapılır. Genelde kış aylarında ava çıkan köylüler tarafından kullanılır (KK12).

Görsel 25. Tiftikten yapılan bere

2. 11. 1. 5. Kıl Çorap

Cizere köylerinde özellikle erkeklerin tarafından giyilir. Bu çoraba kar yapışmadığı için genelde dize kadar örülür. Keçiler kırıldıktan sonra tüyler iyice yıkanır. Yıkanan sert kıllar yün tarağından geçirilir. Tarağın altına kalan yumuşak tüyler tiftik için ayrılır, geri kalan sert tüyler ise kirmen ve terşide ip hâlini alır. İp olan yumaktan çorap yapılır (KK12, 8).

2. 11. 1. 6. Heybe Dokuma

Heybe, omuza veya at sırtına konabilecek şekilde dokunan geleneksel bir çantadır. Bu çantaya ağır yükler koyulduğu için daha kalın ve sağlam çözüğü ve atkı ipleri kullanılır. Köylerde dokunan heybeler 50x150 cm ölçüler ile dokunur. Cecimde kullanılan motifler görülmektedir (KK8, 9, 32, 21).

2. 11. 1. 7. Kurut Bağı

Cizere köylerinde bazı gıdaların kurutulması amacıyla kullanılan dokumadır. Bu dokumada herhangi bir plan ve desen yoktur. Dokuma gelişigüzel yapılır. Bu dokumada ölçü önemlidir. Dokunan kurut bağları 50x2 m ölçülerindedir (KK1, 8, 9).

2. 11. 1. 8. Çuval Dokumacılığı

Cizere köylerinde çuvalar özellikle yiyecek ve giyeceklerin saklanması ve taşınması amacıyla kullanılır. Dokuma şekli cecim dokuması gibidir. Ancak çözgü ve atkı ipleri kendirden olmalıdır (KK8).

2. 11. 1. 9. İp Yapımı

Naylon çuvalların ipleri tek tek sökölerek ayrılır. Ayrılan ipler sert bir şekilde örölür. Örölün ipin ortasından iğne ile kendir ve kıl ipi geçirilir. İpin altına küçük bir ateş yakılır. Yavaş yavaş eriyen ip el ile sıkıştırılarak birbirine yapışması sağlanır. Bu ipler genellikle hayvanların başlarına bağlamak için kullanılır (KK1, 9, 21). Bunun yanında çeşit çeşit oyalar, danteller ve işlemler yapılır.

2. 12. HALK MUTFAğI

Mutfak kültürü, insanın beslenmesini sağlayan yemek, yiyecek, ićecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini inceler. Bu incelemelerle beraber yemek kültürü ile gelişen inanış, uygulamaları ve değerleri kültüre göre genel yapıyı ifade eder (Artun, 2013d, s.403).

İnsanın beslenme ile ilgili davranış ve uygulamaları tarım, ekonomi, coğrafya, dinî inançlar ve çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşur.

Cizere köylerinde de tarım ve yaşayış tarzından doğan yemek kültürü eskiye göre değişiklik göstermemiştir. Temel gıdalar köylüler tarafından üretilmektedir. Ekmek, günümüzde her köyün mahallelerinde bulunan fırınlarda köy halkı tarafından yapılmaktadır.

2. 12. 1. Sofra Kültürü

Cizere köylerinde yemeğe başlamadan ellerin yıkanması tarımla uğraşılması sebebiyle şarttır. Yemekte aile üyelerinin eksik olmamasına dikkat edilir. Sofraya önce büyüklerin oturması gerekir. Yemek sırasında ağızda lokma varken

konuşmamaya özen gösterilir. Yemek bitiminde yemeğin tabakta kalmaması ve sünnetlenmesi evin bereketi için önemlidir. Sofradan önce büyüklerin kalkması beklenir. Yemeğini bitiren herkesin “Elhamdülillah, Allah Halil İbrahim sofrası bereketi nasip etsin” demesi evin her zaman bereketli olması için önemlidir.

Köylerde yemekler yer sofrasında yenir. Yemek ayrı ayrı tabaklara koyulmaz. Ana yemek büyük bir bakır kaba koyulur.

Köylerde yemek üç öğün yenmektedir. Kahvaltıya *sabahlık* denir ve tarlaya güneş inmeden yapılır, sonra işe gidilir. Daha sonra öğlen yemeği ve son olarak akşam yemeği yenmektedir. Tarım işlerinin sıklaştığı zaman ise ara öğünler artmaktadır.

Sabah kahvaltıda çökelek, kuymak, peynir, tereyağı, zeytin, bal, reçel yenir. Yanında içecek olarak süt veya çay içilmektedir. Öğleyin ve akşam yemeklerinde ise yemeğe çorba ile başlanır. Bunun yanında ana yemekler olmaktadır. İçecek olarak ise ayran veya hoşaf içilir. Yaz mevsiminde sebzeler daha çok tüketilirken kış mevsiminde ise daha çok konserve tüketilmektedir.

2. 12. 2. Mutfak Araç ve Gereçleri

Cizere köylerinde mutfakta kullanılan malzemenin büyük çoğunluğunu bakır kaplar oluşturmaktadır. Sağlıklı ve temininin kolay olması nedeniyle bakır, köy mutfağının vazgeçilmez ögesidir. Evlerde su koymak için kufa ve güğümler bulunur. Bunun dışında bakraç, süzgeç, kalbur, kazan, kepçe, sahan, sini, tas, tava, sofraya bezleri, peşkirler, tutaklar gibi araçlar kullanılır. Köylerde yemekler mutfak bölümünde bulunan ocaklarda pişirilir. Bu ocaklarda üç bacaklı ve kazan altlığı olarak bulunan sacayağı kullanılır. Bakır kaplar ve güğümlerin temizliği kül ile ovularak yapılmaktadır. Bunun dışında limon ve tuz karıştırılarak ovulan güğüm ve bakırlar daha parlak ve temiz olur.

Görsel 26. Sacayağı

2. 12. 3. Cizere Köylerinde Yiyecek ve İçeceklerinin Hazırlanması

2. 12. 3. 1. Çorbalar

Köylerde çorba her zaman yemeğin başında yenilmektedir. Çorbalar genelde un ile yapılan ayranlı ve sebzeli çorbalardır.

2. 12. 3. 1. 1. Dırıma Çorbası

Bir kabın içine buğday unu koyulur ve üzerine bir miktar su eklenir. Hafif sulanan un ele anılır ve ufalanır. Ufalanandan küçük katı parçalar elde edilir. Bu küçük parçalar yeterince sertleştikten sonra suda haşlanır. Haşlanan malzemenin üzerine nane ve tereyağı eklenir. Tuzu da serpidikten sonra servis edilir.

2. 12. 3. 1. 2. Ayranlı Mısır Çorbası

Bir tencere içerisine 2,5 litre su ve mısır koyulur, kaynamaya bırakılır. Yaklaşık iki saat kaynatıldıktan sonra mısırlar pişmeye yakın fasulyeler atılır. Bir buçuk saat kaynadıktan sonra tuzu eklenerek biraz soğumaya bırakılır. Pişen çorba tabaklara alındıktan sonra üzerine istenilen miktarda ayran dökülür ve servis edilir (KK1, 3, 5).

2. 12. 3. 1. 3. Lahana Çorbası

Kuru fasulyelerin akşamdan suya bırakılıp şişmesi sağlanır. Lahanalara ince ince doğranarak tencereye koyulur ve üzerine su döküp kaynamaya bırakılır.

Kaynayan lahanalar ayrı bir tencereye alınır ve üzerine su döküp tekrar pişirilir. Pişmeye devam eden lahananın üzerine pirinç ve fasulyeler atılarak pişmeye bırakılır. Bir tavada tereyağı eritilir ve çorbanın üzerine dökülür. Son olarak üzerine tuzu eklenip servis edilir (KK22, KK26, 23, 31).

2. 12. 3. 1. 4. Kesme Makarna Çorbası

Bir tencereye su koyulur ve kaynamaya bırakılır. Su kaynadıktan sonra tencereye kesme makarnalar atılır ve on beş dakika kadar pişirilir. Bir tabakta yoğurt ve un iyice karıştırıldıktan sonra pişen tencerenin içine dökülür ve tekrar kaynamaya bırakılır. Bir tavada tereyağı ve nane karıştırılır, çorbanın içine dökülür. En sonunda tuzu koyulur ve servis edilir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18).

2. 12. 3. 1. 5. Herle Çorbası

Bir tencere içerisine tereyağı eritilir. Eriyen yağın üzerine un ve su gezdirilerek karıştırılır. Kaynayan suyun üzerine buğday unu dökülerek pişmeye bırakılır. Kıvamı yoğun olmaktadır.

Bu yemek köylerde grip olan insanların yedikleri ve şifa buldukları bir çorbadır. Bu çorbayı yiyene terlemesi için “Herle herle ye de terle!” demektirler (KK1, 17, 18, 19).

2. 12. 3. 1. 6. Şehriyeli Sütlü Çorba

Arpa şehriye yıkanıp üç bardak suda haşlanır. Haşlanan şehriyenin üzerine süt katılır ve kaynamaya bırakılır. Tuzu ve tereyağı ilave edilip beş dakika daha kısık ateşte pişirilir (KK21).

2. 12. 3. 2. Yemekler

2. 12. 3. 2. 1. Gavut

Bir miktar mısır, buğday, arpa sıcak bir saçın üzerine koyulur ve ayrı ayrı kavrulur. Kavrulmuş malzeme öğütölmek üzere değirmene götürölür. Değirmende ince un hâline geldikten sonra elekten elenir bütün malzeme birbirine karıştırılır. Geniş bir kabın içinde su kaynatılıp bütün malzeme suyun içine atılır. Kaynayan

malzeme katı bir hâle gelir. Katılaşılan malzeme bir tepsiye dökülür. Burada malzemeye huni şekli verilir. Ortası açılır ve buraya tereyağı koyulur. Tepsinin boş kısımlarına da şerbet dökülür. Bir kaşık önce şerbete batırılır sonra malzemedan alınır en sonunda tereyağı da eklenerek yenir (KK1, KK9).

2. 12. 3. 2. 2. Gorasida Yemeği

Gorasida, Cizere köylerinde 1800 rakımlı ve üzerindeki dağlarda bulunan ve mayıs sonunda toplanan endemik bir bitkidir. Genelde Sarıç Dağı ve Arpalı yaylasının zirvesinde yetiştiği görülür. Bitkiye gorasida adını yöreden göç eden Rumların verdiği düşünülür. Gorasida bitkisi kalabalık şekilde toplanır ve kurutması yapılır. Gorasidadan birçok sebze yemeği yapılabilmektedir.

Gorasida toplandıktan sonra başı ve dibi seçilerek kurutulur. Kuruyan bitki haşlanır ve soğumaya alınır. Bir kaba mısır ve fasulye koyulur ve haşlanır. Haşlanan malzemenin üzerine kuruyan gorasida eklenir ve pişmeye bırakılır. Bütün malzeme piştikten sonra istenirse üzerine ayran dökülerek servis edilir (KK1, KK8, KK9).

2. 12. 3. 2. 3. Galacöş

Bir kaba çökelek koyulur ve ılık suyla ezilmesi sağlanır. Çökelek ezildikten sonra suyuyla kaynatılır. Kaynayan çökeleğin içine bir diş sarımsak eklenir. Daha sonra kuru ekmekler kırılarak bu kabın içine atılır. Son olarak üzerine tereyağı yedirilir ve sıcakken servis edilir (KK1, KK12, KK21).

2. 12. 3. 2. 4. Kürt Kuymağı

Bir kaba su koyulur ve kaynatılır. Kaynayan suyun üzerine bir tas buğday unu eklenir ve hızlıca karıştırılır. Katılaşılan malzeme bir kaşık yardımı ile sıcak şekilde tepsiye dizilir. Üzerine erimiş tereyağı ve şerbet dökülerek servis edilir (KK1, KK12).

2. 12. 3. 2. 5. Tuvala

Bir tavaya süt kaymağı koyulur ve karıştırılarak kaynatılır. Kaynayan kaymağın üzerine mısır unu yavaş yavaş atılır ve hızlı bir şekilde karıştırılıp yedirilmesi sağlanır. Birkaç dakika daha pişirilen kuymak servise hazır hâle gelir (KK1, 3, 5, 23, 31).

2. 12. 3. 2. 6. Katmerli

Buğday unu, su ve tuz karışımından katı bir hamur elde edilir. Hamurdan büyük toplar yapılır ve dairesel şekillerde açılır. Açılan bu hamurların üzerine patates veya çökelek serilir. Bu şekilde on tane üst üste gelecek hamur yapılır. Hamurun en altına üzerlerini kapatacak kadar büyük bir hamur daha açılır. Bu hamur ile alttan üste doğru hepsinin üstü kapatılır. Eski taş ocağına ateş yakılır ve taşların kızması sağlanır. Ocağın içinden önce közler süpürülür. Katmerlinin koyulacağı yerin altına ıslak lahana yaprakları serilir. Katmerli ocağa koyulur ve üzeri oval saç ile kapatılır. Saç katmerlinin üzerine koyulmadan içi ıslatılır ve içine kül serpilir. Katmerli, saç ile ocağa koyulduktan sonra bütün yuvarlağın etrafına ve saçın üzerine ateş yakılır. Yaklaşık iki saat sonra pişen katmerli sıcak şekilde servis edilir (KK9, KK21, KK12).

2. 12. 3. 2. 7. Haşıl

Toplanan taze mısırlar fırına atılır. Yaklaşık yarım saat sonra fırından alınan mısırların biraz sert ve kızarmış olması gerekir. Kızaran mısır ufalanır ve el değirmeninde öğütülür. Öğütülen mısır tamamen un hâline gelmeden elenir. Büyük topaklı taneler bir kaba alınarak kaynatılır. Katılaştıran malzeme bir tavaya alınır ve on dakika pişirilir. Üzerine tereyağı eklenerek servis edilir (KK9, KK21, KK8).

2. 12. 3. 2. 8. Buluma

Koyunun güz sütü sağılır, süt bakır bir kaba süzdürülür. Ocağa koyulan sütün içerisine bir parça ekmek atılır ve bir saat kadar pişmeye bırakılır. Her on dakikada bir karıştırılarak katılaşması sağlanır. Katılaştıran sütün pişmeye yakın tuzu eklenerek servis edilir (KK1, KK9)

2. 12. 3. 2. 9. Siron

Siron malzemesi yufka açılırken yapılmaktadır. Yufkalar sac üzerinde kısa bir süre pişirilip sofraya bezine sarılır. Sofra bezine sarılan yufkalar rulo şekline getirilir ve dört beş santim genişliğinde kesilir. Kesilen siron fırın tepsilerine dizilerek serin bir yerde kurumaya bırakılır. Kurumuş siron bir tepsiye dizilir. Bir tavada çökelek, kaynamış su ile ezilir. Tamamen eriyen ve kaynamış çökelek suyu sironların üzerine dökülür. Sironlar yumuşadıktan sonra tereyağı eritilir ve üzerine eklenir. Sıcak şekilde servis edilir (KK1, 3, 5, 18, 21, 22, 26, 23, 31).

2. 12. 3. 2. 10. Hamsili Ekmek Aşı

Hamsiler ayıklandıktan sonra güzelce yıkanır. Hamsiler tuzlanıp yaklaşık 1 kilo mısır unu ile iyice karıştırılır. Malzeme karıştırılırken içerisine ılık su eklenir ve on dakika yoğrulur. Katılaştıran karışımın içine bir miktar tereyağı eklenir. Ekmek aşının pişeceği ocağa ateş yakılır ve taşların kızması sağlanır. Ocaktan közler süpürdüktan sonra malzeme bir tepsiye koyulur. Ekmek aşının dibinin yanmaması için tepsinin altına ıslak lahana yaprağı serilir. Malzeme ocağa koyulur ve üzerine oval sac kapatılır. Yaklaşık bir saat pişmesi beklenir. Pişen hamsili aş sıcak şekilde servis edilir (KK5, 1, 8).

2. 12. 3. 2. 11. Sirima Yemeği

Büyük bir kapak soyulur ve kurutulur. Kuruyan kabak kabukları erişte gibi kesilir. Bir kapta soğan ince ince doğranır. Tereyağı ve salça ile kavrulur. Üzerine bir bardak bulgur dökülür. Son olarak kabak kuruları kuşbaşı doğranır, üzerine eklenir. Yaklaşık bir saat sonra pişen yemek yoğurt ile servis edilir (KK1,8).

2. 12. 3. 2. 12. Turşu Kavurması

Soğan ince ince doğrandıktan sonra tereyağı ile bir süre kavrulur ve salça eklenir. Daha sonra üzerine fasulye turşusu eklenir ve karıştırılır. Üzerine biraz su ilave edilir. Karabiber ve pul biberi de eklenip servise hazır hâle gelir. Köylerde genelde haşlanmış patatesin yanında yenir (KK1, 3, 5, 18, 21, 22, 26, 23, 31).

2. 12. 3. 2. 13. Pazı Kavurması

İnce ince doğranan pazılar haşlanır. Haşlandıktan sonra süzdürülüp top top sıkılırlar. Bir tencerenin içinde doğranmış soğan tereyağında iyice kavruktan sonra pazılar ilave edilir ve iyice kavrulur. Piştikten sonra üzerine pul biber ve tuz serpilir (KK1, 3, 5).

2. 12. 3. 2. 14. Isırgan Yemeği

Isırgan bağları toplanır, yaprakları kesilir ve güzelce yıkanır. Yıkanmış ısırganlar tencereye dökülür ve haşlanır. Isırganlar yumuşadıktan sonra üzerine mısır unu gezdirilir. Odun kaşığı ile iyice ezilir ve püre hâline getirilir. Püre hâline gelen ısırganın üzerine dövülmüş sarımsak bir bardak süt ve tereyağı eklenir. Tuzu eklenip servis edilir (KK1, KK3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 26, 33).

2. 12. 3. 2. 15. Taze Fasulye Tavası

Fasulyeler kırılmadan boy boy seçilerek kaynamış suda haşlanır. Haşlanan fasulyeler süzülür. Fasulyeler mısır unu ve kırılmış yumurta ile iyice harmanlanır. Üzerine tuzu eklenen fasulyeler tavaya koyulur. Tavada sıvı yağı ve tereyağı ile pişen fasulyelerin bir tarafı piştikten sonra çevrilir ve diğer tarafın da pişmesi sağlanır. Piştikten sonra sıcak servis edilir (KK1, 23).

2. 12. 3. 2. 16. Taze Fasulye Kavurması

Soğan ince ince doğandıktan sonra tereyağı ile bir süre kavrulur. Daha sonra kırılmış fasulyeler tencereye atılır üzerine biraz su döktükten sonra pişmeye bırakılır. Pişmeye yakın üç adet domates ve biber ince ince doğranıp içine atılır. İyice karıştırıp tamamen pişmesi için ocakta bırakılır. Tuzu eklenip servis edilir (KK18, 21, 22).

2. 12. 3. 2. 17. Kara Lahana Sarması

Bir tencerede karalahanalara yumuşayana kadar haşlanır. Haşlanan lahanalar süzdürülerek soğuk sudan geçirilir. Sarmanın yapılacağı tencerenin dibinde tereyağı eritilir. Sonra salçası eklenir ve karıştırılır. İç harcı için bir kabin içerisine soğan ince ince doğranır, üzerine kıyma, bulgur, pirinç, salça, karabiber ve pul biber dökülerek iyice karıştırılır. Kuru olmaması için bir çay bardağı su dökülür ve tuzu serpilir. Önceden hazırlanan lahanalar açılarak içine birer yemek kaşığı harç koyulur ve sarılır. Sarılan sarmalar bu tencerenin içine yerleştirilir. Tencere dolunca sarmaların üzerini hafif geçecek kadar su eklenir. Tencerenin üzerine sarmalar dağılmasın diye tabak koyulur ve tuz serpiştirilerek bir buçuk saat pişmeye bırakılır. Pişen sarmalar servise hazır hâle gelir (KK5, 21, 22, 26, 23, 33).

2. 12. 3. 2. 18. Ispanak Yemeği

Ispanaklar ayıklanıp doğranır ve sirkeli su içerisinde en az on dakika bekletilir. Daha sonra iyice yıkanıp temizlenir ve süzgeçle süzülür. İnce ince doğranan soğanlar, sıvı yağ ve salça ile bir tencerede kavrulur. Ispanaklar eklenerek biraz kavrulduktan sonra üzerine pirinç ilave edilir. Son olarak göz kararı sıcak su eklenir. Kısık ateşte pirinçler yumuşayınca kadar pişirilir. Pişirilen yemek ocaktan alınır ve yoğurtla servis edilir (KK1, 3, 21, 22).

2. 12. 3. 2. 19. Patatesli Et Yahnisi

Patatesler soyulup yıkanır ve küp küp doğranır. Önceden pişirilmiş olan etler de süzülerek soğumaya alınır. Bir tencerede ince ince doğranmış soğan salça ile kavrulur. Üzerine rendelenmiş domates eklenerek bir çay bardağı su ile hafif kaynatılır. Doğranmış patatesler eklenip bir buçuk saat pişmeye bırakılır. Pişmeye yakın etler eklenir ve tuzu serpilerek servis edilir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18, 21, 22, 26, 23, 31, 33).

2. 12. 3. 2. 20. Kabak Borane

Kabakların dışı soyulur ve ikiye bölünüp ince ince kesilir. Kesilen kabaklar sıvı yağda kızartılır. Bir tabakta yoğurt ve dövülen sarımsak ayrı bir tabağa alınan kabakların üzerine dökülür. Son olarak tavada tereyağı eritilir ve biraz yakıldıktan sonra yoğurtlanmış kabağın üzerine dökülür (KK1, 3).

2. 12. 3. 2. 21. Guguvak Kavurması

Guguvak köylerde yabancı olarak yetişen üstü beyaz, alt kısmı kırmızımsı bir mantar türüdür.

Guguvaklar iyice ayıklanıp temizlendikten sonra dörde bölünür. İçinde tereyağı bulunan bir tavaya dökülür ve kısık ateşte kavrulur. Sonra üzerine dövülmüş sarımsağı, karabiberi, pul biberi ve son olarak tuzu serpildikten sonra servise hazır hâle gelir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 17, 18).

2. 12. 3. 3. Tathlar

2. 12. 3. 3. 1. Un Helvası

Bir tencereye bir miktar tereyağı, zeytinyağı ve un koyulur. Kısık ateşte un yavaş yavaş yedirilerek kavrulur. Kokusu çıkmaya ve rengi koyulaşmaya başlayınca ocaktan alınır. Başka bir tencerede toz şeker, su ve iki damla limon kaynatılır. Şerbet soğuyunca kavrulmuş unun üzerine dökülür ve hızlı hızlı karıştırılır. Ocaktan alınan karışıma bir kaşığın arkasıyla bastırılır. Üzerine hindistan cevizi ve ceviz içi atılır ve servis edilir. Köylerde genellikle düğün ve cenazelerde yapılır (KK1, 8, 9).

2. 12. 3. 3. 2. Bayat ekmek tatlısı

Bayat ekmekler ince ince dilimlenip fırında sertleştirilir. İki su bardağı toz şeker ile bir buçuk su bardağı su kaynatılır. Şerbet, soğutulduktan sonra ekmek dilimlerinin üzerinde gezdirilir. Sıcak servis edilir (KK3, 5).

2. 12. 3. 3. 3. Erişte Tatlısı

Yörede genellikle düğün, bayram ve özel günlerde yapılır. Kışlık için açılan yufkalardan kesilen erişteler kurutulur. Erişteler bir süzgeçte ıslatılır ve bekletilir. Yumuşayan erişteler bir tavada tereyağı ve sıvı yağ ile arkalı önlü kızartılır. Kızaran eriştelerin üzerine bir bardak soğuk şerbet gezdirilir. Biraz dinlenen eriştelerin üzerine ceviz içi serpilir ve servis edilir (KK1, 8, 12).

2. 12. 3. 3. 4. Köy Baklavası

Cizere köylerinde genellikle düğün ve kına gecesi için hazırlanır. Önce baklavanın içine koyulacak cevizler kırılır ve hazır edilir. Bir kapın içine iki yumurta, bir çay bardağı zeytinyağı, bir bardak süt veya yoğurt, biraz karbonat ve tuz, bir çorba kaşığı sirke koyulur katı bir hamur elde edilir. Hamur yarım saat dinlendikten sonra yüz yirmi tane küçük bezeye bölünür. Küçük tabak büyüklüğünde açılan bezeler otuzar taneye eşitlenir. Dört parça olan bu otuz bezenin her bir parçası tepsi büyüklüğünde açılır. Her bir parçanın arasına ceviz serilir, son parça serildikten sonra dilimlenir. Dilimlenen tepsinin üzerine bir bardak kızgın tereyağı gezdirilir. 120 derecelik fırında pişirilir. Şerbeti için üç su bardağı su, dört su bardağı şeker bir tencereye koyulur ve kaynatılır. Soğuyan şerbet sıcak tepsinin üzerine dökülür (KK1, 8, 12, 35)

2. 12. 3. 4. Süt Ürünleri

2. 12. 3. 4. 1. Peynir

İnekten sağılan süt süzdürülerek hemen süt makinesinde ayrıştırılır. Kaymağı ayrışan süt bir kazana koyulur ve ocağa bırakılır. Peynir mayası dökülür ve karıştırılır. Ocağın üzerinde 5 dakika bekledikten sonra süt katılaştır. Katılaştıran süt elle karıştırılır ve cücük suyu çıkarılır. Karıştırılan katı süt bir torbaya dökülür ve iyice süzülür. Sabaha kadar torbada kalan peynir torbadan çıkarılır ve tuzlanır (KK1, 3, 5, 8, 12).

Görsel 27. Süt makinesi ile yağı ayrılan süt

2. 12. 3. 4. 2. Çökelek

Büyük bir kazanda yoğurt mayalanır ve ekşitilir. Ekşitilen yoğurt ocağın üstüne alınır ve dört saat kadar karıştırılarak kaynatılır. Belli bir kıvama gelen ekşimiş yoğurt bir torbaya dökülür ve üzerine ağır bir taş koyulur. İki gün bekletilir ve bir kapta tuzlanır. Genelde böreklerin ve poğaçaların içine koyulur. Çökeleğin bir torbaya üzeri küflenene kadar bekletilip sertleştirildiği türüne *kurut* denir (KK1, 3, 5, 8, 12, 15, 18, 21, 22, 33).

2. 12. 3. 4. 3. Karın Çökeleği

Kuzunun işkembesi yıkanır ve kurumaya bırakılır. Kuruyan işkembe ılık su ile ıslatılır ve biraz yumuşatılır. Koyunun güz sütü sağılır ve süzdürülür. Sütün içine bir miktar tuz eklenir ve süt işkembenin içine dökülür. İşkembenin ağzı bir ip ile sıkıca bağlanır. Serin bir yerde bir tahtanın üzerine koyulur ve on gün bekletilir. Onuncu günün sonunda işkembeye iğne ile küçük küçük delikler açılır. Açılan delikler ile çökeleğin fazla suyunun sızması sağlanır. Suyu sızdıktan sonra bir yüksek bir yere bağlanır ve sarkıtılır. Sarkıtılan işkembe otuz gün bekletilir. Küflenmiş işkembedeki süt otuz gün sonra çökelek hâline gelir ve yenilebilir (KK9, 12, 21).

2. 12. 3. 4. 4. Deleme

Çiğ süt ekşitildikten sonra ocağa konulup hafif ısıtılır. Isınan süt bir torbaya dökülüp sızdırılır. Sütün artık suyu sızdıktan sonra bir kapta ufalanır ve bekletilir. Ocağa tekrar süt koyulur ve kaynatılır. Kaynayan sütün üzerine ufalanan malzeme dökülür. Malzeme ile kaynayan süt tekrar bir torbaya dökülür ve suyunun çıkması beklenir. Suyu çıkan ve katı hâle gelen malzeme sıcakken bir kaba dökülür. Kaba dökülen malzemeye biraz kaymak, tereyağı ve tuz eklenip hızlıca karıştırılır. Yoğurularak katılaştıran bu karışım küçük kaplara koyularak soğuk yerde bekletilir. Bu peynir yapı olarak kaşar peynirine benzemektedir (KK1, 8).

Görsel 28. Deleme

2. 12. 3. 4. 5. Tereyağı

Çiğ süt, süt makinesinde ayrıştıktan sonra kaymak bir tencereye alınır. Tencereye alınan kaymak kaynatılır ve soğutulur. Soğuyan kaymak tahta bir yayığın içine dökülür. Üzerine soğuk su ile dökülür ve sürekli çalkalanır. Çalkalama boyunca ısınan kaymağın üzerine her beş dakikada bir soğuk su dökülür. Çalkalanan kaymak yavaş yavaş taneler hâlinde katılaştıkça yayıktan alınır ve tahta küleğe koyulur. Küleğe konulan tereyağı burada yıkanır ve tuzlanır. Yıkanan yağ kaplara bastırılarak soğuk bir yerde saklanır (KK1, 3).

Görsel 29. Odun yayık ile yağ çalkalama

2. 12. 3. 4. 6. Ağız

Lohusa ineğin sütü iki gün biriktirilir. Biriken süt süzdürülüp tencereye boşaltılır ve ocağa koyulur. Kısık ateşte yavaş yavaş karıştırılır ve katı bir hâle gelir. Ocaktan alınan ağız soğumaya bırakılır. Çoğunlukla üzerine şeker eklenerek yenir (KK17, 18).

2. 12. 3. 5. Hamur Türünden Yapılan Yiyecekler

2. 12. 3. 5. 1. Zumur

Köy ekmeğinin içi alınıp ince ince ufalanır. Tavaya tereyağı koyulur ve erirken üzerine ufalanmış ekmeğin dökülür. Ekmeğin taneleri tereyağıyla iyice karıştırıldıktan sonra bir tabağa koyulur ve üzerine şeker atılır. Genelde kahvaltılarda yenir (KK1, 3, 5, 8, 17, 18, 23, 31).

2. 12. 3. 5. 2. Lames

Buğday unu, su ve tuz karışımından katı bir hamur elde edilir. Hamurdan küçük toplar yapılır ve dairesel şekillerde açılır. Açılan bu hamurların içerisine peynir veya pazı kavurması koyulur ve ikiye katlanır. Katlandıkları yerler sıkıca birbirine yapıştırılır. Saç üzerine koyulur ve her iki tarafı da pişirilir. Pişen lameslerin üzerine istenirse tereyağı sürülür (KK1, 3, 8, 12, 15).

2. 12. 3. 5. 3. Zırhta

Bir kaptan yoğurt, karbonat ve buğday unu karıştırılarak sulu bir hamur elde edilir. Hamur biraz dinlendikten sonra bir kaşıkla içinde tereyağı ve sıvı yağ

bulunan tavaya dizilir. Pişen hamurlar bir tabağa koyulur ve servis edilir (KK1, 3, 15, 17).

2. 12. 3. 5. 3. Ekşili

Bir kapta buğday unu, bir kaşık toz maya, su ile karıştırılır. Tuzu da eklenip iyice yoğrulduktan sonra üç saat şişmeye bırakılır. Şişen hamurdan toplar yapılarak yufka çubuğu ile dairesel şekillerde açılır. Açılan hamur tavaya koyularak kızartılır. İki tarafının da pişmesi için ortası delinir. Pişen ekşililer dörde bölünerek servis edilir (KK1, 3, 5, 8, 22).

2. 12. 3. 6. Konserveler

2. 12. 3. 6. 1. Fasulye Konservesi

Taze fasulyeler kırılır ve temizlenir. Yumuşayıncaya kadar kaynatılır, tuzu eklenerek kavanozlara koyulur. Kavanozlara koyulan fasulyeler bir kazana yerleştirilir ve bir saat pişirilir. Kışın kullanılmak üzere soğuk bir odada saklanır (KK21, 22, 26, 23, 31).

Görsel 30. Konserve şişelerinin pişirilmesi

2. 12. 3. 6. 2. Vişne Konservesi

Vişneler saplarından ayrılarak temizlenir. Temizlenen vişneler kavanozlara yerleştirilir. Üzerlerini tamamen örtecek ve tepede yaklaşık 2 cm boşluk kalacak şekilde su koyulur. Kavanozların kapakları sıkıca kapatılır ve tencereye ters bir şekilde yerleştirilir. Otuz dakika kaynatılır ve ters bir şekilde yere dizilir. Üç gün

soğuması beklenir. Kışın kullanılmak üzere soğuk bir odada saklanır (KK1, 3, 5, 8).

2. 12. 3. 7. Turşular

2. 12. 3. 7. 1. Fasulye Turşusu

Fasulyelerin dipleri seçilir ve solması beklenir. Bir gün içinde solan fasulyeler on dakika haşlanır. Fasulyelerin çok yumuşamamasına dikkat edilir. Haşlanan fasulyeler bir gün soğuk suda bekletilir. Başka bir kaba soğuk su koyulur. Bu suyun içerisine acı biber, kalın tuz ve bir miktar sarımsak atılır. Fasulyeler bu kaptaki tuzlu suya bastırılır ve turşunun bekletileceği büyük kavanoza koyulur. Bu kavanoza turşular koyulurken sıkıca bastırılması ve kavanozda boşluk kalmamasına dikkat edilir. Kavanozun ağzına temiz bir bez örtülüp kapağı sıkıca kapatılır. İki ay bekledikten sonra turşu yenmeye hazır hâle gelir (KK1, 3, 5, 8, 17, 18, 21, 22, 33).

Görsel 31. Turşu için haşlanan ve külekte bekletilen fasulyeler

2. 12. 3. 7. 2. Lahana Turşusu

Turşuluk lahana içindeki kök bıçakla alınır ve lahana yaprakları dört veya beş parçaya bölünür. İsteğe göre havuç ve kırmızıbiber de doyularak doğranır ve yanına eklenir. Bir tutam sarımsağın kabuğu soyulur ve bir kapta bekletilir. Derin bir kaba sirke, sarımsak ve tuz eklenir; lahanalar ve diğer malzeme bu karışıma sokularak turşu bidonuna sıkıca yerleştirilir. Bidon ağzına kadar dolduktan sonra sarımsaklı ve sirkeli su bidonun üzerine dökülür ve ağzı kapatılır. En az bir ay sonra turşu yemeye hazır olur (KK8).

2. 12. 3. 7. 3. Armut Sirkesi

Ağaçta tamamen olgunlaşmış küp armutları yaprakları seçilerek yıkanır. Temizlenen armutlar büyük bir bidona yerleştirilir ve üzerine su dökülür. Suyu ağzına kadar dökülünce üzerine bir avuç tuz eklenir ve bidonun ağzı sıkıca kapatılır. Yaklaşık bir ay serin bir yerde asitlenmesi beklenir. Bir ay geçince kontrol edilir asitlenmesi tamamlanmışsa yenilebilir. Bu armudun suyu hem insanlara hem de hastalanan hayvanlara iyi gelir (KK35).

Görsel 32. Armut Sirkesi

2. 12. 3. 8. Reçeller

2. 12. 3. 8. 1. Kuşburnu Reçeli

Köylerde en çok yapılan reçeldir. Kuşburnu, köylerde kendiliğinden yetişen ve sıklıkla görülen bir meyvedir. Bu meyvenin özellikle kış aylarında çayı da içilmektedir.

Görsel 33. Kuşburnu kaynatma

Olgunlaşmış turuncu veya kırmızı rengi almış kuşburnular bekletilmeden yıkanır. Çiçekleri ve dipleri kesilerek temizlenir, reçel yapılacak tencereye koyulur. Kuşburnular ezilme kıvamına gelinceye kadar kaynatılır. İyiye yumuşayan kuşburnular kaynama suyu ile birlikte süzgeçten geçirilerek çekirdek ve zarlarından arındırılır. Elde edilen kuşburnu ezmesi ince un eleğinden geçirilir. İstenen kıvama gelinceye kadar bu işlem birkaç kez tekrarlanır. Un eleğinin altına geçen ezme bir kazanda toplanır. Kazanın içine biraz su eklenir ve kaynamaya bırakılır. Kısık ateşte kıvamını alıncaya kadar pişirilir. Ocaktan indirmeye yakın şekeri ilave edilir. Şekerin erken ilave edilmesi renginin daha koyu olmasını sağlamaktadır. Sıcakken kavanozlara koyulur ve kavanozun ağzı sıkıca kapatılır. Serin yerde muhafaza edilir (KK1, 21, 18, 5).

Görsel 34. Kuşburnu çıkarma işlemi

2. 12. 3. 8. 2. Çilek Reçeli

Çilekler yıkanır ve derin bir tencereye koyulur. Üzerine şekeri eklenip kendi kendine sulanması beklenir. Sulanınca ocağa alıp kıvam alana kadar kısık ateşte pişirilir. Kıvamı geldiğinde limonu eklenip beş dakika daha pişirilir ve ağzı kapatılır. Piştikten ve soğuduktan sonra kavanozlara koyulur. Serin yerde muhafaza edilir (KK1, 21, 18, 5).

2. 12. 3. 8. 3. Gavuk (Ahududu) Reçeli

Reçellik toplanan gavuklar seçilerek yıkanır. Temizlenen gavuklar bir süzgece alınır ve bekletilir. Daha sonra üzerine göz kararı şekeri dökülür ve bir gece bekletilir. Bir gece bekleyen gavuklar bir tencereye alınır ve altı kısık şekilde ağır ağır pişirilir. Piştikten sonra üzerine bir çorba kaşığı limon suyu dökülür ve kavanozlara koyulur. Bir gün bekledikten sonra yenilebilir (KK35).

2. 12. 3. 8. 4. Dağ Çileği (Ligarba) Reçeli

Dağ çileği diğer adıyla ligarba, Cizere köylerinde yaklaşık 1800 rakım ve üzeri yerlerde doğal olarak yetişen bir bitkidir. Ağustos ayında tamamen olgunlaşan bitki toplanır ve temizlenir. Yıkanmış çilekler bir tencereye koyulur ve üzerini geçecek kadar su eklenir. Dağ çileği tatlı olduğu için çok şeker koymamaya dikkat edilir. Yaklaşık 20 dakika kadar piştikten sonra soğumaya

alınır ve kavanozlara koyulur. Rengi siyaha yakındır. Ayrıca bu reçel sulanarak hoşaf olarak da içilebilir (KK35).

Görsel 35. Dağ Çileği Reçeli

2. 12. 3. 9. İçecekler

2. 12. 3. 9. 1. Vişne Kompostosu

Yaklaşık 2 kilo vişne bir kaba koyularak bir gün suda bekletilir. Vişneler bir tencereye koyulur ve vişnelerin üzerini geçecek kadar su koyulur. Su kaynadıktan sonra 3 su bardağı şeker ilave edilir ve biraz soğuması beklenir. Tamamen soğumadan kavanozlara koyulur ve kavanozlar ters çevrilir. Yaklaşık bir ay sonra açılarak içilebilir (KK1).

2. 12. 3. 9. 2. Armut Hoşafı

Köylerde bu hoşaf küp armudundan yapılmaktadır. Toplanan armutlar iki gün bekletilir. Bekleyen armutlar seçildikten sonra yıkanır ve daha önceden yakılmış Rum fırınında dört gün bekletilir. Daha sonra armutlar fırından alınır ve güneşte kurutulur. Kuruyan armutlar bir kazanda kaynatılır ve büyük bir küpe dökülür. Hoşaf tamamen soğuduktan sonra içilebilir (KK35).

2. 12. 3. 9. 3. Kızılıcık Şerbeti

Köylerde yetişen kızılıcık toplanarak yaprakları ve dipleri seçilir. Seçilen kızılıcıklar bir tencereye alınır ve kaynatılır. Soğuyan kızılıcıklar bir yemeni yardımıyla başka bir tencereye sıkarak geçirilir. Öteki tencereye geçen kızılıcık suyuna dört su bardağı toz şeker eklenir ve karıştırılır. Soğuyan şerbet içilebilir. Genellikle düğün ve bayramlarda ikram edilir (KK1).

Bunun dışında köylerde yemeğin yanında ayran, yemekten sonra da çay veya Türk kahvesi içilir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Halkbilimi araştırmalarının temelinde, bir milletin varlığının teminatı olan halk kùltürü ürünlerini yok olmadan tespit etmek gayesi yatmaktadır. Geçmişten günümüze taşıdığımız bu ürünlerin geleceğe taşınması da bir gerekliliktir. Çağın getirdiği teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan popüler kùltür, geleneksel halk kùltürünün unutulup gitmesinde başlıca rol oynamaktadır. Bizim de amacımız unutulmaya yüz tutmuş değerleri ortaya çıkarmak ve yeni nesillerin faydalanacağı bir kaynak oluşturmaktır.

Bu gaye ile yapılan çalışmamızda Cizere köylerinin monografik yapısı ortaya koyularak bir durum tespiti yapılmıştır. Bu sayede köylerde geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişte yaşanan değişimlerin köyleri hangi ölçüde etkilediği görülmüştür.

Çalışmanın giriş bölümünde derleme faaliyeti için belirlenmiş Cizere köyleri ve Torul ilçesi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Torul ilçesinin coğrafî, demografik, ekonomik ve turistik bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca 1918 yılı içerisinde köylerdeki seferberliğe etkisiyle Osmanlı-Rus savaşı yıllarında yaşananlar hakkında bilgi verilip Cizere köylerini etkileyen Rum ve Ermenilerin, tarihî yapıları fotoğraflarla aktarılmıştır.

Yapılan tasnif sonucunda kaynak kişilerden elde edilen bilgiler “Halk Edebiyatı” ve “Halk Bilgisi” olarak iki bölüme ayrılmıştır. “Halk Edebiyatı” bölümü üç başlıktan oluşmaktadır: “Manzum Türler”, “Mensur Türler”, “Manzum Mensur Karışık Türler” dir.

Manzum türler başlığı “Türkü”, “Mâni”, “Ninni” ve “Tekerlemeler” gibi alt başlıklardan oluşmaktadır. Halk türkülerinde köylere özgü 24 adet türkü derlenmiştir. Bu türküler genellikle kemeçe ile söylenen türkülerdir. Araştırma dâhilinde Torul ilçesinde söylenen ve Karadeniz yöresinde çok bilinen 4 adet türkü de çalışmada yer almıştır. Bu türküler Torul ve Gümüşhane yöresine aittir ve düğünlerde söylenir.

Cizere köylerinden derlenen toplam mani sayısı 330’dur. Yörede günümüzde de mani söyleme geleneği görülmektedir. Bu maniler insanların yaşantısına göre ilgi duydukları konularla ilgili söylenerek çoğu zaman ezgi ile okunmaktadır.

Maniler “Sevdalık Manileri, Sevgiliyi Tasvir Eden Maniler, Ayrılık- Dert Manileri, Yayla Manileri, İş Manileri, Nasihat Manileri, Yetim Manileri, Asker Manileri, Atışma Manileri, Gelin- Kaynana Manileri” olmak üzere on alt başlığa ayrılmıştır.

Ninniler ise annelerin çocuklarını uyuturken ezgi ile söyledikleri ve çocuğa iyi dileklerde buldukları türdür. Günümüzde yörede ninni söyleme geleneğinin eskiye oranla daha fazla görülmektedir. Yöreden 5 adet ninni derlenmiştir.

Cizere köylerinden 14 adet tekerleme derlenmiş bunlar: “Oyun tekerlemeleri ve Masal tekerlemeleri” olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.

Mensur türler başlığı altında derlenen masal, hikâye, efsane ve fıkraya yer verilmiştir. Yörede insanların büyüklerinden duyduğu ve çocuklara anlattıkları 14 adet masal derlenmiştir. Bu masalarda yörenin olağanüstü varlık olarak gördüğü cazunun yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca köylerde masal yerine daha çok efsaneler anlatılmaktadır.

Efsaneler başlığında ise yöreden 16 adet efsane derlenmiştir. Bu efsaneler, konusu itibariyle keramet sahibi insanlar ve ruhani varlıklar üzerinedir. Bu efsanelere inanış günümüzde de devam etmektedir.

Fıkralar başlığında genellikle yöre insanının başına gelen olaylar konu edilmiş ve bu insanlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda 13 adet fıkra derlenmiştir.

Manzum-mensur karışık türlerde “Atasözü”, “Deyim”, “Bilmece”, “Zekâ Soruları”, “Dualar” ve “Beddualar” gibi alt başlıkları bulunmaktadır. Köylerden derlenen atasözü 110, deyim ise 144 adettir. Yörede derlenen atasözü ve deyimlerin çoğu bilindik olsa da yöreye özgü atasözü ve deyimler de derlenmiştir.

Halk bilmecelelerini özellikle köylerin orta yaşlı kadınları bilmektedir. Bu bağlamda yöreden 101 adet bilmece derlenmiştir. Bu bölümde çocuk kaynak kişinin söylediği bilmecelelere de yer verilmiştir. Derlenen bilmeceleler “Manzum ve Mensur Bilmeceleler” olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Bu bilmecelelerin çoğunda yöreye özgü bazı Rumca kelimeler dikkat çekmektedir. Kaynak kişiler ise bu bilmeceleleri büyüklerinden öğrendiklerini söylemektedirler. Bilmeceleler dışında büyüklerin çocuklara sorduğu 2 adet zekâ sorusu da derlenmiştir.

“Dualar” ve “Beddualar” alt başlığında derlenen bütün dua ve beddualar alfabetik sıraya göre verilmiştir. Yöreden 42 adet dua, 50 adet beddua derlenmiştir.

Bu araştırma sırasında elde edilen halk edebiyatı ürünleri, halkın karakteristik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Sözlü kültürün çeşitliliği yöre halkının ne kadar zengin ve köklü bir anlatım biçimine sahip olduğunu göstermektedir.

Tezin İkinci Bölümü “Halk Bilgisi” bölümüdür. Bu bölüm “Geçiş Dönemleri (doğum, evlenme, ölüm)”, “Aile Hukuku”, “Giyim- Süslenme”, “Halk İnanışları”, “Halk Tedavileri”, “Halk Tecrübeleri”, “Halk Oyunları”, “Bayram Tören, Kutlamalar”, “Ağız Özellikleri, Adlar ve Lakaplar”, “Halk Sanatları” ve “Halk Mutfağı” alt başlıklarından oluşmaktadır.

Geçiş dönemleri “Doğum”, “Evlenme” ve “Ölüm” olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Doğumla ilgili pek çok gelenek günümüzde unutulmuş olsa da inanış olarak doğum sonrası görülen “Al basması” inancının devam ettiği gözlemlenmiştir. Doğum başlığında uygulanan pratikler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar: “Doğum öncesi”, “Doğum sırası” ve “Doğum sonrası” dır. Bu başlıklarda yörenin eski doğum gelenekleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

“Evlenme” bölümünde ise yörede hâlâ devam eden gelenekler görülmektedir. Bu bölümde eskiden yörede görülen evlenme biçimleri evlilik aşamaları ve düğünlerde görülen gelenekler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Eski gelenekler günümüzde görülme de düğünlerin karışık yapılmaması hâlâ (kadın-erkek ayrısı) devam etmektedir.

“Ölüm” bölümünde yöre halkının vefat eden yakınları için yapmış oldukları dinî uygulamalar ve inanışlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu inanışlar günümüzde de görülmektedir.

“Aile Hukuku” bölümünde ise günlük hayatta yapılan işler, ailedeki ilişkiler ve büyüğe karşı davranışlar, köylerin misafirlik kültürü, yardımlaşma ve imece gibi konulara yer verilmiştir. Köylerde bugün eski kalabalık düzen olmasa da geçmişte uygulanan imece usulü, aile içi davranışlar ve özellikle misafir ağırlama konusu gelenek ve düzeniyle hâlâ devam etmektedir.

“Giyim ve süslenme” bölümünde kadın ve erkek kıyafetleri hakkında bilgi verilmiş, kadın giyimi ile alakalı bilgiye ek bir fotoğraf koyulmuştur. Kadın

giyiminde bilgisi verilen keşan ve peştamal kullanımı günümüzde sadece yaşlı kadınlarda görülmektedir. Geleneksel giyim kuşam zamanla değişime uğramıştır.

“Halk İnanışları” bölümü de “Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar”, “Güneş ve Ay ile İlgili İnanışlar”, “Zaman ile İlgili İnanışlar”, “Günlerle ile İlgili İnanışlar”, “Hayvanlar ile İlgili İnanışlar”, “Rüyalar ile İlgili İnanışlar”, “Bitkiler ile İlgili İnanışlar”, “Ev ve Kapı Eşiği ile İlgili İnanışlar”, “Ruhani Varlıklarla İlgili İnanışlar”, “Nazar ile İlgili İnanışlar” gibi alt başlıklarından oluşmaktadır. Köylerde bu inanışların etkileri görülmektedir. Efsane ve masal türleri inanmalara göre şekil almıştır.

“Halk Tedavileri” bölümü ise “İnsanlarda Görülen Hastalıkların Tedavi Yolları” ve “Hayvanlarda Görülen Hastalıkların Tedavi Yolları” olarak iki alt başlığına ayrılmıştır. Tıbbın gelişmediği yıllarda, köylerin ilçe merkezine uzak olması, insanların bu tür tedavi yollarına başvurmasına neden olmuştur. Köylerde birçok insan, özellikle de yaşlılar hastaneye gitmeden bu tür tedavi yöntemlerini kullanmaktadır. Hayvan tedavilerinde uygulanan yöntemlere veterinerlere ulaşımın zor olması sebebiyle hâlâ başvurulmaktadır.

“Halk Tecrübeleri” bölümü iki alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar “Halk Meteorolojisi” ve “Halk Takvimi” dir. Yörede özellikle meteoroloji konusunda yapılan tahminlerin tuttuğuna inanılmaktadır.

“Halk Oyunları” başlığını da “Çocuk Oyunları” ve “Yetişkin Oyunları” olarak iki başlığa ayırdık. Bu bağlamda 2 adet yetişkin oyunu ve 16 adet çocuk oyunu tespit edilmiştir. Bu oyunların bazıları hâlâ çocuklar tarafından oynansa da yöreye özgü olanlar çocuklar tarafından bilinmemekte ve oynanmamaktadır. Yapılan bu derleme çalışmasının çocuk oyunları bakımından genç nesillere örnek olması için önemli olduğu düşüncesindeyiz.

“Bayram Tören ve Kutlamalar” bölümü “Bayramlar” ve “Törenler” olarak iki başlıktan oluşmaktadır. Bayramlar alt başlığında yer verilen Kurban ve Ramazan Bayramı’nda birçok uygulamanın devam ettiği görülmüştür.

“Törenler” “Dinî törenler” ve “Mevsimlik Törenler” olarak iki başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde mevsimlik tören olan “Galandar” ayı eğlenceleri eski geleneklere göre kutlanmasa da yine bu özel günü unutmamak adına kutlamalar yapılmaktadır.

“Ağız Özellikleri, Adlar ve Lakaplar” bölümünde ise önce yörenin ağız özellikleri dilbilim açısından değerlendirilip sınıflandırılmıştır. Ağız özelliklerinin daha iyi anlaşılması bakımından derleme yapılan 3 kaynak kişi ile yapılan görüşme aynen aktarılmıştır. Köylere özgü kelimeler ve anlamları tezin ekler bölümünde bulunan sözlük kısmında alfabetik sıraya göre verilmiştir. Adlar ve lakaplar başlığında ise köylere özgü lakap ve sülale isimleri tespit edilip yazıya geçirilmiştir.

“Halk sanatları” bölümü “El sanatları”, “Halk çalgıları” ve “Halk oyunları” olarak üç başlığa ayrılmıştır. El sanatları başlığında tespit edilen dokumaları günümüzde de görmek mümkündür. Bunlar daha çok ihtiyacı karşılamak için yapılmaktadır.

Halk çalgıları ve halk oyunları başlığı ise birbiriyle bağlantılı iki konudur. Yöre eğlencelerinde özellikle davul-zurna ve kemençe çalındığı görülmektedir. Halk oyunlarında çalgılara bağlı olarak genelde horon oynanmaktadır.

“Halk Mutfağı” bölümü ise “Sofra Kültürü”, “Mutfak Araç ve Gereçleri” ve “Yiyecek ve İçeceklerin Hazırlanması” olarak üç alt başlıkta incelenmiştir. Yiyecek ve içecekler; “Çorbalar”, “Yemekler”, “Tatlılar”, “Süt Ürünleri”, “Hamur Türünden Yapılan Yiyecekler”, “Turşular”, “Konserveler” ve “Reçeller” olarak daha alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Yörenin yemeklerinin genel olarak Karadeniz mutfağına özgü olduğu görülmektedir. Özellikle sebze yemeklerinin çeşitliliğini ve yapımı yöreye ve Karadeniz’e özgüdür.

Bu çalışma ile göç oranının yoğunlukta olduğu Cizere köylerinin geçmişten günümüze kadar unutulmaya yüz tutan sözlü kültür ürünlerini derledik. Çalışmaya konu olan köylerin gelenekselleşme ve teknoloji çağının getirdikleri arasında kalan toplumsal yapısı inceledik. Yaptığımız araştırmayla değerlendirdiğimiz Cizere köyleri kültürünün, gelecek nesiller açısından önemini görmeye ve göstermeye çalıştık. Yörenin kendine özgü tarihî yapısıyla, halk edebiyatı açısından çok önemli bir mirasa ve geleneğe sahip olduğu düşünülmektedir. Köylerde bazı gelenekler orta yaş kesimi tarafından biliniyor olmasına rağmen değerlendirilememekte ve unutulma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu gelenekler unutulmadan daha zengin eski kültürle yeniden yaşatılmalıdır. Çağı etkisine alan popüler kültür ile halka dönüş çabalarının azaldığı günümüz yüzyılında kayıt altına alınan bu çalışmalar millî değerler için önemlidir.

Bu derleme alışmaları Türkiye’de her bölge de her şehirde her köyde ayrı ayrı ve incelikle yapılmalı bu kültür birikimi yazıya geçirilmelidir. Böylece geleneklerin farkına varılmalı unutmaya yüz tutan değerler yaşatılmalıdır. Oyle ki devlet bu derlemelerin sonucunu bir politika hâline getirmeli ve geçmiş gelenekler gençlere tanıtılmalıdır. Yörelere özgü giyim kuşam kültürü yeniden canlanmalı ve etkinliklerde giyilmesi teşvik edilmelidir. Yapılan bu çalışma ile beraber derlenen halk edebiyatı ürünleri bölgeyi ziyaret eden turistlere rehberler aracılığıyla anlatılmalıdır. Ayrıca köylerde bulunan tarihî yapılar tanıtılarak Doğu Karadeniz’in inanç turizmi açısından değerine katkıda bulunulmalıdır.

Yaptığım bu çalışmayla Cizere köylerinden göç eden bireylere ve köylerde yaşayan halka, sahip oldukları değerli kültür mirasını gösterdiğimi umuyorum.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri*. İstanbul: Lm Yayıncılık.
- Arı, K. (2009). Mübadele Araştırmalarına Yönelik Bir Durum Saptaması. *Körfezde Zaman İzmir Araştırmaları Kongresi*, (S. 1). İzmir.
- Arıcı, A. F. (2004). Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 159-169.
- Artun, E. (1992.). *Tekirdağ Halk Oyunları Araştırması*. Tekirdağ: Trakya Doğu Tesisleri Trakya.
- Artun, E. (2009). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Artun, E. (2013). *Türk Halkbilimi* (9. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2000). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (1997). Türk Kozmolojisinde Değişme ve Süreklilik Dinamikleri Üzerine Tespitler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 33-63.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, G., & Ünal, S. (2005). *Ege'de Bir Köy Çomakdağ Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme*. Aydın: Milas Kaymakamlığı Kültür Yayınları.
- Dilçin, C. (1999). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük* (11. Baskı). İstanbul: Bahar Yayınları.
- Duvarcı, A. (1990). Halk Hekimliğinde Ocaklar. *Millî Folklor*, 1(7), 34-39.
- Eker, G. Ö., Oğuz, M, Ö., Ekici, M., Özdemir, N., Gürçayır, S., (2000). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Millî Folklor Yayınları.
- Elçin, Ş. (2000). *Halk Edebiyatına Giriş* (6. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emiroğlu, M. (1977). *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dtcf Yayınları.

- Eruğuzman, T. (2000). *Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması*. Ankara: Kültür Edebiyat Kitabevi.
- Göl, M. (2004.). *Trabzon'da Yaylacılık*. Trabzon: Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları.
- Güven, S. (1999). *Toplumbilim*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hız, K. (2002). *Sosyolojik Açıdan Kötekli Köyü Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişimin Araştırılması*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Hökelekli, H. (1999). Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 3(3), 151-152.
- Kalafat, Y. (1999). Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi. *Millî Folklor*, 6(44), 88.
- Kaya, E. (2001). Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon Muhacirleri. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu*. Trabzon.
- Kurnaz, C. (2003). *Eski Türk Edebiyatı*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Megep. (2006). *El Sanatları Teknolojisi*. Ankara: Cicim Dokuma.
- Ocak, A. Y. (1990). *İslam-Türk İnançlarında Hızır- İlyas Kültü* (2. Baskı). Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Oy, A. (1997). *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5). İstanbul: TDV Yayınevi.
- Örnek, S. V. (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: A.Ü. Dtcf Yayınları.
- Özhan, M. (1990). *Çocuk Oyunlarımız*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, A. (1986). *Anonim Türk Edebiyatı*. Erzurum: Bayrak Yayınları.
- San, S. Ö. (1990). *Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağzıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Santur, M. C. (1998). Bozhüyük (Yozgat-Akdağmadeni) Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Değerlendirilmesi. *II. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*.
- Sencer, M. (1971). *Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri*. İstanbul: Ant Yayınları.

- Şener, S. (1993). *Oyundan Düşünceye*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Şişman, B. (2010). Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açından Doğu Karadeniz'de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırğa Yaylaları Örneği). *Journal of International Social Research*, 3(11), 549-559.
- Tan, N. (1997). *Folklor (Halbilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul: Artmedia.
- Telliöğlu, İ. (2004). Doğu Karadeniz Rum Varlığına Dair Görüşler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 20(60), 785-797.
- Tunçdilek, N. (1964). Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 15-28.
- Türkçe Sözlük* (Cilt 2). (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkdoğan, O. (1977). *Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- Üçüncüoğlu, A. G. (1988). *Torul-Kürtün Tarihi*. Gümüşhane: Torul Belediyesi Yayınları.
- Üçüncüoğlu, A. G. (2011). *Trabzon'un Ünlü Valisi Üçüncüzade Ömer Paşa*. Trabzon: Sanat Kitabevi.
- Ülker, T., Kazancı, Ş., Doğru, E., Yılmaz, N. (2011). *Gümüşhane Halk Kültürü*. Gümüşhane: Gümüşhane Kültür Sanat Kulübü.
- Yılar, Ö. (2005). Mit-Efsane ve Eğitim. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*,(11), 389.

Online Kaynaklar

www.gumushanekulturturizm.gov.tr

www.gumushane.bel.tr

www.gumushane.gov.tr/torul

<http://torul.bel.tr>

www.torul.gov.tr

www.nufusu.com

www.gumushanekulturturizm.gov.tr

www.bilgiustam.com

www.yerturk.com

www.kulturturizm.gov.tr

www.trnnotaarsivi.com

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

- KK1.** Gülsen Üçüncü, Demirkapı Köyü, Yaş 49, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK2.** Mihtat Baş, Demirkapı Köyü, Yaş 69, İlkokul Mezunu, Çiftçi
- KK3.** Gülfem Baş, Demirkapı Köyü, Yaş 69, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK4.** Celal Bayram, Herek Köyü, Yaş 67, İlkokul Mezunu, Çiftçi
- KK5.** Menşure Bayram, Herek Köyü, Yaş 69, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı
- KK6.** Hakkı Bayram, Herek Köyü, Yaş 81, İlkokul Mezunu, Çiftçi
- KK7.** Hasan Olgun, Demirkapı Köyü, Yaş 67, İlkokul Mezunu, Emekli
- KK8.** Sakine Üçüncü, Arpalı Köyü, Yaş 83, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı
- KK9.** Şefika Küçüköner, Arpalı Köyü, Yaş 77, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı
- KK10.** Salim Küçüköner, Arpalı Köyü, Yaş 82, İlkokul Mezunu, Emekli
- KK11.** Süleyman Yılmaz, Demirkapı Köyü, Yaş 83, İlkokul Mezunu, Emekli
- KK12.** Minire Küçük, Demirkapı Köyü, Yaş 70, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK13.** Hüseyin Küçük, Demirkapı Köyü, Yaş 72, İlkokul Mezunu, Çiftçi
- KK14.** Halis Çubukçu, Arpalı Köyü, Yaş 83, İlkokul Mezunu, Çiftçi
- KK15.** Elmas Çubukçu, Arpalı Köyü, Yaş 83, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı
- KK16.** Âdem Olgun, Demirkapı Köyü, Yaş 56, Lise Mezunu, Emekli
- KK17.** Pembe Küçüköner, Arpalı Köyü, Yaş 54, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK18.** Harbiye Küçüköner, Arpalı Köyü, Yaş 47, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK19.** Ali Aydın, Kopuz Köyü, Yaş 57, Lise Mezunu, Emekli
- KK20.** Veysel Aydın, Kopuz Köyü, Yaş 77, İlkokul Mezunu, Emekli
- KK21.** Nokta Aydın, Kopuz Köyü, Yaş 79, Tahsil Yok, Ev Hanımı
- KK22.** Hatice Aslan, Dağdibi Köyü, Yaş 88, Tahsil Yok, Ev Hanımı
- KK23.** Gülizar Aydın, Kopuz Köyü, Yaş 64, Tahsil Yok, Ev Hanımı
- KK24.** Fatma Şimsek, Dağdibi Köyü, Yaş 62, Tahsil Yok, Ev Hanımı
- KK25.** Muteber Pariltan, Demirkapı Köyü, Yaş 68, Tahsil Yok, Ev Hanımı

- KK26.** Binnaz Şimşek, Dağdibi Köyü, Yaş 58, Tahsil Yok, Ev Hanımı
- KK27.** Medine K  k ner, Arpalı Köyü, Yaş 5, Tahsil Yok
- KK28.** Mustafa Şimşek, Kopuz Köyü, Yaş 75, İlkokul Mezunu, Emekli
- KK29.** Muhlis Akyol, Alınyayla Köyü, Yaş 57, İlkokul Mezunu, Köy Muhtarı
- KK30.** Zeynep Akyol, Alınyayla Köyü, Yaş 56, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK31.** Havva Akyol, Alınyayla Köyü, Yaş 81, Tahsil Yok, Ev Hanımı
- KK32.** Hasan Pir, Güzeloluk Köyü, Yaş 63, Lisans Mezunu, Emekli  ğretmen
- KK34.** Rukiye Pir, Güzeloluk Köyü, Yaş 60, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı
- KK35.** G ller  z ubuk u, Arpalı Köyü, 52, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı

EKLER

EK I: SÖZLÜK

aba	: anne, çocuk dilinde abla
abarına	: suyun akış yönü
aca	: acaba
acans	: radyo
ağır ayak	: hamile kadın
ağırlıklı	: hasta
ağna	: eşeğin yuvarlanması
aha ki	: ancak, şimdi
ahan	: işte
ahbun	: hayvan dışkısı
ahbunluk	: gübrelik
ahraz	: lal, dilsiz
ahşamacak	: akşama kadar
alaf	: ot, saman, hayvan yemi
alaflanmak	: buğday biçilme zamanının geçmesi
aletirik	: elektirik
ander	: kötü şey
ardasa	: Torul
arkuri	: yan yol
arnaz	: anlamaz
aşur	: muharrem ayı
avu	: zehir
ayam	: gökyüzü
ayı gömü	: ayı ini
babalık	: sağdıç
bacılık	: sağdıç, kardeş gibi görülen kız
bad	: çit
bahraç	: süzgeç
basık	: engelli çocuk
bayak	: az önce

bed	: çirkin
bellik	: etek
bennem	: bilmeme
beri	: bu taraf
bıçıcık	: küçücük
bıdık	: meme ucu
bızdık atmak	: koyun ve keçi zıplaması
bile	: beraber
bitike	: azıcık
boarsak	: büyükbaş hayvanların çiftleşme dönemi
buli	: civciv
cablama	: bahçe kenarındaki tahtadan yapılmış parmaklık
cablama	: çit
cecim	: halı
cıbiz	: kel, tüysüz
cıhız	: oyunbozan
cırnak	: tırnak
cızlavıt	: lastik ayakkabı
cibartmak	: dövmek
cigit	: çekirdek
cücük	: civciv
çalpara	: tencere
çebiç	: doğum yapmamış keçi
çekişmek	: kadınların tartışması
çekmek	: kız kaçırmak
çember	: başörtüsü
çemkirmek	: bağırarak
çimmek	: yıkanmak
çorlanmak	: yemek
çul-çaput	: giysi
çullanma	: üst örtme
çülkü	: yünden olmayan kalın çorap

dalda	: gölge
dağnamak	: esnemek
dam	: ahır
darlanmak	: bunalmak
deyda	: şura, bura
deyha	: işte orada
dışarılık	: cin, peri
dışarılık vurmak:	cin, peri çarpmak
dirliksiz	: geçimsiz
dolanmak	: yürümek
döl	: oğlak
düğe	: dişi dana
ecerük	: düşük bebek
ecinni	: cin, peri
ehnez	: gelişmemiş
eke	: çok bilmiş
enli	: büyük
erinmek	: üşenmek
essah	: sahi
eş	: ineklerden doğum sonrası gelen plasenta
ev sahibi	: eş, ev hanımı
eveti	: acele
fer	: takat, güç
ferik	: tavuğun gelişme çağındaki hâli
fişkılanmak	: çok yeme
finareye gitmek:	cehennemin dibine gitmek
foltak	: bol
fortik	: eşeğin yavrusu
gadama	: kirli
gadamiya	: fırın temizlemek için kullanılan süpürge

gaful	: bitki kümesi
gaga	: abur cubur yiyecek
gahmug	: yumruk
garagura	: karabasan
gatık	: ayran
gayde	: ritim
gebiş	: 2 ölçek
gelek	: yaprak
gıcı	: küçük kız
gıdım	: küçük parça
gılı	: buzağı
gıran	: ağaçsız yüksek yer
gıyli	: tepsi
gizlenböcük	: körebe
gobil	: tombul çocuk
godesbana	: becerikli olmak
gogir	: çalışkan kadın
golon	: eşeğin semeri
gonşilik	: komşuluk
gorzalak	: kozalak
gotarmak	: yemekleri servis etmek
gudik	: köpek yavrusu
guza	: siğil
güve	: güya
habu	: bu
haki	: varsayalım
has	: güzel
hayat	: evin girişi
helke	: kova
hen	: evet
hengam	: eğlence
hers	: kızgınlık
hevle gene	: şöyle, şu şekilde

hızan	: çocuk
hol	: tahta yol
hozan	: tarlada ot olan bölge
ırgalamak	: hafifçe sallamak
içerili	: yerli
illet etmek	: bıktırmak
inme	: felç
intizar	: beddua
istufa yapmak	: örtmek
işmar	: kaş göz işareti yapma
kalik	: eski ayakkabı
kartol	: patates
kelif	: yayla evi
kemçük	: eğri
kemre	: hayvan dışkısı
kerk etmek	: yazacak olmak
kıh	: kirli
kıskılamak	: saldırıya geçirmek
kıtlamak	: ısırarak
kip	: kuvvetli
kokmak	: yatmak
kom	: ağıl
kopmak	: koşmak
kot	: 20 litreye yakın
koşana	: tencere
kömlek	: atlet
kömüş	: manda
kris	: kel
kuku	: civciv
kumullanmak	: birikmek
kuruş	: kulakları sivri kuzu

külür	: bir bezelye türü
kürün	: çeşme önünde suyun biriktiği yer
küzüm	: kışlık tuzlanmış et
lames	: gözleme
lazım	: rağmen
lazut	: mısır
lenger	: bakır leğen
lobut	: kaba saba
lop	: ıslak
mahna	: bahane
mazarat	: yaramaz
merek	: samanlık
mesel	: bilmece
mezelemek	: taklit etmek
mıdık	: küçük
more	: böğürtlen
moziga	: doğurmamış inek
mökkem	: sıkı
mudara	: iyi tutmayan
mundar	: pis
müdar	: zayıf
nıvılcık	: yavru fare
öner	: tarla başı
pahla	: fasulye
peke	: tahta set
peşkir	: havlu
pisik	: kedi
portul	: tüylü kedi
reyhalamak	: bozulmaya yakın

rey	: oy
sabi	: yetim
sahan	: tas
sakırtlak	: kene
saplıyak	: kepçe
savuşmak	: kaybolmak
sehel	: ılık yer
seki	: soğuk yer
siftin	: önce
sini	: sofrası
sinmek	: gizlenmek, saklanmak
sinor	: tarla bayırı
sirke	: bit yavrusu
soyka	: kötü
sülük	: ıslık
şimşir	: güzel
şişek	: doğum yapmamış koyun
tavlu	: şişman
tec	: leğen
tentene	: dantel
terki	: iki gözlü heybe
tıfil	: küçük
tıhız	: sıkı
tıkıramak	: ses yapmak
toprak ürkmesi:	toprak kayması
tutak	: birbirine bağlı iki parça bez
türlü tevür	: çeşit çeşit
us	: aynı
uşak	: çocuk

üs-baş	: giysi
varak	: gitmek
vedire	: kova
yaba	: ot kaldırmak için iki uçlu demir araç
yalavuz	: yalnız
yamsulamak	: taklit etmek
yanuç	: çarpık
yaşmak	: başörtü
yavan	: sütün yağsız hâli
yaylım	: ineklerin yayılacağı yer
yeyici	: rüşvetçi
yitmek	: kaybetmek
yuğrum	: fırın doldurmaya yetecek kadar hamur
züreği bulanmak	: midesi bulanmak
zaar	: köpek
zapdolmak	: yerinde durmak
zıtlanmak	: hoşuna gitmemek
zibil	: toz, kir
zifga	: bir tür pantolon
zilmas	: çamur
zorti	: ebeleme
zunzunak	: yapraklı yenilebilen ot

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Meryem Üçüncü
Doğum Yeri-Tarihi	Torul- 1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ordu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	meryem_0828@hotmail.com
Tarih	